

แนวทางการพัฒนาหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม
แผนกสามัญศึกษา

นางสาว อัจฉรา หนูใหม่

ศูนย์วิทยพัทยากร
วิทยาพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาศิลปศึกษา ภาควิชาศิลปะ ดนตรี และนาฏศิลป์ศึกษา
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2553
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

GUIDELINES FOR DEVELOPMENT OF A VISUAL ART CURRICULUM BASED ON BUDDHIST
ART IN GENERAL EDUCATION PROGRAM OF BUDDHIST ECCLESIASTICAL SCHOOLS

Miss. Audchara Numai

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Education Program in Art Education

Department of Art, Music and Dance Education

Faculty of Education

Chulalongkorn University

Academic Year 2010

Copyright of Chulalongkorn University

อัจฉรา หนูใหม่ : แนวทางการพัฒนาหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา (GUIDELINES FOR DEVELOPMENT OF A VISUAL ART CURRICULUM BASED ON BUDDHIST ART IN GENERAL EDUCATION PROGRAM OF BUDDHIST ECCLESIASTICAL SCHOOLS) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์: อาจารย์ ดร.วัชรินทร์ จิตตอดิศัย, อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อำไพ ตีรณสาร, 260 หน้า

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาและเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรการจัดการเรียนการสอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมในด้านการกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน การประเมินผล และสื่อการเรียนการสอน กลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย ครูผู้สอนวิชาศิลปะในการตอบแบบสอบถาม จำนวน 100 คน ครูผู้สอนวิชาศิลปะ ผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาในการตอบแบบสัมภาษณ์จำนวน 30 คน และศิลปินผู้ทำงานเกี่ยวกับพุทธศิลป์ จำนวน 5 คน รวม 35 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) และแบบปลายเปิด (Open Form) แบบสอบถามมีค่าความเชื่อมั่นที่ .92 และแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured selection interview) วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนแบบสัมภาษณ์วิเคราะห์เนื้อหาแล้วนำเสนอในรูปแบบตารางความเรียง

ผลการวิจัยพบว่าสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนโดยที่พบมากที่สุด คือ ครูผู้สอนไม่เข้าใจในกลวิธีการสอนศิลปะเนื่องจากไม่ได้จบด้านศิลปะมาโดยตรง รองลงมาคือด้านงบประมาณในการสนับสนุนด้านอุปกรณ์ศิลปะที่มีราคาแพง ด้านความคิดเห็นของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาให้มีความสอดคล้องกับความต้องการของสถานศึกษา โดยมีความเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก สรุปสาระสำคัญด้านต่าง ๆ ได้ดังนี้ 1) ด้านวัตถุประสงค์ ผู้เรียนควรได้มีส่วนร่วมในการเผยแพร่หลักธรรมทางพุทธศาสนาอย่างเข้าใจผ่านงานพุทธศิลป์ โดยการปฏิบัติงานด้านศิลปะ หรือจัดนิทรรศการพุทธศิลป์ และเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับพุทธประวัติ รวมถึงคตินิยมในงานพุทธศิลป์ เห็นคุณค่า รักและภาคภูมิใจในงานพุทธศิลป์ อันนำไปสู่การอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญางานพุทธศิลป์ต่อไป 2) ด้านเนื้อหาสาระ ผู้เรียนควรได้เรียนรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาางานพุทธศิลป์ในท้องถิ่นของตน รวมถึงวิธีการถ่ายทอด การสื่อความหมาย และการนำเสนอางานพุทธศิลป์ทั้งแบบประเพณีดั้งเดิมและแบบสมัยใหม่ 3) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้เรียนควรได้ไปทัศนศึกษาสถานที่ได้ศึกษาเรียนรู้ประวัติความเป็นมาของงานพุทธศิลป์ในท้องถิ่นและที่สำคัญในประเทศไทย และการนำเสนอโครงการพัฒนาางานพุทธศิลป์โดยการบูรณาการกับศาสตร์วิชาอื่น ๆ เพื่อนำไปสู่การเสนอแนวทางในการอนุรักษ์สืบทอดและพัฒนาางานพุทธศิลป์ในท้องถิ่นของตน 4) ด้านการประเมินผลการเรียนการสอน ผู้เรียนควรได้มีส่วนร่วมในการเผยแพร่หลักธรรมทางพุทธศาสนาผ่านงานพุทธศิลป์ โดยการปฏิบัติงานด้านศิลปะ หรือจัดนิทรรศการแสดงผลงานพุทธศิลป์ของตนเองได้ และผู้เรียนสามารถถ่ายทอดคตินิยมและสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ที่สอดคล้องกับคตินิยมในพุทธศาสนาตามแนวความคิดของตนเองได้ และ 5) ด้านสื่อการเรียนการสอน ผู้เรียนได้เรียนรู้จากหนังสือเรียนพุทธศิลป์ด้านทัศนศิลป์ ทั้งทฤษฎีและการปฏิบัติและแหล่งเรียนรู้พุทธศิลป์ในชุมชนได้แก่ โบราณสถาน โบราณวัตถุ พิพิธภัณฑ์ที่อยู่ภายในชุมชน

ภาควิชาวิชา...ศิลปะ ดนตรี และนาฏศิลป์ศึกษา...
สาขาวิชา.....ศิลปะศึกษา.....
ปีการศึกษา.....2553.....

ลายมือชื่อนิสิต.....*อนิลา นฤน*.....
ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....*วัชรินทร์ จิตตอดิศัย*.....
ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม.....*อำไพ ตีรณสาร*.....

5183424627 : MAJOR ART EDUCATION

KEYWORDS : GUIDELINES CURRICULUM DEVELOPMENT/ STRAND OF LEARNING THE ART/ THE VISUAL ARTS/ BUDDHIST ART/ BUDDHIST ECCLESIASTICAL SCHOOLS

AUDCHARA NUMAI : GUIDELINES FOR DEVELOPMENT OF A VISUAL ART CURRICULUM BASED ON BUDDHIST ART IN GENERAL EDUCATION PROGRAM OF BUDDHIST ECCLESIASTICAL SCHOOLS. ADVISOR: WATCHARIN THITIADISAI, Ph.D.,

CO - ADVISOR: ASST.PROF. AMPAI TIRANASAR, Ph.D., 260 pp.

The objectives of this research are to study the circumstance of and the issues associated with art teaching in the general education program of Buddhist ecclesiastical schools; and, to provide a guideline for the development of curriculum for Buddhist visual art at such schools, covering aspects such as objectives, contents, instructional activities, evaluation and instructional materials. The sample groups used were comprised of 100 questionnaire respondents who are art teachers, 30 interviewees who are executives or academic affairs staff of general education program of Buddhist ecclesiastical schools and 5 artists with experience in Buddhist art for a total number of 35. The tools used were rating scale and open form questionnaires with confidence of .92 and semi-structured selection interviews. The data was analyzed for percentage, average and standard deviation while the contents of the interviews were analyzed and presented in an essay format.

The research has found that the most frequently occurring issues are the lack of understanding of art teaching on the part of the teachers as they have not had formal study of arts; followed by budget constraints as artistic equipments are expensive. With regard to opinions of those who are involved in the management of education, it appears that their opinions are highly consistent with the needs of the institution. Key ideas can be summarized as follows. 1) Objectives: Learners should have a role in promoting simple to understand Buddhist dharma concepts through Buddhist art, Buddhist art workshops and Buddhist art exhibitions. These would allow the learners to become more accustomed to the stories of Lord Buddha and the doctrines hidden in Buddhist art, and, to develop affection for Buddhist art which would eventually lead to its preservation and furtherance. 2) Contents: Learners should have the opportunity to learn how to preserve and further Buddhist art in their locality, as well as how to relate, interpret and present traditional and contemporary Buddhist art. 3) Instructional activities: Learners should have the opportunity of a field trip to learn more about the origin of Buddhist art in different localities, particularly in Thailand, and present a Buddhist art project which is integrative with other sciences to ensure preservation and furtherance of Buddhist art in their locality. 4) Evaluation: Learners should have a role in promoting simple to understand Buddhist dharma concepts through Buddhist art, Buddhist art workshops and Buddhist art exhibitions. They should be able to relate a doctrine or produce a Buddhist art in their own concept which is consistent with a Buddhist doctrine. 5) Instruction: Learners should have the opportunity to learn from Buddhist visual art textbooks, both in theory and in practice, as well as from community Buddhist art sources such as ancient sites, artifacts and museums in the community.

Department : Art, Music and Dance Education.....

Field of Study : Art Education.....

Academic Year :2010.....

Student's Signature: *Audchara Numai*
 Advisor's Signature: *Watcharin Thitiadisai*
 Co-advisor's Signature: *Ampai Tiranasar*

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สามารถสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยความอนุเคราะห์จากผู้มีพระคุณหลายท่าน ซึ่งผู้วิจัยขอกล่าวขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ ดร. วชิรินทร์ ฐิติอดิศัย อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาอบรมสั่งสอน ให้คำแนะนำ ชี้แนะแนวทาง และข้อคิดเห็นต่าง ๆ ในการวิจัยด้วยความเอาใจใส่ผู้วิจัยเป็นอย่างดี ตลอดจนให้กำลังใจด้วยความเมตตาอย่างต่อเนื่องตลอดการวิจัย

ขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร. พระธรรมโกศาจารย์ ประยูร ธมฺมจิตฺโต ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อำไพ ตีรณสาร อาจารย์ที่ปรึกษาร่วมวิทยานิพนธ์และ รองศาสตราจารย์ ดร. ปุณณรัตน์ พิชญไพบุลย์ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รวมถึงคณาจารย์ในสาขาวิชาศิลปศึกษาที่ได้กรุณาให้ข้อคิด คำแนะนำ และตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ อันเป็นผลให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สมบูรณ์ และสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้กรุณาใช้เวลา ในการตรวจสอบและแก้ไขตลอดจนให้คำแนะนำเพื่อปรับปรุงเครื่องมือให้มีประสิทธิภาพ

กราบขอบพระคุณท่านครูอาจารย์และผู้บริหาร ฝ่ายวิชาการ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณบิดามารดา คุณพ่ออุดมและคุณแม่ละเอียด หนูใหม่ บุคคลที่สำคัญที่สุดในการศึกษาในครั้งนี้ที่ให้การสนับสนุนในการศึกษาและให้กำลังใจ รวมถึงคำแนะนำแก่ผู้วิจัยตลอดมา ขอขอบคุณเพื่อน พี่ น้อง จุฬารุ่นที่ 24 และที่วันทนา สายยูเซนต์ ที่เป็นแรงใจและให้ความช่วยเหลือผู้วิจัย ตลอดจนผู้มีได้กล่าวนามถึง ณ ที่นี้ด้วย วิทยานิพนธ์เล่มนี้จะสำเร็จไม่ได้หากปราศจากทุกท่าน คุณค่า ทั้งปวงอันเกิดจากการวิจัยนี้ ขอมอบแต่ผู้มีพระคุณทุกท่านด้วยความสำนึกในบุญคุณของท่าน และขอมอบประโยชน์ทั้งหมดนี้ให้กับการพัฒนาการศึกษาวิชาศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรม ได้มีโอกาสนำไปใช้และร่วมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยให้อยู่สืบต่อไป

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฎ
สารบัญแผนภูมิ.....	ท
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาความสำคัญของปัญหา.....	12
วัตถุประสงค์ในการวิจัย.....	12
ขอบเขตการวิจัย.....	12
ข้อตกลงเบื้องต้น.....	12
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	12
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	13
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	14
ด้านหลักสูตร.....	14
ความหมายของหลักสูตร.....	14
องค์ประกอบหลักสูตร.....	15
ความหมายของการพัฒนาหลักสูตร.....	16
ขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร.....	17
ลำดับขั้นตอนของการพัฒนาหลักสูตร.....	18
กระบวนการพัฒนาหลักสูตร.....	18
รูปแบบการพัฒนาหลักสูตร.....	19
ประโยชน์ที่ได้จากการพัฒนาหลักสูตร.....	22

สารบัญ

บทที่	หน้า
2	ข้อเสนอแนะในการพัฒนาหลักสูตรและปรับปรุงการจัดการเรียนการสอน.....23
	โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา
	ประวัติความเป็นมาการศึกษาของสงฆ์.....24
	ประวัติ ปรัชญา และจุดมุ่งหมายโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา28
	สภาพและปัญหาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา.....30
	แนวทางศิลปะที่สงฆ์ควรเลือกปฏิบัติได้ในขอบเขตแห่งพุทธบัญญัติ.....39
	หลักสูตรโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พุทธศักราช 2551.....40
	กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะด้านทัศนศิลป์.....42
	แนวทางการจัดการเรียนการสอนศิลปะด้านทัศนศิลป์
	การจัดการเรียนการสอนศิลปะเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์.....45
	การจัดการเรียนการสอนศิลปะศึกษาตามหลัก DBAE.....46
	สื่อการเรียนการสอนตามทฤษฎี DBAE.....47
	ทฤษฎีการเรียนการสอนที่บูรณาการระหว่างสุนทรียภาพและการวิจารณ์.....47
	แนวทางการจัดการเรียนการสอนศิลปะกับหลักสูตรทางพุทธศาสนา
	แนวทางการพัฒนาหลักสูตรตามแนวพุทธศาสตร์.....48
	หลักสูตรกับการเรียนการสอนทั่วไป..... 50
	หลักสูตรเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะ.....54
	แนวคิดเกี่ยวกับพุทธศิลป์
	ความหมายของพุทธศิลป์.....60
	ประวัติความเป็นมาของพุทธศิลป์ 62
	ทฤษฎีพุทธศิลป์..... 63
	สุนทรียศาสตร์กับพุทธศิลป์..... 64
	ประเภทงานพุทธศิลป์..... 64
	วิวัฒนาการงานพุทธศิลป์ในประเทศไทย..... 73

สารบัญ

บทที่		หน้า
2	สภาพปัญหาและการทำลายพุทธศิลป์.....	75
	การอนุรักษ์มรดกทางศิลปะทางพุทธศิลป์.....	76
	หลักในการอนุรักษ์พุทธศิลป์ที่ควรคำนึง.....	78
	คุณค่าของพุทธศิลป์ในประเทศไทย.....	79
3	วิธีดำเนินการวิจัย.....	97
	การศึกษาข้อมูลเบื้องต้น.....	97
	กลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัย.....	98
	การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	100
	การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	102
	การวิเคราะห์ข้อมูล.....	103
	การสรุป อภิปรายผล และนำเสนอผลการวิจัย.....	104
4	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	105
	ผลการวิเคราะห์ของผู้ให้สัมภาษณ์ครูผู้สอนวิชาศิลปะ.....	107
	ผลการวิเคราะห์ของผู้ให้สัมภาษณ์ผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการ.....	120
	ผลการวิเคราะห์ของผู้ให้สัมภาษณ์ศิลปินกลุ่มพุทธศิลป์.....	130
	ผลการวิเคราะห์ของผู้ตอบแบบสอบถาม.....	142
5	สรุปผลการวิจัย การอภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ.....	160
	ประชากร และ ตัวอย่างประชากร.....	160
	ขั้นตอนการวิจัย.....	161
	สรุปผลการวิจัย.....	163
	อภิปรายผลการวิจัย.....	184
	ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย.....	196
	รายการอ้างอิง.....	198
	ภาคผนวก.....	205
	ภาคผนวก ก รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ.....	205

สารบัญ

บทที่	หน้า
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ข รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....	207
รายชื่อโรงเรียนในการตอบแบบสอบถาม.....	211
ภาคผนวก ค เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	215
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	260

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1	การเปรียบเทียบระหว่างโรงเรียนสามัญทั่วไปและโรงเรียน พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา.....37
2	สถานภาพทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ครูผู้สอนวิชาศิลปะ.....107
3	ค่าความถี่ของสภาพและปัญหาทั่วไปการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะ ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาของครูผู้สอนวิชาศิลปะ..... 111
4	ค่าความถี่ของปัญหาที่พบในการสอน ด้านสภาพผู้เรียน ปัญหาด้าน กิจกรรมการเรียนการสอน และปัญหาด้านสื่อการเรียนการสอนของครูผู้สอนศิลปะ.....112
5	ค่าความถี่ข้อเสนอแนะด้านวัตถุประสงค์การจัดการเรียนการสอน วิชาศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ของครูศิลปะ..... 114
6	ค่าความถี่ด้านเนื้อหาในการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะ ตามแนวพุทธศิลป์ ด้านจิตกรรม ด้านประติมากรรม ด้านสถาปัตยกรรม ด้านประณีตศิลป์/งานช่าง และด้านการอนุรักษ์งานพุทธศิลป์ของครูศิลปะ.....115
7	ค่าความถี่ข้อเสนอแนะด้านการกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน ตามแนวพุทธศิลป์ของครูผู้สอนศิลปะ..... 117
8	ค่าความถี่ข้อเสนอแนะด้านการกำหนดการวัดประเมินผล การเรียนการสอนด้านพุทธศิลป์ของครูศิลปะ.....117
9	ค่าความถี่ข้อเสนอแนะด้านการกำหนดสื่อการเรียนการสอน ด้านพุทธศิลป์ของครูผู้สอนศิลปะ.....118
10	ค่าความถี่ข้อเสนอแนะด้านอื่นๆ ของครูผู้สอนวิชาศิลปะ.....118
11	สถานภาพทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ของผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการ..... 120
12	ค่าความถี่ของสภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะ ของผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการ.....122
13	ค่าความถี่ของการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาของผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการ.....124

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
14	ค่าความถี่ของการกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้วิชาศิลปะ.....125
15	ค่าความถี่ของข้อเสนอแนะการกำหนดเนื้อหาการเรียนรู้วิชาศิลปะ ตามแนวพุทธศิลป์ของผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการ.....126
16	ค่าความถี่ของข้อเสนอแนะการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล และสื่อการเรียนการสอนวิชาศิลปะ ตามแนวพุทธศิลป์ของผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการ.....128
17	ค่าความถี่ของข้อเสนอแนะอื่นๆของผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการ.....129
18	สถานภาพทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ของศิลปินกลุ่มพุทธศิลป์.....130
19	ค่าความถี่องค์ความรู้แนวคิดด้านพุทธศิลป์ การถ่ายทอดผลงาน การเผยแพร่ผลงานด้านพุทธศิลป์ของศิลปิน.....133
20	ค่าความถี่ข้อเสนอแนะด้านการกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การประเมินผล และสื่อการเรียนรู้ ในการพัฒนาหลักสูตรตามแนวพุทธศิลป์ของศิลปิน.....135
21	สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม.....138
22	ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) ของระดับ ความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อแนวทางการพัฒนา หลักสูตรกลุ่มสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ด้านการกำหนดวัตถุประสงค์.....142
23	ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) ของระดับความคิดเห็น ของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อแนวทางการพัฒนาหลักสูตรตามแนว พุทธศิลป์ในด้านการกำหนดเนื้อหา.....145
24	ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) ของระดับความคิดเห็น ของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อแนวทางการพัฒนาหลักสูตรตามแนว พุทธศิลป์ใน ด้านการกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน.....147
25	ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) ของระดับความคิดเห็น ของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อแนวทางการพัฒนาหลักสูตรแนว พุทธศิลป์ใน ด้านการกำหนดการวัดและประเมินผล.....150

สารบัญแผนภูมิ

ตารางที่	หน้า
26	ค่าเฉลี่ย(\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) ของระดับความคิดเห็น ของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อแนวทางการพัฒนาหลักสูตรตาม แนวพุทธศิลป์ใน ด้านการกำหนดสื่อการเรียนการสอน.....153

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่		หน้า
1	กระบวนการพัฒนาหลักสูตร.....	19
2	โครงสร้างการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย.....	28
3	โครงสร้างหลักสูตรครุศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์.....	49
4	สาระของการศึกษาตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา.....	53

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เป็นโรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นเพื่อให้การศึกษาอบรมแก่เยาวชนชายที่เข้าบวชในพระพุทธศาสนา โดยใช้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นหลักสูตรการอบรมเพื่อให้ผู้ได้รับการอบรมมีศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรม รวมถึงเป็นการเผยแผ่และสืบทอดต่ออายุพระพุทธศาสนา โดยสร้างพลเมืองที่มีความรู้ มีความสามารถ มีคุณธรรม ประจําชีวิตนำไปสู่การสร้างสรรค์สังคมที่ดีต่อไป (พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ, 2546) การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา มีหลักการจัดตามหลักเกณฑ์และมีวิธีการที่คณะกรรมการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษากำหนด โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาจึงเป็นสถานศึกษาที่จัดการศึกษาวิชาพระปริยัติธรรมควบคู่กับวิชาสามัญศึกษาสำหรับสามเณรในระดับชั้นมัธยมศึกษา ผู้เรียนที่ต้องการจะศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาต้องเป็นผู้ที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญมีการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน (หลักสูตรโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ, 2544)

ปัจจุบันโรงเรียนพระปริยัติธรรมมีอยู่ 3 แผนก ได้แก่ แผนกธรรม แผนกบาลี และแผนกสามัญ แผนกธรรมและแผนกบาลีเป็นการจัดการศึกษาเฉพาะด้านหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาล้วน ๆ ไม่มีวิชาสามัญศึกษาเข้าไปปะปน ส่วนแผนกสามัญศึกษานั้นเป็นการจัดการศึกษาที่ผสมผสานกันทั้งหลักสูตรแผนกธรรม แผนกบาลี และหลักสูตรสามัญศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการเข้าด้วยกัน แต่หลักสูตรแผนกธรรมและบาลีไม่เข้มข้นมากนัก (มนัส ภาคภูมิ และคณะ, 2538) แต่ก็ยังมีเนื้อหาในวิชาพระพุทธศาสนามากกว่าโรงเรียนสายสามัญทั่วไป ดังนั้นโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาจึงเป็นหลักสูตรที่เหมาะสมกับเยาวชนยุคปัจจุบัน เพราะสามารถบูรณาการนำเอาการศึกษาสงฆ์ทั้ง 3 แผนกมาหลอมเป็นหนึ่งเดียว และเป็นการศึกษาแผนกเดียวที่ทุกคนยอมรับว่าเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานของคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เนื่องจากผู้จบในแผนกนี้สามารถลาสิกขาไปเรียนต่อในระดับอุดมศึกษาได้ แผนกสายสามัญศึกษาที่เปิดสอนในปัจจุบัน มีวิชาศิลปะเป็นวิชาบังคับหนึ่ง

ใน 8 กลุ่มสาระที่ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้ แต่ปัญหาในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรมนั้น จะไม่ค่อยให้ความสำคัญกับรายวิชานี้มากนัก อันเนื่องจากขาดการสนับสนุนจากผู้บริหารหรือขาดครูประจำวิชาเฉพาะด้านที่จะเข้าไปสอนให้เห็นในความสำคัญของศาสนากับการเรียนทางศิลปะ อีกทั้งผู้เรียนเองก็ไม่คิดว่าวิชานี้จะเป็นประโยชน์ที่จะนำไปใช้ในการสอบเข้ามหาวิทยาลัยได้

ปัญหาการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาระดับมัธยมศึกษาส่วนใหญ่ คือ การขาดความรู้ ทักษะ และความไม่เข้าใจต่อการบริหารงานวิชาการตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งได้แก่ หลักสูตรในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ แผนการสอน วิธีวัดผลและประเมินผล แนวใหม่ และการกำกับติดตามผลเกิดประสพปัญหาในแนวทางปฏิบัติที่ทำให้เกิดความสงสัย ไม่แน่ใจว่าปฏิบัติได้ถูกต้องตามหลักสูตรหรือไม่ (พระมหาธรรมาบุญ คุณจินดา, 2550) ถึงแม้จะมีการฝึกอบรมหรือติดตามข่าวสารทางการศึกษา แต่ก็มีแนวทางปฏิบัติที่หลากหลายวิธีจนเกิดความไม่แน่ใจในระบบงานที่เกี่ยวข้องกับงานวิชาการ รวมถึงการขาดบุคลากรที่มีความรู้และประสบการณ์การสอนที่ไม่ได้จบสายทัศนศิลป์มาโดยตรง การสอนจึงใช้เทคนิคการบรรยายเป็นหลัก รวมถึงขาดแคลนสื่อวัสดุอุปกรณ์ การเรียนการสอนและตำราเรียนทางด้านศิลปะ ทำให้การจัดการเรียนการสอนไม่มีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตามแม้จะไม่พบข้อจำกัดเกี่ยวกับข้อห้ามให้พระภิกษุสงฆ์ในการวาดภาพ แต่เนื้อหาสาระและกิจกรรมบางอย่างต้องถูกจำกัดด้วยวินัยสงฆ์ เช่น การวาดภาพเปลือย อนาคต ลามก วาดภาพกายวิภาคสตรี หรือกิจกรรมดนตรีกับศิลปะ ที่ต้องถูกจำกัดไว้ในวินัยสงฆ์คือให้เว้นจากพื่อนรำ ขับร้อง บรรเลงดนตรี ดูการเล่นอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์ (ศีล 10 สำหรับสามเณร) ในการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 นั้น เนื้อหาบางส่วนในแต่ละกลุ่มสาระที่ขัดแย้งกับพระวินัย ไม่เหมาะสมต่อสมณะสำนักงานพระพุทธศาสนาจึงได้ให้มีการปรับปรุงแก้ไขและทำความเข้าใจกับกระทรวงศึกษาธิการ โดยได้ยื่นหนังสือต่อกระทรวงศึกษาเพื่อขอเพิ่มเติม และปรับปรุงมาตรฐานการเรียนรู้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ให้เหมาะสมกับโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา (ภัทรพร อุตพันธ์, 2550 : 23-26) โดยมีกลุ่มสาระศิลปะ สาระที่ 2 ดนตรีได้ถูกปรับมาตรฐาน ศ. 2.1 คือ เข้าใจดนตรี วิเคราะห์ วิพากษ์ วิจัย คำนวณ ค่า ถ่ายทอดความรู้สู่ความคิดต่อดนตรีอย่างอิสระ (หลักสูตรการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ 2544) ในการปรับเปลี่ยนในครั้งนี้ก็ยังไม่สามารถพัฒนาการเรียนรู้อาชีพศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรมได้ เนื่องจากกลุ่มสาระดนตรีถูกห้ามในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรมเพราะขัดต่อพระวินัยสงฆ์ ดังนั้นในการเรียนการสอนวิชาศิลปะจะเน้นภาคทฤษฎีศิลปะมากกว่าการ

ปฏิบัติ จึงต้องมีการพัฒนาหลักสูตรวิชาศิลปะให้สอดคล้องกับสภาพผู้เรียนโดยการนำทฤษฎีพุทธศิลป์มาใช้ในการจัดหลักสูตรใหม่สำหรับนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ซึ่งจากการวิจัยและติดตามประเมินผลการใช้หลักสูตรในช่วงระยะ 6 ปีที่ผ่านมา พบว่าหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 มีจุดดีหลายประการ เช่น ช่วยส่งเสริมการกระจายอำนาจทางการศึกษาทำให้ท้องถิ่นและสถานศึกษามีส่วนร่วมและมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น และมีแนวคิดและหลักการในการส่งเสริมการพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวมอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตามผลการศึกษาดังกล่าวยังได้สะท้อนให้เห็นถึงประเด็นที่เป็นปัญหาและความไม่ชัดเจนของหลักสูตรหลายประการทั้งในส่วนของเอกสารหลักสูตร กระบวนการนำหลักสูตรสู่การปฏิบัติและผลผลิตที่เกิดจากการใช้หลักสูตร ได้แก่ ปัญหาความสับสนของผู้ปฏิบัติในระดับสถานศึกษาในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา สถานศึกษาส่วนใหญ่กำหนดสาระและผลการเรียนรู้ที่คาดหวังไว้มาก ทำให้เกิดปัญหาหลักสูตรแน่น การวัดและประเมินผลไม่สะท้อนมาตรฐาน ส่งผลต่อปัญหาการจัดทำเอกสารหลักสูตรสถานศึกษาและการเทียบโอนผลการเรียน รวมทั้งปัญหาคุณภาพของผู้เรียนในด้านความรู้ ทักษะ ความสามารถและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ซึ่งยังไม่เป็นที่น่าพอใจ (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2546 ก., 2546 ข., 2548 ก., 2548 ข.; สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2547; สำนักผู้ตรวจราชการและติดตามประเมินผล, 2548; สุวิมล ว่องวานิช และนงลักษณ์ วิรัชชัย, 2547; Nutravong, 2002; Kittisunthorn, 2003)

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 จึงเป็นหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมาจากหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 โดยเน้นการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนไทยทุกคนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานให้มีคุณภาพด้านความรู้ และทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง รวมถึงการแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ในกลุ่มสาระทัศนศิลป์ในหลักสูตรพุทธศักราช 2551 นี้ได้เพิ่มสาระดนตรีและนาฏศิลป์เข้าไปใหม่อีกครั้ง เนื่องจากว่าผู้เรียนจะต้องได้ศึกษาเพราะจะได้นำไปใช้สอบวัดความรู้ระดับชาติหรือสอบเข้าศึกษาต่อในระดับมหาวิทยาลัย ซึ่งในกลุ่มสาระนี้ได้ขัดกับวินัยสงฆ์คือห้ามให้ฟ้อนรำ ขับร้อง บรรเลงดนตรี โดยโรงเรียนพระปริยัติธรรมจึงมีการปรับกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นเพียงการสอนที่เน้นเพียงทฤษฎีในการเรียนรู้สาระดนตรีและนาฏศิลป์ ส่วนสาระทัศนศิลป์ไม่ได้ถูกจำกัดตามพระวินัยสงฆ์ แต่กิจกรรมและเนื้อหาที่ไม่สมควรสอนได้แก่ภาพอันที่ไม่เหมาะสมได้แก่ ภาพอนาจารย์ ภาพกายภาพสตรี หรือกิจกรรมดนตรีกับศิลปะ เป็นต้น ซึ่งการ

จัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะที่จัดให้เหมาะสมกับพระภิกษุสามเณรนั้น ควรจะเน้นเรื่องศีลธรรม หลักธรรมอันดีงามที่สร้างสรรค้ให้กับสังคมได้

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะตามหลักสูตรโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา 2551 ที่มุ่งเน้นการส่งเสริมให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถปฏิบัติงานทัศนศิลป์ตามจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิพากย์วิจารณ์ คุณค่างานทางทัศนศิลป์ ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดต่องานศิลปะอย่างอิสระ ชื่นชม เห็นคุณค่าและความสำคัญของศิลปะในท้องถิ่นได้ ดังนั้นกิจกรรมการเรียนการสอนศิลปะควรเน้นการเรียนรู้ให้มีความสอดคล้องกับสภาพผู้เรียนและสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาตนเองไม่ว่าจะเป็นด้านจิตใจ สติปัญญา อารมณ์และสังคม ตลอดจนสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตรประจำวันได้ ในเรื่องของการนำหลักธรรมคำสอน หรือเรื่องราวที่เกิดขึ้นในพุทธประวัติมาปรับใช้ในการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะสำหรับพระภิกษุสามเณร ซึ่งการศึกษาวิชาศิลปะในระดับมัธยมศึกษาชั้นควรให้ความสำคัญกับทั้งสิ่งที่ผู้เรียนจะเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน เพราะการสอนศิลปะนั้นเป็นการสร้างโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงออกอย่างสร้างสรรค์ กิจกรรมไม่ควรจะยากเกินไปและควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนทุกคนเลือกแนวคิดและเรื่องราวในการสร้างผลงานทางศิลปะได้ เพราะจะเป็นการเสริมสร้างและพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียนสอดคล้องกับ ทน เขตกัน (2550) ในเรื่องการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนศิลปะต้องเปิดโอกาสอย่างกว้างขวางให้แก่เด็กแต่ละคนได้พัฒนาแนวคิดของตนเองให้ถึงขั้นสูงสุดตามความสามารถของตน เป็นการส่งเสริมให้เด็กแต่ละคนสร้างงานศิลปะได้อย่างสมบูรณ์ การที่เด็กสร้างงานศิลปะได้อย่างสมบูรณ์นั้น ขึ้นอยู่กับความสามารถโดยทั่วไป และสิ่งสำคัญคือแรงกระตุ้นหรือแรงบันดาลใจมากกว่า ครูสอนศิลปะต้องเข้าใจเรื่องนี้และต้องมีความรับผิดชอบที่จะช่วยให้เด็กพัฒนาแนวคิดของตนให้มากที่สุด เด็กที่ขาดแรงกระตุ้นหรือแรงบันดาลใจจะไม่สามารถผลิตงานศิลปะที่สมบูรณ์ได้ ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ที่ใช้หลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาเป็นหลักในการสอนศิลปะก็เพื่อที่จะให้การจัดการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ เนื่องจากว่าครูผู้สอนรวมถึงนักเรียนมีความรู้ความสามารถในเรื่องของหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาอยู่แล้ว อีกทั้งเป็นเรื่องง่ายสำหรับครูผู้สอนที่ไม่ได้จบด้านศิลปะมาโดยตรงได้นำเนื้อหาในพุทธศิลป์ไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน รวมถึงการได้ร่วม

อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณีทางพุทธศาสนาที่มีมาตั้งแต่โบราณได้สืบต่อไป โดยให้สามเณรเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับศิลปะภายในวัดให้บุคคลอื่นได้เข้าใจในหลักธรรมคำสอนที่สอดแทรกอยู่ภายในงานศิลปะของวัด ไม่ว่าจะเป็นภาพจิตรกรรม สถาปัตยกรรม ประติมากรรม ซึ่งมีประวัติความเป็นมาแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น แต่มีความสำคัญต่อชุมชนและสังคมเป็นอย่างมาก เพราะวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นแหล่งถ่ายทอดศิลปะวิทยาการและธรรมะ ศิลปะจึงกลายเป็นเครื่องมือชี้ชวนให้ประชาชนได้เข้าวัด เป็นสื่อในการรับรู้ ความเข้าใจในหลักธรรม โดยมีพระภิกษุหรือสามเณรเป็นผู้สร้างสรรค์ พระพุทธรูปที่อยู่ในวัดก็เช่นเดียวกัน ในอดีตพระและช่างผู้ทรงศิลป์เป็นผู้สร้างพระพุทธรูป ช่างจะต้องลดอบายมุข ลดกิเลส ตัณหาจนเหลือความว่างเปล่า ความบริสุทธิ์ ด้วยเหตุนี้พระพุทธรูปที่สร้างสรรค์ออกมาจึงให้ความรู้สึกเอมอิ่ม ปิติยินดี และงดงามจับจิตตรึงใจแก่ผู้บูชา ในศาสนาอิสลามไม่มีรูปเคารพ ไม่ปรากฏรูปสมมติใด ๆ ในมัสยิด แต่การตกแต่งอาคารหรือมิมฮรับก็ได้กลายเป็นเครื่องชี้ชวนให้เข้ามัสยิด (ปัญญา เทพสิงห์, 2548)

ศิลปะจะช่วยโน้มน้าวจิตใจผู้ศรัทธาได้เป็นอย่างดี เพราะเป็นสื่อที่ทำให้คนเข้าถึงหลักธรรมได้ง่าย ไม่ว่าจะคนที่ไม่รู้หนังสือ หรือต่างภาษา ไม่ว่าจะศาสนาเจริญที่ใดศิลปะเจริญที่นั่น ศาสนาจะมีคุณค่ามากเท่าไรก็ยังคงอาศัยองค์ประกอบทางศิลปะ ถึงแม้คนส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับศาสนามากกว่าศิลปะ แต่ถ้าไม่ใช้ศิลปะเป็นสิ่งโน้มนำศาสนาก็มีเพียงลายลักษณ์อักษรเท่านั้นที่ถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ขาดสีสันเป็นแรงดึงดูดให้ผู้คนได้มาชื่นชมความสง่างามของศาสนสถาน ซึ่งจะส่งผลต่อความซาบซึ้งในศาสนาในที่สุด ศิลปะไม่ว่าของชนชาติใด ศาสนาใดหรือวัฒนธรรมใดก็ทรงคุณค่า งดงาม รวมทั้งเป็นสมบัติของโลก เป็นสิ่งสะท้อนการแสดงถึงปัญญาแนวคิดของคนในแต่ละท้องถิ่น ธรรมเนียมประเพณี ธรรมเนียมและประสบการณ์ของมนุษย์ ซึ่งเป็นผลดีต่อการรักษาเอกลักษณ์ของชาติรวมถึงเป็นการสร้างให้คนในชุมชนได้มีจิตสำนึก เห็นคุณค่า รักและหวงแหนงานพุทธศิลป์ที่มีภายในวัด ก่อให้เกิดประโยชน์ในอนุรักษ์มรดกศิลปะของชาติ เพราะถือเป็นหน้าที่ของทุกคนในชาติที่ต้องอนุรักษ์ไว้เพื่อสืบทอดงานพุทธศิลป์ต่อไป

การทำงานศิลปะเกี่ยวกับศาสนา เรียกว่า “พุทธศิลป์” ซึ่งมีรากฐานที่ผูกพันกับวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมไทย มีลักษณะเฉพาะพิเศษแบบชนชาติไทย ศิลปะกับวัดมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดมาเป็นเวลาช้านาน ไม่ว่าจะเป็นภาพเขียน พุทธปฏิมา สถาปัตยกรรม ประติมากรรม และวรรณกรรม ซึ่งเป็นศิลปะแขนงต่างๆ เหล่านี้ ได้รับการกล่าวขานว่าเป็นพุทธศิลป์โดยมีเหตุผลสำคัญประการหนึ่ง เพราะสร้างขึ้นในปริมณฑลของวัด เนื้อหาสาระมีส่วนเกี่ยวข้องกับศาสดา เช่น พุทธประวัติ พุทธปฏิมาเกี่ยวข้องกับคำสอนโดยอาศัยวิธีการต่างๆ และอีกประการหนึ่ง เพราะศิลปินหรือช่างจะแสดงเจตจำนงในการเนรมิตรศิลปกรรม ด้วยพลังศรัทธา และเป็นพุทธบูชา (พริยะ ไกรฤกษ์, 2528)

พระมหาอุดม ปัญญาโก (2547) ได้อธิบายความหมายของพุทธศิลป์มีเนื้อความสรุปได้ว่า พุทธศิลป์ คือ ศิลปกรรมที่สร้างเกี่ยวกับพระพุทธรูปศาสนาฝ่ายมหายาน และเถรวาท มีจิตรกรรม สถาปัตยกรรม และปฏิมากรรม เป็นต้น สมัยพุทธกาลพระพุทธรูปเจ้าเน้นสอนพระไตรสรณาคมน์ หามีเจดีย์ คือสิ่งทีเคารพบูชาซึ่งปรากฏในรูปวัตถุเจดีย์ไม่ หลังปรินิพพานจึงได้เกิดเจดีย์ 4 ประเภท พร้อมกับรูปเคารพ หรือพระพุทธรูปให้ภายหลัง มีการสร้างสถูปสัญลักษณ์ต่าง ๆ จนเกิดวิวัฒนาการตามสกุลช่างของอินเดีย เผยแพร่ออกไปในดินแดนอื่น ๆ ทั่วโลก เกิดเป็นพุทธศิลป์ในพระพุทธรูปศาสนามากมาย ซึ่งปรากฏในปัจจุบัน บางท่านแสดงทรรศนะได้ว่า พุทธศิลป์ของพวกปุณชนยังยึดวัตถุมี พระพุทธรูป เป็นต้น ส่วนพุทธศิลป์แบบอริยธสวากเน้นทางจิตใจการตัดกิเลส คือจุดสูงสุดของพุทธศิลป์

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยุตโต, 2540) (อ้างถึงใน วิรุณ ตั้งเจริญ, 2546) ท่านได้อธิบายความหมายเกี่ยวกับพุทธศิลป์มีเนื้อความสรุปได้ว่า ยอดของศิลปะนั้น เป็นเรื่องดำรงชีวิตจิตใจให้อยู่เหนือความทุกข์ นี่เป็นศิลปะสูงสุดในพระพุทธรูปศาสนา เรียกว่า เป็นศิลปะของชาวพุทธ ในการที่ช่วยกันปลดปล่อยความทุกข์ในทางจิตใจ หรือปัญหาสังคม ในปัจจุบันเปลี่ยนไปเป็นเรื่องทางวัตถุ ศิลปะของชาวพุทธเลยกลายเป็นเรื่อง โบนัสเจดีย์และพระพุทธรูปสวยๆ

อำนาจ เย็นสบาย (อ้างถึงใน พระมหาอุดม ปัญญาโก, 2547) ได้อธิบายความหมายพุทธศิลป์มีเนื้อความสรุปได้ว่า มิใช่เป็นอุปติการณ์ทางภาษาคั้งใหม่ หรือเป็นปรากฏการณ์ทางศิลปะล้ำสุด หรือเป็นนิมิตใหม่ในการแสวงหาที่เพ่งค้นพบอย่างไรก็ตามเนื่องจากคำว่า พุทธศิลป์ มี

รากฐานที่ผูกพันกับวิถีการดำเนินชีวิต ของผู้คนในสังคมไทยมาเป็นเวลา ช้านาน มีลักษณะเฉพาะ ของความเป็นตะวันออก มีลักษณะเฉพาะพิเศษแบบชนชาติไทย ศิลปะกับวัด มีความสัมพันธ์ ใกล้ชิดมาเป็นเวลาช้านาน ไม่ว่าจะเป็นภาพเขียนพุทธปฏิมา สถาปัตยกรรม และวรรณกรรม ซึ่ง ศิลปะแขนงต่าง ๆ เหล่านี้ได้รับการกล่าวขานว่า เป็นพุทธศิลป์ โดยมีเหตุผลสำคัญประการหนึ่ง เพราะสร้างขึ้นในปริบทของวัด เนื้อหาสาระมีส่วนเกี่ยวข้องกับศาสดา เช่น พุทธประวัติ พุทธ ปฏิมาเกี่ยวข้องกับคำสอน โดยอาศัยวิธีการต่าง ๆ เช่นทฤษฎีสามโลกในไตรภูมิ และอีกประการ หนึ่ง เพราะศิลปะหรือช่างจะแสดงเจตจำนงในการเนรมิตศิลปกรรม ด้วยพลังศรัทธาและเป็นพุทธ บูชา เป็นต้น

ดังนั้นพุทธศิลป์จึงเป็นงานศิลปะที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา โดยมีจุดประสงค์ที่ต้องการ เผยแผ่หลักธรรมคำสอนขององค์ศาสดาให้สืบเนื่องต่อไป โดยใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่ พุทธศาสนา เนื่องจากว่าศิลปะเป็นสิ่งที่มนุษย์เข้าถึงได้ง่าย ไม่ว่าจะเป็นเพศ อายุ วรรณะและ ภาษา ไม่ว่าจะเป็นคนชนชาติใดก็สามารถเข้าถึงศิลปะได้ง่ายกว่าวิธีอื่นๆ อีกทั้งการวาดภาพทาง ศิลปะโดยการนำหลักธรรมคำสอน รวมถึงสัญลักษณ์ของพุทธศาสนามาเป็นเนื้อหาในการทำงาน ศิลปะประเภทต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นประติมากรรม สถาปัตยกรรม จิตรกรรมหรือแม้แต่งานหัตถศิลป์ เพื่อที่จะอนุรักษ์ไว้ซึ่งงานทางพุทธศิลป์ให้ดำรงสืบต่อไปนานเท่านาน การจัดการเรียนการสอนวิชา ศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ให้กับพระภิกษุสามเณรนั้น ได้นำทฤษฎีทางพุทธศิลป์ ที่พระมหาอุดม บัญญาโณ (อรรถศาสตร์ศรี, 2547) ได้กำหนดทฤษฎีทางพุทธศิลป์ไว้ 2 แบบ คือ 1) ทฤษฎีพุทธ ศิลป์แบบบริสุทธิ หมายถึง ทฤษฎีมีลักษณะเป็นเฉพาะแนวคิดเกี่ยวกับศิลปะหรือความงามที่ ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎก เช่น ทศนะเรื่องความงามในพุทธสุนทรียะนั้น มีลักษณะเป็นอย่างไร วิธีเข้าถึงความงามมีขั้นตอนอย่างไรบ้าง เป็นต้น ซึ่งในการนำมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรในครั้ง นี้ได้ปรับเปลี่ยนให้มีความเหมาะสมกับสาระทัศนศิลป์และถ่ายทอดการไปใช้คือ พุทธศิลป์แบบไทย ประเพณีแบบดั้งเดิม ส่วนแนวความคิดที่ 2 ทฤษฎีพุทธศิลป์แบบประยุกต์หมายถึงทฤษฎีนี้มี ลักษณะแนวคิดเกี่ยวกับศิลปะหรือความงามที่มีการประยุกต์ขึ้น ระหว่างแนวคิดตะวันตกกับ ตะวันออกไม่ว่าจะเป็นเรื่อง ศิลปกรรม ประติมากรรม เป็นต้น ทฤษฎีที่สองนี้เกิดขึ้นหลังที่มีการ สร้างพระพุทธรูปเป็นครั้งแรก ได้ปรับใช้ให้เหมาะสมเป็น พุทธศิลป์รูปแบบไทยสมัยใหม่ ศิลปะ เป็นสิ่งที่งดงามและยังช่วยดึงดูดให้ประชาชนผู้ยังไม่เคยได้เรียนรู้เกี่ยวกับพระธรรมคำสอนในพุทธ ศาสนาได้เดินเข้ามาสู่วัดเพื่อได้รับรสพระธรรม พุทธศิลป์นำทางประชาชนให้เรียนรู้พระธรรมใน พระพุทธศาสนาได้ก่อนพุทธปรัชญาเสมอ “ผู้รู้พระธรรมดีแล้วเท่านั้นจึงจะหลุดพ้นจากความติด

ห้องในพุทธศิลป์ไปได้ การคิดทำลายหรือปฏิเสธพุทธศิลป์ย่อมเป็นความคิดที่ไม่ฉลาด” (สมัคร บุรฉาวาส, 2552) เพราะจะเป็นการทำลายพระพุทธรูปศาสนา และเป็นการทำลายการเข้าสู่พระธรรม และสิ่งที่จะต้องทำก็คือการควรจรร่วมแรงร่วมใจกันอนุรักษ์และซ่อมแซมที่มีอยู่แล้วให้คงสภาพที่ดี ตลอดไป ซึ่งประเทศไทยก็ล้วนแต่มีผลงานด้านพุทธศิลป์ที่โดดเด่น แต่น่าเสียดายที่บางแห่งอาจถูกทำลายโดยพระภิกษุสงฆ์และชาวบ้านที่ไม่รู้คุณค่าในงานศิลปะนั้น จึงควรอนุรักษ์และเป็นการ เผยแพร่ผลงานศิลปะทางพุทธศาสนาให้ดำรงสืบต่อไป (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2532)

การจัดการศึกษาให้สามเณรได้มีความรู้ด้านความเป็นมาของพุทธศิลป์ ประเภทงานพุทธ ศิลป์ เพราะจะได้เกิดการรับรู้ทางความงามในพุทธศิลป์และนำไปประยุกต์ทางพุทธศาสนาไป ถ่ายทอดแก่พุทธศาสนิกชนหรือเจ้าอาวาสได้ให้มีความรู้และความเข้าใจในพุทธศิลป์ในท้องถิ่นของตน ซึ่งสอดคล้องกับการจัดหลักสูตรพุทธศิลป์ในมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่เปิดสอนหลักสูตร พุทธศิลป์ เพื่อให้พระภิกษุสามเณรได้ตระหนักถึงคุณค่าและมรดกทางพุทธศิลป์ที่มีอยู่ใน ท้องถิ่น ในการจัดหลักสูตรพุทธศิลป์นั้นเพื่อให้พระภิกษุสามเณรที่อยู่ภายในวัด ได้มีความรู้เกี่ยวกับ ประวัติความเป็นมาและได้ตระหนักในคุณค่ามรดกทางพุทธศิลป์ ในสภาพหน้าไม่ว่าท่านจะได้ ลาศึกษาไปเป็นฆราวาสหรือเป็นพระภิกษุสงฆ์ต่อไป จะได้เป็นแกนนำในการอนุรักษ์รักษางานพุทธ ศิลป์ในท้องถิ่นได้ รวมถึงได้เผยแพร่หลักธรรมคำสอนที่ได้ศึกษาจากประวัติความเป็นมาของงาน พุทธศิลป์ให้คนในชุมชนได้รับทราบ เพื่อจะได้ร่วมกันอนุรักษ์งานพุทธศิลป์ รวมทั้งจะได้อธิบายหลัก วิธีการสร้างงานพุทธศิลป์ที่ถูกต้องต่อไปได้ เนื่องจากปัจจุบันจะเห็นได้ว่างานพุทธศิลป์ด้าน จิตรกรรม ประติมากรรมและสถาปัตยกรรม ได้ถูกทำลายไปด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของคนใน ชุมชนรวมถึงเจ้าอาวาสที่อยู่ในวัด ซึ่งบางครั้งการบูรณะซ่อมแซมก็ทำไปด้วยความไม่ระมัดระวัง และไม่ถูกวิธีเช่น การตอกตะปูบนฝาผนังที่มีงานจิตรกรรม การรื้อถอนรูปแบบสถาปัตยกรรม แบบเดิมออกแล้วสร้างแบบใหม่ ซึ่งทำให้เกิดการสูญเสียต่องานด้านพุทธศิลป์เป็นจำนวนมาก เช่น สิมอีสาน ในจังหวัดมหาสารคาม ปัญหาที่ค้นพบ คือชุมชนเองยังไม่ค่อยมีความเข้าใจในบทบาท การอนุรักษ์แหล่งศิลปกรรมท้องถิ่นเหล่านี้ว่าควรมีแนวทางการอนุรักษ์ปฏิบัติอย่างไร พุทธศิลป์ที่ ถูกทำลายไปด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของชาวบ้าน มีการขูดขีด จิตรกรรมที่ปรากฏในผนัง สิม (รณภพ เตชะวงศ์, 2552) ดังนั้นการที่จะให้ชุมชนท้องถิ่นหันมาให้ความสำคัญและเห็นคุณค่างาน ศิลปกรรมในท้องถิ่นกลับคืนมาเป็นแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม และแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ไม่ ว่าจะเป็นภาพจิตรกรรมที่ปรากฏบนฝาผนังโบสถ์ วิหาร ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธก็ควรได้ ให้คนในชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ตระหนัก รักและหวงแหนงานพุทธศิลป์หรือมีส่วนร่วมในการ

อนุรักษ์สืบทอดงานพุทธศิลป์เหล่านี้ต่อไป เพราะการสร้างสรรค้งานพุทธศิลป์ในแต่ละท้องถิ่น เกิดจากอัจฉริยภาพและความศรัทธาอย่างสูงสุดของศิลปินสมัยโบราณ งานพุทธศิลป์ที่ปรากฏใน ภาพจิตรกรรม หรืองานสถาปัตยกรรม ประติมากรรม รวมถึงงานหัตถศิลป์จึงเรียกได้ว่าเป็น หลักฐานของอดีตซึ่งปรากฏอยู่ในรูปของภาพเขียน ซึ่งสร้างด้วยความศรัทธาและความตั้งใจของ คนในสมัยก่อน งานเหล่านี้จึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าแก่การศึกษาและอนุรักษ์ไว้ จึง สมควรจัดหลักสูตรพุทธศิลป์ขึ้นมาเพื่อให้พระภิกษุสามเณรที่อยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ เป็นแกนนำในการ ให้ความรู้เกี่ยวกับงานพุทธศิลป์ให้กับชาวบ้าน ซึ่งเรื่องราวที่ได้เขียนไว้ตามฝาผนังจะสามารถช่วย ยกระดับจิต จนเกิดมรรคญาณให้สำเร็จความเป็นอริยบุคคลได้ต่อไป การนำเอาพระสูตรต่าง ๆ มา ถ่ายทอดในรูปแบบของไฮทัทศศิลป์ เพื่อให้คนส่วนใหญ่ในสังคมได้รับฟังธรรมะ ช่วยเปิดโอกาส ในการเรียนรู้พระพุทธศาสนาและสร้างความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ ได้มากยิ่งขึ้น

พุทธศิลป์ของแนวคิดหลังสมัยใหม่นี้กำลังเป็นที่สนใจของคนทั่วไป โดยเฉพาะสังคมที่ กำลังเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตามสังคมที่เปลี่ยนไปทำให้พุทธศิลป์ในยุคต่าง ๆ ต้องสร้าง ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งและความเต็มใจในพุทธศิลป์ ซึ่งจะช่วยให้ผู้คนเริ่มต้นสนใจค้นหาธรรมะที่ ซ่อนอยู่ภายใน นอกจากนี้ยังช่วยทำนุบำรุงผลงานพุทธศิลป์ให้คงอยู่ตลอดไป เพื่อรับใช้งานด้าน การสอนพุทธจริยศาสตร์ให้กับคนในสังคม ควรมีความหลากหลายเพื่อจุดประกายให้คนหันมา ตระหนักเห็นถึงความสำคัญของการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธศาสนา ดังนั้นพุทธศิลป์คือศิลปะที่ สร้างขึ้นเพื่อรับใช้ศาสนา เป็นการถ่ายทอดและการดำรงอยู่ของพุทธศาสนา เพื่อการเคารพ สักการะและการบันทึกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์พุทธศาสนาไว้ให้คนรุ่นหลังได้รับรู้ถึงแต่ละช่วง ยุคของการเผยแพร่ศาสนา พุทธศิลป์มีการสร้างทั้งงานประติมากรรม จิตรกรรม สถาปัตยกรรม รวมถึงงานหัตถกรรมศิลป์(งานช่าง)พื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ซึ่งในแต่ละประเทศมี เหมือนกันแต่แสดงงานทางพุทธศิลป์ที่แตกต่างกัน อาจจะขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม อาทิเช่น รูปพระปฏิมากรรมขององค์พระศาสดาที่แตกต่างกัน บางแห่งในแต่ละยุคและสมัยระดับ ประดาฉลองพระองค์อย่างหรูหราและฟุ่มเฟือยแต่บางแห่ง บางสมัยกลับเรียบง่าย แต่การเคารพ พุทธศาสนายังคงเหมือนเดิมและเท่ากันไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงนั่นก็คือ การเคารพการทำความดี การตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรมอันดีงามของชาวพุทธทั้งหลาย โดยมีพระภิกษุสงฆ์สามเณรในชุมชนเป็น แกนนำในการสร้างสรรค์ผลงานพุทธศิลป์ในแต่ละท้องถิ่น นำมาสู่การพัฒนาหลักสูตรสาระ ทศศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

การพัฒนาหลักสูตรให้มีความเหมาะสมกับสภาพของผู้เรียนที่เป็นพระภิกษุสามเณร มีการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพด้านความรู้ และทักษะทางศิลปะตามหลักสูตรที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง และแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต สุมิตร คุณานุกร (2532) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรเป็นโครงการให้การศึกษ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความสามารถทางการศึกษาที่กำหนด ซึ่งสอดคล้องกับ Good (1973) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรว่า ได้ให้ความหมายของคำว่า การพัฒนาหลักสูตร ใน 2 ความหมายคือ 1) การปรับปรุงหลักสูตร หมายถึง ระบบการพัฒนาหลักสูตรหนึ่งเพื่อให้เหมาะสมกับโรงเรียนหรือระบบโรงเรียน จุดมุ่งหมายการสอน วัตถุประสงค์หลักสูตร วิธีสอน รวมทั้งการประเมินผลโดยจัดให้มีการปรับปรุงหลักสูตรทั้งระบบติดต่อกันไป หรือปรับปรุงโปรแกรมการศึกษาให้เหมาะสม 2) การเปลี่ยนแปลงหลักสูตร หมายถึง การดัดแปลงให้แตกต่างออกไปจากของเดิม เป็นการสร้างโอกาสทางการเรียนขึ้นมาใหม่ ส่วนทาบ (Taba, 1962:454) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรหมายถึง การเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงหลักสูตรเดิมให้ได้ผลดียิ่งขึ้นทั้งในด้านการวางจุดมุ่งหมาย การจัดเนื้อหาวิชาการเรียนการสอน การวัดและการประเมินผลอื่น ๆ เพื่อให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายอันใหม่ที่วางไว้ การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบ หรือเปลี่ยนแปลงทั้งหมดตั้งแต่จุดมุ่งหมายและวิธีการ และการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรนี้จะมีผลกระทบทางด้านความคิดและความรู้สึกของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ส่วนการปรับปรุงหลักสูตรหมายถึงการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรเพียงบางส่วนโดยไม่เปลี่ยนแปลงแนวความคิดพื้นฐานหรือรูปแบบของหลักสูตร รุจีร์ ภูสาระ (2551) ได้อธิบายความหมายของหลักสูตรได้กว้างขวางกว่านักพัฒนาหลักสูตรที่มีแนวคิดดั้งเดิม เช่นหลักสูตรหมายถึงแผนการเรียน ประกอบด้วยเป้าหมายและจุดประสงค์เฉพาะที่จะนำเสนอและจัดการเนื้อหา ซึ่งจะรวมถึงแบบของการเรียนการสอนตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้และจะต้องมีการประเมินผลลัพธ์ของการเรียน สาลี รักสุทธิ (2544) กล่าวว่า หลักสูตร คือ ประสิทธิภาพหรือกิจกรรมที่จัดให้แก่ผู้เรียนทั้งในและนอกห้องเรียนอันจะส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ด้านความรู้ ความคิด เจตคติและการปฏิบัติในทิศทางที่พึงประสงค์

การเปลี่ยนแปลงแบบของหลักสูตรในกลุ่มสาระทัศนศิลป์ครั้งนี้เพื่อปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพผู้เรียนที่ครองตนในสมณะเพศ ซึ่งมีข้อห้ามมากมายที่ถูกจำกัด อาทิ การห้ามร้องรำทำเพลง การแสดงอาการรื่นเริงต่าง ๆ เป็นต้น อีกทั้งกลุ่มผู้เรียนซึ่งเป็นสามเณรมีความใกล้ชิดกับธรรมะและแหล่งวัฒนธรรมด้านพุทธศิลป์มากกว่านักเรียนทั่วไป รวมถึงสามเณรได้ศึกษา

เกี่ยวกับพระธรรมวินัยและหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อเป็นการเผยแผ่ทั้ง พระพุทธศาสนาและพุทธศิลป์ ซึ่งเป็นศิลปะด้านที่ดึงมาเพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้เรียนรู้และสืบทอด พุทธศิลป์ต่อไป ดังนั้นจึงควรที่จะสนับสนุนให้พระภิกษุสงฆ์หรือสามเณรที่มีความสนใจในด้าน ศิลปะ มีส่วนช่วยอนุรักษ์ดูแลศิลปะในศาสนาในประเทศชาติและท้องถิ่นของตนไว้ เช่น จิตรกรรม ฝาผนังที่ควรอนุรักษ์และช่วยสืบสานต่อให้อยู่คู่กับวัฒนธรรมอันดีงามของไทย ส่งเสริมการเรียน การสอนศิลปะให้แก่สามเณรในระดับมัธยมศึกษา เพื่อบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนาในปัจจุบัน ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้ถึงศาสนาในแต่ละยุคสมัยแต่ละสมัยมีพัฒนาการอย่างไร มีเรื่องราว สำคัญ อีกทั้งเพื่อเป็นการเผยแผ่ศิลปะให้เป็นเอกลักษณ์ของศาสนาไว้ได้อย่างดีงาม โดยได้เรียนรู้ เกี่ยวกับศาสนาและสุนทรียศาสตร์ความดี ความงามและความจริง ถ้ายทอดให้บุคคลต่าง ๆ ได้ เข้าใจว่าศิลปะและศาสนามีความสัมพันธ์ต่อกันและสามารถสร้างสรรค์คุณลักษณะสิ่งดีงามให้กับ สังคมต่อไป

จากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้นทำให้ผู้วิจัยสนใจจะทำการศึกษาสภาพและปัญหาการเรียน การสอนวิชาศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา รวมถึงแนวทางการพัฒนา หลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จากกลุ่ม บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนได้แก่ อาจารย์ผู้สอนวิชาศิลปะ ผู้บริหารหรือฝ่าย วิชาการในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา รวมถึงกลุ่มศิลปินที่ทำงานด้านพุทธศิลป์ โดยจะนำแนวคิดและทฤษฎีทางพุทธศิลป์อันประกอบด้วย ประวัติความเป็นมาของพุทธศิลป์ (ปัญญา เทพสิงห์, 2548) พุทธสุนทรียศาสตร์ (พระมหาอุดม ปัญญาโก, 2547) พุทธวิจารณ์ทาง ทัศนศิลป์และศิลปะปฏิบัติสามด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และ งานหัตถกรรมในงานพุทธศิลป์ รวมถึงศิลปะกรรมที่นำศิลปะกับธรรมะ (พระมหาสมโชค ธีรภูมิ, 2549) มาใช้ในการศึกษา ประกอบกับทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรจากนักการศึกษา ไทยและต่างประเทศ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการวิจัยโดยได้ประมวลแนวคิดรูปแบบการพัฒนา หลักสูตรของทาบ (Taba, 1962) ซึ่งประกอบไปด้วย 5 ด้าน คือการกำหนดวัตถุประสงค์ การ กำหนดเนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน การประเมินผล และสื่อการสอน มาเป็นแนวทางในการ พัฒนาหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาและเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ในด้านการกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน การวัดประเมินผล และสื่อการเรียนการสอน

ขอบเขตในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ระดับช่วงชั้นที่ 3 (มัธยมศึกษาปีที่ 1-3)

ประชากรในการวิจัย คือ กลุ่มครู อาจารย์ผู้สอนศิลปะ ผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาและศิลปินที่ทำงานด้านพุทธศิลป์

ข้อตกลงเบื้องต้น

ผู้วิจัยจำเป็นต้องเลือกกลุ่มตัวอย่างในการสัมภาษณ์แบบเจาะจง เนื่องจากกลุ่มประชากรในการสัมภาษณ์มีขนาดใหญ่ กระจายอยู่ทุกจังหวัดในประเทศไทย ทำให้มีข้อจำกัดในการเดินทางไปในสถานที่ที่มีการคมนาคมที่ไม่สะดวก และเนื่องจากการติดต่อกับผู้ให้สัมภาษณ์เองมีการย้ายที่อยู่ที่ไม่แน่นอนไม่สามารถติดต่อได้ นอกจากนั้นเป็นปัจจัยเกี่ยวกับเวลาในการเก็บข้อมูลให้ได้รวดเร็วครบทุกกลุ่มการศึกษาและกำลังเงินค่าเดินทาง รวมทั้งข้อมูลที่ต้องการเป็นแรงผลักดันอันสำคัญให้ผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างประเภทนี้ เพราะโรงเรียนที่เลือกเป็นโรงเรียนที่นำร่องหรือเป็นโรงเรียนที่กำลังใช้หลักสูตรโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พุทธศักราช 2551

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

การพัฒนาหลักสูตร คือ การเปลี่ยนแปลง การจัดทำหลักสูตรขึ้นมาใหม่เพื่อให้เหมาะสมกับโรงเรียนหรือระบบโรงเรียน วางโครงการที่จะช่วยให้นักเรียนได้เรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ วัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนการสอน การวัดและการประเมินผล และสื่อการเรียนการสอน นำมาปรับปรุงแก้ไข รวบรวมทางเลือกที่เหมาะสมต่าง ๆ เข้าด้วยกัน จนเป็นระบบที่สามารถปฏิบัติได้

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ คือ การเรียนรู้ศิลปะที่มุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจ มีทักษะวิธีการทางศิลปะเกิดความซาบซึ้งในคุณค่าของศิลปะ ในด้านจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม งานหัตถกรรมศิลป์(งานช่าง) สุนทรียศาสตร์ ศิลปวิจารณ์ และ ประวัติศาสตร์ศิลป์

ทัศนศิลป์ คือ เป็นกลุ่มวิชาสาระการเรียนรู้ทางศิลปะ ซึ่งมีการจัดการเรียนการสอนที่ประกอบด้วย จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรมและภาพพิมพ์

พุทธศิลป์ คือศิลปะที่มีรากฐานมาจากพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรมและจิตรกรรม โดยนำเรื่องราวมาจากคตินิยมคำสั่งสอน รวมถึงเหตุการณ์ที่สำคัญและประวัติขององค์ศาสดา โดยพุทธศิลป์ได้แบ่งเป็น 2 รูปแบบได้แก่ 1) รูปธรรมคือ รูปแบบไทย ประเพณี และ 2) นามธรรม คือรูปแบบไทยสมัยใหม่ ซึ่งรูปแบบนี้จะไม่เกี่ยวกับพระหรือวัด แต่เป็นการนำหลักคำสอนของพระพุทธเจ้ามาตีความหมายให้เป็นงานศิลปะประเภทใหม่

โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา คือ โรงเรียนที่จัดการเรียนการสอนให้กับสามเณรระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1- 3 ให้มีความรู้ ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ตามหลักธรรมพระวินัย มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม เผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นศาสนา ทายาทที่ดีสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ได้ทราบสภาพและปัญหาในการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา
2. ได้แนวทางการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระศิลปะด้านทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ให้กับโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาทั่วประเทศสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตรได้
3. เป็นแนวทางการจัดการเรียนการสอนศิลปะให้เหมาะสมกับโรงเรียนพระปริยัติธรรม ส่งเสริมกิจกรรมด้านศิลปะและส่งเสริมด้านคุณธรรม จริยธรรมให้เหมาะสมกับกิจปฏิบัติของสงฆ์
4. เป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรอื่น ๆ ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาต่อไป

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะด้านทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ผู้วิจัยได้รวบรวมและนำเสนอสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย โดยจำแนกดังนี้

1. การพัฒนาหลักสูตร
2. โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา
3. แนวทางการจัดการเรียนการสอนศิลปะด้านทัศนศิลป์
4. แนวทางการจัดการเรียนการสอนกับหลักสูตรทางพุทธศาสนา
5. แนวคิดเกี่ยวกับพุทธศิลป์
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ด้านหลักสูตร

1. ความหมายของหลักสูตร

ในกระบวนการการศึกษา สิ่งที่เกี่ยวข้องเป็นหัวใจของการจัดการศึกษาคือ หลักสูตร ซึ่งเป็นกรอบสำหรับการจัดการศึกษาให้บรรลุจุดประสงค์ที่วางไว้ให้กับผู้เรียน โดยมีนักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ดังนี้

ถาวร บัวศรี (2542) ได้ให้ความหมายของหลักสูตร คือแผนซึ่งได้ออกแบบจัดทำขึ้นเพื่อแสดงถึงจุดหมาย การจัดเนื้อหากิจกรรมและมวลงบประมาณในแต่ละโปรแกรมการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ตามจุดหมายที่ได้กำหนดไว้

สุมิตร คุณากร (2518) ได้ให้คำนิยามของหลักสูตรคือ โครงการ การจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถ และคุณลักษณะที่สอดคล้องกับความมุ่งหมายของการศึกษาที่กำหนดไว้

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2525) ได้กล่าวถึงการพัฒนหลักสูตรคือ กากจัดการศึกษาให้มีความจำเป็นที่ทุกคนในประเทศจะต้องเรียนรู้เหมือนกัน เพื่อเสริมสร้างความเป็นเอกลักษณ์ของชาติ

ชูศรี สุวรรณโชติ (2542) ให้คำนิยามหลักสูตรคือ ประมวลประสบการณ์ทุกชนิดที่ครูสร้างสรรค้ให้กับผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาตนเองให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในสังคมอย่างมีความสุขและเจริญงอกงาม

รุจิรี ภู่อาระ (2551) อธิบายว่า หลักสูตร มาจากภาษาละติน “Racecourse” แต่เมื่อนำมาใช้ในทางการศึกษาคำว่า “หลักสูตร” มีความหมายได้หลายอย่าง แต่เดิมมีความหมายว่า

เป็นรายการกระบวนวิชา นักพัฒนาหลักสูตรที่มีความเชี่ยวชาญจะสามารถอธิบายความหมายได้กว้างขวางว่า หลักสูตรหมายถึงแผนการเรียน ประกอบด้วยเป้าหมายและจุดประสงค์เฉพาะที่จะนำเสนอและจัดการเนื้อหา ซึ่งจะรวมถึงแบบของการเรียนการสอนตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้และจะต้องมีการประเมินผลลัพธ์ของการเรียน

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539) กล่าวว่าหลักสูตรคือการจัดการศึกษาทุกระดับเป็นตัวกำหนด หรือกรอบแนวปฏิบัติที่จะทำให้การจัดการเรียนการสอนบรรลุตามความมุ่งหมายที่วางไว้

โครว์ (Crow, 1980, อ้างถึงในใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์, 2539) ว่าหลักสูตรเป็นประสบการณ์ที่นักเรียนได้รับทั้งภายในและภายนอกของโรงเรียนเพื่อให้นักเรียนมีการพัฒนาด้านร่างกาย สังคม ปัญญา และจิตใจ

วิลเลอร์ (Wheeler, 1974) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรว่า เป็นประสบการณ์การเรียนรู้ซึ่งโรงเรียนหรือสถานการศึกษาจัดให้แก่ผู้เรียน

โอลิวา (Oliva, 1992) ได้นำคำนิยามต่าง ๆ ของหลักสูตรมาเรียบเรียงไว้ดังนี้ หลักสูตรคือ 1) สิ่งที่ใช้สอนในโรงเรียน 2) ชุดวิชาที่เรียน 3) เนื้อหา 4) โปรแกรมการเรียน 5) ชุดสิ่งของที่ใช้ในการเรียนการสอน 6) ลำดับของกระบวนวิชา 7) จุดประสงค์ที่นำไปปฏิบัติ 8) กระบวนวิชาที่ศึกษา 9) ทุกสิ่งที่ดำเนินการในโรงเรียน รวมทั้งกิจกรรมนอกห้องเรียน การแนะแนว และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล 10) สิ่งการสอนทั้งภายในและภายนอกโรงเรียนที่โรงเรียนเป็นผู้จัด 11) ทุกสิ่งที่กำหนดขึ้นโดยบุคคลในโรงเรียน 12) ลำดับของกิจกรรมในโรงเรียนที่ดำเนินการโดยผู้เรียนและ 13. ประสบการณ์ของผู้เรียนแต่ละคน ซึ่งเกิดจากระบบการจัดการของโรงเรียน

2. องค์ประกอบหลักสูตร

สุมิตร คุณานุกร (2520) กล่าวว่าเมื่อพิจารณาหลักสูตรในแง่ขององค์ประกอบแล้ว จะมี 4 องค์ประกอบคือ

- 1) ความมุ่งหมาย (Objectibe)
- 2) เนื้อหา (Content)
- 3) การนำหลักสูตรไปใช้ (Curriculum Implementation)
- 4) การประเมินผล (Evaluation)

อึ้ง บั้วศรี (2542) กล่าวว่า หลักสูตร มีองค์ประกอบที่สำคัญและขาดไม่ได้อย่างน้อย 6 อย่างคือ

- 1) จุดมุ่งหมายของหลักสูตร (Curriculum Aims)
- 2) จุดประสงค์ของการเรียนการสอน (Instructional Objectives)

- 3) เนื้อหาสาระและประสบการณ์ (Content and Experiences)
- 4) ยุทธศาสตร์การเรียนการสอน (Instructional Strategies)
- 5) วัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน (Instructional Media and Materials)
- 6) การประเมินผล (Evaluation)

ทาบ (Taba, 1962) กล่าวว่าหลักสูตรควรมีองค์ประกอบอยู่ 4 อย่างคือ

- 1) วัตถุประสงค์ทั่วไปและวัตถุประสงค์เฉพาะวิชา
- 2) เนื้อหาวิชา และจำนวนชั่วโมงสอนแต่ละวิชา
- 3) กระบวนการสอนและการเรียนหรือการนำหลักสูตรไปใช้
- 4) โครงการประเมินผลการสอนตามหลักสูตร

ไทเลอร์ (Tyler, 1971) กล่าวว่าหลักสูตรมีองค์ประกอบดังนี้

- 1) กำหนดจุดมุ่งหมายทางการศึกษาอะไร ที่โรงเรียนควรจะจัดให้ผู้เรียน
- 2) มีประสบการณ์ทางการศึกษาที่โรงเรียนควรจัดขึ้นเพื่อช่วยให้บรรลุ

จุดประสงค์ที่กำหนดไว้

- 3) จัดประสบการณ์ทางการศึกษา ซึ่งจะทำให้การสอนมีประสิทธิภาพ
- 4) ประเมินประสิทธิผลของประสบการณ์ในการเรียนอย่างไรจึงจะตัดสินได้ว่า

บรรลุถึงจุดประสงค์ที่กำหนดไว้

3. ความหมายของการพัฒนาหลักสูตร

กู๊ด (Good, 1973) กล่าวว่าการพัฒนาหลักสูตรเกิดขึ้นได้ 2 ลักษณะคือการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงหลักสูตร การปรับปรุงหลักสูตรเป็นวิธีการพัฒนาหลักสูตรอย่างหนึ่ง เพื่อให้เหมาะสมกับโรงเรียนหรือระบบโรงเรียน จุดมุ่งหมายของการสอน วัสดุอุปกรณ์ วิธีสอนรวมทั้งการประเมินผล ส่วนคำว่า การเปลี่ยนแปลงหลักสูตร หมายถึง การแก้ไขหลักสูตรให้แตกต่างไปจากเดิม เป็นการสร้างโอกาสทางการเรียนขึ้นใหม่

เซย์เลอร์ และอเล็กซานเดอร์ (Saylor and Alexander, 1974) ได้ให้ความหมายหลักสูตรว่า หมายถึงการจัดทำหลักสูตรเดิมที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น หรือเป็นการจัดทำเป็นหลักสูตรใหม่โดยไม่มีหลักสูตรเดิมอยู่ก่อน การพัฒนาหลักสูตรอาจหมายถึงการสร้างเอกสารอื่น ๆ สำหรับนักเรียนด้วย

ทาบ (Taba, 1962) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรหมายถึงการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงหลักสูตรเดิมให้ได้ผลดียิ่งขึ้นทั้งในด้านการวางจุดมุ่งหมาย การจัดเนื้อหาวิชาการเรียนการสอน การวัดและการประเมินผลอื่น ๆ เพื่อให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายอันใหม่ที่วางไว้ การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบ หรือเปลี่ยนแปลงทั้งหมดตั้งแต่จุดมุ่งหมายและวิธีการ และการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรนี้จะมีผลกระทบทางด้านความคิดและความรู้สึกของผู้ที่

เกี่ยวข้องกับทุกฝ่าย ส่วนการปรับปรุงหลักสูตรหมายถึงการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรเพียงบางส่วนโดยไม่เปลี่ยนแปลงแนวความคิดพื้นฐานหรือรูปแบบของหลักสูตร

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2525) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรคือการพยายามวางโครงการที่จะช่วยให้นักเรียนได้เรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ โดยการกำหนดจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ การปรับปรุงตำรา แบบเรียน คู่มือครูและสื่อการเรียนต่างๆ การวัดและการประเมินผลการใช้หลักสูตร การปรับปรุงแก้ไข

สุนีย์ ภูพันธ์ (2546) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรเป็นกระบวนการหรือขั้นตอนของการตัดสินใจเลือกหาทางเลือกทางการเรียนการสอนที่เหมาะสม หรือเป็นที่รวบรวมของทางเลือกที่เหมาะสมต่าง ๆ เข้าด้วยกัน จนเป็นระบบที่สามารถปฏิบัติได้และถ้าหากหลักสูตรมุ่งที่จะกำหนดสำหรับผู้เรียนหลายกลุ่มหลายประเภทโดยใช้วิธีการต่าง ๆ และในโอกาสต่าง ๆ กันแล้ว นักพัฒนาหลักสูตรต้องคำนึงถึงภูมิหลังขององค์ประกอบต่าง ๆ อย่างละเอียดและรอบคอบ ก่อนจะตัดสินใจเลือกหาทางเลือกใดทางเลือกหนึ่ง และเมื่อตัดสินใจเลือกแล้วก็ต้องคำนึงถึงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นซึ่งอาจมีผลกระทบต่อสิ่งอื่น ๆ เป็นวัฏจักร

ชูศรี สุวรรณโชติ (2544) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรว่า การพัฒนาหลักสูตรก็คือการพัฒนาแผนการเรียน เพื่อการจัดกระบวนการ การศึกษา และรวมถึงการประเมินผล การสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับผู้เรียน การชี้ให้เห็นจุดประสงค์ของการศึกษาเล่าเรียน และอื่น ๆ อีกหลายประการที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และสร้างความเจริญงอกงามในทุกด้านให้กับผู้เรียน

4. ขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตรจะเกิดขึ้นเมื่อมีเหตุการณ์ต่าง ๆ สำคัญดังนี้

1. เมื่อวิทยาการต่าง ๆ ของสังคมและของโลกมีการเปลี่ยนแปลงไป
2. เมื่อนโยบาย ปรัชญา และแนวทางการพัฒนาการศึกษาเปลี่ยนแปลงไป
3. เมื่อผู้ใช้หลักสูตรอันได้แก่ ผู้บริหารการศึกษา ครูผู้สอน นักเรียนและผู้ปกครอง

เรียกร้อง

4. เมื่อข้อมูลพื้นฐานของสังคมและชุมชนเปลี่ยนแปลง

จากหลักการสำคัญที่กล่าวแล้วข้างต้น เมื่อนำมาพิจารณาโดยละเอียดแล้วหลักการพัฒนาหลักสูตร จะประกอบด้วยหลักการต่าง ๆ ดังนี้ คือ

1) หลักการพัฒนาหลักสูตรจะต้องมีการดำเนินงานเป็นขั้นตอน มีระเบียบแบบแผน และดำเนินงานตามลำดับตามขั้นตอนจนถึงสุดท้ายอย่างรอบคอบ

2) หลักการพัฒนาหลักสูตรจะต้องเป็นส่วนที่สร้างความรู้และประสบการณ์ให้กับผู้เรียนที่ดีขึ้นกว่าหลักสูตรเดิม

3) หลักการพัฒนาหลักสูตรจะต้องคำนึงถึงการอบรมครูประจำการให้เกิดความเข้าใจหลักสูตรที่ได้พัฒนาขึ้นมาใหม่โดยทันทีเมื่อหลักสูตรใหม่ได้พัฒนาขึ้นมาและจะนำไปใช้

4) หลักการพัฒนาหลักสูตรจะต้องคำนึงถึงตัวผู้เรียนที่จะได้รับผลจากหลักสูตรที่สร้างขึ้นใหม่ ทั้งนี้เป็นการได้ผลทั้งในด้านจิตใจและด้านทัศนคติ

5) หลักการพัฒนาหลักสูตรจะต้องได้รับความร่วมมือและมีการประสานงานเป็นอย่างดีจากผู้ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งเอกสารข้อมูลต่าง ๆ ที่จะนำมาดำเนินงานอย่างพร้อมเพรียง

6) หลักการพัฒนาหลักสูตร จะต้องมิใช่ขำนาญการในการพัฒนาหลักสูตรเป็นผู้นำ และมีความสามารถเป็นอย่างดี รู้จักเนื้อสาระนั้นอย่างลึกซึ้งดีพอที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรนั้น

5. ลำดับขั้นตอนของการพัฒนาหลักสูตร

เทอร์เนอร์ (Turner, Nov-Dee, อ้างถึงในชูศรี สุวรรณโชติ, 2544) ขั้นตอนของการพัฒนาหลักสูตรถือว่ามีความสำคัญอย่างหนึ่งในการพัฒนาหลักสูตร ส่วนใหญ่ผู้พัฒนาหลักสูตรทั้งหลายไม่ได้ให้ความเอาใจใส่ในเรื่องนี้มากนักผลที่ปรากฏ คือความยุ่งยากในการพัฒนาหลักสูตรให้สมบูรณ์ ลำดับขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตรมีดังนี้

ขั้นที่ 1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของสังคมและชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

ขั้นที่ 2 วิเคราะห์ข้อมูลที่มีความจำเป็นอันจะนำมาซึ่งการปรับปรุงหลักสูตร

ขั้นที่ 3 สสำรวจความต้องการและความจำเป็นของสังคม ชุมชน และผู้เรียน

ขั้นที่ 4 กำหนดวัตถุประสงค์ของการให้การศึกษาให้ตรงกับความต้องการของสังคม

ขั้นที่ 5 เลือกเนื้อหาวิชาที่ต้องการนำมาให้ผู้เรียนได้ศึกษาที่ตรงกับวัตถุประสงค์

ขั้นที่ 6 เลือกบุคลากรที่มีความชำนาญในเนื้อหาวิชานั้น ๆ มาร่วมจัดทำหลักสูตร

ขั้นที่ 7 จัดเรียงลำดับเนื้อหาความรู้ที่ได้มาจากขั้นที่ 6

ขั้นที่ 8 สร้างประสบการณ์การเรียนรู้ให้ตรงกับเนื้อหาวิชาเพื่อการจัดการเรียนการสอน

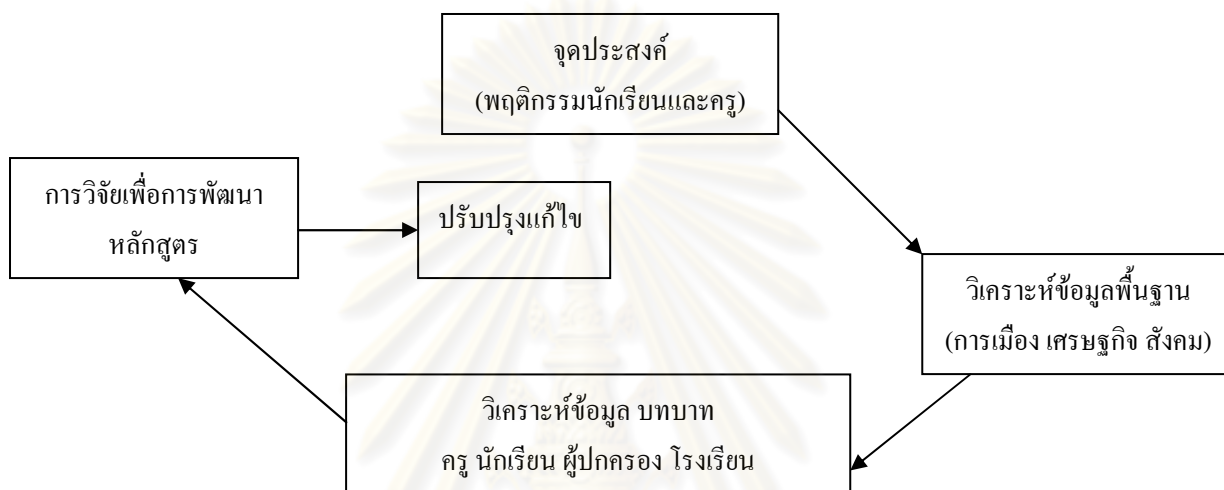
ขั้นที่ 9 กำหนดการประเมินผลให้ตรงกับวัตถุประสงค์ที่ศึกษา

6. กระบวนการพัฒนาหลักสูตร

กระบวนการพัฒนาหลักสูตรเป็นกระบวนการที่ทำให้ครูสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้กับผู้เรียนให้เป็นของผู้เรียน ซึ่งเป็นจุดหมายปลายทางสำคัญของการพัฒนาหลักสูตร

หรือกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่าผลผลิตโดยตรงของกระบวนการพัฒนาหลักสูตรก็คือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียน และในกระบวนการพัฒนาหลักสูตรในปัจจุบันก็ยังทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของครูอีกด้วย เพราะเชื่อว่ากระบวนการพัฒนาหลักสูตรจะทำให้ครูได้รับความรู้มากขึ้น มีทักษะมากขึ้นและมีประสบการณ์มากขึ้น เป็นการไม่หยุดนิ่งของกระบวนการเรียนรู้ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเช่นในปัจจุบัน

กระบวนการพัฒนาหลักสูตร

แผนภูมิที่ 1 กระบวนการพัฒนาหลักสูตร

ที่มา ชูศรี สุวรรณโชติ. หลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตร, 2544

7. รูปแบบการพัฒนาหลักสูตร

รูปแบบหรือประเภทของหลักสูตรมีอยู่หลายรูปแบบด้วยกัน กล่าวคือ รูปแบบของหลักสูตรยึดเอาสาขาวิชาและเนื้อหาวิชาเป็นหลัก รูปแบบที่ยึดเอาผู้เรียนเป็นหลัก รูปแบบหลักสูตรที่ยึดเอากระบวนการทางทักษะเป็นหลัก เป็นต้น ดังนั้นในการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้วิชาศิลปะด้านทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ได้จัดหลักสูตรได้นำรูปแบบหรือประเภทของหลักสูตรหลาย ๆ รูปแบบ มาผสมผสานกัน เพื่อให้หลักสูตรนั้นเหมาะสมกับสภาพของผู้เรียน ซึ่งได้นำรูปแบบของการพัฒนาหลักสูตรดังนี้

7.1 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของทาบาร์ (Taba, 1962)

- 1) ศึกษาวิเคราะห์ความต้องการสำรวจสภาพปัญหาความต้องการและความจำเป็นต่าง ๆ ของสังคมและผู้เรียน
- 2) กำหนดจุดมุ่งหมาย กำหนดจุดประสงค์ให้ชัดเจนหลังจากที่ได้ศึกษาวิเคราะห์ความต้องการแล้ว

3) เลือกเนื้อหาสาระ จุดมุ่งหมายที่กำหนดแล้วจะมีส่วนช่วยในการเลือกเนื้อหาสาระ ซึ่งนอกจากจะต้องให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ และความสามารถของผู้เรียนแล้ว ยังต้องมีความเชื่อถือได้ และมีความสำคัญต่อการเรียนรู้

4) จัดรวบรวมเนื้อหาสาระ เนื้อหาสาระที่เลือกได้ยังต้องทำ มาจัดลำดับโดยคำนึงถึงความต่อเนื่องและความยากง่ายของเนื้อหา วุฒิภาวะ ความสามารถ และความสนใจของผู้เรียน

5) คัดเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ ผู้สอนหรือผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องคัดเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ให้สอดคล้องกับเนื้อหาวิชาและจุดมุ่งหมาย

6) จัดประสบการณ์การเรียนรู้ ประสบการณ์การเรียนรู้ ควรจัดโดยคำนึงถึงเนื้อหาสาระและความต่อเนื่อง

7) กำหนดสิ่งที่จะประเมินและวิธีการประเมินผล การตัดสินใจว่าจะต้องประเมินเพื่อตรวจสอบผลว่าบรรลุตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ และกำหนดด้วยว่าจะใช้วิธีประเมินผล ใช้เครื่องมืออะไร

7.2 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของไทเลอร์ (Tyler, 1971)

- 1) มีความมุ่งหมายทางการศึกษาอะไรบ้างที่โรงเรียนควรจะแสวงหา
- 2) มีประสบการณ์ทางการศึกษาอะไรบ้างที่โรงเรียนควรจัดขึ้นเพื่อช่วยให้บรรลุจุดประสงค์ที่กำหนดไว้
- 3) จะจัดประสบการณ์ทางการศึกษาอย่างไร จึงจะทำให้การสอนมีประสิทธิภาพ
- 4) จะประเมินประสิทธิผลของประสบการณ์ในการเรียนอย่างไรจึงจะตัดสินได้ว่าบรรลุถึงจุดประสงค์ที่กำหนดไว้

รูปแบบของการพัฒนาหลักสูตรของไทเลอร์เริ่มจาก

1. การกำหนดจุดมุ่งหมาย ก่อนจะกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรอย่างกว้างๆ นั้น จะต้องอาศัยข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ เช่นแหล่งแรกคือสังคม ได้แก่ ค่านิยม ความเชื่อและแนวปฏิบัติในการดำรงชีวิตในสังคม โครงสร้างที่สำคัญทางสังคมและความมุ่งหวังทางสังคม เป็นต้น แหล่งที่สองเกี่ยวกับผู้เรียน ซึ่งเกี่ยวข้องกับความต้องการ ความสนใจ ความสามารถและคุณลักษณะที่ประเทศชาติต้องการ และแหล่งที่สามก็คือ คำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญสาขาวิชาการต่าง ๆ หรือจากผลการวิจัยที่สรุปให้ข้อคิดเป็นเกี่ยวกับการจัดทำหลักสูตรจัดการเรียนการสอนแล้วนำมาประมวลเข้าด้วยกันจนเป็นจุดมุ่งหมายอย่างกว้าง ๆ ของหลักสูตรหรือจุดประสงค์ชั่วคราว (Tentative Objectives) จากนั้นจุดประสงค์ชั่วคราวจะได้รับการกลั่นกรองจากข้อมูลด้านปรัชญาการศึกษา ปรัชญาสังคม และจิตวิทยาการเรียนรู้ ซึ่งจะตัดทอนจุดประสงค์ที่ไม่จำเป็นออกและทำให้จุดประสงค์มีความชัดเจนขึ้น จุดประสงค์ที่ได้นี้จะเป็นจุดประสงค์ที่แท้จริงในการพัฒนา

หลักสูตร จากนั้นจึงเลือกและจัดประสบการณ์การเรียนรู้หรือประสบการณ์ทางการศึกษาสำหรับผู้เรียนเพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ที่กำหนดขึ้น

2. การเลือกและการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่คาดหวัง จะให้ผู้เรียนมีประสบการณ์อย่างไร กิจกรรมที่จัดทั้งในการเรียนการสอนและส่วนเสริมหลักสูตรนั้นมีอะไร ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะให้กระบวนการเรียนการสอนดำเนินไปเพื่อตอบสนองจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ ไทเลอร์ได้เสนอเกณฑ์ในการพิจารณาเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ไว้ดังนี้

2.1 ผู้เรียนควรมีโอกาสฝึกพฤติกรรมและเรียนรู้เนื้อหาตามที่ระบุไว้ในจุดประสงค์

2.2 กิจกรรมและประสบการณ์นั้นควรจะทำให้ผู้เรียนพึงพอใจที่จะปฏิบัติตามพฤติกรรมที่ได้ระบุไว้ในจุดประสงค์

2.3 กิจกรรมและประสบการณ์นั้นควรที่จะอยู่ในขอบข่ายความพอใจที่พึงปฏิบัติได้

2.4 กิจกรรมและประสบการณ์หลายๆ ด้านของการเรียนรู้อาจนำไปสู่จุดประสงค์ที่กำหนดไว้เพียงข้อเดียว

2.5 ทำนองเดียวกันกิจกรรมและประสบการณ์การเรียนรู้เพียงหนึ่งอย่างอาจตอบสนองจุดประสงค์หลาย ๆ ข้อได้

นอกจากนั้นไทเลอร์ ยังเน้นเกี่ยวกับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ว่าต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ในด้านเวลาต่อเวลา และเนื้อหาต่อเนื้อหา เรียกว่าเป็นความสัมพันธ์แบบแนวตั้ง (Vertical) กับแนวนอน (Horizontal) มีเกณฑ์ดังนี้

1) ความต่อเนื่อง (Continuity) หมายถึง ความสัมพันธ์ในแนวตั้งของส่วนประกอบของตัวหลักสูตรจากระดับหนึ่งไปยังอีกระดับหนึ่งที่สูงขึ้นไป เช่น ในวิชาทักษะต้องเปิดโอกาสให้มีการฝึกทักษะในกิจกรรมและประสบการณ์บ่อย ๆ และต่อเนื่องกัน

2) การจัดช่วงลำดับ (Sequence) หมายถึง ความสัมพันธ์แนวตั้งของส่วนองค์ประกอบหลักของตัวหลักสูตรจากสิ่งที่เกิดขึ้นก่อนไปสู่สิ่งที่เกิดขึ้นภายหลัง หรือจากสิ่งที่มีความง่ายไปสู่สิ่งที่มีความยาก ดังนั้นการจัดกิจกรรมและประสบการณ์ให้มีการเรียงลำดับก่อนหลังก็เพื่อให้ได้เรียนเนื้อหาที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

3) บูรณาการ (Integration) หมายถึง ความสัมพันธ์กันในแนวนอนขององค์ประกอบหลักของตัวหลักสูตร จากหัวข้อเนื้อหาหนึ่งไปยังอีกหัวข้อเนื้อหาหนึ่งของรายวิชา หรือจากรายวิชาหนึ่งไปยังอีกรายวิชาอื่น ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกัน การจัดประสบการณ์จึงควรเป็นลักษณะที่ช่วยให้ผู้เรียนได้เพิ่มพูนความคิดเห็นและได้แสดงพฤติกรรมที่สอดคล้องกัน เนื้อหาที่เรียนเป็นการเพิ่มความสามารถทั้งหมดของผู้เรียนที่จะได้ใช้ประสบการณ์ได้ในสถานการณ์ที่

แตกต่างกันประสบการณ์การเรียนรู้จึงเป็นแบบแผนของปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ระหว่างผู้เรียน กับสถานการณ์แวดล้อม

3. การประเมินผล เพื่อที่จะตรวจสอบดูว่าการจัดการเรียนการสอนได้บรรลุตาม จุดประสงค์ตามที่กำหนดไว้หรือไม่ สมควรจะมีการปรับแก้ในส่วนใดบ้าง ควรพิจารณาจากสิ่ง ต่อไปนี้

- 3.1 กำหนดจุดประสงค์ที่จะวัดและพฤติกรรมที่คาดหวัง
- 3.2 วัดและวิเคราะห์สถานการณ์ที่จะทำให้เกิดพฤติกรรมเหล่านั้น
- 3.3 ศึกษาสำรวจข้อมูลเพื่อสร้างเครื่องมือที่จะวัดพฤติกรรมเหล่านั้นได้อย่าง

เหมาะสม

- 3.4 ตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือโดยใช้เกณฑ์ในการพิจารณาดังนี้
 - ความเป็นปรนัย Objectivity
 - ความเชื่อมั่นได้ Reliability
 - ความเที่ยงตรง Validity

การพิจารณาผลการประเมินให้เป็นประโยชน์เพื่ออธิบายผลการเรียนรู้เป็นรายบุคคลหรือ เป็นกลุ่ม การอธิบายถึงส่วนดีของหลักสูตรหรือสิ่งที่จะต้องปรับแก้เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุง หลักสูตรให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น (Rulph W. Tyler, อ้างถึงในสุนีย์ ภูพันธ์, 2546)

8. ประโยชน์ที่ได้จากการพัฒนาหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตรเป็นงานที่มีกระบวนการและขั้นตอนที่ซับซ้อนและเป็นงานที่ต้อง อาศัยผู้เชี่ยวชาญทางด้านการจัดหลักสูตร นักวิชาการ นักพัฒนาหลักสูตร ให้มาทำงานร่วมกันกับ บุคคลหลายฝ่าย และต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายด้วยดีการพัฒนาหลักสูตรจึงจะประสบ ความสำเร็จ เมื่อการพัฒนาหลักสูตรสำเร็จลุล่วงตามจุดมุ่งหมายแห่งการพัฒนาแล้ว ก่อให้เกิด ประโยชน์ดังนี้

- 1) เป็นการพัฒนาศึกษาของชาติให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่วางไว้ เพื่อให้การศึกษา ของชาติ เป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้สอดคล้องกับความจริงของสังคมและของโลก
- 2) เป็นการพัฒนาระบบการศึกษาให้เจริญก้าวหน้าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมและ ของโลก
- 3) เพื่อให้ครูผู้สอนมีความรู้ความเข้าใจและความสามารถในการพัฒนาการเรียนการสอน ให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการศึกษาในระดับนั้น
- 4) เพื่อเป็นการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์หลักที่ตั้งไว้คือ มุ่งให้เกิดประโยชน์ แก่ผู้เรียน ดังต่อไปนี้
 - มีความสามารถเกี่ยวกับทักษะในด้านต่าง ๆ

- มีความรู้เพียงพอที่จะศึกษาในระดับสูงขึ้นไปได้
- ประพฤติตนเป็นพลเมืองดีของสังคม
- มีจิตใจและร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์
- มีความเข้าใจและรักษาความงามตามธรรมชาติ
- มีวัฒนธรรมและศีลธรรมอันดีงาม
- มีความสนใจและเชี่ยวชาญในด้านใดด้านหนึ่งเป็นพิเศษ
- มีความสามารถในการดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างเหมาะสม
- มีความสามารถในการแก้ปัญหาในชีวิตและในสังคมได้

(สุนีย์ ภูพันธ์, 2546)

9. ข้อเสนอแนะในการพัฒนาหลักสูตรและปรับปรุงการจัดการเรียนการสอน

9.1 ด้านกิจกรรม

ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนให้มากที่สุด จัดกิจกรรมเป็นกลุ่ม ให้นักเรียนทำร่วมกันแทนการจัดเป็นรายบุคคล ปรับปรุงกิจกรรมให้น่าสนใจ ทำท่าย ย้วย ให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นออกและเห็นคุณค่าของการเรียน ลดขั้นตอนของกิจกรรมลงเน้นเฉพาะกิจกรรมที่สามารถปฏิบัติได้ง่ายและเป็นประโยชน์ที่สุดต่อนักเรียนและเลือกกิจกรรมที่นักเรียนสามารถปฏิบัติได้ทุกคนและให้ได้แสดงออกตามความถนัดของนักเรียนให้มากที่สุด

9.2 ด้านสื่อในการเรียนการสอน

ควรจัดซื้อและผลิตเพิ่มเติมให้ครบทุกจุดประสงค์ โดยให้การสนับสนุนงบประมาณในด้านนี้ให้มากขึ้น และต้องจัดเวลาสำหรับการผลิตสื่อให้ด้วยเพื่อจะได้สื่อที่ดีมีคุณภาพ น่าสนใจ และทันสมัย พยายามหาสื่อที่มีในท้องถิ่นหรือจัดทำขึ้นเองโดยใช้วัสดุในท้องถิ่น จัดอบรมให้ความรู้ด้านการผลิตสื่อเพื่อให้เหมาะสมและตรงตามเนื้อหาและเลือกใช้สื่อหลาย ๆ แบบที่ทันสมัย และเหมาะสมกับเนื้อหาและเหตุการณ์ปัจจุบัน

9.3 ด้านเวลา

การสอนภาคปฏิบัติควรจัดเวลาให้เป็นคาบต่อเนื่องกัน ควรจัดเวลาให้ยืดหยุ่นได้ตามลักษณะกิจกรรม ควรใช้เวลาพิเศษสำหรับการฝึกฝนทักษะเพิ่มเติม การจัดทำตารางสอนต้องคำนึงถึงเนื้อหาวิชาและกิจกรรมเพราะมีการปฏิบัติมากน้อยต่างกันและควรปรับปรุงวิธีสอนให้กระชับและง่ายต่อความเข้าใจ ใช้สื่อเอกสารประกอบจะช่วยลดเวลาการสอนลง

9.4 ด้านการประเมินผล

ต้องใช้วิธีการประเมินหลาย ๆ แบบ เช่น การสังเกต สอบถาม และทดสอบ ควรสร้างแบบทดสอบตามจุดประสงค์เพื่อใช้ในการประเมิน ควรสร้างแบบวัดมาตรฐานไว้ใช้ ควรจัดให้มี

การอบรมแนวทางการวัดและประเมินผลปีละ 1-2 ครั้ง และควรเน้นการประเมินพฤติกรรมหรือทักษะกระบวนการให้มากขึ้นและใช้การประเมินเป็นกลุ่มแทนรายบุคคล

9.5 ด้านอื่น ๆ

จำนวนนักเรียนในแต่ละห้องไม่ควรเกิน 35 คน /ห้อง โรงเรียนควรมีโครงการศึกษาสัญจร เพื่อพัฒนาบุคลากรให้ตื่นตัวและมีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ ควรมีการนิเทศครูแต่ละหมวดวิชา อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง ศึกษานิเทศก์ควรมีบทบาทในการให้คำแนะนำบ่อย ๆ เพื่อให้เกิดตื่นตัวอยู่เสมอและควรจัดทำแผนการสอนให้ครบทุกวิชา กรมวิชาการควรจัดทำแผนการสอนรายวิชาต่าง ๆ ให้เป็นแนวทางในการสอนของครู (พันธณีย์ วิหคโต, 2536 : 48-50)

โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

1. ประวัติความเป็นมาการศึกษาของสงฆ์

การศึกษาในพระพุทธศาสนาเมืองศรีประจวบสำคัญ 3 ประการคือ ปรีชาปฏิบัติ และปฏิเวธ การศึกษาหรือปรีชาเป็นองค์ประกอบสำคัญอันเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติความเจริญของการศึกษาและปรีชาของคณะสงฆ์เป็นปัจจัยสำคัญเกี่ยวกับความเจริญของพระพุทธศาสนา ดังประวัติความเป็นมาของการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ กองแผนงานการศึกษา (2526) กล่าวสรุปดังนี้

1.1 สมัยสุโขทัย

หลักสูตร ไม่ปรากฏชัด มีเพียงการเรียนภาษาบาลี พระไตรปิฎก และศิลปศาสตร์ต่างๆ

สถานศึกษา พระราชมณเฑียร ตามวังต่างๆ เป็นหลัก และวัดที่มีการสอนย่อยๆ เป็นบางแห่ง

ผู้สอน ไม่ปรากฏชัด คงได้แก่พระมหาเถระและผู้คงแก่เรียนด้านอื่น ๆ

การวัดผล ยังไม่มีระเบียบวิธีปฏิบัติ

2. สมัยอยุธยา

หลักสูตรหลักสูตร แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน คือ

1. ปรีชาปฏิบัติ ต้องแปลจบพระสูตร (จากภาษาบาลี)
2. ปรีชาปฏิบัติ ต้องแปลจบพระสูตร และพระวินัย
3. ปรีชาปฏิบัติ ต้องแปลจบพระสูตร พระวินัยและพระธรรม

สถานศึกษา พระที่นั่งในพระราชวังเป็นหลัก ส่วนตามวัดต่างๆ คงมีการสอนเป็นแห่งย่อยๆ

ผู้สอน ได้แก่ พระมหากษัตริย์ และราชบัณฑิต

การวัดผล ยังไม่มีระเบียบวิธีเฉพาะ นอกจากการท่องและแปลปากเปล่าให้ฟัง ตามที่ผู้สอนกำหนด

1.3 สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1-4)

หลักสูตร เริ่มแรกคงเหมือนกับสมัยอยุธยา ครั้นถึงสมัยสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้ทรงจัดการเปลี่ยนแปลงแก้ไขวิธีสอบไล่พระปริยัติธรรมขึ้นใหม่ โดยกำหนดวิธีการสอบให้เป็นประโยคตั้งแต่ประโยค 1-9 มีเกณฑ์ดังนี้ สอบได้ประโยค 1 และประโยค 2 แล้วยังไม่จัดว่าเป็นเปรียญ จะต้องสอบได้ 3 ประโยค แล้วจึงจัดว่าเป็นเปรียญ และเรียกตามลำดับชั้นว่า เปรียญ 3 ประโยค แล้วจึงจัดว่าเป็นเปรียญ และเรียกตามลำดับชั้นว่า เปรียญ 3 ประโยค จนถึงเปรียญ 9 ประโยค การกำหนดชั้นเปรียญมีหลักเกณฑ์ดังนี้ เปรียญ 3 เป็นเปรียญตรี เปรียญ 4-5-6 เป็นเปรียญโท เปรียญ 7-8-9 ประโยค เป็นเปรียญเอก และภิกษุสามเณรรูปใดสอบได้เปรียญ 3 ประโยค ยังไม่จ่ายนิตยภัตถวาย (การถวายเงินแก่ภิกษุหลักจากเรียนจบเป็นค่าอาหารในสมัยก่อน) ต่อเมื่อได้เปรียญ 4 ประโยคขึ้นไป จึงจ่ายนิตยภัตถวาย หนึ่งในการเปรียญเอกด้วยกันยังจัดลำดับชั้นต่างกันคือ เปรียญ 7 ประโยค เรียกกันว่าเอก ส. คือเอกสามัญ เปรียญ 8 เรียกว่าเอก ม. คือเอกมัชฌิมา และเปรียญ 9 ประโยค เรียกว่า เอก อู คือ เอกอุดม

สถานที่ศึกษา ในสมัยรัชกาลที่ 1 ได้แก่หอมณเฑียรธรรมในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ท้องพระโรงวังเจ้านาย และตามวัดต่าง ๆ บางแห่ง

สมัยรัชกาลที่ 3 โปรดให้สร้างแก่งที่ริมหอพระปริตในบริเวณพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยพ.ศ.2384 แก่งไม่พอกับจำนวนพระที่เข้าศึกษาจึงโปรดให้สอนหนังสือพระในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท และตามวัดต่าง ๆ บางแห่ง

สมัยรัชกาลที่ 4 โปรดให้สร้างแก่ง 4 หลัง สำหรับราชบัณฑิตสอนหนังสือพระหน้าวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ผู้สอน ได้แก่ ราชบัณฑิต

การวัดผล ในสมัยรัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งยังทรงผนวชอยู่ ได้ทรงแก้ไขวิธีการสอบเสียใหม่ คือ ให้นักเรียนผู้เข้าสอบจับฉลากหนังสือผูกใบลานที่จะเข้าสอบก่อน แล้วนำหนังสือที่จับฉลากได้นั้นเข้าแปลโดยผ่านคณะกรรมการทั้ง 3 กอง ถ้าได้จัดว่าได้ประโยค 1 ในปีนั้น เมื่อถึงปีที่ 2 หากผ่านได้ก็ได้ประโยค 2 เมื่อผ่านได้ปีที่ 3 แล้วจึงจะนับเป็นเปรียญ 3 หรือหากพระภิกษุสามเณรรูปใดที่เก่งในการแปลจะเข้าสอบปีเดียวตั้งแต่ประโยค 1-9

ประโยค รวดเดียวก็ได้ วิธีตัดสินของคณะกรรมการ คือการทักท้วงในการแปลโดยทอดระยะให้เวลาแก่ผู้เข้าสอบจำนวน 3 ครั้ง หากทักท้วงครบ 3 ครั้งยังแก้ไขแปลให้ถูกต้องไม่ได้ ถือว่ายังสอบไม่ผ่านในการวัดผล

1.4 สมัยรัตนโกสินทร์ยุคหลัง (รัชกาลที่ 5-7)

ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้โปรดให้ย้ายการสอนพระปริยัติธรรมที่หน้าวัดพระศรีรัตนศาสดาราม มาจัดตั้งเป็นบาลีวิทยาลัยขึ้นที่วัดมหาธาตุเรียกว่ามหาธาตุวิทยาลัยใน พ.ศ.2432 มีการจ่ายเงินเดือนแก่ผู้สอนและจ่ายค่าใช้สอยสำหรับวิทยาลัยทุกประการ นับเป็นวิทยาลัยแห่งแรกในประเทศไทย และเป็นการเริ่มจัดการศึกษาของสงฆ์ในรูปแบบ

ในปี พ.ศ. 2436 ได้เสด็จไปทรงเปิดมหามกุฏราชวิทยาลัยที่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นวชิรญาณวโรรสทรงจัดการ ซึ่งมีการจัดรูปการศึกษาของสงฆ์แบบให้เป็นเอกเทศมีการสอบด้วยข้อเขียนอันเป็นแนวทางให้เกิดการสอบพระปริยัติธรรมด้วยข้อเขียนในสมัยต่อมา และในปี พ.ศ.2439 ได้โปรดให้สร้าง สังฆิกเสนาสน์ราชวิทยาลัย อุทิศถวายมหาธาตุวิทยาลัยเพื่อเป็นที่ศึกษาพระปริยัติธรรมและวิชาชั้นสูง พระราชทานนามใหม่ว่า “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”

ในสมัยรัชกาลที่ 6 นโยบายการศึกษาได้เปรียบไป โดยแยกการศึกษาของภิกษุสามเณรและผู้เรียนนักเรียนออกจากกัน ตลอดจนถึงส่วนราชการที่รับผิดชอบด้วย โดยให้กระทรวงศึกษาธิการรับผิดชอบเฉพาะการศึกษาสำหรับผู้เรียนนักเรียนราษฎรเท่านั้น ส่วนการศึกษาสำหรับภิกษุสามเณรให้สังกัดกระทรวงธรรมการ คณะสงฆ์ได้รับผิดชอบดำเนินการต่างหากออกไปจนเป็นเอกเทศจากการศึกษาของรัฐ

หลักสูตร สำหรับบาลีมีหลักสูตรในยุคที่เป็นมหาธาตุวิทยาลัย แยกเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายไทย แบ่งประโยคเป็น 9 ชั้น และฝ่ายรามัญ แบ่งเป็น 4 ชั้น

สถานศึกษา ในระยะแรกเหมือนรัชกาลที่ 4 คือที่มหาธาตุวิทยาลัยและได้ย้ายไปตั้งที่วัดสุทัศน์ ทางวัดมหาธาตุตั้งบาลีวิทยาลัยขึ้น และที่มหามกุฏราชวิทยาลัยและได้ขยายการศึกษาออกไปตามวัดต่าง ๆ ด้วย

ผู้สอน ได้แก่พระชั้นผู้ใหญ่และฆราวาสที่ทรงคุณวุฒิ

การวัดผล ในระยะแรกคงเหมือนสมัยรัชกาลที่ 4 คือผู้สอบจับฉลากประโยคได้แล้วรับหนังสือไปดูตามประโยคที่จับได้ แล้วเข้าแปลด้วยปากเปล่าในที่ประชุมพระราชาคณะตามเวลา

ที่กำหนดให้เข้าแปล ถ้าแปลทันตามเวลาที่กำหนดเป็นสอบได้ สำหรับฝ่ายไทยได้ประโยค 3 ขึ้นไป เป็นเปรียญฝ่ายรามัญได้ชั้น 2 ขึ้นไปเปรียญ และได้เริ่มมีการสอบด้วยข้อเขียนตั้งแต่ พ.ศ. 2459 เป็นต้นมา

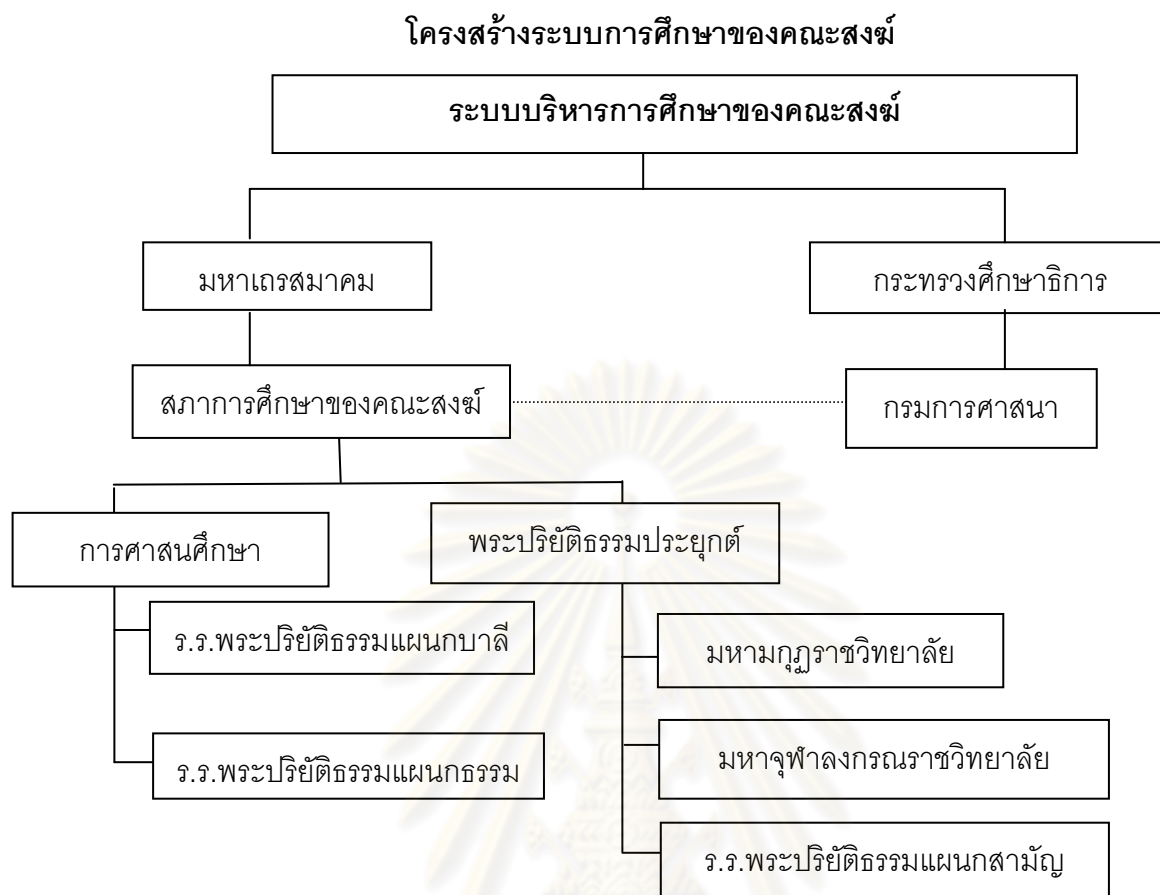
1.5 สมัยปัจจุบัน

การศึกษาของคณะสงฆ์ที่สืบเนื่องมาจากสมัยก่อนมี 2 อย่าง คือ พระปริยัติธรรม แผนกบาลีและพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ซึ่งมีการดำเนินงานติดต่อกันมาจนจัดได้ว่าเป็น การศึกษาตามประเพณี

ส่วนที่มหาวิทยาลัยที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสถาปนา ขึ้นเมื่อ พ.ศ.2432 แล้วพระราชทานนามใหม่ว่า มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยใน พ.ศ. 2439 และ มหามกุฏราชวิทยาลัยที่ได้ทรงสถาปนาขึ้นเมื่อ พ.ศ.2436 นั้น ยังมีได้จัดรูปการศึกษาเป็น มหาวิทยาลัยสงฆ์ จนถึงวันที่ 16 กันยายน พ.ศ.2489 สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัยได้ สถาปนาการศึกษาเป็นมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา และในวันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ.2490 มหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้สถาปนาการศึกษาเป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์ แต่คณะสงฆ์ยังมีได้รับเป็น การศึกษาของคณะสงฆ์เป็นทางการ จนถึงวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ.2512 มหาเถรสมาคมได้ออก คำสั่งมหาเถรสมาคมเรื่องการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ อันเป็นการรับการศึกษาของ มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่งนั้นเป็นการศึกษาของคณะสงฆ์อย่างเป็นทางการ

ในด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม คณะสงฆ์ได้มองเห็นความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุง ให้ภิกษุสามเณรได้ศึกษาวิชาการสมัยใหม่ด้วย จึงได้ประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติ ธรรมที่ได้ปรับปรุงใหม่เรียกว่า “บาลีแผนใหม่” เมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ.2507 และเมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ.2514 กระทรวงศึกษาธิการ ด้วยความเห็นชอบของคณะสงฆ์ได้ประกาศใช้ ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พ.ศ.2514 เพื่อให้ ภิกษุสามเณรได้รับการศึกษาวิชาการทั้งทางฝ่ายพระปริยัติธรรมและฝ่ายสามัญศึกษาควบคู่กันไป (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ กองแผนงานการศึกษา 2526)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิที่ 2 แสดงโครงสร้างการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย

ที่มา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ กองแผนงานการศึกษา, 2526

2. ประวัติ ปรัชญา และจุดมุ่งหมายโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จัดตั้งขึ้นเนื่องมาจากการจัดตั้งโรงเรียนบาลีมัธยมศึกษาและบาลีวิสามัญศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่ง คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งเปิดดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ.2432 และ พ.ศ.2489 ตามลำดับ ต่อมามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้จัดแผนกมัธยมศึกษาขึ้น เรียกว่า “โรงเรียนบาลีมัธยมศึกษา” เมื่อโรงเรียนบาลีมัธยมศึกษาได้แพร่หลายออกไป ทางคณะสงฆ์โดยองค์การศึกษา จึงได้กำหนดให้เรียกโรงเรียนประเภทนี้ว่า “โรงเรียนบาลีวิสามัญศึกษาสำหรับนักเรียน” โดยสังฆมนตรี จากนั้นกระทรวงศึกษาธิการได้ออกเป็นระเบียบกระทรวงศึกษาธิการตั้งแต่ปี พ.ศ.2500 ต่อมาปี พ.ศ.2507 ได้มีการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีขึ้นใหม่เรียกว่า “บาลีศึกษาสามัญและปริยัติศึกษา” พร้อมทั้งยกเลิกระเบียบสังฆมนตรีว่าด้วยการศึกษาของโรงเรียนบาลีวิสามัญศึกษาสำหรับนักเรียน ต่อมา

พิจารณาเห็นว่า การศึกษาทางโลกเจริญ ก้าวหน้ามากขึ้นตามสภาพการเปลี่ยนแปลงของโลก จึงเห็นควรให้มี โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาขึ้น เพื่อให้ผู้ศึกษาได้บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ทั้งทางโลกและทางธรรมควบคู่กันไป จึงได้มีระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วย โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม พุทธศักราช 2514 รองรับ และระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พุทธศักราช 2535 ซึ่งใช้อยู่ในปัจจุบัน

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นโรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นเพื่อให้การศึกษาดุริยางคกรรมแก่เยาวชนชายที่เข้าบวชในพระพุทธศาสนา โดยใช้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นหลักสูตรการอบรมเพื่อให้ผู้ได้รับการอบรมมีศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรม มีหลักการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรมตามหลักเกณฑ์และมีวิธีการที่คณะกรรมการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษากำหนด โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาเป็นสถานศึกษาที่จัดการศึกษาวิชาพระปริยัติธรรมควบคู่กับวิชาสามัญศึกษา สำหรับสามเณรในระดับชั้นมัธยมศึกษา ผู้เรียนที่ต้องการจะศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาต้องเป็นผู้ที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญมีการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยกลุ่มวิชาสาระศิลปปะจัดอยู่ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้ ดังนั้นโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาเป็นโรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นเพื่อให้การศึกษาดุริยางคกรรมแก่เยาวชนชายที่เข้าไปบวชในพระพุทธศาสนา โดยใช้หลักธรรมคำสอนแห่งพระพุทธศาสนาเป็นหลักสูตรการอบรม เพื่อให้ผู้ได้รับการอบรมมีศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรม สมกับที่ประเทศไทยเป็นเมืองแห่งพระพุทธศาสนา (หลักสูตรโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา 2551)

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ที่มุ่งสร้างการศึกษาในระบบที่วัด โดยมีเป้าหมายเพื่อให้บุคลากรในพระพุทธศาสนามีความรู้กว้างขวางควบคู่กันไปทั้งทางโลกและทางธรรมผู้ที่ได้รับการศึกษาเช่นนี้ย่อมมีโอกาสของชีวิตทั้งในการดำรงสมณเพศ และออกไปเป็นพลเมืองดีของประเทศ ในฐานะที่พระสงฆ์ต้องทำหน้าที่ชี้นำสังคม จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่พระสงฆ์จะต้องรู้โลกและรู้ธรรมอย่างแจ่มแจ้ง หากมองพระภิกษุและสามเณรอย่างไม่แปลกแยกก็นับได้ว่าสถาบันพระพุทธศาสนามีบทบาทต่อการจัดการศึกษาแก่พลเมืองไทยมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งพระมหาจรรยา สุทธิญาณโณ (2546) ได้กำหนดจุดมุ่งหมายของการศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ดังต่อไปนี้

1. ศาสนบุคคลที่มีคุณภาพและมีคุณธรรมเพื่อสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

2. เพื่อสร้างพลเมืองดีที่มีความรู้ดี มีความสามารถดีมีคุณธรรมประจำชีวิต เพื่อสร้างสรรค์จักรวาลครอบครัว สังคมดีและประเทศชาติสงบร่มเย็น

3. สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

3.1 สภาพทั่วไปการจัดการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญในการนำหลักสูตรสู่การปฏิบัติ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นหลักสูตรที่มีมาตรฐานการเรียนรู้ สมรรถนะสำคัญ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน เป็นเป้าหมายสำหรับพัฒนาผู้เรียนและเยาวชน (หลักสูตรโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา 2551) การจะพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณสมบัติตามเป้าหมายหลักสูตร ผู้สอนพยายามคัดสรรกระบวนการเรียนรู้ จัดการเรียนรู้โดยช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ผ่านสาระที่กำหนดไว้ในหลักสูตร 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ รวมทั้งปลูกฝังเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ พัฒนาทักษะต่างๆ ที่เป็นสมรรถนะสำคัญให้ผู้เรียนบรรลุตามเป้าหมาย โดยการจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถตามมาตรฐานการเรียนรู้ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยยึดหลักว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด และเชื่อว่าทุกคนมีความสามารถเรียนรู้ และพัฒนาตนเองได้ ยึดประโยชน์ที่เกิดกับผู้เรียน กระบวนการจัดการเรียนรู้ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียน สามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลและพัฒนาการทางสมอง เน้นให้ความสำคัญทั้งความรู้ และคุณธรรม กระบวนการเหล่านี้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนควรได้รับการฝึกฝน พัฒนา เพราะจะสามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี บรรลุเป้าหมายของหลักสูตร ดังนั้น จึงจำเป็นต้องศึกษาทำความเข้าใจในกระบวนการเรียนรู้ต่างๆ เพื่อให้สามารถเลือกใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสาระการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนแล้วจึงพิจารณาออกแบบการจัดการเรียนรู้ โดยเลือกใช้วิธีสอนและเทคนิคการสอน สื่อ/แหล่งเรียนรู้ การวัดและประเมินผล เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพและบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด

การจัดการเรียนรู้ศิลปะที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้เรียนจะต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย เป็นเครื่องมือที่จะนำพาตนเองไปสู่เป้าหมายของหลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับผู้เรียน อาทิ กระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ กระบวนการสร้างความรู้ กระบวนการคิด กระบวนการทางสังคม กระบวนการเผชิญสถานการณ์และแก้ปัญหา กระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง กระบวนการปฏิบัติ ลงมือทำจริง กระบวนการจัดการ กระบวนการวิจัย กระบวนการเรียนรู้การเรียนรู้ของตนเอง กระบวนการพัฒนาลักษณะนิสัย

ส่วนในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนศิลปะต้องเปิดโอกาสอย่างกว้างขวางให้แก่ผู้เรียนแต่ละคนได้พัฒนาแนวคิดของตนเองให้ถึงขั้นสูงสุดตามความสามารถของตน ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนแต่ละคนสร้างงานศิลปะได้อย่างสมบูรณ์ การที่ผู้เรียนสร้างงานศิลปะได้อย่างสมบูรณ์นั้นไม่ใช่ขึ้นอยู่กับความสามารถโดยทั่ว ๆ ไป และความสามารถทางสมองเท่านั้น สิ่งสำคัญคือแรงกระตุ้นหรือแรงบันดาลใจมากกว่า ผู้เรียนที่ขาดแรงกระตุ้นหรือแรงบันดาลใจจะไม่สามารถผลิตงานศิลปะที่สมบูรณ์ได้ (ทน เขตกัน, 2550) และครูศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ควรทำความเข้าใจกับศักยภาพทางศิลปะของผู้เรียนในวัยนี้ว่าเขามีขีดความสามารถในระดับใด ทั้งนี้เพื่อการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับวุฒิภาวะของนักเรียน และเพื่อกำหนดเกณฑ์การวัดและการประเมินผล ซึ่งครูศิลปะต้องตระหนักว่า นักเรียนในวัยนี้บางคนอาจมีความสามารถมากกว่าหรือน้อยกว่าเกณฑ์มาตรฐานนี้ ซึ่งถือว่าเป็นความสามารถทางศิลปะน้อยหรือเป็นไปตามขั้นพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ทางศิลปะของ โลเวนเฟลด์ (Lowenfeld, 1975) ครูศิลปะควรเน้นการสอนที่เหมาะสมกับความต้องการ วุฒิภาวะ และสถานะของผู้เรียนที่เป็นสามเณรว่าจะส่งเสริมการแสดงออกทางศิลปะของผู้เรียนในด้านใด ทั้งนี้เพื่อพัฒนาการในทุกด้าน โดยเฉพาะความคิดสร้างสรรค์และการสืบสานความเป็นศิลปะไทย เพื่อให้ผู้เรียนได้นำไปใช้ได้จริง

3.2 สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอน ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ในปัจจุบันเป็นการจัดการศึกษาให้กับพระภิกษุสามเณรที่ต้องการความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมควบคู่กัน และจัดให้ผู้เรียนเข้าร่วมกิจกรรมตามที่กำหนดได้ไว้ในโครงสร้างหลักสูตรคือ ผู้เรียนปฏิบัติกิจกรรมอิสระตามความพอใจ นอกจากนั้นผู้เรียนต้องปฏิบัติกิจของสงฆ์โดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้ควบคุม

1) **การจัดทำแผนการสอน** โรงเรียนส่วนใหญ่ทำแผนการสอนตามโครงสร้างหลักสูตร โดยจัดทำเองหรือร่วมกับกลุ่มโรงเรียนบางแห่งใช้แผนการสอนร่วมกับโรงเรียนมัธยมศึกษาหลายแห่งพยายามจัดทำแผนการสอนตามที่มีความรู้ หรือตามที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าด้วยตัวเอง

2) **บุคลากร** โรงเรียนที่มีขนาดใหญ่หรือที่มีการจัดการเรียนการสอน ทั้งระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย ได้ดำเนินงานเกี่ยวกับงานบริหารงานบุคคลได้ค่อนข้างดีมีบุคลากรอยู่ประจำเป็นส่วนใหญ่ มีการจดทะเบียนบุคลากร มีการกำหนดมอบหมายสายงานให้บุคลากรอยู่ประจำส่วนใหญ่ รวมทั้งรับผิดชอบในหมวดวิชาต่างๆ และจ่ายค่าตอบแทนตามคุณวุฒิเพื่อรักษาบุคลากรที่มีคุณภาพไว้ แต่โรงเรียนขนาดเล็กยังขาดแคลนบุคลากรบางรายวิชาโรงเรียนจ่ายค่าตอบแทนไม่ได้ตามวุฒิ จึงมีการเปลี่ยนแปลงตัวบุคลากรบ่อยเพราะไม่มั่นใจในความมั่นคงของตนเองทั้งยังขาดสวัสดิภาพการตอบแทนตามวุฒิด้วย โรงเรียนส่วนใหญ่มีขาดแคลนครูที่มีคุณสมบัติเหมาะแก่การสอน ทั้งครูพระและครูฆราวาสโดยเฉพาะอย่างยิ่งวิชาสามัญ

เช่น คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และวิชาภาษาต่างประเทศ อันจะเกื้อกูลให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถบรรลุตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร โรงเรียนบางแห่งแก้ปัญหาโดยขอความร่วมมือจากสถาบันศึกษาที่อยู่ใกล้เคียง โดยเชิญครูอาจารย์มาช่วยสอนบางวิชาและช่วยงานทางวิชาการ

3) **คู่มือครู- แบบเรียน** ส่วนใหญ่คู่มือครูได้รับจากสำนักงานศึกษาธิการจังหวัด จากกลุ่มโรงเรียนจัดทำส่งโรงเรียนหรือใช้คู่มือครูของโรงเรียนมัธยมศึกษาหรือครู อาจารย์ จัดหาซื้อมาเองส่วนแบบเรียนนั้น โรงเรียนได้ซื้อจากร้านค้าเป็นส่วนใหญ่

4) **อุปกรณ์-สื่อการเรียนการสอน** ส่วนใหญ่มีจำนวนไม่เพียงพอ ล้าสมัย ขาดวัสดุ สื่ออุปกรณ์ สำหรับจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้แก่ โสตทัศนอุปกรณ์ เครื่องมือและอุปกรณ์วิทยาศาสตร์หนังสืออ่านประกอบ

5) **การวัดผลการเรียน** มีทั้งการวัดผลที่โรงเรียนดำเนินการเอง ซึ่งพบเป็นส่วนมากและการวัดผลที่ใช้เกณฑ์ วัดผลของกลุ่มโรงเรียนหรือโรงเรียนมัธยมศึกษา ซึ่งพบมากในโรงเรียนที่ใช้ครูสอนของกลุ่มโรงเรียนสามัญ (ภัทรพร อุตพันธ์, 2550)

3.3 ปัญหาและอุปสรรคการจัดการเรียนการสอน และแนวทางในการแก้ไขปรับปรุงปัญหาในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

โรงเรียนพระปริยัติธรรมปัจจุบันมี 401 แห่ง เป็นโรงเรียนที่ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนพระภิกษุสามเณรด้านวิชาการทางโลกควบคู่ไปกับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม แม้จะดำเนินงานจนประสบความสำเร็จในหลายๆ ด้าน แต่ก็ยังมีปัญหาและอุปสรรคการดำเนินงานอย่างมาก ซึ่งพระมหาธราบุญ คุจินดา (2550) เป็นผู้ประเมินคุณภาพภายในสังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้เดินทางไปประเมินโรงเรียนพระปริยัติธรรมถึง 36 แห่ง ในจังหวัดหนองคาย อุดรธานี และสกลนคร ได้พบปะกับนักเรียน ครู ผู้บริหารมากมาย จึงเขียนบทความที่จะทำให้องค์กรโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาในอีกหลายๆ ด้าน จากกรอบงาน 5 ประเภท ได้แก่ งานวิชาการ งานงบประมาณ งานบุคลากร งานบริหารกิจการนักเรียน และงานความสัมพันธ์กับชุมชน (School-Based Management: SBM) พบว่า

1) งานวิชาการ

ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารงานวิชาการ คือ การขาดความรู้ ทักษะ และความไม่เข้าใจต่อการบริหารงานวิชาการตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน จากการโรงเรียนเปลี่ยนจากหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2535 ไปบริหารตามแนวทางของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 ซึ่งระบบการบริหารจัดการที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หลักสูตร กลุ่มสาระการเรียนรู้ แผนการสอน วิธีวัดผลและประเมินผลแนวใหม่ และการกำกับ

ติดตามเกิดประสพปัญหาในแนวทางปฏิบัติที่ทำให้เกิดความสงสัย ไม่แน่ใจว่าปฏิบัติได้ถูกต้องตามหลักสูตรหรือไม่ ทั้งนี้ ถึงแม้จะมีการฝึกอบรม หรือติดตามข่าวสารทางการศึกษา แต่ก็มีแนวทางปฏิบัติหลากหลายจนเกิดความไม่แน่ใจในระบบงานที่เกี่ยวข้องกับงานวิชาการ

แนวทางการปรับปรุงแก้ไขการบริหารงานวิชาการ คือ ผู้ที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการ ต้องพัฒนาปรับปรุงรูปแบบการดำเนินงานที่ดีมีประสิทธิภาพ อำนวยความสะดวกต่อครูในการทำงาน สนับสนุนอุปกรณ์ เครื่องมือ และจัดทำคู่มือแนวทางการปฏิบัติงาน จัดทำแบบฟอร์มเป็นตัวอย่างสำหรับแจกให้ครูนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมในงานของตนเองที่รับผิดชอบอยู่ เพราะบุคลากรสายงานวิชาการของโรงเรียนพระปริยัติธรรม ไม่ค่อยได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับเทคโนโลยีหรือนวัตกรรมใหม่ๆ เกี่ยวกับงานวิชาการในโรงเรียนเหมือนโรงเรียนที่สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ขณะที่โรงเรียนพระปริยัติธรรมสังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนา ดังนั้น อาจารย์ใหญ่หรือผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิชาการจึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนแนวทางการบริหารงานวิชาการให้ดีขึ้นมีประสิทธิภาพได้ในที่สุด

2) งานงบประมาณ

ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารงานงบประมาณ คือ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ลำช้า และการได้รับการโอนเงินงบประมาณจากส่วนราชการสู่โรงเรียนเป็นรายเดือนและงบประมาณจะมากหรือน้อย ก็จะขึ้นอยู่กับจำนวนนักเรียนเป็นรายคน ทำให้เกิดความแตกต่างของงบประมาณที่ได้รับแต่ละโรงเรียนมากน้อยแตกต่างกันไป หลายโรงเรียนจึงประสบปัญหาเงินงบประมาณไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายของโรงเรียน เงินงบประมาณถูกโอนเป็นเงินก้อนใหญ่ที่จำแนกรายจ่ายไม่ชัดเจนเนื่องจากเป็นเงินหมวดอุดหนุน จึงทำให้โรงเรียนที่ไม่มีแผนการใช้จ่ายเงิน นำเงินไปใช้จ่ายอย่างไม่มีประสิทธิภาพ ไม่ตรงกับวัตถุประสงค์กับการใช้เงินเพื่อบริหารการเรียนการสอนเป็นหลัก

แนวทางการแก้ไขปัญหการบริหารงานงบประมาณ คือ การแก้ไขปัญหาต้องจำแนกออกเป็น 2 ประเภท คือ ประเภทแรก โรงเรียนมีงบประมาณที่ได้รับอุดหนุนจากรัฐบาลไม่เพียงพอต่อการบริหารงานตลอดปีงบประมาณ ผู้บริหารโรงเรียนต้องดำเนินการแสวงหางบประมาณเพิ่มเติมจากแหล่งทุนอื่น ไปเพิ่มเติมในส่วนที่ขาดงบประมาณดำเนินการ ส่วนมากจะเป็นงบประมาณด้านการลงทุนก่อสร้างอาคารสถานที่ สร้างแหล่งเรียนรู้ให้นักเรียน และงบประมาณการจัดกิจกรรมต่างๆ เพราะงบประมาณที่ได้รับอุดหนุนจะนำไปเป็นค่าใช้จ่ายตอบแทนบุคลากรเป็นหลัก จึงเหลือเงินไม่มากที่จะนำไปใช้ประโยชน์ในด้านอื่น แหล่งทุนที่จะมีส่วนช่วยแก้ไขปัญหานี้ได้เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีงบประมาณสนับสนุนการจัดการศึกษา

อยู่แล้ว หรือภาคเอกชนที่สนใจบริจาคสนับสนุนกิจกรรมของโรงเรียน ประเภทที่สอง โรงเรียนมีงบประมาณที่ได้รับจากราชการเพียงพอแต่บริหารงบประมาณไม่มีประสิทธิภาพ ผู้บริหารโรงเรียนต้องกำหนดแผนงานและโครงการรองรับการใช้จ่ายเงินให้เหมาะสม โดยรับฟังความคิดเห็นของบุคลากรในโรงเรียน การบริหารเงินงบประมาณต้องมุ่งให้เกิดประโยชน์แก่ทุกฝ่ายในโรงเรียน ขณะเดียวกันโรงเรียนประเภทนี้สามารถแยกค่าใช้จ่ายตอบแทนบุคลากร และค่าดำเนินการออกจากกันได้อย่างชัดเจน ผู้ที่มีอำนาจสั่งจ่ายเงินของโรงเรียนจึงควรจำแนกเงินค่าตอบแทนรายเดือนให้แก่บุคลากรออกมา ส่วนเงินที่เป็นงบดำเนินการก็ส่งมอบให้กับผู้บริหารโรงเรียนเพื่อนำเงินไปบริหารตามที่วางแผนไว้ในแผนงานโดยมีการตรวจสอบผลการใช้จ่ายเงินให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์

3) งานบริหารบุคลากร

ปัญหาของการบริหารงานบุคลากร คือ โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ขาดบุคลากรที่มีความชำนาญการด้านความรู้ ความเข้าใจ และทักษะ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร แผนการสอน วิธีการสอนที่อ้างอิงจากหลักวิชาการ การวิจัยพัฒนาและแก้ไขปัญหาการเรียนการสอนของตนเอง ทั้งนี้เป็นปัญหามาจากบุคลากรส่วนใหญ่เรียนจบมาในสาขาที่ไม่ตรงกับวิชาที่สอนหรือภาระงานอื่นๆ ที่รับผิดชอบ เป็นที่ยอมรับกันว่าจะไม่มี ความชำนาญในการปฏิบัติงานอย่างแน่นอน นอกจากนี้ ยังประสบกับปัญหาการขาดขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานอีกด้วยทั้งในด้านค่าตอบแทน สวัสดิการ และความก้าวหน้าในวิชาชีพ จึงทำให้เกิดความเฉื่อยชา ขาดแรงกระตุ้น ที่จะพัฒนาคุณภาพการทำงานของตนให้เจริญก้าวหน้าอย่างเห็นได้ชัดเจน ทั้งนี้เพราะทางราชการยังไม่ได้บรรจุบุคลากรของโรงเรียนพระปริยัติธรรมให้เป็นข้าราชการหรือพนักงานของรัฐ แต่มีฐานะเป็นเพียงลูกจ้างของโรงเรียนเท่านั้น

แนวทางการแก้ไขปัญหาการบริหารงานบุคลากร คือ การเสริมสร้างขวัญกำลังใจให้กับบุคลากรในโรงเรียนเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจ รักองค์กร จนเกิดความตระหนักในการพัฒนาตนเองเพื่อให้ส่งผลดีต่อโรงเรียนในภาพรวม เป็นสิ่งสำคัญอันดับแรกที่ต้องได้รับการแก้ไข เนื่องจากราชการไม่ได้บรรจุบุคลากรของโรงเรียนพระปริยัติธรรมให้เป็นข้าราชการหรือพนักงานของรัฐ โรงเรียนจึงควรส่งเสริมขวัญกำลังใจให้แก่บุคลากรด้านอื่น เช่น การให้ทุนการศึกษาต่อหรือการประกอบอาชีพเสริมที่ทำให้เกิดรายได้เพิ่มเติมนอกเหนือไปจากค่าตอบแทนประจำเดือน อันดับที่สองคือการพัฒนาบุคลากรครูหรือเจ้าหน้าที่ให้มีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการปฏิบัติงานที่ตนเองรับผิดชอบ ให้มีความสามารถใกล้เคียงกัน จนสามารถปฏิบัติหน้าที่แทนกันได้ โดยเฉพาะทักษะที่ต้องได้รับการพัฒนาโดยเร่งด่วน คือ ทักษะการวางแผนและบริหารงานโครงการที่มีประสิทธิภาพ ทักษะในการใช้ภาษาไทยอย่างมีประสิทธิภาพ ทักษะการใช้งาน

คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตในการสืบค้นข้อมูลสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงาน และทักษะการใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสาร และสุดท้ายต้องได้รับการพัฒนาบุคลากรในโรงเรียนให้เป็นนักวิจัย โรงเรียนจึงจะเป็นองค์กรที่ดีมีประสิทธิภาพ

4) งานบริหารกิจการนักเรียน

ปัญหาในการบริหารงานกิจการนักเรียน คือ ระบบการช่วยเหลือนักเรียนที่ดีมีประสิทธิภาพไม่ได้ถูกนำมาใช้ในการดำเนินงาน นักเรียนจึงไม่ได้รับข้อมูลสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ในอันจะทำให้เกิดความเข้าใจที่ดีต่อการตั้งใจศึกษาเล่าเรียน จนนักเรียนถูกละเลยการดูแลสุขทุกข์ในการดำเนินชีวิต แม้นักเรียนจะพักอาศัยอยู่ในวัดที่มีครูประจำอยู่ดูแล แต่ก็ไม่ได้รับการดูแลอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ นักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรมจึงมีลักษณะที่ได้รับการพัฒนาบุคลิกภาพไม่ถูกต้องในบางครั้ง ทั้งนี้มีสาเหตุมาจาก นักเรียนเป็นสามเณรที่พักอาศัยอยู่ในวัดซึ่งห่างไกลจากครอบครัวพ่อแม่ที่อยู่ต่างอำเภอหรือต่างจังหวัด จึงขาดความอบอุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรายที่มีปัญหาทางครอบครัวมาก่อนที่พ่อแม่แยกทางกันหรือขาดพ่อหรือแม่คนใดคนหนึ่ง นักเรียนจึงมีปัญหาทางพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมอย่างอย่าง จึงส่งผลให้นักเรียนขาดเรียนบ่อย และแต่งกายไม่เรียบร้อย เป็นต้น

แนวทางการแก้ไขการบริหารงานกิจการนักเรียน คือ โรงเรียนต้องนำระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนมาใช้แก้ปัญหา เริ่มจากการสำรวจปัญหาของนักเรียน การจำแนกนักเรียนกลุ่มเสี่ยง การกำหนดยุทธศาสตร์แก้ไขปัญหาพฤติกรรมนักเรียน โดยโรงเรียนต้องมีผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ทำหน้าที่บริหารงานกิจการนักเรียน ให้นักเรียนได้รับการพัฒนาศักยภาพอย่างเต็มที่ทั้งด้านกายภาพและคุณธรรมจริยธรรมไปพร้อมๆ กัน นักเรียนของโรงเรียนพระปริยัติธรรมเป็นสามเณรที่อยู่ในวัด ดังนั้น ในวัดที่มีนักเรียนพักอยู่มากๆ ควรจะมีครูของโรงเรียนไปประจำอยู่ที่นั่นเพื่อดูแลควบคุมด้วย และกิจกรรมที่ช่วยเหลือนักเรียนให้ตระหนักในการเสริมสร้างระเบียบวินัยตนเองคือ การไปเยี่ยมนักเรียนที่วัดเพื่อให้คำปรึกษา ตรวจดูห้องพัก และการดำรงชีพในแต่ละวัดที่นักเรียนสังกัดอยู่

5) งานความสัมพันธ์กับชุมชน

ปัญหาในการบริหารงานความสัมพันธ์กับชุมชน คือ ความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องของชุมชนต่อโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ทำให้ชุมชนไม่รู้หรือไม่เข้าใจว่า ทำไมพระภิกษุสามเณรต้องเรียนหนังสือ แล้วต้องเรียนระดับมัธยมศึกษาด้วย เพราะมีความเข้าใจเป็นเบื้องต้นว่า พระภิกษุสามเณรเรียนเฉพาะความรู้ทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ นกธรรมและบาลี จึงมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนว่า นักเรียนของโรงเรียนพระปริยัติธรรมมีความประพฤติไม่เรียบร้อยเหมาะสมเพราะศึกษาในวิชาสามัญศึกษา ทั้งนี้ เพราะบางวิชาจะต้องมีการแสดงออกทางด้าน

กายภาพ หรือต้องศึกษาวิชาการสมัยสมัยใหม่เช่น เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์-อินเทอร์เน็ต ทั้งนี้ เพราะโรงเรียนพระปริยัติธรรมก็ต้องถูกประเมินคุณภาพการศึกษาเช่นกับโรงเรียนในสังกัดอื่น ทำให้โรงเรียนไม่ค่อยได้รับความร่วมมือและสนับสนุนอย่างเต็มที่จากชุมชนในการดำเนินงาน กิจกรรมหลายอย่าง ซึ่งแตกต่างจากการทำบุญประเพณีทางพระพุทธศาสนาที่ชุมชนให้ความสำคัญตามปกติ

แนวทางการแก้ไขปัญหาการบริหารงานความสัมพันธ์ชุมชน คือ การกำหนด ยุทธศาสตร์การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์กิจกรรมและผลงานต่อชุมชนอย่างต่อเนื่อง และการดำเนิน กิจกรรมหรือโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนทั้งด้านจิตวิญญาณและด้านการประกอบอาชีพที่ สุจริต การประชาสัมพันธ์อาจกระทำผ่านทางการจัดทำวารสาร จดหมายข่าว เสียงตามสาย วิทยุชุมชน และผ่านทางอินเทอร์เน็ต ขณะเดียวกันโรงเรียนก็ต้องพัฒนาเพื่อยกระดับคุณภาพทั้ง การบริหารงานและการจัดการเรียนการสอนให้ตีมีประสิทธิภาพจนทำให้ชุมชนเกิดความศรัทธาใน การบริหารงาน และพร้อมเต็มใจเข้ามาช่วยเหลือการดำเนินงานของโรงเรียนพระปริยัติธรรมใน ที่สุด (พระมหาธรรมาบุญ คูจินดา, 2550)

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางเปรียบเทียบสภาพทั่วไประหว่างโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญกับโรงเรียน
มัธยมศึกษาสังกัดหน่วยงานต่าง ๆ

เรื่อง	โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา	โรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัด หน่วยงานต่าง ๆ
1.เกณฑ์มาตรฐาน โรงเรียนเรียน	ยังไม่มีข้อกำหนดเกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนที่ใช้ระบบเดียวกันทั่วประเทศ ทำให้การดำเนินการแตกต่างกัน จากการศึกษาพบว่าเขตการศึกษา 10 มีการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานและคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาภายในเขต	มีเกณฑ์มาตรฐานกำหนดไว้ชัดเจนในการไว้ชัดเจนในการดำเนินงาน การจัดการศึกษาของโรงเรียน
2. งบประมาณ	กรมการศาสนาจัดสรรงบประมาณเป็นเงินอุดหนุนให้แก่โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาคิดเฉลี่ยเป็นรายหัวซึ่งไม่เพียงพอต่อการดำเนินงาน เพราะค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่เป็นค่าจ้างครูผู้สอนซึ่งโรงเรียนแต่ละแห่งจะไปดำเนินการจัดสรรด้วยตนเอง ซึ่งไม่เพียงพอต่ออัตรากำลังจากแหล่งต่าง ๆ ทำให้มีปัญหามากในการบริหารงาน เช่น ค่าตอบแทนครู ได้ต่ำกว่าวุฒิการศึกษาขาดแคลนสื่อวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ รวมไปถึงการพัฒนาบุคลากรในสถานศึกษา	การจัดสรรงบประมาณเป็นไปอย่างมีระบบหลักเกณฑ์การบริหารการเงินมีระเบียบปฏิบัติชัดเจนจึงไม่ค่อยมีปัญหาในทางปฏิบัติ
3. วิชาการ	ใช้หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และตอนปลาย พ.ศ.2534	ใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตามที่กรมวิชาการกำหนด
-หลักสูตร		
- การเรียนการสอน	ส่วนใหญ่ใช้เทคนิคการสอนแบบบรรยายเนื่องจากขาดแคลนครู และสื่อการเรียนการสอนรวมถึงห้องพิเศษต่าง ๆ คู่มือครูเป็นต้น	มีการใช้เทคนิคการสอนหลายรูปแบบ เนื่องจากมีความพร้อมในด้านต่าง ๆ เช่นครูห้องพิเศษ
- สื่อการเรียนการสอน	ขาดแคลนสื่อการเรียนการสอนมากเกือบทุกโรงเรียน	คู่มือครูและสื่อการเรียนการสอนขาดแคลนบ้างแต่ไม่มากนัก
- การนิเทศการเรียนการสอน	ขาดระบบนิเทศการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง เพราะไม่มีหน่วยงานรับผิดชอบโดยตรง รวมถึงไม่ค่อยเห็นความสำคัญของการนิเทศ	

เรื่อง	โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ	โรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัด หน่วยงานต่าง ๆ
- การประเมิน	มีระเบียบการวัดและประเมินผลใช้ข้อทดสอบของกลุ่มโรงเรียนในการวัดผล	มีระบบการนิเทศ การติดตามผลอย่างชัดเจน
4.บุคลากร	มีปัญหาในการจัดการศึกษา เช่น -ขาดแคลนครูวิชาพิเศษ เช่น วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ภาษาต่างประเทศ -การโยกย้ายครู เนื่องจากขาดขวัญและกำลังใจ -สถานภาพของครู ไม่มีความมั่นคงบุคลากรที่ดำเนินงานประจำ ได้แก่ เจ้าอาวาสซึ่งถ้าเจ้าอาวาสสนใจ โรงเรียนก็ดำเนินไปได้ด้วยดี ดังนั้นการบริหารโรงเรียนจึงขึ้นอยู่กับเจ้าอาวาสเพียงคนเดียว	ระเบียบการวัดและประเมินผล มีบุคลากรประจำ มีสถานภาพที่ชัดเจน มีความมั่นคงและส่วนใหญ่มีขวัญและกำลังใจในการทำงานแต่มีปัญหาบ้างในเรื่องการขาดแคลนครูวิชาพิเศษ เช่นวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์และภาษาต่างประเทศ
5. อาคารสถานที่	ขาดแคลนห้องพิเศษต่าง ๆ เช่นห้องวิทยาศาสตร์ ห้องสมุด ห้องปฏิบัติการและอื่นๆ บางโรงเรียนเป็นอาคารชั่วคราวสิ่งแวดล้อมยังไม่เหมาะสม เช่นมีเสียงรบกวนจากภายนอก เป็นต้น	ไม่ค่อยมีปัญหาในเรื่องนี้เพราะมีเกณฑ์มาตรฐานขั้นต่ำ ของโรงเรียนกำหนดไว้
6. นักเรียน	พระภิกษุสามเณร ส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดีนัก ความรู้พื้นฐานแตกต่างกันมากและมีหลายกลุ่มอายุที่เรียนอยู่ในชั้นเรียนเดียวกัน รวมไปถึงจำนวนนักเรียน จึงเพิ่มลดไม่คงที่ และแนวโน้มจะมีนักเรียนลดลง เนื่องจากนโยบายขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานของรัฐ	เอกชนที่มีระดับความรู้ไม่ค่อยแตกต่างกันมากนักและมีอายุใกล้เคียงกันและจำนวนนักเรียนที่มาเข้าเรียน สามารถคาดคะเนได้ค่อนข้างชัดเจน

ตารางที่ 1 ตารางเปรียบเทียบระหว่างโรงเรียนสามัญทั่วไปและโรงเรียนพระปริยัติธรรม
แผนกสามัญศึกษา ที่มา: มนัส ภาคภูมิและคณะ (2538 : 76-77)

4. แนวทางศิลปะที่สงฆ์ควรเลือกปฏิบัติได้ในขอบเขตแห่งพุทธบัญญัติ

ศิลปะคือสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อความงามความดี มีผลสะท้อนต่อเพื่อนมนุษย์และรับใช้สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และประชาชน ศิลปะมีความจำเป็นต่อมนุษย์ เพราะศิลปะเป็นอาหารทางใจที่สอดแทรกอยู่ในปัจจัย 4 และในชีวิตประจำวัน ศาสนสถาน สิ่งก่อสร้างและศิลปวัตถุอื่นๆ จะปรากฏอยู่โดยทั่วไปในประเทศไทย โดยเฉพาะบริเวณศาสนสถานจะเป็นแหล่งรวมของศิลปวัตถุคงสภาพมั่นคงถาวร เป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติสืบไป ซึ่งพระสงฆ์พึงเลือกปฏิบัติได้ในขอบเขตแห่งพุทธบัญญัติ ทางกระทรวงศึกษาธิการ (2534) จึงได้ให้ข้อแนะนำไว้ดังนี้

4.1 แนวทางปฏิบัติของสงฆ์เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณวัตถุโบราณสถาน

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสแสดงหัวข้อธรรมปฏิบัติในมงคลสูตร ซึ่งเป็นหลักธรรมเพื่อความก้าวหน้าและความสุขอันแท้จริงของชาวโลกไว้ รวม 38 ประการ แบ่งเป็น 10 หมู่ เรียงลำดับจากงานไปหายาก มงคลข้อที่ 8 ซึ่งอยู่ในหมู่ที่ 3 กล่าวถึงการมีศิลปะ (ศิลปบุญ)

ตามความหมายทางพุทธศาสตร์ ศิลปะสรุปรวมความหมายถึงความฉลาดในการทำ คือ คิดเป็น ทำเป็น และอาจขยายออกไปถึงพูดเป็น จึงสามารถแยกประเภทศิลปะออกได้ดังนี้

- 1) ศิลปะทางกายคือฉลาดในงานช่างต่าง ๆ
- 2) ศิลปะทางวาจา คือ ฉลาดในการพูดจา มีวาทศิลป์ ส่วนศิลปะทางใจนั้นเป็นความฉลาดในการคิด มีสติควบคุมความคิดที่ดี มีความคิดสร้างสรรค์

สำหรับคุณสมบัติคุณสมบัตินี้ของผู้มีความสามารถทางศิลปะมีดังนี้คือ ต้องมีความเชื่อมั่น มีศรัทธา มีใจรักที่จะทำ ต้องไม่เป็นคนขี้โรค รู้จักรักษาสุขภาพ ต้องไม่เป็นคนขี้เกียจ ต้องไม่เป็นคนขี้โมโหขี้แค้น ต้องเป็นคนมีปัญญา ช่างสังเกต

4.2 วิธีฝึกตนให้มีศิลปะ คือ จะต้องรู้จักฝึกตนให้เป็นคนช่างสังเกต ตั้งใจทำงานทุกอย่างให้ดีที่สุด ทำงานด้วยความประณีต ตั้งใจปรับปรุงงานให้ดีขึ้นเสมอ หมั่นใกล้ชิดกับผู้ที่มีศิลปะอย่างแท้จริง ฝึกสมาธิอยู่เสมอ เพื่อให้ใจสงบและผ่อนคลาย ให้เกิดปัญญาที่จะปรับปรุงตนเองให้มีคุณสมบัตินี้ของผู้มีศิลปะได้ ศิลปะอาจใช้เป็นสื่อสำคัญเบื้องต้นที่จะนำไปสู่ความสำเร็จตามหลักแห่ง ไตรสิกขา (การศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนา) อันประกอบด้วย 1. ศีล 2. สมาธิ 3. ปัญญา (อริยศีลสิกขา, อริยจิตตสิกขา, อริยปัญญาสิกขา) อย่างครบถ้วน สามารถน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ตามหลัก 3 ประการ (หัวใจพุทธศาสนา) คือ

- 1) การเว้นชั่ว
- 2) การทำดี
- 3) การทำจิตใจให้สงบซึ่งจะทำให้สามารถเข้าถึงหลักแห่งไตรลักษณ์ได้

คือได้รู้ว่า

- สังฆารไม่เที่ยง
- สังฆารทั้งปวงเป็นทุกข์
- ธรรมทั้งปวงไม่ใช่ตัวตน (สังฆาร คือ สิ่งที่มีปัจจัยปรุงแต่ง ส่วนธรรมนั้นคือทั้งสิ่งที่มีปัจจัยปรุงแต่งและไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง)

ในทางศิลปะพระสงฆ์จึงสามารถกระทำกิจการอนุรักษ์ศิลปะโบราณวัตถุและโบราณสถานได้ โดยการสำรวจมรดกตามหลักคำสอน โดยเฉพาะพระวินัยของพระบรมศาสดา ดังที่ทรงบัญญัติไว้ขอยกมาเป็นตัวอย่างคือ

1) ห้ามมอบหมายการควบคุมก่อสร้างในเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น ติดประตู ทาสี มุงหลังคา และห้ามมอบหมายการควบคุมการก่อสร้างนานเกินไป เช่น 20-30 ปี หรือตลอดชีวิต หรือจนถึงเวลาเผาศพของผู้รับมอบหมาย

2) ห้ามมอบหมายการก่อสร้างวิหารหมดทุกอย่าง ห้ามมอบหมายการก่อสร้าง 2 อย่างแก่ภิกษุผู้รับมอบการก่อสร้างจะถือสิทธิ์หวงห้ามที่อยู่ของสงฆ์ไม่ได้ ภิกษุอยู่นอกสีมาห้ามมอบหมายให้เป็นผู้ควบคุมการก่อสร้าง ภิกษุผู้ควบคุมการก่อสร้างจะครอบครองที่อยู่อาศัยได้เพียง 3 เดือน ห้ามครอบครองตลอดไป เมื่อพ้น 3 เดือน ต้องยินยอมให้จัดสรรใหม่

3) ภิกษุผู้ควบคุมการก่อสร้าง พอรับมอบหรือทำค้างไว้สึกไป หรือเดินทางไปที่อื่น ให้มอบให้ผู้อื่นทำการแทนต่อจากนั้น เป็นการแสดงสิทธิ์ในสิ่งก่อสร้างว่าในกรณีเช่นไรเป็นของสงฆ์ เป็นของบุคคล

4) ทรงแนะนำให้มีการแต่งตั้งภิกษุ ผู้มีคุณสมบัติเหมาะสม เป็นเจ้าหน้าที่ทำการสงฆ์อื่น โดยการสวดประกาศ เช่นภิกษุผู้ปลาดเสนาสนะผู้ดูแลเรือนคัลังผู้ใช้คนทำงานวัด ผู้ใช้สามเณร เป็นต้น

กิจกรรมทางศิลปะต่าง ๆ รวมถึงการอนุรักษ์ศิลปะโบราณวัตถุสถาน พระสงฆ์พึงปฏิบัติได้ตามสมควรแก่เหตุและปัจจัย ตามสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม หากเป็นสิ่งที่จะทำให้เกิดความเจริญในการได้ประพฤติปฏิบัติแล้วย่อมเป็นไปตามพุทธโอวาทที่ได้บันทึกถ่ายทอดไว้ในพระไตรปิฎก มีพระวินัยเป็นแสงทางและเป็นเครื่องตรวจสอบความถูกต้องดีงาม (พระราชวรมนูญ, 2526)

5. หลักสูตรโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พุทธศักราช 2551

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 นี้ จัดทำขึ้นสำหรับท้องถิ่นและสถานศึกษาได้นำไปใช้เป็นกรอบและทิศทางในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา และจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียน และเยาวชนไทยทุกคนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานให้มีคุณภาพด้านความรู้ และทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง และแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดที่กำหนดไว้ได้มีการกำหนดมาตรฐานเพื่อช่วยให้งาน การพัฒนาหลักสูตรในทุกระดับตั้งแต่ระดับชาติจนกระทั่งถึงสถานศึกษา จะต้องสะท้อนคุณภาพ ตามมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน รวมทั้งเป็นกรอบทิศทางในการจัดการศึกษาทุกรูปแบบ และครอบคลุมผู้เรียนทุกกลุ่มเป้าหมายใน ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน การจัดทำหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานจะประสบความสำเร็จตาม เป้าหมายที่คาดหวังได้ ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งระดับชาติ ชุมชน ครอบครัว และบุคคลต้องร่วม รับผิดชอบ โดยร่วมกันทำงานอย่างเป็นระบบ และต่อเนื่อง ในการวางแผน ดำเนินการ ส่งเสริม สนับสนุน ตรวจสอบ ตลอดจนปรับปรุงแก้ไข เพื่อพัฒนาเยาวชนของชาติไปสู่คุณภาพตาม มาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ (หลักสูตรโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา. 2551)

5.1 วิสัยทัศน์

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคน ซึ่งเป็นกำลังของ ชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมือง ไทยและเป็นพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็น ประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้ง เจตคติ ที่จำเป็นต่อการศึกษาต่อ การประกอบอาชีพ และการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่า ทุกคนสามารถ เรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ

5.2 จุดหมาย

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มี ปัญญา มีความสุข มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ จึงกำหนดเป็นจุดหมายเพื่อให้ เกิดกับผู้เรียน เมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

- 1) มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัย และปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง
- 2) มีความรู้ ความสามารถในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหาการใช้เทคโนโลยี และมีทักษะชีวิต
- 3) มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสุขนิสัย และรักการออกกำลังกาย
- 4) มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ยึดมั่นใน วิถีชีวิต และการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
- 5) มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และ พัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม และอยู่ร่วมกัน ในสังคมอย่างมีความสุข

ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้เป็นเป้าหมาย สำคัญของการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน มาตรฐานการเรียนรู้ระบุสิ่งที่ผู้เรียนพึงรู้ ปฏิบัติได้ มี

คุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์เมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน นอกจากนั้นมาตรฐานการเรียนรู้ยังเป็นกลไกสำคัญ ในการขับเคลื่อนพัฒนาการศึกษาทั้งระบบ เพราะมาตรฐานการเรียนรู้จะสะท้อนให้ทราบว่าต้องการอะไร จะสอนอย่างไร และประเมินอย่างไร รวมทั้งเป็นเครื่องมือในการตรวจสอบเพื่อการประกันคุณภาพการศึกษา โดยใช้ระบบการประเมินคุณภาพภายในและการประเมินคุณภาพภายนอก ซึ่งรวมถึงการทดสอบระดับเขตพื้นที่การศึกษา และการทดสอบระดับชาติ ระบบการตรวจสอบเพื่อประกันคุณภาพดังกล่าวเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยสะท้อนภาพการจัดการศึกษาว่าสามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามที่มาตรฐานการเรียนรู้กำหนด

6. กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะเป็นกลุ่มสาระที่ช่วยพัฒนาให้ผู้เรียนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีจินตนาการทางศิลปะ ชื่นชมความงาม มีสุนทรียภาพ ความมีคุณค่าซึ่งมีผลต่อคุณภาพชีวิตมนุษย์ กิจกรรมทางศิลปะช่วยพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม ตลอดจนการนำไปสู่การพัฒนาสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความเชื่อมั่นในตนเอง อันเป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อหรือประกอบอาชีพได้

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ มุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจ มีทักษะวิธีการทางศิลปะ เกิดความซาบซึ้งในคุณค่าของศิลปะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสดงออกอย่างอิสระในศิลปะแขนงต่างๆ ประกอบด้วยสาระสำคัญคือ

6.1 **ด้านทัศนศิลป์** มีความรู้ความเข้าใจองค์ประกอบศิลป์ ทัศนธาตุ สร้างและนำเสนอผลงานทางทัศนศิลป์จากจินตนาการ โดยสามารถใช้อุปกรณ์ที่เหมาะสม รวมทั้งสามารถใช้เทคนิค วิธีการของศิลปินในการสร้างงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ วิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์คุณค่างานทัศนศิลป์ เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างทัศนศิลป์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมเห็นคุณค่างานศิลปะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นภูมิปัญญาไทยและสากล ชื่นชม ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐาน ศ 1.1 สร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ตามจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์วิเคราะห์ วิพากษ์ วิจารณ์คุณค่างานทัศนศิลป์ ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดต่องานศิลปะอย่างอิสระ ชื่นชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐาน ศ 1.2 เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างทัศนศิลป์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เห็นคุณค่างานทัศนศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล

6.2 คำอธิบายรายวิชากลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะช่วงชั้นที่ 3 ด้านทัศนศิลป์

1) ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 รหัสวิชา ศ31101 ศิลปะ เวลา 40 ชั่วโมง/ปี

ศึกษาและฝึกปฏิบัติเพื่อให้มีความรู้และความสามารถเกี่ยวกับการสร้างสรรค์และสื่อความคิด จินตนาการด้วยข้อมูลข่าวสารและการใช้วัสดุอุปกรณ์ทางศิลปะการแสดง ความคิดและความรู้สึกเกี่ยวกับความงามและคุณค่าของศิลปะ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การวิเคราะห์ทัศนธาตุ และวิจารณ์งานทัศนศิลป์การนำความรู้ทางทัศนศิลป์ไปใช้กับกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่น ๆ และชีวิตประจำวัน เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมไทย และสากล การเห็นคุณค่าของศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล

2) ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 รหัสวิชา ศ32101 ศิลปะ เวลา 40 ชั่วโมง/ปี

ศึกษาค้นคว้าคุณสมบัติของสื่อ วัสดุ อุปกรณ์สร้างงานทางศิลปะ เทคนิควิธีการสร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ ด้วยทัศนธาตุ การเลือกใช้เทคโนโลยีมาประกอบในการทำงานศิลปะสุนทรียภาพศิลปะ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วิเคราะห์วิจารณ์ผลงานศิลปะประวัติศาสตร์และหลักการเปรียบเทียบรูปแบบศิลปะ ประวัติความเป็นมาศิลปะวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาไทย และสากล ศึกษาปฏิบัติกิจกรรมเพื่อสร้างสรรค์งานศิลปะตามความคิดและจินตนาการ แสดงออกถึงความชื่นชมในความงามและความรู้สึกที่มีต่องานศิลปะไทย ศึกษาเข้าใจและเห็นคุณค่า ชื่นชมในศิลปะวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และสากล

3) ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 รหัสวิชา ศ33101 ศิลปะ เวลา 40 ชั่วโมง/ปี

ศึกษาเรียนรู้ทัศนศิลป์ การปฏิบัติงานสร้างสรรค์ศิลปะตามความคิดสร้างสรรค์ แสดงงานศิลปะตามจินตนาการและความประทับใจ นำความรู้เบื้องต้นด้านคอมพิวเตอร์ไปใช้ใน งานทัศนศิลป์ ชำนาญในคุณค่าความงามของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คิดวิเคราะห์ วิเคราะห์ ประเมินงานศิลป์ จำแนกลักษณะส่วนประกอบขององค์ประกอบศิลป์ สืบค้น เลือกรับใช้ข้อมูล ข่าวสารและเทคโนโลยี ปรับปรุงพัฒนางานศิลปะของตนและสังคมรูปแบบเรื่องราวศิลปะไทยและ สากล บทบาทหน้าที่ของศิลปินในการอนุรักษ์ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิ ปัญญาไทยและสากล ศึกษาเข้าใจและเห็นคุณค่าของศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญา ท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากลสร้างสรรค์กิจกรรมอนุรักษ์ศิลปะวัฒนธรรมไทย ภูมิปัญญา ท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากลศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบของดนตรี หลักการฟัง หลักการ วิเคราะห์เพลง หลักการขับร้อง วิธีการ

6.3 จุดมุ่งหมายระดับการศึกษา ช่วงชั้นที่ 3

ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 – 3) เป็นช่วงสุดท้ายของการศึกษา ภาคบังคับ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้สำรวจความถนัดและความสนใจของตนเอง ส่งเสริมการพัฒนา

แต่งกายในการแสดงนาฏศิลป์และละคร มีความเข้าใจ ความสำคัญ บทบาทของนาฏศิลป์ และละครในชีวิตประจำวัน (หลักสูตรโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา, 2551)

แนวทางการจัดการเรียนการสอนศิลปะด้านทัศนศิลป์

1. การจัดการเรียนการสอนศิลปะเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์

ทน เขตกัน (2550) ได้เสนอการจัดการเรียนการสอนศิลปะเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ดังนี้ การจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนเกิดแนวความคิดที่แปลกใหม่และเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นโดยใช้ศิลปะเป็นสื่อ เมื่อผู้เรียนได้รับการฝึกฝนที่ดีและถูกต้องแล้วผู้เรียนจะเกิดคุณลักษณะดังต่อไปนี้

- 1) สามารถรับรู้และเข้าใจได้เร็ว
- 2) สามารถคิดสิ่งแปลกใหม่ไม่ซ้ำกับผู้อื่นและมีความเป็นตัวของตัวเอง
- 3) สามารถคิดอะไรได้อย่างรวดเร็ว
- 4) สามารถคิดได้หลายแนวทางไม่ซ้ำซากอยู่กับรูปแบบและความคิดเพียงรูปแบบเดียว

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนศิลปะต้องเปิดโอกาสอย่างกว้างขวางให้แก่ผู้เรียนแต่ละคนได้พัฒนาแนวคิดของตนเองให้ถึงขั้นสูงสุดตามความสามารถของตน ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนแต่ละคนสร้างงานศิลปะได้อย่างสมบูรณ์ การที่ผู้เรียนสร้างงานศิลปะได้อย่างสมบูรณ์นั้นไม่ใช่ขึ้นอยู่กับความสามารถโดยทั่วไป และความสามารถทางสมองเท่านั้น สิ่งสำคัญคือแรงกระตุ้นหรือแรงบันดาลใจมากกว่า ครูสอนศิลปะต้องเข้าใจเรื่องนี้และต้องมีความรับผิดชอบที่จะช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาแนวคิดของตนให้มากที่สุด ผู้เรียนที่ขาดแรงกระตุ้นหรือแรงบันดาลใจจะไม่สามารถผลิตงานศิลปะที่สมบูรณ์ได้

ผู้เรียนทุกคนมีความเหมือนกันคือ ความคิดที่ใสสะอาด บริสุทธิ์และว่างเปล่า ไม่มีความคิดในทางที่ไม่ดี ไม่คิดที่จะข่มเหงรังแก ไม่คิดเหยียดหยามหรือมุ่งร้ายใครติดตัวมาเลย แต่ความคิดในทางดีหรือไม่ดีเป็นผลเกิดมาจากสิ่งแวดล้อมอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น สภาพแวดล้อมครัวเรือน ภาวะทางสังคม พฤติกรรมต่าง ๆ ของผู้เรียนก็จะเปลี่ยนแปลงไปและโรงเรียนมีส่วนสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมต่าง ๆ ของผู้เรียนก็คือ ครู การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครูย่อมส่งผลดีผลเสียแก่ผู้เรียน ถ้าครูมีแนวโน้มไปทางใดย่อมเป็นผลให้ผู้เรียนเอนเอียงไปในทางนั้น เพื่อเป็นการพัฒนาและส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์ ครูผู้สอนควรเปิดโอกาสให้แก่ผู้เรียนในเรื่องต่อไปนี้

1. ให้ผู้เรียนเลือกแนวความคิดหรือเนื้อเรื่องของตนเองในการสร้างสรรค์ผลงาน
2. ให้ผู้เรียนได้แสดงออกอย่างอิสระตามวิธีการของผู้เรียนเอง
3. ให้สิทธิผู้เรียนในการสร้างงานด้วยตนเอง

การสอนศิลปะเป็นการสร้างโอกาสให้แก่ผู้เรียน ทำได้โดยให้ผู้เรียนแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนทุกคนเลือกแนวคิดและเรื่องราวในการสร้างผลงานทางศิลปะ มีความหมายต่อผู้เรียนเพิ่มเติม จะเป็นการเสริมสร้างและพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียน

2. การจัดการเรียนการสอนศิลปะศึกษาตามหลัก DISCIPLINE-BASED ART EDUCATION (DBAE)

Clark, Day and Greer, 1987 (อ้างถึงในมะลิฉัตร เอื้ออานันท์, 2537) ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของหลักสูตรและการสอนแบบ DBAE โดยแยกเป็นด้าน ๆ ให้เห็นว่าแต่ละด้านมีคุณสมบัติอย่างไร

2.1 หลักการและเหตุผล

1) เป้าหมายของ DBAE คือ การพัฒนาความสามารถในความเข้าใจและซาบซึ้งเห็นคุณค่าศิลปะของผู้เรียน ซึ่งในกรณีนี้เกี่ยวข้องกับความรู้และทฤษฎีในประเด็นของศิลปะ และความสามารถในการรับรู้พู่กันกับการสร้างสรรค์ศิลปะ

2) ศิลปะเป็นส่วนประกอบสำคัญส่วนหนึ่งของหลักสูตรการศึกษาทั่วไป (general education) และเป็นรากฐานของสาขาวิชาเฉพาะด้านที่นักเรียนสามารถศึกษาต่อในระดับสูงในอนาคต

2.2 เนื้อหา

เนื้อหาสำหรับการสอนมีพื้นฐานมาจากหลักเกณฑ์ 4 แกน ของสุนทรียศาสตร์ ศิลปวิจารณ์ ประวัติศาสตร์ศิลป์ และศิลปะปฏิบัติ ซึ่งเกี่ยวกับธรรมชาติของศิลปะ เนื้อหาการเรียนมาจากเครือข่ายที่กว้างขวางของทัศนศิลป์ ซึ่งรวมทั้งศิลปะพื้นบ้าน ศิลปะประยุกต์ วิจิตรศิลป์จากวัฒนธรรมตะวันตก และวัฒนธรรมอื่นตั้งแต่อดีตจนถึงยุคร่วมสมัย

2.3 หลักสูตร

1) หลักสูตรทุกระดับชั้นสร้างขึ้นอย่างเป็นระบบและมีขั้นตอน มีความกระจ่างชัดเจน

2) ผลงานศิลปะเป็นศูนย์กลางในระบบของหลักสูตร และใช้ร่วมกันระหว่างสาระความรู้ทั้ง 4 แกน

3) หลักสูตรสร้างขึ้นโดยคำนึงถึงความเท่าเทียมกันของสาระความรู้ทั้ง 4 แกน

4) การจัดระบบของหลักสูตรนั้น มุ่งให้เพิ่มพูนความเข้าใจ และการเรียนรู้ของนักเรียนซึ่งจะพัฒนาขึ้นโดยคำนึงถึงความเหมาะสมด้านพัฒนาการของผู้เรียนแต่ละวัยเป็นสำคัญ

2.4 ประเด็นอื่น

- 1) การนำไปใช้ได้มีรูปแบบนั้นทำอย่างเป็นระบบ มีแผนการสอนศิลปะที่มีพื้นฐานกว้างขวางสามารถนำไปใช้ได้หลายเขตการศึกษา มีผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปะศึกษาให้การแนะนำ มีการสนับสนุนจากฝ่ายบริหาร และมีสื่อการสอนที่ถูกต้องเหมาะสม
- 2) มีหลักเกณฑ์และขั้นตอนที่ถูกต้องเหมาะสมสำหรับใช้ประเมินผลการเรียนของนักเรียนและหลักสูตร

3. สื่อการเรียนการสอนตามทฤษฎี DBAE

Copeland (1983) (อ้างถึงในมะลิฉัตร เอื้ออานันท์, 2545) ศึกษาเกี่ยวกับชุดสื่อการสอนในอดีตที่มุ่งเน้นที่เนื้อหาสาระอย่างลึกซึ้ง ชุดสื่อการสอนในยุคนี้เปลี่ยนจากการที่เคยเป็นเพียงทัศนูปกรณ์ กลายเป็นชุดการเรียนรู้ที่นักเรียนสามารถใช้เรียนได้ด้วยตนเอง เนื้อหาของสื่อเหล่านี้เน้นประวัติศาสตร์ศิลป์ ความซาบซึ้งในศิลปะกิจกรรมศิลปะและเหตุการณ์ และการศึกษาพิเศษ โคปแลนด์กล่าวว่า ชุดสื่อการสอนของ Guidelines ที่มุ่งให้ครูศิลปะที่ไม่ได้จบสายทัศนศิลป์มาโดยตรงก็สามารถใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนได้ สื่อยังวางแผนให้นักเรียนได้มีโอกาสได้สัมผัสเรียนรู้ศิลปะได้ด้วยตนเอง สื่อการเรียนการสอนยังมีลักษณะยืดหยุ่นสูงใช้ได้หลากหลายทาง ซึ่งจะยกตัวอย่างที่สื่อการเรียนการสอนที่มีความเกี่ยวข้องกับงานวิจัยดังต่อไปนี้

3.1 สื่อประเภทชุดการเรียนรู้

สื่อประเภทชุดการเรียนรู้ (learning package) จะนำเสนอรวมไปกับชุดบทเรียนศิลปะ (art lesson) เพราะมีคุณสมบัติคล้าย ๆ กัน คือชุดการเรียนรู้มักประกอบด้วยแผนการสอนที่มีชุดสื่อการสอนควบคู่มาด้วยในลักษณะสำเร็จรูปให้ครูใช้ได้สะดวกในยามที่ไม่มีเวลาวางแผนการสอน แต่บทเรียนศิลปะนั้นมักเป็นแผนการสอนอย่างเดียว เพื่อให้ความคิดแก่ครูในการออกแบบแผนการสอนอีกทั้งครูไม่ต้องเสียเวลาเตรียมแผนการสอน เพียงแต่หาสื่อและกิจกรรมมาใช้คู่กับแผนการสอนสำเร็จรูปเหล่านี้ แต่บทเรียนศิลปะบางชุดก็มีสื่อประกอบมาด้วย

3.2 สื่อประเภทหนังสือแสดงกลวิธีและกระบวนการทางศิลปะ

สื่อประเภทหนังสือแสดงกลวิธีและกระบวนการทางศิลปะนี้มักเป็นการสาธิตกลวิธีทางศิลปะและเหตุการณ์ เช่น การทำภาพพิมพ์ การระบายสีน้ำ การวาดภาพ ประติมากรรม นานาชนิด การออกแบบ ฯลฯ ซึ่งสื่อประเภทนี้ต้องใช้ภาพประกอบในหนังสือมักมีขนาดใหญ่ สีสวยสามารถเห็นขั้นตอนการทำงาน จึงน่าจะใช้เป็นสิ่งเ้าและประกอบการสาธิตการสอนศิลปะปฏิบัติได้เป็นอย่างดี

4. ทฤษฎีการเรียนการสอนที่บูรณาการระหว่างสุนทรียภาพและการวิจารณ์

การจัดการเรียนการสอนศิลปะตามทฤษฎี DBAE นั้น ด้านสุนทรียศาสตร์และศิลปวิจารณ์ก็มีส่วนสำคัญในการจัดกิจกรรม แต่ต้องดูลักษณะผู้เรียนไม่ว่าจะเป็นสถานภาพ และวัย

เองก็ดี ดังนั้น ทฤษฎีการวิจารณ์อย่างสุนทรีย์ (Aesthetic Criticism) ของราล์ฟ สมิธ (Ralph A. Smith, 1968) ในทฤษฎีของ สมิธ นั้น ประกอบด้วยขั้นตอนใหญ่ๆ ดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 การบรรยาย (Description)

ขั้นที่ 2 การวิเคราะห์ (Analysis)

ขั้นที่ 3 การตีความ (Interpretation)

ขั้นที่ 4 การประเมินผล (Evaluation)

แนวทางการจัดการเรียนการสอนศิลปะกับหลักสูตรทางพุทธศาสนา

1. แนวทางการพัฒนาหลักสูตรตามแนวพุทธศาสตร์

สุมน อมรวิวัฒน์ (2543) ได้นำแนวพุทธศาสดามาเสนอโครงสร้างหลักสูตรครุศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์ สร้างขึ้นตามความเชื่อพื้นฐานทางพระพุทธศาสนาดังต่อไปนี้

1) หลักสูตรสร้างขึ้นด้วยความเชื่อมั่นในพระปัญญาคุณของพระพุทธเจ้า เชื่อมั่นในพระธรรมที่พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้ดีแล้วและเชื่อมั่นในคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นแบบอย่างของสังคมอุดมคติ

2) หลักสูตรสร้างขึ้นด้วยความเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ว่าสามารถพัฒนาตนเองได้

3) หลักสูตรครุศึกษา ครอบคลุมการพัฒนาคนุสย การพัฒนากัลยาณมิตร และการพัฒนาปัญญา

4) องค์รวมของครุศึกษา เน้นบูรณาการขององค์ประกอบ 3 ส่วน คือ ศรัทธา วิชาชีพและวิชาการ ทั้งในด้านโครงสร้างเนื้อหา กิจกรรม วิธีการ ที่ผสมผสานกลมกลืนกันอย่างได้สัดส่วน สมดุล นำไปสู่จุดหมายอันพึงประสงค์ เน้นการประเมินตนเป็นหลัก

5) กระบวนการของหลักสูตรครุศึกษา เน้นการประจักษ์แจ้งภายในตนเอง การฝึกฝนตนเอง ความเข้าใจความจริงของธรรมชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างตนกับสิ่งแวดล้อม ทั้งที่เป็นมนุษยชาติ ธรรมชาติ และเทคโนโลยี

6) การจัดหลักสูตรครุศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์ ควรมีลักษณะที่ประสานกลมกลืนกับหลักครุศึกษาที่เป็นสากล ไม่แปลกแยก คับแคบ และไม่ตายตัวเกินไป

1.1 จุดหมายของหลักสูตรครุศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์

การดำเนินการจัดหลักสูตร กิจกรรมการเรียนการสอน บรรยากาศ สภาพแวดล้อม กระบวนต่าง ๆ ที่สร้างประสบการณ์ตรง และประสบการณ์เสริม เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณสมบัติตามจุดหมาย 3 ระดับ คือ

1. จุดหมายระดับต้น (ประโยชน์ในปัจจุบัน) คือ ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์
2. จุดหมายระดับกลาง (ประโยชน์ในอนาคต) คือ ความเป็นกัลยาณมิตรของศิษย์
3. จุดหมายระดับสูงสุด (ประโยชน์สูงสุด คือ อุดมการณ์) คือ ความเป็นผู้นำทาง

จิตใจ (วิญญาณ) และ ทางปัญญา

จากจุดหมายของหลักสูตร นำไปสู่โครงสร้างของเนื้อหาสาระและกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ของสถาบันครุศึกษา ทั้งนี้โดยปลอดพ้นจากเงื่อนไข กฎเกณฑ์ที่ทบวงมหาวิทยาลัยกำหนดแต่จะครอบคลุมคุณลักษณะของผู้เรียนที่พึงประสงค์

การพัฒนาหลักสูตรอย่างบูรณาการ มุ่งการเชื่อมโยงสัมพันธ์ระหว่าง จุดหมายเนื้อหาสาระ กระบวนการเรียนรู้ และสัดส่วนที่สมดุลกันระหว่างปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ กรอบโครงสร้างที่นำเสนอต่อไปนี้เป็น การปรับปรุงจากแผนภาพโครงสร้างหลักสูตรครุศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์ที่เคยเสนอในปีพุทธศักราช 2531 เนื่องจากปัจจุบันความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและทางเทคโนโลยีการศึกษา ทำให้ผู้เรียนต้องใฝ่หาความรู้และคิดค้นแสวงหารูปแบบของการเรียนการสอนมากขึ้น การใส่หัวข้อต่างๆ ลงในกรอบสี่เหลี่ยมเป็นเพียงตัวอย่าง และมีได้ทีกรอบแต่ละช่องตายตัว เพียงแต่เสนอแนวความคิดได้ชัดเจนเท่านั้น จากแผนภาพต่อไปนี้

โครงสร้างหลักสูตรครุศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์

ศูนย์วิทยทรัพย์ากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิที่ 3 โครงสร้างหลักสูตรครุศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์

สุนน อมรวิวัฒน์, 2543 ปรับปรุงจาก 2531

2. หลักธรรมกับการเรียนการสอนทั่วไป

2.1 พุทธปรัชญาการศึกษา

การฝึกพัฒนาคนให้ดำเนินตามมรรคนั้น เมื่อว่าตามหลักพุทธปรัชญาการศึกษา ได้แก่การพัฒนาทางกาย ทางวาจา และทางจิตใจ โดยมีขั้นตอนการพัฒนาไปตามหลักของไตรสิกขา ดังนี้

1. อธิศีลสิกขา การศึกษาเพื่อฝึกฝนอบรมความประพฤติทางกาย ทางวาจาให้มีระเบียบวินัย มีความเรียบร้อยเป็นปกติ สามารถอยู่ร่วมกับหมู่คณะได้ด้วยสันติสุข
2. อธิจิตตสิกขา การศึกษาเพื่อฝึกอบรมจิตใจให้ตั้งมั่นเพื่อให้เกิดสมาธิอย่างสูง สามารถควบคุมจิตใจไม่ให้ฟุ้งซ่าน และโลดแล่นไปตามกระแสของอารมณ์ต่าง ๆ ในทางโลก ซึ่งจะก่อให้เกิดความเดือดร้อนและเป็นทุกข์
3. อธิปัญญาสิกขา การศึกษาเพื่อฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง สามารถมองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงจนจิตใจหลุดพ้นเป็นอิสระปราศจากกิเลสและความทุกข์ซึ่งเป็นจุดหมายสูงสุดของการศึกษา ดังที่พระธรรมปิฎก (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตฺโต, 2551.) ได้กล่าวไว้ว่า “จุดหมายของการศึกษาเป็นอันเดียวกับจุดหมายของชีวิต เรียกว่าตามภาษาพระว่าความหลุดพ้น (วิมุตติ) ได้แก่ความปลอดเปล่าเป็นอิสระจากกิเลสและความทุกข์

2.2 หลักธรรมสำหรับพัฒนาการศึกษาเพื่อให้เกิดปัญญา

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อความคิดเป็นอย่างมาก โดยถือว่าความคิดคือแหล่งสำคัญของการศึกษา เช่นเดียวกับศิลปะการคิดทำให้สามารถสร้างสรรค์ศิลปะที่สวยงามและหลากหลายให้กับสังคมในแต่ละยุคสมัย ซึ่งหลักการสอนเพื่อให้คนรู้จักคิดเป็นพื้นฐานให้เกิดปัญญานั้นทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า โยนิโสมนสิการ ในพจนานุกรมพุทธศาสน์ ได้ให้ความหมายว่า เป็นการใช้ความคิดถูกวิธีคือ การทำใจโดยแยบคายมองเห็นสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณาสืบค้นถึงต้นเค้า สวหาเหตุผลตลอดจนแยกแยะ วิเคราะห์พิจารณาถึงปัญหานั้นได้ ซึ่งในหนังสือของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต, 2542: 676-708) กล่าวว่า วิธีโยนิโสมนสิการเป็นการใช้ความคิดอย่างถูกวิธี เมื่อเทียบกับกระบวนการพัฒนาปัญญา เพราะเป็นขั้นที่เริ่มใช้ความคิดของตนเองเป็นอิสระ ส่วน คุณ โทชันท์ (2545) กล่าวว่าการกระทำไว้ในใจโดยอุบายที่แยบคาย ได้แก่ การรู้จักคิด คิดอย่างถูกวิธีหรือคิดอย่างมีระเบียบเป็นปัจจัยภายใน เมื่อได้รับอะไรจากปัจจัยภายนอกแล้ว ก็นำเอามาคิดพิจารณาไตร่ตรองอีกที เพื่อจะได้มองเห็นสิ่งทั้งหลายเป็นรูปของกระบวนการ สามารถเชื่อมโยงเหตุผลเข้ามาหากันได้เมื่อมองเห็นเหตุก็มองเห็นผลที่ยังไม่เกิดขึ้น ก็จะทำให้เกิดปัญญาความรู้ความเข้าใจได้ ซึ่งแนวความคิดเห็นต่าง ๆ เกี่ยวกับวิธีคิดได้สอดคล้องกับ สุมณ อมรวิวัฒน์ (2530) ได้ชี้ให้เห็นว่า การจัดระบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธีมีระบบการเรียนการสอนที่หากนำเอาหลักและทฤษฎีแนวคิดทางการศึกษาสมัยใหม่

มาใช้ก็จะพบความเป็นลักษณะพิเศษของระบบการเรียนการสอน ในระบบการศึกษาที่บูรณาการ กับหลักธรรมคำสอน อาจจะนำวิธีคิดออกมาได้หลากหลายรูปแบบเพื่อนำมาปรับใช้กับผู้เรียนได้ อย่างเหมาะสม ดังเช่น

1) วิธีการคิดแบบอริยสัจ 4 หรือวิธีคิดที่ต่อเนื่องจากวิธีคิดแบบรู้เท่าทันธรรมดา คือ เข้าใจคติธรรมดาของสิ่งทั้งหลายวางใจได้แล้วก็จะแก้ปัญหาที่ตัวเหตุปัจจัยโดยอาจวาง ขั้นตอนดังนี้ คือ ขั้นที่ 1 กำหนดรู้ทุกข์ ขั้นที่ 2 สืบสวนแห่งเหตุของทุกข์ ขั้นที่ 3 คือมองเห็นการดับทุกข์ และขั้นที่ 4 วิธีการดับทุกข์

2) วิธีการคิดแบบไตรลักษณ์ หมายถึงการคิดลักษณะโดยธรรมชาติ 3 อย่างของ ทั้งสิ่งทั้งปวง พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต, 2545: 89) ได้ให้ความหมายในพจนานุกรมพุทธ ศาสตร์ไว้ดังนี้ 1) อนิจจตา (ความไม่เที่ยง) 2) ทุกขตา (ความเป็นทุกข์) 3) อนัตตา (ความเป็นของ ไม่ใช่ตน) ลักษณะ 3 เหล่านี้ได้เป็นแนวคิดแบบจริงคือ สิ่งที่ปรากฏอยู่ตามธรรมดาเป็นไปตามกฎ ธรรมชาติหรือธรรมนิยาม ซึ่งเป็นวิธีคิดอย่างหนึ่งในโยนิโสมนสิการ คือ เป็นการคิดรู้เท่าทันความ เป็นไปของปรากฏการณ์หรือสภาวะการณต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นด้วยเหตุปัจจัย เมื่อเกิดขึ้นได้ก็ เปลี่ยนแปลงได้ ต้องดับไป ไม่เที่ยง ไม่คงที่ ไม่คงอยู่ตลอดไป

สุมน อมรวิวัฒน์ (2530) ได้สรุปสาระสำคัญของการศึกษาตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา ขั้นตอนและองค์แห่งความรู้แจ้ง 3 ประการ ดังนี้

1) **ปริยัติ** เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นจากการฟัง การอ่าน การคิดถึงความหมาย ส่วนประกอบ ความสัมพันธ์ กฎ และกระบวนการของชีวิต ซึ่งพระพุทธเจ้าได้แสดงไว้อย่างละเอียด ลึกซึ้งและ เป็นระบบ สาระสำคัญของพระพุทธศาสนานั้นเป็นความเข้าใจในเหตุปัจจัยและผลที่ต่อเนื่องกัน เป็นวัฏจักรอย่างมีขาดสายอันได้แก่ ปฏิจสมุปบาท พุทธศาสนิกชน พยายามศึกษาและฝึกหัด อบรมตนเพื่อจะสามารถตัดวงจรนี้เสียได้ก็จะบรรลุซึ่งความดับ สงบ เย็น คือ นิพพาน

สาระสำคัญเรื่องต่อไปคือ อริยสัจ 4 ขั้นที่ 5 ไตรลักษณ์ กรรม และมัชฌิมา ปฏิปทา ซึ่งอธิบายได้ว่า ผู้ที่นักศึกษาจนรู้จริงนั้น ต้องเป็นผู้รู้ในเรื่องของทุกข์ เหตุของทุกข์ การดับทุกข์ และทางที่นำไปสู่ความดับทุกข์ทั้งสิ้น ต้องมีความเข้าใจในเรื่องของขั้นที่ 5 อันได้แก่ รูป (กาย) เวทนา (ความรู้สึก) สัญญา (ความจำ) สังขาร (ความคิด) และ วิญญาณ (ความรู้สึก) ต้องเข้าใจ เรื่องของกรรมที่เป็นกุศลและอกุศล ต้องเข้าใจลักษณะ 3 ประการของชีวิต คือ อนิจจ ทุกข์ และอนตตา และจะต้องเข้าใจถึงหลักของมัชฌิมาปฏิปทา หรือมรรคมรรค 8 ซึ่งทุกอย่างที่ กล่าวถึงทั้งหมดนี้ย่อมเกี่ยวข้องสืบต่อไปเป็นการปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ทั้งสิ้น

2) **ปฏิบัติ** การปฏิบัตินั้นเป็นการศึกษาที่แท้จริง มีองค์ประกอบ 3 ประการ เรียกว่า ไตรสิกขา (ซึ่งอธิบายได้ต่อไปเป็นมัชฌิมาปฏิปทา หรือมรรคมรรค 8) คือ

1. อธิศีลสิกขา คือ การฝึกหัดอบรมควบคุมกายและวาจา เพื่อให้ผู้ศึกษาพูดดี (สัมมาวาจา) ทำการงานดี (สัมมากรรมันตะ) และดำรงชีวิตด้วยดี (สัมมาอาชีวะ)

2. อธิศีลจิตสิกขา (สมาธิ) คือ การฝึกหัดอบรมให้จิตและความคิดมีความแน่วแน่ ตั้งใจ และปลอดโปร่ง ทั้งนี้โดยมีความเพียร (สัมมาวายามะ) กอปรด้วยความระลึกรู้ (สัมมาสติ) และจิตตั้งมั่นแน่วแน่ (สัมมาสมาธิ)

3. อธิปัญญาสิกขา คือ การฝึกหัดอบรมให้เกิดความรู้แจ้ง ซึ่งเป็นความรู้ระดับสูงที่ประจักษ์ ด้วยการฝึกฝนตนเองอย่างแท้จริง จนเกิดความเห็นที่ตรงกับสัจจะความจริง (สัมมาทิฐิ) และความดำริในทางที่ชอบ (สัมมาสังกัปปะ)

การปฏิบัติหรือการฝึกหัดอบรม กาย วาจา ใจ จึงเป็นการศึกษาที่แท้ตามนัยแห่งพระพุทธศาสนามีลักษณะเป็น สัมมาญาณ คือความรู้อันชอบยิ่ง และเป็นภาวิตญาณ คือความรู้ที่เหนือสัตวชาติญาณจำเป็นต้องศึกษาฝึกหัดอบรมด้วยตนเองจึงจะบรรลุได้

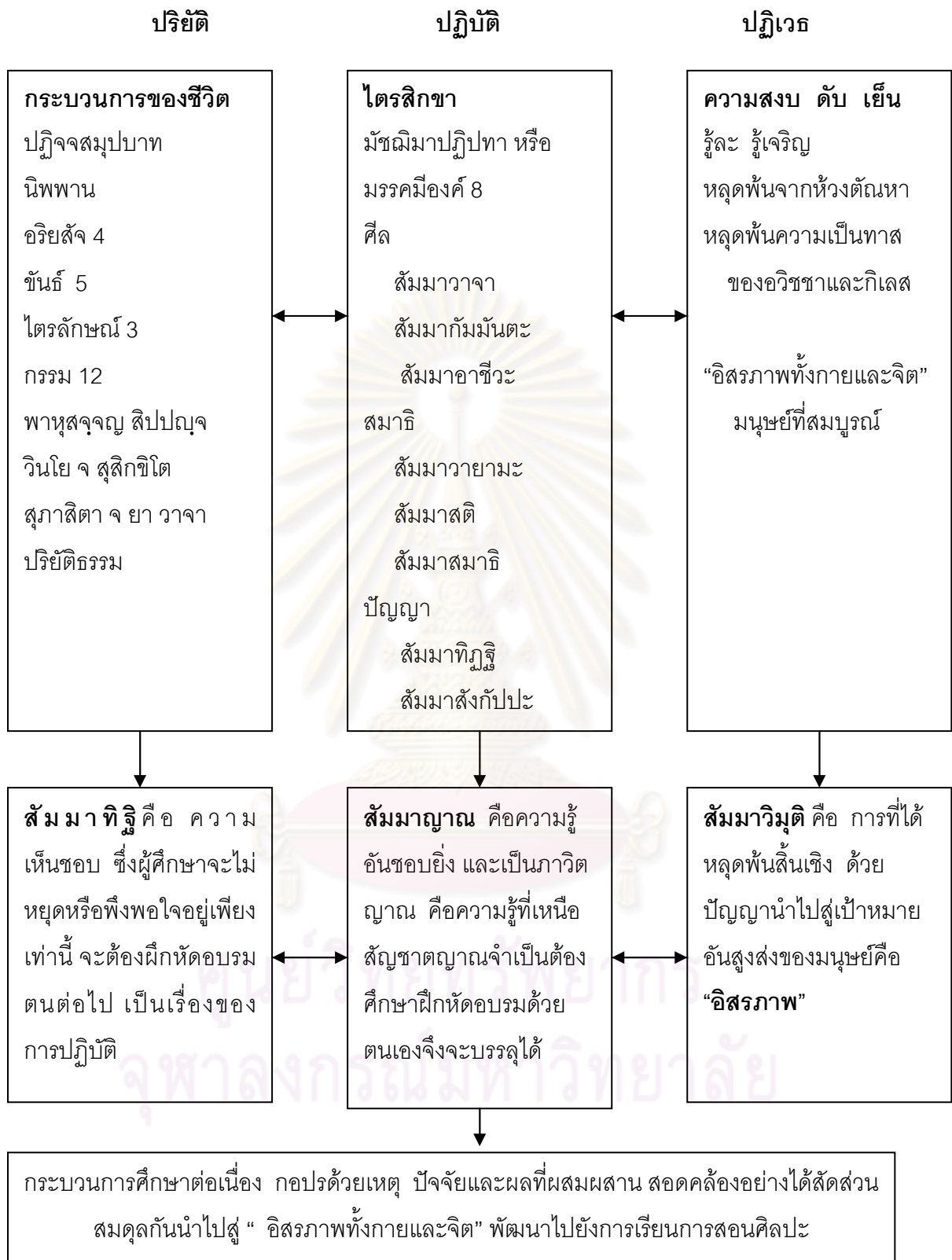
3) **ปฏิเวธ** การศึกษาตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา มิได้หยุดอยู่เพียงแค่ว่าความรู้และการปฏิบัติเท่านั้น หากยังก้าวต่อไปถึงความเข้าใจและการคิดวิเคราะห์ถึงผลของปริยัติและปฏิบัติอีกด้วย คือเป็นขั้นก้าวของปฏิเวธ

การที่ผู้ศึกษาจะหยุดอยู่เพียงขั้นของสัมมาทิฐิ และสัมมาญาณเท่านั้น ยังอาจจะว่ายวนอยู่ในห้วงแห่งปัญหาทั้งปวง ดังนั้นการศึกษาและการฝึกหัดอบรมตนของพุทธศาสนิกชน จึงต้องสูงขึ้น เข้มขึ้นจนสามารถยกระดับจิตของตนให้หลุดพ้นจากความเป็นทาสของอวิชชาและกิเลส เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์หมดปัญญาทั้งปวงของชีวิต ซึ่งหมายถึงการที่ได้หลุดพ้นสิ้นเชิง (สัมมาวิมุตติ)

การศึกษาและการฝึกหัดอบรมตนจึงเป็นกระบวนการต่อเนื่อง มีเหตุ ปัจจัยและผลที่ผสมผสานสอดคล้องกันได้อย่างได้สัดส่วนสมดุล นำไปสู่เป้าหมายอันสูงส่งของมนุษย์คือ “อิสรภาพ” ซึ่งเป็นทั้งอิสรภาพของตนกับการปะทะสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม และอิสรภาพภายในจิตใจของตนเอง จิตของผู้มีอิสรภาพแล้ว ย่อมสงบ เย็น ดับความร้อนร้อนและขุ่นมัว รู้ถึงสิ่งควรละเว้น และเพิ่มพูนสิ่งที่เป็นกุศล การศึกษาเช่นนี้จึงเป็นแนวการศึกษาที่น่าสนใจ นักการศึกษาสมัยใหม่น่าจะหันมาวิเคราะห์รายละเอียดของสาระเหล่านี้ และนำไปใช้ให้เหมาะสม

เพื่อให้มองเห็นภาพรวมของสาระสำคัญของการศึกษาตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา จึงขอเสนอแผนภูมิดังต่อไปนี้ (แสดงเนื้อหาในหน้าถัดไป)

สาระของการศึกษาตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา

แผนภูมิที่ 4 สาระของการศึกษาตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา

ทีมา สุมน อมรวิวัฒน์. 2530

3. หลักธรรมเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะ

การจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะตามแนวพุทธศิลป์โดยการบูรณาการหลักธรรมกับศิลปะ เป็นการทำงานศิลปะให้สอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เทคนิคการสอนศิลปะโดยใช้ธรรมะมาเปรียบเทียบในเชิงอุปมาอุปมัย ให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ด้านการวาดภาพ ความเข้าใจในพระพุทธธรรม ก่อให้เกิดสติปัญญาและการเสริมสร้างคุณธรรมที่ดั่งงามให้กับผู้เรียน โดยผ่านกระบวนการทางศิลปกรรม คือการเรียนการสอนศิลปะด้านปฏิบัติ และจิตศิลป์ คือเป็นการเรียนการสอนศิลปะเน้นทางด้านจิตใจ

3.1 ศิลปกรรม

พระมหาสมโชค ธีรธมฺโม (2549) ได้อธิบายความหมายของศิลปกรรมคือ ศิลปะ มีฐานความคิดเชิงการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการด้านศิลปะและธรรมะที่มุ่งหมายให้ “คุณธรรมนำการเรียนรู้” กล่าวคือ การนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนามาถ่ายทอดผ่านการเรียนการสอนศิลปะ โดยมีผลงานทางศิลปะเป็นสื่อกลางหรือตัวประสานในกระบวนการเรียนการสอน และเผยแพร่เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งจะก่อให้เกิดผลดีต่อผู้เรียน ทั้งในแง่ของการบ่มเพาะ ปลูกฝังคุณธรรม ฝึกสมาธิ สติปัญญา พัฒนาจินตนาการความคิดสร้างสรรค์ และการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ นอกจากนี้รูปแบบกิจกรรมยังส่งเสริมให้ผู้เรียนและเยาวชนได้เข้าวัด รวมถึงช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน และชุมชนท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

การศึกษาธรรมะกับศิลปะเข้าด้วยกัน ธรรมะคือสิ่งที่ประกอบ ด้วยเหตุผล เมื่อเข้าใจธรรมะก็จะดำเนินชีวิตอย่างมีเหตุผล ธรรมะทำให้เรารู้ความหมายของชีวิต ว่าควรที่จะมีชีวิตอยู่เพื่ออะไรหรือเพื่อใคร ส่วนศิลปะทำให้เราเข้าใจธรรมชาติ เมื่อเข้าใจธรรมชาติทำให้เราเข้าใจตัวเองและอื่น เมื่อเข้าใจตัวเองและผู้อื่นทำให้สิ้นสุดปัญหาคือได้พระนิพพาน การจัดการเรียนการสอนด้วยศิลปกรรมนั้น จะศึกษาธรรมะได้อย่างเพลิดเพลินโดยจะได้เรียนรู้ตีความ หาความหมายของสิ่งต่าง ๆ ผ่านการศึกษาระบบและศิลปะ ได้เห็นและมองอะไรได้ลึกซึ้งกว่าปกติ ได้สัมผัสในสิ่งที่สัมผัสได้โดยยาก ภาษาศิลปะเรียกว่าโลกทิพย์ ภาษาธรรมะเรียกว่า จิตที่เป็นสมาธิ ได้รู้ธรรมะพร้อมกับเรียนรู้ชีวิตและเรื่องรอบตัวพร้อม ๆ กับการเรียนศิลปะ พระมหาสมโชค ธีรธมฺโม (2549) ซึ่งใช้หลักการดังต่อไปนี้

- 1) ความรู้ความเข้าใจในด้านศิลปะเพื่อที่จะได้วาดรูปอย่างมีความรู้ มีหลักการ มีที่มาที่ไป เริ่มตั้งแต่พื้นฐาน ความรู้ความเข้าใจปานกลาง และความรู้ระดับผู้เชี่ยวชาญ
- 2) ให้ความรู้ความเข้าใจในธรรมะของพระพุทธเจ้าโดยผ่านการทำงานศิลปะแล้วหมั่นระลึกถึงธรรม หรือหมั่นให้ความหมายในการทำงานศิลปะเพื่อให้สอดคล้องกับการศึกษาธรรมะไปในตัว

3) เป็นหนังสือที่บ่งบอกถึงการเรียนการสอนแบบบูรณาการเชิงอุปมาอุปมัย เช่น ยกความรู้ทางด้านศิลปะเพื่อที่จะสื่อธรรมะ ยกอุปมาธรรมะเพื่อสื่อความรู้ทางด้านศิลปะ เป็นต้น

3.1.1 ความสำคัญของการจัดการเรียนการสอนศิลปะกับธรรมะ

พระมหาสมโชค ธีรธมฺโม (2549) กล่าวถึง ความสำคัญของการจัดการเรียนการสอนศิลปะกับธรรมะ ดังนี้

ธรรมะ มีความสำคัญคือ

- 1) ธรรมะเป็นมรดกทางปัญญาของบรรพบุรุษ ต้องช่วยกันรักษาและสืบทอดเจตนา
- 2) ธรรมะคือสิ่งที่ประกอบด้วยเหตุผล เมื่อเข้าใจธรรมะแล้วก็จะได้ดำเนินชีวิตอย่างมีเหตุมีผล
- 3) ธรรมะทำให้เรารู้ความหมายของชีวิต ว่าควรที่จะมีชีวิตอยู่เพื่ออะไร
- 4) ธรรมะทำให้ชีวิตเราสิ้นสุดปัญหาคือได้พระนิพพาน

ศิลปะ มีความสำคัญคือ

- 1) ศิลปะทำให้เราเข้าใจธรรมชาติ
- 2) เมื่อเข้าใจธรรมชาติทำให้เข้าใจตนเองและผู้อื่น
- 3) เมื่อเข้าใจตนเองและผู้อื่นทำให้สิ้นสุดปัญหาคือได้พระนิพพาน

การเรียนธรรมะพร้อมกับเรียนศิลปะมีความสำคัญ คือ

- 1) ได้ศึกษาธรรมะโดยพลัดพลิน ได้ความรู้ความเข้าใจธรรมะพร้อมกับการได้ผลงานศิลปะ
- 2) ได้เรียนรู้ที่จะตีความ หาความหมายของสิ่งต่าง ๆ ผ่านการศึกษาธรรมะและศิลปะ
- 3) ได้เห็นและมองอะไรได้ลึกซึ้งกว่าปกติ ได้สัมผัสในสิ่งที่สัมผัสได้โดยยาก ภาษาศิลปะเรียกว่าโลกทิพย์ ภาษาธรรมะเรียกว่า จิตที่เป็นสมาธิอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างแน่วแน่
- 4) ได้รู้ธรรมะพร้อมกับเรียนรู้ชีวิตและเรื่องรอบตัว พร้อม ๆ ไปด้วยการเรียนศิลปะ

3.1.2 แนวทางการสอนองค์ประกอบศิลปะผ่านธรรมะ

1) เส้น

เส้นตรง อธิบายเป็นธรรมะว่า เส้นตรง ให้ความรู้สึก ซื่อตรง มั่นคง จริงใจ ซึ่งเป็นคุณธรรมที่ดั่งงาม ควรน้อมเข้ามาสู่ตัว เพื่อนำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อความ สุขความเจริญ

เส้นโค้ง สื่อธรรมะว่า เส้นโค้งให้ความรู้สึกอ่อนน้อมถ่อมตน อ่อนไหวค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งคุณธรรมข้อนี้หากมีอยู่ในผู้ใดหากเป็นลูกก็จะเป็นลูกที่ตื่นนำความสุขใจมาให้กับ

พ่อแม่ หากเป็นศิษย์ก็นำความสบายใจให้กับครูบาอาจารย์ เป็นต้น ดังนั้นความสำคัญของธรรมะ จึงอยู่ที่การเรียนรู้แล้วนำมาไปสู่การประพฤติปฏิบัติ

เส้นมีทิศทาง สื่อธรรมะว่า การมีเป้าหมายทำให้ชีวิตไม่หลงทาง เมื่อคนเรามีเป้าหมายก็ย่อมหาวิธีการที่จะเดินไปสู่เป้าหมาย หากไม่มีเป้าหมายในการดำเนินชีวิตเสียแล้ว จะไปถึงที่หมายได้อย่างไร

เส้นไร้ทิศทาง สื่อธรรมะว่า การไม่มีเป้าหมายที่ชัดเจน ทำให้หลงทาง เสียเวลา ไม่มีความก้าวหน้าในระยะเวลาที่กำหนด การเป็นคนไร้ทิศทางจึงเป็นคนที่น่าสงสาร เวทนาอย่างแท้จริง เพราะชีวิตไม่รู้จะไปทางไหนดี ทั้งนี้และทั้งนั้นก็เป็คนที่ไร้เป้าหมายและ ทิศทางนั่นเอง

การวาดภาพยังต้องการเส้นที่มีทิศทาง การศึกษาธรรมก็ควรมีทิศทาง เช่นเดียวกันคือ

1. ศึกษาเพื่อการเป็นอยู่อย่างมีความสุข
2. ศึกษาเพื่อเข้าสู่ความเป็นจริงของธรรมชาติและชีวิต
3. ศึกษาเพื่อทำหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน เป็นต้น

2) แสง-เงา

สื่อเป็นธรรมะว่ามีแสงที่ไหนก็มีเงาที่นั่น มีเงาที่ไหนก็มีแสงที่นั่น ท่านจึงเรียกว่า ของคู่กัน ในโลกใบนี้จึงมีของคู่กันมากมายหลายคู่ เช่น สุขคู่กับทุกข์ นินทาคู่กับสรรเสริญ ได้ลาภ คู่กับเสื่อมลาภ ร้อนคู่กับเย็น มีดคู่กับสว่าง เป็นต้น ดังนั้นจึงต้องวางใจให้ดีในยามได้และยามเสีย จึงเห็นได้ว่าการเข้าใจเรื่องธรรมดาของคู่โลกใบนี้ก็จะทำให้ผู้เข้าใจดำเนินชีวิตได้อย่างรู้เท่าทัน ไม่ ถูกเขี้ยวของโลกกัดเอา (สุข ทุกข์)

3) น้ำหนัก

น้ำหนัก อธิบายเป็นธรรมะได้ว่า น้ำหนักของภาพแตกต่างกันเพราะอนุภาพ ความหนักเบาของแสงที่ตกกระทบคือ

- 1) แสงมากน้ำหนักของเงาก็มาก
- 2) แสงน้อยน้ำหนักของเงาก็น้อย

เช่นเดียวกับกับความดี-ชั่วของคนเราบนโลกใบนี้ หากเราหม่นคิดพูดทำใน เรื่องดี ๆ ความดีนั้นแหละจะช่วยกำจัด ให้ความชั่วลดน้อยถอยลงไปเอง เปรียบเหมือน น้ำดีขับไล่ น้ำสกปรก ในทางตรงกันข้าม หากคิดพูดทำในสิ่งที่ไม่ดีบ่อย ๆ เข้า ความไม่ดีนั้นแหละจะขับไล่ ความดีออกไปเรื่อย จะลดน้อยถอยลงเข้าตำราที่ว่า น้ำน้อยย่อมแพ้ไฟ จนในที่สุดก็จะหมดดี ดังนั้นควรหมั่นทำดีให้มาก เพราะความดีให้ผลเป็นสุข สงบร่มเย็น ความชั่วให้ผลเป็นทุกข์ เดือด

ร้อย อีกนัยหนึ่ง น้ำหนักของภาพเกิดมาจากแสงเงา เหมือนธรรมชาติทั้งฝ่ายดีและฝ่ายชั่วล้วนแต่เกิดจากเจตนาความตั้งใจ ความตั้งใจจึงเป็นเสมือนราก สุข-ทุกข์ เป็นผล

4) สี

สี อธิบายเป็นธรรมชาติว่า สีมีที่มาจากดวงอาทิตย์ (ธรรมชาติ) และมีที่มาจากมนุษย์สร้างขึ้น (ไฟฟ้า ตะเกียง กองไฟ) ธรรมชาติของพระพุทธเจ้าก็มีที่มาจากธรรมชาติเช่นกัน อะไรที่มาจากธรรมชาติก็จะกลับคืนสู่ธรรมชาติเหมือนชีวิตคนเรามาจากดิน น้ำ ลม ไฟ เมื่อตายแล้วก็จะไปสู่ดิน น้ำ ลม ไฟ ธรรมชาติบางข้อของพระพุทธเจ้าพระองค์สอนก็เพื่อที่จะให้เข้ากับสภาวะ 2 อย่างเหมือนกัน เช่นเห็นเขาไหว้ทิศ พระองค์สอนทิศ 6 หรือเห็นไหว้พระพรหม ก็สอนพรหมวิหาร 4 ธรรมชาติที่พระองค์สอนสอดคล้องกับธรรมชาติเช่น อริยสัจ 4 พระองค์ทรงมองเห็นว่า

1) สรรพสิ่งในโลกนี้ล้วนแต่มีความทุกข์ มีอุปสรรคมีขวากหนาม มีความลำบากในตัวของมันเองคือไม่อาจที่จะทนอยู่ในสภาพเดิม สรรพสิ่งทั้งหลายจึงเกิดขึ้นในเบื้องต้นแปรปรวนในท่ามกลางและดับสลายในที่สุด

2) ความทุกข์ไม่ได้อยู่เฉย ๆ แล้วเกิดขึ้น ความทุกข์ก็ย่อมมีที่มาเช่นกัน ตัวอย่างเช่น ผู้เรียนนักเรียนคนหนึ่งมีความทุกข์เพราะโดนคุณครูตีเหตุมาจากไม่ได้ส่งการบ้านเนื่องมาจาก นอนดึกเพราะดูทีวี ท่านนักศึกษาคงเห็นแล้วว่า ทุก ๆ อย่างล้วนมีเหตุมีผลไม่ได้เกิดขึ้นเองล้วนมีสิ่งที่เกี่ยวข้องกัน

3) แล้ววิธีการที่จะทำให้ความทุกข์ดับไปได้อย่างไรพระพุทธองค์สอนว่า “ธรรมใดเกิดแต่เหตุ พระพุทธองค์ทรงแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ” ไม่ใช่วิธีการย้ายปัญหาเหมือนกับกองขยะเหม็นอยู่ข้างบ้านของเรา ๆ ก็ย้ายไปไว้ข้างบ้านคนอื่น (ไปเหม็นอยู่ข้างบ้านคนอื่น) พระพุทธองค์สอนให้แก้ปัญหาที่ตัวเองเสียก่อนแล้วค่อยแก้ปัญหาที่คนอื่นหรือสิ่งรอบข้าง

4) นอกจากนั้นแล้วพระพุทธองค์ทรงสอนวิธีการว่าทำอย่างไรจะไม่ให้เป็นทุกข์อีก พระองค์จึงสอนเรื่อง มรรค 8

3.1.3 องค์ประกอบ (ของภาพ) อธิบายธรรมะได้ดังนี้

เรื่ององค์ประกอบ คือ การเอาสิ่งเหมือนกันก็ได้ไม่เหมือนกันก็ได้มาอยู่รวมกันโดยอาศัยหลักการในการจัดองค์ประกอบ

สรรพสิ่งในโลกนี้หากมีอยู่อย่างเดียวชนิดเดียวอันเดียวหรือขึ้นเดียวแม้กระทั่งมนุษย์คนเดียวย่อมไม่มีกำลัง ไม่อาจที่จะอยู่อย่างสมบูรณ์แบบไม่เหมือนดังภัสสที่ว่าทหารคนเดียวไม่อาจต้านกองทัพร้อยพันได้

เมื่อเรายอมรับว่า ไม่อาจที่จะอยู่คนเดียวได้ในโลกอันกว้างใหญ่ใบนี้เพื่อความสมบูรณ์ของชีวิตจึงจำเป็นต้องอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มการอยู่กันเป็นกลุ่มต้องมีธรรมะเป็นเครื่องประสาน เช่น

- 1) มีความเสียสละประโยชน์สุขของตนเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม
- 2) ต้องรู้ศิลปะในการเจรจา คือ รู้จักใช้วาจาอันนำมาซึ่งความรัก (ปิยวาจา)
- 3) ต้องรู้จักช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้อื่นและสังคม
- 4) ต้องรู้จักวางตนให้ดำรงอยู่ในคุณธรรมความดีอย่างสม่ำเสมอ

การรวมกันเป็นกลุ่มนี้เองจำเป็นจะต้องมีกฎระเบียบกติกา สัญญาเพื่อใช้ในการอยู่ร่วมกันนอกจากนั้นแล้วยังจะต้องเป็นผู้มีใจกว้างรู้จักให้ออกาสคนอื่นรู้จักให้อภัยเพื่อที่จะอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุขทั้งส่วนตนและสังคม

3.1.4 วิธีการสร้างงานอธิบายธรรมะได้ว่า

การสร้างงานมีอยู่ 3 อย่าง

- 1) แบบอนุรักษ์

การศึกษาธรรมะ ศึกษาตามที่พระพุทธรูปเจ้าสอนอย่างเคร่งครัด มีส่วนดี คือ มีระเบียบเรียบร้อยตรงตามแบบเดิม มีส่วนเสีย คือ ข้ำกับแบบเดิมไม่เหมาะสมกับยุคสมัย โดยเฉพาะศิลปะบางประเภทต้องการความแปลกใหม่อย่างมาก

- 2) แบบสร้างขึ้นมาใหม่

ศึกษาเพื่อหาสิ่งใหม่นอกเหนือจากคำสอนของพระพุทธรูปเจ้า มีส่วนดี คือ แปลกใหม่น่าสนใจไม่ซ้ำแบบเดิม มีส่วนเสีย คือ อาจจะทำให้หลงลืมในสิ่ง ๆ ดีที่เป็นของเก่า โดยเฉพาะปรัชญาชั้นสูงเช่นการดำเนินชีวิตอย่างไม่ทุกข์ การมองเห็นว่าโลกนี้มีความว่าง เป็นต้น

- 3) แบบบูรณาการ

แบบบูรณาการ การศึกษาแบบนี้ น่าจะเป็นทางออกที่ดีที่สุด โดยเฉพาะในการศึกษาธรรมะในปัจจุบัน คือ การนำเอาความรู้ที่มีคุณค่าของคนโบราณมาสร้างสิ่งใหม่ให้ดีกว่าเดิมโดยใช้ความรู้ของเก่ามาต่อยอดเพิ่มสิ่งดีงามเข้าไป เพื่อความมีคุณค่าและสมบูรณ์ (พระมหาสมโชค ธีรธมโม, 2549: 72-73)

3.1.5 วิธีการดำเนินชีวิตของผู้ทำงานศิลปะ

วิถีของการทำงานศิลปะย่อมมีความแตกต่างจากการทำงานอย่างอื่น เพราะการทำงานศิลปะเป็นงานที่พิเศษ ต้องมีทั้งความรู้และความเชี่ยวชาญในการลงมือทำ ความรู้เกิดขึ้นได้โดยการศึกษาเล่าเรียน ความเชี่ยวชาญเกิดขึ้นได้โดยการลงมือปฏิบัติอย่างจริงจังต่อเนื่อง

การทำงานศิลปะ จึงต้องมีความรู้ทั้งสองอย่างที่กล่าวมาแล้ว แต่ถึงอย่างไร ความรู้ทั้งสองอย่างนั้นก็ไม่เพียงพอ ควรเป็นหลักในการดำเนินชีวิตเพิ่มเติม ดังนี้

- 1) ต้องเข้าใจธรรมชาติในการดำเนินชีวิต คือ ชีวิตมีสมหวังและผิดหวังเป็นต้น

- 2) ต้องหมั่นฝึกปรือฝีมือจนเกิดความเชี่ยวชาญ ไม่ใช่เพียง ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท
- 3) หมั่นเข้าไปศึกษากับผู้รู้
- 4) เชื่อฟังคำสั่งสอนของผู้รู้แล้วปฏิบัติตาม
- 5) เป็นอยู่อย่างประหยัดอดออม
- 6) หมั่นศึกษาธรรมะอยู่เสมอ เพราะจะทำให้ชีวิตมีความสุข

3.1.6 วิธีการดำเนินชีวิตของผู้ศึกษารธรรม

การศึกษารธรรม นับว่าเป็นสิ่งยากยิ่งเพราะเป็นการต้านกระแสของโลก มีคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ว่า จิตใจของมนุษย์มีปกติเหมือนน้ำ คือ ไหลลงที่ต่ำ จิตใจของมนุษย์ก็เช่นกัน มีปกติไหลไปสู่อารมณ์ที่ต่ำทราม มีการอยากได้ของเขา อยากทำร้ายผู้อื่นเป็นต้น

ดังนั้นผู้ปฏิบัติธรรม ผู้ศึกษารธรรมควรมีหลักในการดำเนินชีวิตดังนี้

- 1) มีความเชื่อมั่นในปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าอย่างมั่นคงไม่หวั่นไหว
- 2) มีความเชื่อว่ามนุษย์มีกรรมเป็นของตน คนทำดีย่อมได้รับผลดี ทำชั่วย่อมได้รับผลชั่วเหมือนกับปลูกพืชชนิดใดก็ย่อมได้รับผลของพืชชนิดนั้น ปลูกต้นมะพร้าวได้รับผลเป็นแตงโมคงไม่มี
- 3) มีความเชื่อมั่นในคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ว่า ความเพียรของมนุษย์ย่อมไม่ไร้ผล
- 4) หมั่นทดลอง ประพฤติปฏิบัติธรรมด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น นั่งสมาธิ กำหนดลมหายใจเข้าออก หรือเรียกว่าอาปานะสติ เป็นต้น
- 5) ไม่ดำเนินชีวิตด้วยความประมาท

3.2 จิตตศิลป์ คือ การบูรณาการกระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะแขนงต่าง ๆ อาทิ ทัศนศิลป์ ดนตรี ละคร การเคลื่อนไหวร่างกาย ฯลฯ เข้ากับกระบวนการพินิจใคร่ครวญภายในอย่างลึกซึ้ง จากความเชื่อที่ว่า ศิลปะ คือ กระจกส่องสะท้อนและเป็นสะพานเชื่อมโยงภาวะภายใน (หรือภาวะจิตไร้สำนึก) สู่การรับรู้ในระดับจิตสำนึกของผู้สร้างสรรค์งาน ซึ่งในขั้นตอนหรือกระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะนั้น ผู้สร้างจำเป็นจะต้องนำตนเองเข้าสู่ความไม่คุ้นชินที่เปิดโอกาสให้ได้เรียนรู้ในมิติใหม่ ๆ รวมทั้งเผชิญหน้ากับสถานการณ์ที่ต้องตัดสินใจและดึงศักยภาพสร้างสรรค์ภายในตนเองออกมาใช้อย่างเต็มที่ ดังนั้น “ศิลปะ” จึงเป็นเครื่องมือที่นำไปสู่ความเข้าใจตนเอง และความสัมพันธ์ที่มีต่อผู้อื่นและสรรพสิ่งรอบตัว ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับปัญญา จิตใจ และพฤติกรรมตามมา

ศิลปะจะสามารถถูกนำมาตีความหรือให้คำจำกัดความได้อย่างหลากหลายและกว้างขวาง แต่คุณค่าร่วมประการหนึ่งของศิลปะที่มนุษย์ส่วนใหญ่ให้การยอมรับคือ ศิลปะช่วยจรรโลงจิตใจของมนุษย์ให้เป็นผู้มีความละเอียดอ่อนลึกซึ้ง และเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความสามารถในการให้คุณค่าและการสร้างความหมายของมนุษย์ที่แตกต่างจากสิ่งมีชีวิตชนิดอื่น ๆ บนโลกใบนี้ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า ศิลปะเป็นธรรมชาติพื้นฐานของมนุษย์และการแสดงออกทางศิลปะก็คือ สัญชาตญาณของมนุษย์นั่นเอง (ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม, 2551)

3.3 พุทธธรรมกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะ

แนวทางในการสอนหลักธรรมกับวิชาศิลปะนั้น เพื่อให้การสอนน่าสนใจและสามารถเข้าใจได้ง่าย พระภิกษุสามเณรผู้สอนควรจะได้ใช้อุปกรณ์การสอนต่าง ๆ ที่ร่วมสมัยมาประกอบการบรรยาย เช่น วิดีโอ เครื่องเขียน เครื่องวาด เครื่องฉายสไลด์ เครื่องฉายข้ามศีรษะ แผนภูมิ แผนภาพ เทป รูปปั้น หนังสือ แผ่นพับ โปสเตอร์ สิ่งประดิษฐ์ ฯลฯ ตัวอย่างหรืออุทาหรณ์ควรเป็นเรื่องใหม่ เรื่องเหตุการณ์หรือสิ่งแวดล้อมปัจจุบัน สื่อด้วยภาษาง่าย ๆ ใช้เสียงดังพอสมควรมีน้ำเสียงชัดเจนและชัดถ้อยชัดคำ ในขณะเดียวกันก็ต้องพยายามปรุงแต่งคำพูดของตนด้วยวิธีการของพระพุทธเจ้า คือ

- 1) สันทสสนา แสดงเรื่องอะไรก็ตาม จะต้องพูดให้ชัดเจน จากง่ายไปหายาก จากตื้นไปหาลึก จากใกล้ไปหาไกล จากรูปธรรมไปหานามธรรม จากสิ่งที่รู้แล้วไปหาสิ่งที่เขายังไม่รู้ เป็นต้น
- 2) สมหาปนา จะต้องมียุทธวิธีชวน ชักชวนให้เห็นตามค้อยตามจนมีการยอมรับนับถือศรัทธาในคำสอนนั้น ๆ
- 3) สมุตเตชนา ปลุกเร้ากระตุ้นเตือนให้เกิดความสำนึก เกิดความกระตือรือร้นเกิด ความเชื่อมั่นที่จะป้องกันความชั่ว ละความชั่ว ปฏิบัติความดีและรักษาความดีของตนไว้
- 4) สัมปหังสนา ต้องให้รู้สึกเพลิดเพลินไม่เคร่งเครียด จิตใจก็โปร่งเบาสบายเปี่ยมล้นด้วยความปิติ ความสุข ความสงบ (คุณ โทจันทร์, 2545)

แนวคิดเกี่ยวกับพุทธศิลป์

1. ความหมายของพุทธศิลป์

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้อธิบายความหมายไว้ว่า “พุทธเจดีย์ น. เจดีย์เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า มี 4 ชนิด คือ ธาตุเจดีย์ บริโภคเจดีย์ ธรรมเจดีย์และอุทเทสิกเจดีย์

สงวน รอดบุญ (2529) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับพุทธศิลป์ไว้ว่า “พุทธศิลป์” คือ ศิลปกรรม ที่สร้างขึ้นรับใช้พระพุทธรูปโดยตรง ทั้งในด้านจิตรกรรม ประติมากรรมและ สถาปัตยกรรม ในลัทธิมหายานและเถรวาท

สมเด็จพระยามะยาดำรงราชานุภาพ (2517) ทรงอธิบายพุทธศิลป์มีความว่า “ในสมัยนั้นพุทธบริษัทนับถือพระไตรสรณคมน์ ไม่มีวัตถุอื่นเป็นเจดีย์ในพระพุทธรูป พระไตรสรณคมน์จึงเป็นเจดีย์ในพระพุทธรูป ต่อมาเจดีย์ในพระพุทธรูปจึงมี 4 ประเภท คือ ธาตุเจดีย์ บริโภคเจดีย์ ธรรมเจดีย์ และอุทเทสิกเจดีย์ เกิดในภายหลัง

โตชากู อิคเคะ (2531) ได้อธิบายความหมายของพุทธศิลป์ว่า พุทธศิลป์คือศิลปะที่สร้างขึ้นเพื่อรับใช้ศาสนา เป็นการถ่ายทอดและการดำรงอยู่ของพระพุทธรูป เพื่อการเคารพสักการะและการบันทึกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์พระพุทธรูปไว้ให้คนรุ่นหลังได้รับรู้ถึงแต่ละช่วงยุคของการเผยแผ่ศาสนา พุทธศิลป์มีการสร้างทั้งงานประติมากรรม จิตรกรรม สถาปัตยกรรม ในแต่ละประเทศมีการรับที่เหมือนกันแต่แสดงงานทางพุทธศิลป์ที่แตกต่างกัน

วิโรฒ ศรีสุโร (2540) ได้ให้ความหมายของพุทธศิลป์ว่า เป็นศิลปะแห่งองค์พุทธะหรือองค์พระปฏิมากรรมที่ช่างพื้นบ้านในแต่ละภูมิภาคได้สร้างสรรค์ขึ้นมา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นคุณค่าทางด้านปฏิมากรรมอันสูงส่งซึ่งมักจะรังสรรค์ขึ้นจากฝีมือของช่างพื้นบ้านหรือช่างหลวง อาจกล่าวได้ว่าพุทธศิลป์เป็นการแสดงออกทางอารมณ์ ฝีมือ และคติความเชื่อได้อย่างไร้กฎเกณฑ์

พระราชวรมุณี (ประยูร ปยุตโต, 2540) ได้อธิบายความหมายของพุทธศิลป์ว่าเป็นงานฝีมือความฉลาดในการสร้างเจดีย์ที่เคารพนับถือ บุคคล สถานที่ หรือวัตถุที่ควรเคารพบูชาเจดีย์เกี่ยวกับพระพุทธรูป มี 4 อย่างคือ 1. ธาตุเจดีย์ บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ 2. บริโภคเจดีย์ คือ สิ่งหรือสถานที่ที่พระพุทธรูปเจ้าเคยทรงใช้สอย 3. ธรรมเจดีย์ บรรจุพระธรรม คือ พุทธพจน์ 4. อุทเทสิกเจดีย์ คือ พระพุทธรูป ในทางศิลปกรรมไทย หมายถึง สิ่งที่เกี่ยวข้องเป็นยอดแหลมเป็นที่บรรจุสิ่งเคารพนับถือ เช่น พระธาตุ และอัฐิบรรพบุรุษ เป็นต้น อีกทั้งเป็นการแสดงออกมาให้ปรากฏงดงามน่าชื่นชม

พระธรรมโกศาจารย์ (2546) หรือพุทธทาสภิกขุ ท่านได้อธิบายความหมายเกี่ยวกับพุทธศิลป์มีเนื้อความสรุปได้ว่า ยอดของศิลปะนั้น เป็นเรื่องดำรงชีวิตจิตใจให้อยู่เหนือความทุกข์ นี้เป็นศิลปะสูงสุดในพระพุทธรูปศาสนา เรียกว่า เป็นศิลปะของชาวพุทธ ในการที่ช่วยกันปลดปล่อยความทุกข์ในทางจิตใจ หรือปัญหาสังคม ในปัจจุบันเปลี่ยนไปเป็นเรื่องทางวัตถุ ศิลปะของชาวพุทธเลยกลายเป็นเรื่อง โบสถ์เจดีย์และพระพุทธรูปสวยๆ

พระมหาอุดม ปัญญาโก (อรรถศาสตร์ศรี, 2547) ได้อธิบายความหมายว่า พุทธศิลป์แต่ละสมัยย่อมสะท้อนแนวคิด ทศนคติ มโนทัศน์ ปรัชญา และวิถีชีวิตของบรรพบุรุษในสมัย

นั้น ให้ปรากฏออกมาในการสร้างสรรค์งานศิลปะ ซึ่งงานพุทธศิลป์ย่อมเป็นศูนย์รวมทางจิตวิญญาณของศิลปิน ที่ผู้ใช้ฝีมือหยาดเหงื่อสร้างสรรค์ผลงาน บางประเภทมีความประณีตงดงามมากบ้าง บางชนิดอาจงดงามประณีตเล็กน้อยขึ้นอยู่กับฝีมือ จิตวิญญาณของนายช่าง ศิลปินผู้สร้างสรรค์ศิลปะนั้น ๆ

อำนาจ เย็นสบาย (2532) ได้อธิบายความหมายของพุทธศิลป์ว่า ศิลปะที่มีรากฐานผูกพันกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทย มีลักษณะเฉพาะของความเป็นตะวันออก ไม่ว่าจะเป็นภาพเขียนพุทธปฏิมา สถาปัตยกรรม และวรรณกรรม เป็นต้น ซึ่งเนื้อหาสาระมีส่วนเกี่ยวข้องกับศาสนา เช่นพุทธประวัติ พุทธปฏิมาเกี่ยวกับหลักคำสอน โดยอาศัยวิธีการต่าง ๆ เช่น ทฤษฎีสถาปัตยกรรมในไตรโลกภูมิ และอีกประการหนึ่ง คือ การแสดงออกถึงความศรัทธาต่อพุทธศาสนาของศิลปินหรือช่างในแต่ละสมัย โดยการแสดงเจตจำนงในการเนรมิตศิลปกรรม ด้วยพลังศรัทธาและเป็นพุทธบูชา เป็นต้น

ดังนั้นงานพุทธศิลป์จึงหมายถึงการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะที่แสดงออกถึงความเคารพและการสักการะศาสนา ด้วยจิตที่มุ่งมั่นศรัทธาในศาสนาพุทธ สร้างศิลปะที่งดงามเพื่อประโยชน์ในการประกอบพิธีกรรม การบันทึกเหตุการณ์และการสืบทอดทางศาสนา ไม่ว่าจะเป็นหลักคำสอน ศาสนพิธี พุทธศิลป์มีทั้งงานประติมากรรม สถาปัตยกรรม และจิตรกรรม ซึ่งล้วนมีเอกลักษณ์เฉพาะในแต่ละท้องถิ่น พื้นที่และความเชื่อศรัทธาต่อพุทธศาสนาที่แตกต่างกันทางนิกายหินยานและมหายาน

2. ประวัติความเป็นมาของพุทธศิลป์

ประเทศที่สำคัญและเป็นต้นกำเนิดพุทธศิลป์คือ ประเทศอินเดียเป็นประเทศที่สำคัญและเป็นต้นกำเนิดของพุทธศิลป์ เนื่องจากพุทธศาสนาได้กำเนิดขึ้นในอินเดียเป็นแห่งแรก และเกิดการสร้างงานศิลปะเพื่อพระพุทธรูปศาสนา เช่น งานประติมากรรม สถาปัตยกรรม จิตรกรรม หรืองานหัตถศิลป์ต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อใช้ในการเคารพหรือยึดเหนี่ยวจิตใจ จากนั้นได้เผยแพร่มาในภูมิภาคเอเชียประเทศต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นประเทศจีน ทิเบต เนปาล ศรีลังกา พม่า ลาว ไทย เกาหลี ไต้หวัน ญี่ปุ่น อินโดนีเซีย เป็นต้น จากการค้าขายและการเผยแพร่พุทธศาสนาในดินแดนแห่งนี้ ซึ่งรวมถึงประเทศไทย เมื่อพระพุทธรูปศาสนาได้เผยแพร่ในดินแดนแถบนี้แม้ว่าจะมาจากกระแสของเถรวาทและมหายานที่ดูเหมือนกันว่าแตกต่างกัน แต่พอถูกคนไทยรับนับถือไว้ ความคิดของทั้งสองกระแสได้ถูกทำให้เข้ากันได้ดีโดยไม่มีความขัดแย้งหรือหักล้างกันเลย ในทางตรงกันข้ามคนไทยมีวิธีนำความคิดของทั้งสองฝ่ายมาประนีประนอมและรู้จักเลือกใช้ให้เหมาะสมกับจริตนิสัย กลายเป็นพุทธศาสนาแบบไทย ๆ แต่พุทธปรัชญายังคงความคิดเดิมไว้เป็นแก่นของศาสนา ฉะนั้น เมื่อสร้างศิลปกรรมไทย พุทธปรัชญาเหล่านี้ก็แทรกในศิลปกรรมโดยไม่

เปลี่ยนแปลง อาทิเช่น ปรัชญาธรรมในเรื่อง สังสารวัฏฏ์ กฎแห่งกรรม และนิพพาน นอกจากนี้เรื่องภพ ภูมิ ซึ่งมีอิทธิพลต่อศิลปกรรมไทยไม่น้อยไปกว่าเรื่องชาดกและพุทธประวัติ

พุทธศิลป์เริ่มปรากฏในประเทศไทย เมื่อชาวอินเดียได้เดินทางมาติดต่อค้าขายกับชาวจีน และได้แวะพักที่ประเทศไทยเพื่อนำเรือหลบลมมรสุมก่อนแล้วเดินทางต่อไปยังประเทศจีน ซึ่งปรากฏเป็นหลักฐานจากการพบพระพุทธรูปอินเดียในภาคใต้ของประเทศไทย ก่อนที่จะเข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์ไทย ที่มีการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาทั้งสิ้น ต่อแต่สมัยทวารวดีเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ศิลปกรรมที่คนไทยนิยมสร้างมากที่สุด คือ พระพุทธรูป ซึ่งมีทั้งอิริยาบถในท่านั่ง นอน ยืน เดิน โดยเฉพาะในท่านั่งเป็นท่านที่นิยมสร้างมากที่สุด ความคิดในการสร้างพระพุทธรูปนี้เข้าใจว่าน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากอินเดียและลังกา แต่ปรัชญาที่แฝงในพุทธปฏิมานั้นน่าจะเป็นแนวคิดของคนไทยเอง ดังนั้น ก่อนที่จะศึกษาปรัชญาศิลป์ในศิลปะไทยซึ่งส่วนมากเป็นพุทธศิลป์ ศิลปะไทยส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาฝ่ายหินยานหรือเถรวาท และอาจมีคติของฝ่ายมหายาน ศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูผสมอยู่ด้วย แต่เริ่มก่อตัวเป็นลักษณะเฉพาะนับตั้งแต่สมัยเชียงแสนเป็นต้นมา ทั้งนี้ได้นำเอาความหลากหลายของศิลปะชนชาติโบราณต่าง ๆ ซึ่งมีมาก่อนเข้ามาผสมอีกด้วย ศิลปะไทยพัฒนาเรื่อยมา และเจริญสูงสุดในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นหลังจากนั้นเริ่มเสื่อมลงอันเนื่องมาจากได้รับอิทธิพลศิลปะตะวันตกมากขึ้น

ศิลปะไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงอย่างมากนับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา เนื่องจากได้รับอิทธิพลศิลปะตะวันตก ศิลปะที่สร้างใหม่หลังจากนี้มีการประยุกต์หรือเปลี่ยนแปลงตามสมัยใหม่ หากรวมศิลปะในประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จึงมีทั้งแบบประเพณีและแบบสมัยใหม่ (ปัญญา เทพสิงห์, 2548)

3. ทฤษฎีพุทธศิลป์

ทฤษฎีพุทธศิลป์พระมหาอุดม บัญญาโก (อรรถศาสตร์ศรี, 2547) ได้กำหนดไว้สองลักษณะดังต่อไปนี้

1) ทฤษฎีพุทธศิลป์แบบบริสุทธิ หมายถึง ทฤษฎีมีลักษณะเป็นเฉพาะแนวคิดเกี่ยวกับศิลปะหรือความงามที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎก เช่น ทศนะเรื่องความงามในพุทธสุนทรียะนั้น มีลักษณะเป็นอย่างไร วิธีเข้าถึงความงามมีขั้นตอนอย่างไรบ้าง เป็นต้น

2) ทฤษฎีพุทธศิลป์แบบประยุกต์ หมายถึงทฤษฎีนี้มีลักษณะแนวคิดเกี่ยวกับศิลปะหรือความงามที่มีการประยุกต์ขึ้น ระหว่างแนวคิดตะวันตกกับตะวันออกไม่ว่าจะเป็นเรื่องศิลปกรรม ประติมากรรม เป็นต้น ทฤษฎีที่สองนี้เกิดขึ้นหลังที่มีการสร้างพระพุทธรูปเป็นครั้งแรก

4. สุนทรียศาสตร์กับพุทธศิลป์

ความงามคือคุณสมบัติหรือคุณลักษณะอันกลมกลืน หรือความพอดี ที่ปรากฏทางกาย วาจา หรือทางใจ ซึ่งก่อให้เกิดความพอใจ สบายใจ สุขใจ หรือก่อให้เกิดความรื่นรมย์ทางตา ทางหู เช่นคิดถึงสิ่งที่ดีงามก่อให้เกิดความสุขใจขึ้น หรือให้เกิดคุณภาพอันดีของใจ การได้เห็นสิ่งสวยงาม หรือการได้ฟังเสียงอันไพเราะก่อให้เกิดความสบายตา สบายหู และสบายใจ นี่คือการที่เรามองหรือสัมผัสสัมผัสด้วยตา หู ใจ

ส่วนความงามตามหลักคำสอนทางพุทธศาสนา ส่วนใหญ่มุ่งให้ผู้เรียนรู้แล้วนำไปปฏิบัติเพื่อฝึกหัดกาย วาจาของตนให้ดีงามเรียบร้อยดีงาม เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขทั้งตนเองและผู้อื่นที่เกี่ยวข้อง ไม่เบียดเบียนทำร้ายผู้อื่นด้วยกายหรือวาจาของตน พระธรรมของพระพุทธเจ้านั้นได้ชื่อว่าเป็นสวากขาตธรรม เพราะเป็นธรรมที่ตรัสไว้ดีแล้วถูกต้องแล้ว ยังผู้ปฏิบัติตามให้ออกจากทุกข์ได้จริง (นิยานิกะ) ผู้ปฏิบัติเห็นได้เองแล้วเห็นได้ในปัจจุบัน ทนสม้ยอยู่เสมอไม่ล้าสม้ยเรียกให้ใคร ๆ มาดูได้ ทนต่อการพิสูจน์เป็นสิ่งที่บุคคลควรน้อมเข้ามาไว้ในตนหรือน้อมตนเข้าไปหาธรรม ฯลฯ นี่แหละคือความงามแห่งพระธรรม เนื่องจากพระธรรมมีความงามอันเป็นภววิสัย (objectivity) อยู่ในตนเช่นนี้ จึงสามารถทำให้บุคคลผู้มีธรรมเกี่ยวข้องกับธรรมให้งามไปด้วยเหมือนดอกไม้ที่มีสีงามและกลิ่นหอม ย่อมสามารถทำผู้ที่ตรงหรือมีดอกไม้โน้นให้พลอยดูงามและหอมไปด้วย (วศิน อินทสระ, 2526: 101)

5. ประเภทงานพุทธศิลป์

ประเภทงานพุทธศิลป์ที่ใช้ในการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะด้านทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษามีดังต่อไปนี้

ด้านสถาปัตยกรรม

สถาปัตยกรรมไทยปรากฏทั้งในศาสนสถาน พระราชวัง หรือบ้านพื้นเมือง โดยเฉพาะศาสนสถานหรือวัดนับเป็นแหล่งรวบรวมศิลปะไทยขนาดใหญ่ วัดเหล่านี้ประกอบด้วย สหูป โบสถ์และวิหารเป็นสำคัญ สหูปมีหลายรูปแบบ เช่น แบบระฆัง แบบสี่เหลี่ยมย่อมุม แบบทรงเครื่อง แบบปราสาทยอด แบบปราสาท แบบยอดดอกบัวตูม โบสถ์และวิหารมีหลายรูปแบบเช่นเดียวกัน แต่อาคารเหล่านี้มักมีเครื่องล่ายอง อันประกอบด้วยช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ มีหลังคาซ้อนชั้นเป็นเครื่องแสดงฐานะเช่นเดียวกับพระมหามณเฑียร (โชติ กัลยาณมิตร, 2525)

สถาปัตยกรรม คือ อาคารสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ เช่น สหูป เจดีย์ วิหาร พระอุโบสถ จึงเห็นได้ว่าสถาปัตยกรรมไทยนอกจากจะเป็นงานที่สร้างขึ้นมา เพื่อประโยชน์ใช้สอยในการดำรงชีวิตในด้านที่อยู่อาศัยแล้วส่วนหนึ่งยังเป็นงานที่สร้างสรรค์ขึ้นมา เพื่อศรัทธาและความเชื่อในศาสนาซึ่งลึกลงไปกว่าการดำรงชีพในชีวิตปกติ การที่ชาติไทยมีสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวกับปูชนีย

สถานและที่เกี่ยวกับอาคารมาก แสดงว่าได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก มีการสร้างไว้
อย่างวิจิตรสวยงามใหญ่โตเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ (คุณ โทชนธ์, 2545)

1. **สถาปัตยกรรมเกี่ยวกับปูชนียสถาน** ได้แก่ พระเจดีย์ พระอุโบสถ พระ
ปราสาท สิม ไบเสมา

1.1) **พระเจดีย์** เจดีย์ คือ สิ่งที่ทำเป็นรูปคล้ายลอมฟาง มียอดแหลม ซึ่ง
หมายความรวมเอาพระธาตุหรือพระธาตุเจดีย์และสถูปเจดีย์ด้วย สำหรับชาวพุทธนั้นสร้างขึ้นมา
ไว้สำหรับสักการบูชา ในที่นี้จะขอนามกล่าวเฉพาะเจดีย์ที่เป็นองค์ประธานของวัดซึ่งมักจะสร้าง
อยู่หลังพระอุโบสถหรือหลังพระวิหาร โดยอาจจะเป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุหรือบรรจุสิ่งอื่น
แต่ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นที่สักการบูชาและเป็นที่ระลึกถึงพระพุทธองค์ ในสมัยกรุงสุโขทัยนิยมสร้างพระ
เจดีย์ทั้งทรงกลมหรือที่เรียกกันทั่วไปว่า ทรงลังกา และพระเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์หรือทรงดอก
บัวตูม โดยมีฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมซ้อนกัน 3 ชั้น ยอดทรงข้าวบิณฑ์หรือมียอดคล้ายดอกบัวตูม
นักโบราณคดีและนักศิลปินพากันยกย่องพระเจดีย์ทรงดอกบัวตูมว่า เป็นสถาปัตยกรรมแบบกรุง
สุโขทัยแท้ ที่ศิลปินกรุงสุโขทัยคิดแบบอย่างของตนเองขึ้น ในสมัยกรุงศรีอยุธยา นิยมสร้างพระ
เจดีย์แบบทรงกลมทั้งหมด เป็นต้น

1.2) **พระอุโบสถ โบสถ์ หรืออุโบสถ** เป็นอาคารที่ประกอบพิธีกรรมของ
สงฆ์โดยเฉพาะที่เรียกกันว่า สังฆกรรม เช่น การอุปสมบท (บวช) การสวดปาฏิโมกข์ การพิจารณา
การสวดมนต์ของสงฆ์ เป็นต้น ลักษณะของตัวอาคารมักเป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมมีไบเสมาปัก
ล้อมรอบ 8 แห่ง มักจะสร้างเป็นอาคารถาวรและใช้งบประมาณมากเพื่อจะให้เป็นที่อาคารหลักเป็น
ที่ทรงคุณค่าความศักดิ์สิทธิ์และทางด้านศิลปะ มักจะเป็นการแสดงงานฝีมือทางด้านแกะสลัก
ไม้ลงรักปิดกระจกหรือปิดทอง มีการผูกมัดลายเป็นแบบต่าง ๆ อย่างงดงาม ที่บนกรอบประตู
และหน้าต่าง ตัวประตูและหน้าต่างซึ่งเป็นบานไม้นั้นก็มีการแกะสลักอย่างงดงามหรือเขียนลายรด
น้ำหรือประดับมุกตามกำลังศรัทธาผู้สร้าง ภายในเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปใหญ่ที่เป็นพระ
ประธาน

นอกจากที่กล่าวแล้ว ในภาคอีสาน ตามวัดต่าง ๆ ในหมู่บ้านชนบทเล็ก ๆ
อุโบสถเล็ก ๆ จะเรียกว่า “สิม” เป็นโบสถ์หรือพระอุโบสถเล็ก ๆ สำหรับเป็นอาคารให้พระสงฆ์ทำ
สังฆกรรม ซึ่งเป็นอาคารชั้นเดียว มีไบเสมาปักล้อม หลังคาทรงไทยและมีรูปร่างแตกต่างกันไป
ตามท้องถิ่น คำว่า “สิม” น่าจะย่อมาจากคำว่า “สีมา” ซึ่งหมายความถึงเขตแดน หรือ
เครื่องหมายบอกเขตโบสถ์สำหรับทำสังฆกรรมของสงฆ์

1.3) **พระวิหาร** คำว่า วิหาร แปลว่าที่อยู่ แต่หมายถึงที่อยู่ของพระพุทธรูป
วิหารจึงเป็นอาคารที่ประดิษฐานพระพุทธรูป สร้างขึ้นคู่กับพระอุโบสถแต่ไม่มีไบเสมาปักล้อมรอบ
ตัวอาคารเหมือนกับพระอุโบสถ นับว่าเป็นอาคารถาวรอีกประเภทหนึ่ง มีการตกแต่งและแบบ

แผนการสร้างคล้ายพระอุโบสถ เพราะทั้ง 2 ประเภท เป็นอาคารซึ่งจะประดิษฐานพระพุทธรูปใหญ่ จึงต้องสร้างให้มีฐานชุกชี (ฐานปูนสำหรับประดิษฐานพระประธาน) การสร้างฐานชุกชีนี้จะสร้างด้วยความประณีต มีความงดงามและอ่อนช้อยตามฝีมือของช่างผู้สร้างและตามกำลังของผู้สร้าง วัดหนึ่ง ๆ จะมีพระวิหารหลายหลังก็ได้ไม่เหมือนพระอุโบสถซึ่งแต่ละวัดจะมีวัดละ 1 หลังเท่านั้น การก่อสร้างพระวิหารมีลักษณะเช่นเดียวกับการสร้างพระอุโบสถโดยมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบในการก่อสร้างและการประดับตกแต่งทางด้านงานฝีมือต่าง ๆ ตามแต่ละยุคสมัยและตามกำลังของผู้สร้าง

1.4) พระปราสาท พระปราสาทเป็นสิ่งก่อสร้างที่มียอดสูงขึ้นไปมีรูปทรงคล้ายฝักข้าวโพดและมีฝักเพกา (เหล็กประดับยอดพระปราสาททำเป็นกึ่งรูปฝักแบนยาวคล้ายฝักถั่ว) ตั้งอยู่ข้างบนพระปราสาทที่สร้างขึ้นในลักษณะที่เป็นองค์ประธานของวัดนั้น ปราภภูมิขึ้นในช่วงตอนต้นของกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) จนถึงรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ รูปลักษณะขององค์พระปราสาทและการประดับตกแต่งต่าง ๆ ก็มีความแตกต่างกันไปตามแต่ละยุคสมัย

2. สถาปัตยกรรมเกี่ยวกับอาคาร ได้แก่ อาคารเป็นที่ศึกษาเล่าเรียนเป็นที่บำเพ็ญบุญเป็นที่อยู่อาศัย เช่น ศาลาการเปรียญ ศาลาการเปรียญ ศาลาราย กุฏิ กุฏิ เป็นต้น

2.1) ศาลาการเปรียญ เป็นอาคารที่ปลูกสร้างขึ้นเป็นห้องโถงสี่เหลี่ยมผืนผ้า มักจะมีหลังคาทรงไทยและต่อระเบียงยื่นออกรอบข้างทั้ง 4 ทิศ ใช้เป็นสถานศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม เป็นที่ฟังเทศน์ฟังธรรมบ้าง เป็นที่ทำบุญต่าง ๆ บ้าง

2.2) ศาลาราย เป็นศาลาที่สร้างเป็นหลัง ๆ เรียงเป็นแนวรอบโบสถ์หรือวิหาร

2.3) กุฏิ หรือ กุฏิ เป็นอาคารทรงเรือนหรือตึกเป็นที่พำนักเป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสามเณร

ด้านประติมากรรม

ประติมากรรมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งประติมากรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา มีอายุสืบต่อกันมาหลายร้อยปี พุทธประติมากรรมเหล่านี้สะท้อนให้เห็นความศรัทธาในพุทธศาสนาของศาสนิกชนและความสามารถในเชิงช่างได้เป็นอย่างดี ดังนั้นงานประติมากรรมไทยซึ่งหมายถึง การปั้นและแกะสลักที่จะต้องนำมาทำการหล่ออีกทีหนึ่งนั้น โดยมากจึงมักเป็นการปั้นและการหล่อเกี่ยวกับพระพุทธรูป ซึ่งมีตั้งแต่ขนาดเล็กไปจนถึงขนาดใหญ่ นับว่าเป็นประติมากรรมที่สำคัญและแพร่หลายที่สุด โดยเฉพาะพระพุทธรูปสมัยต่าง ๆ ล้วนเป็นประติมากรรมที่ทรงคุณค่าทั้งทางศิลปะและสุนทรียภาพ บ่งบอกถึงความเป็นมาของพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของคนไทยมาแต่โบราณกาล

คนไทยนับถือพุทธศาสนาอย่างมั่นคง สิ่งที่จะเป็นที่เคารพสักการบูชาเป็นที่พึ่งทางใจ และเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธเจ้า ที่เป็นรูปธรรมมากที่สุดของชาวพุทธก็คือ “พระพุทธรูป” หรือ “พุทธปฏิมากร”

พระพุทธรูป มีลักษณะเป็นอุทเทสิกเจดีย์ คือ เจดีย์ (วัตถุที่ควรเคารพบูชา) ที่สร้างขึ้นเป็นเครื่องเตือนใจให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้า ชาวพุทธไทยนิยมสร้างกันอย่างพิถีพิถัน หากผู้ใดได้สร้างพระพุทธรูปถือกันว่าได้กุศลแรง แม้แต่พระมหากษัตริย์ไทยแต่ละรัชกาลก็นิยมสร้างไว้เป็นอนุสรณ์ส่วนพระองค์ ในความคิดคำนึงของชาวไทยและคนไทยที่นับถือพุทธศาสนาแล้ว แรงคลใจให้สร้างพระพุทธรูปคงเพื่อวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อเป็นสิ่งแทนองค์ศาสดาของพุทธศาสนา
2. เพื่อเป็นสิ่งแทนธรรมของพระพุทธองค์
3. เพื่อเป็นสิ่งเคารพสักการบูชา
4. เพื่อเป็นเครื่องเตือนสติให้ยึดมั่นอยู่ในธรรมและคุณความดี
5. เพื่อเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาและใช้ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา
6. เพื่อเป็นสัญลักษณ์ของวัฒนธรรมไทย

รูปลักษณะแห่งพระพุทธประติมา

เขมานันทะ (2538) ได้กล่าวถึงรูปลักษณะแห่งพระพุทธประติมา จากพระบาลีลักษณะสูตร (แห่งคัมภีร์ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค) บังถึงลักษณะแห่งมหาบุรุษ หรือที่เรียกว่ามหาบุรุษลักษณะ 32 ประการ ซึ่งได้เป็นปทัฏฐานในการสร้างพระพุทธประติมา เนื้อหาสาระของพระสูตรนี้ไม่ได้อยู่ตรงลักษณะทางชาติพันธุ์ อีกทั้งไม่มีความจำเป็นใด ๆ ที่จะพยายามโยงใยแยกแยะว่ารูปลักษณะเช่นนี้ควรเป็นชนเผ่าใดไม่ว่าเป็นเปาลี สกิเทียณ อารยัน หรือมองโกล พระพุทธเจ้าในความหมายสูงสุดคือ พรตถาคตนันพ้นจากชาติชั้นวรรณะ รูปลักษณะทั้งหมด ดังนั้น ศิลปินชาวพุทธสามารถใช้ทรวดทรงเรือนร่างลักษณะชาติพันธุ์ใดก็ได้ ใจความสำคัญกลับอยู่ตรงการได้มาซึ่งมหาบุรุษลักษณะและผลสืบเนื่อง ลักษณะทั้ง 32 มีดังนี้

1. สุปติภูสิตปาโท คือ มีฝ่าพระบาทราบเสมอกัน
2. เหมฐาปาตเลสุ จุกุทานิ ชาตานิ คือ ลายพื้นพระบาทเป็นจักร
3. อายตปณฺหิ คือ มีสันพระบาทยาว
4. ทีฆงฺคฺคฺลึ คือ มีนิ้วยาวเรียว
5. มุฑฺตลนหฺตฺตปาโท คือ ฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทอ่อนนุ่ม
6. ชาลหฺตฺตปาโท คือ ฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทมีลายดุจตายชาย
7. อฺสุสฺงฺขปาโท คือ มีพระบาทเหมือนสังข์คว่ำ อธิษฐานขอพระบาทตั้งลอยอยู่หลังพระบาท กลอกได้คล่อง เมืองทรวงดำเนินติดกับสามัญชน

8. เณนิชงุโหม คือ พระชงุรม์เรียวดุจแข็งเนื้อทราย
9. จูตโก วุ อโนมนนุโต อุโกหิ ปาณิตเลหิ ชนุณุกาณิ ปรามสติ คือ เมื่อยืนตรง พระหัตถ์ทั้งสองจับถึงพระชานู
10. โกโสหิตวตตุคฺยโห คือ มีพระคฺยหะเร้นอยู่ในฝัก
11. สุวณฺณวณฺณโณ คือ มีฉวีวรรณดุจสีทอง
12. สุขุมจฺฉวิ คือ พระฉวีละเอียด ฐลีละของไม้ติดกาย
13. เอเกกโลโม คือ เส้นพระโลมาเฉพาะขุมละเส้น ๆ
14. อุทุคฺโคโลโม คือ เส้นพระโลมาดำสนิทเขียนเป็นทักษิณาวรรต มีปลายงอนขึ้นข้างบน
15. พุรหฺมุชฺชุตฺโต คือ พระกายตั้งตรงดุจท้าวมหาพรหม
16. สตุตฺตฺสฺสโห คือ มีพระมังสะอุมเต็มในที่ 7 แห่ง คือหลังพระหัตถ์ทั้งสองหลัง พระบาททั้งสอง พระอังกาทั้งสอง พระลำพระศอ
17. สีหปฺพุพฺพตฺตกาโย คือ มีพระสรีรกายบริบูรณ์ดุจกิ่งท่อนหน้าแห่งพญาราชสีห์
18. ปิตนฺตรโส คือ พระปฤษฎางค์ราบเสมอกัน
19. นิครุชฺชริมณฺชฺโกล คือ ส่วนพระกายเป็นปริมณฑล ดุจปริมณฑลแห่งต้นไม้ไทย (ความสูงเท่ากับ วาของพระองค์)
20. สมวภูฏกฺขนฺโห คือ มีลำพระศอกกลมงามเสมอตลอด
21. รสคฺคฺสคฺคฺ คือ มีเส้นประสาทรับรสพระกระยาหารอันดี
22. สีหนุ คือ มีพระหนุดุจคางแห่งราชสีห์ (โค้งเหมือนวงพระจันทร์)
23. จตฺตาฬีสทฺนฺโต คือ พระทนต์ 40 ซี่ (ข้างละ 20 ซี่)
24. สมทฺนฺโต คือ พระทนต์เรียบเสมอกัน
25. อวิวรทฺนฺโต คือ พระทนต์เรียบสนิทมิได้ห่าง
26. สฺสุกฺกทาโส คือ เขี้ยวพระทนต์ทั้ง 4 ขาวงามบริสุทธิ
27. ปนฺตฺชิวโห คือ พระชิวหาอ่อนและยาว
28. พุรหฺมุสโร กรวิกภาณิ คือ พระสุรเสียงดุจท้าวมหาพรหม ตรัสมีลำเนียงดุจ นกการเวก
29. อภินิลเนตฺโต คือ พระเนตรดำสนิท
30. โคปฺขุโม คือ ดวงพระเนตรแจ่มใสดุจตาโคเพียงตลอด
31. อุณฺณา ภูมฺกนฺตฺเร ชาตา คือ มีอุณาโลมระหว่างพระโขนงเวียนขวา
32. อุณฺหิสฺสโส คือ มีพระเศียรงามบริบูรณ์ดุจประดับด้วยกรอบพระพักตร์

ในมหาปฐิสลักษณ์ที่หนึ่งนี้ พอวินิจัยสรุปย่อตามแนวพระสูตรได้ว่า เพราะชาติก่อนพระองค์ท่านมุ่งทำแต่กุศลทุกด้านจึงได้ลักษณะฝ่าเท้าราบเรียบสมมาเสมอและเพราะได้ลักษณะเช่นนี้เองที่ทำให้พระองค์ท่านไม่หวาดกลัวสิ่งใด ๆ ทั้งภายในและภายนอก ลักษณะทั้ง 31 ที่เหลือนั้นก็มิใช่เหตุแห่งการได้มาและผลเนื่องตามลำดับตามกระบวนการของเหตุส่งผล ดังนั้นจะเห็นได้ว่าลักษณะที่ปรากฏเป็นรูปกายต่าง ๆ นั้นเป็นเพียงตัวกลางบ่งบอกถึงกุศลกรรมและกุศลวิบาก พระพุทธประวัติมากรรมตามแนวมหาปฐิสลักษณ์นี้ได้เป็นดุจพระสูตรอธิบายถึงกฎแห่งกรรมอย่างสำคัญ พระพุทธประวัติมาเป็นวัตถุที่ตั้งของการศึกษาที่สำคัญอย่างยิ่งวด บางทีจะสำคัญมากกว่าตัวพระสูตรมหาปฐิสลักษณ์ ทั้งนี้เพราะอาศัยความงามกลมกลืนในงานศิลปะนั่นเองที่ทำให้สัมผัสรู้สึกได้มากกว่าเหตุผลซึ่งเป็นสิ่งจำกัย พัฒนาการทางสุนทรีย์ในพระพุทธประวัติมากรรมมาได้ถึงการเข้าไปสู่ความงามเลอเลิศ กลมกลืนทั้งหมด

ประติมากรรมไทยที่เห็นเด่นชัดคือ พระพุทธรูปแบบต่าง ๆ ทั้งแบบลอยตัว แบบนูน และพระพิมพ์ พระพุทธรูปแกะสลักหินมีมาก่อนการหล่อสำริด ประติมากรรมเหล่านี้ไม่นิยมทำเหมือนจริง แต่ปรับเปลี่ยนตามอุดมคติ รสนิยมของแต่ละสมัย โดยมีแรงบันดาลใจจากพุทธประวัติ จากคัมภีร์ที่อาจผสมคติของมหายานและศาสนาพราหมณ์ด้วย สำหรับพระพิมพ์เป็นประติมากรรมขนาดเล็กซึ่งนำติดตัวได้ง่าย มีแหล่งกำเนิดจากอินเดียเช่นเดียวกับพระพุทธรูป แต่ปัจจุบันพระพิมพ์มีการเปลี่ยนแปลงมาก อาจจำลองพระเกจิอาจารย์หรือพระสงฆ์ที่นับถือ และใช้เป็นเครื่องรางของขลังมากกว่าเพื่อระลึกถึงพระพุทธองค์ (วนิดา ขำเขียว, 2543) ซึ่งแบ่งเป็น 2 รูปแบบดังนี้

1) **ประติมากรรมแบบรูปธรรม** คือการสร้างงานประติมากรรมในพุทธศาสนา โดยสื่อให้เห็นถึงพระพุทธรูปปรางต่าง ๆ โดยมีแรงบันดาลใจจากอากัปกิริยาขององค์พระศาสดา ตั้งแต่ ประสูติ การตรัสรู้ ปรีนิพพาน เป็นต้น ส่วนมากงานประติมากรรมในลักษณะรูปธรรมนี้มีอยู่ทั่วไปตั้งแต่อดีต จนถึงบ้านเรือนของของพุทธศาสนิกชนทั่วไป การสร้างพระพุทธรูปนี้ขึ้นอยู่กับความเชื่อของแต่ละบุคคล มีขนาดเล็ก จนถึงขนาดใหญ่

2) **ประติมากรรมนามธรรม** เป็นประติมากรรมที่ไม่ได้มีพระพุทธรูป แต่จะเป็นการนำเสนอในงานในรูปแบบที่ได้ตีความพุทธธรรม นำเสนอเป็นรูปแบบสัญลักษณ์ เช่น ประติมากรรมชื่อ “อนิจจัง ทุกขังอนัตตา” ของ นนทิวรรณ จันทนะพะลิน เป็นต้น ซึ่งไม่ได้สื่อให้เห็นพุทธรูป แต่ได้สร้างงานโดยอาศัยรากฐานความคิดเหล่านี้ ตีความพุทธศิลป์โดยอิงพุทธธรรมที่แตกต่างไปจากเดิม (สุวัฒน์ แสนขัติ, 2547)

ด้านจิตรกรรม

จิตรกรรมไทยเป็นการถ่ายทอดงานศิลปะอีกรูปแบบหนึ่ง จิตรกรรมไทยมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาอย่างแท้จริงชนิดที่แยกกันไม่ออก เพราะที่เป็นผลงานทาง

ศิลปกรรมอันทรงคุณค่าของไทยที่ปรากฏให้เห็น และได้ศึกษาอยู่ในปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นสิ่งที่เนื่องด้วยพุทธศาสนา ภาพที่เขียนงานที่เขียนจะเน้นหนักในด้านศาสนาและด้านประเพณีซึ่งงานทั้ง 2 ด้านนี้ จะรวมอยู่ในภาพเดียวกันได้ ทั้งนี้เพราะในพิธีทางศาสนาจะมีประเพณีอยู่ด้วย จึงเห็นได้ว่างานจิตรกรรมไทยที่พบเห็นมีอยู่ทั่วไปจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเรื่องต่าง ๆ ซึ่งคุณ โทชันท์ (2545) ได้อธิบายดังต่อไปนี้

1. เรื่องราวที่นิยมเขียนในภาพจิตรกรรม

1.1 ภาพเกี่ยวกับไตรภูมิ

ช่างเขียนไทยโบราณนิยมเขียนภาพไตรภูมิไว้ผนังด้านหลังพระพุทธรูป ซึ่งเป็นพระประธานในอุโบสถ เรื่องไตรภูมินี้มีเนื้อหารายละเอียดที่สลับซับซ้อน ช่างได้เลือกถ่ายทอดเฉพาะเนื้อหาตอนที่สำคัญ ๆ อันเป็นที่ได้รู้จักกันอย่างแพร่หลาย และสามารถสร้างความเข้าใจกับผู้ชมได้เป็นอย่างดี ลักษณะของภาพแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ

- 1) นรกภูมิ นิยมนำมาเขียนคือ ยมโลก ซึ่งตั้งอยู่รอบนอกนรกใหญ่ทั้ง 8 ขุม และยังมีนิมวาดภาพอบายภูมิต่าง ๆ โดยแสดงถึงผู้ทำบาปกรรมต่าง ๆ ตายไปเกิดเป็นเปรต
- 2) เทวภูมิ ได้แยกตามลำดับชั้นของสวรรค์ชั้นต่าง ๆ ทั้ง 6 ชั้น
- 3) พรหมภูมิ ได้แบ่งภาพออกเป็นชั้นรูปพรหมและชั้นอรุปรหม

1.2 ภาพพุทธประวัติและอนุพุทธประวัติ

ช่างเขียนโบราณนิยมนำเอาเรื่องพุทธประวัติมาถ่ายทอดเป็นหลักในภาพจิตรกรรมไทย การจัดวางองค์ประกอบของภาพได้นำเอาเหตุการณ์ที่สำคัญแต่ละตอนมาจัดเป็นส่วนประกอบเป็นสำคัญ ข้อที่น่าสังเกตก็คือว่า ภาพพุทธประวัติทุกตอน ย่อมมีภาพพระพุทธรูปประทับอยู่ในส่วนที่สำคัญของเรื่องนอกจากนี้ในภาพยังมีบุคคลอื่นประกอบรวมอยู่ด้วยเพื่อขยายความภาพในตอน นั้น ๆ ให้เด่นชัดยิ่งขึ้นว่าเป็นพุทธประวัติตอนใด ส่วนภาพอนุพุทธประวัติ นั้น ก็จะเป็นภาพที่แสดงเรื่องราวเกี่ยวกับพระสาวกประวัติ เถรีประวัติ และอุบาสกอุบาสิกาประวัติ แต่มีจำนวนไม่มากนัก ภาพเรื่องราวเกี่ยวกับอุบาสกอุบาสิกา ก็ยังเกี่ยวข้องอยู่กับภาพพุทธประวัติ จิตรกรรมไทยที่แสดงเรื่องเกี่ยวกับอนุพุทธประวัติ เถรีประวัติ อุบาสกอุบาสิกาประวัติที่พบในปัจจุบันและมีครบทุกเรื่อง มีอยู่ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามแห่งเดียวเท่านั้น

1.3 ภาพเกี่ยวกับชาดก

ที่นิยมเขียนมากได้แก่ ทศชาติชาดก และ พระเวสสันดรชาดก จิตรกรรมไทยที่แสดงเรื่องชาดกที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายนั้น ได้นำโครงเรื่องจากคัมภีร์ชาดกมาเป็นโครงเรื่องภาพ ในบรรดาชาดกซึ่งมีทั้งหมด 547 เรื่องนั้น มีชาดกเพียง 10 เรื่องสุดท้าย หรือที่เรียกว่า “ทศชาติชาดก” จัดได้ว่าเป็นชาดกที่เป็นตัวแทนของชาดกเรื่องอื่น ๆ ทั้งหมด (คุณ โทชันท์,

2545) และภาพพระเวสสันดรชาดกซึ่งแสดงถึงพระชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ ที่บำเพ็ญทานบารมีอันเป็นพระชาติหนึ่งในทศชาติชาดก จะได้รับความนิยมมากในเหล่าพุทธศาสนิกชน

2. สถานที่นิยมเขียน

การเขียนจิตรกรรมไทย ไม่ใช่ว่าจะวาดเขียนที่ไหน ๆ ก็ได้ จะนิยมเขียนเฉพาะตามสิ่งก่อสร้างที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ไม่นิยมเขียนในบ้านคน เพราะงานจิตรกรรมเป็นงานศิลปะที่ผสมผสานกับความเชื่อและความขลัง จึงเห็นได้ว่ามักเขียนในถ้ำ สถูป พระปรางค์ โบสถ์ วิหาร ศาลา หอไตร วิหารคด (คุณ โทจันทร์, 2545)

จิตรกรรมไทยมักปรากฏเป็นภาพพรรณนาเกี่ยวกับพุทธศาสนาตามพระบฏตามฝาผนัง โบสถ์ วิหาร หรือพระที่นั่งต่าง ๆ แต่ไม่นิยมภาพเหมือนจริงตามธรรมชาติ มีลักษณะอุดมคติ เน้นภาพด้วยสีลาเส้นและท่าทางเป็นสำคัญ จัดภาพแบบตานกมอง สีและเครื่องเตรียมพื้นได้จากวัสดุธรรมชาติ (ปัญญา เทพสิงห์, 2548: 266-285) และเป็นการบันทึกเรื่องราวในพุทธศาสนา เช่น พุทธประวัติ ชาดก และปริศนาธรรมต่าง ๆ เป็นสื่อการสอนของพระสงฆ์ในการบรรยายธรรม ซึ่งเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่พุทธศาสนาอีกทางหนึ่ง เพราะรูปภาพก็เป็นภาษาที่สามารถรับรู้และเข้าใจได้ (สุวัฒน์ แสนขัติ, 2547: 28)

3. พุทธจิตรกรรมไทยแบ่งเป็น 2 แบบดังนี้

3.1 จิตรกรรมไทยแบบประเพณีนิยม เน้นหาเน้นในด้านคติความเชื่อ เป็นลักษณะศิลปะแบบอุดมคติ ตัวภาพมีขนาดเล็ก คุณค่าอยู่ที่รูปแบบที่ได้สัดส่วนสวยงาม การตัดเส้นที่ละเอียดและประณีต มีการจัดองค์ประกอบภาพอย่างมีระเบียบแบบแผน เป็นการสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อถ่ายทอดให้เกิดความเข้าใจเรื่องราวกับพระพุทธรูป พระธรรมวินัย ปรัชญา วรรณกรรม และเหตุการณ์ต่าง ๆ รวมทั้งสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้น ในความคิด หรือมโนภาพ ซึ่งมีความหมายที่ละเอียดอ่อน ภาพจิตรกรรมไทยประเพณีนิยมนี้ส่วนมากปรากฏอยู่บนฝาผนังวัดวาอารามต่าง ๆ เป็นคุณค่าต่อจิตใจของพุทธศาสนิกชนได้จะซึมซับคติธรรม คำสอน และรำลึกถึงพระคุณขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้า

3.2 จิตรกรรมไทยแนวใหม่หรือจิตรกรรมไทยประยุกต์ เน้นหาเน้นในด้านวิถีชีวิตกับพุทธศาสนา เป็นการสื่อถึงความเชื่อ การเคารพ การระลึกถึงพระคุณของพระพุทธรูป บ้างก็เน้นรูปแบบในลักษณะการสื่อให้เห็นถึงความจริงของการกระทำต่าง ๆ ในคำสอนของพระพุทธรูป นำเสนอในเรื่องที่ใกล้ตัว เช่น การทำดี ได้ดี ทำชั่ว ได้ชั่ว เป็นต้น เป็นการสร้างสรรค์โดยการนำหลักทัศนียภาพ วิทยาการวิภาค การใช้แสงเงา รวมถึงการใช้สี วิทยาศาสตร์ร่วมกับสีฝุ่น จิตรกรรมไทยรุ่นใหม่ที่ได้แรงบันดาลใจในพระพุทธรูปนั้น แบ่งเป็น 2 กลุ่มดังนี้

- **กลุ่มที่ใช้รูปแบบรูปธรรม** สื่อเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเป็นแรงบันดาลใจโดยเน้นเนื้อหาที่เกี่ยวกับพุทธประวัติ ทศชาติชาดก ไตรภูมิ เรื่องความศรัทธาในศาสนา เทวนิยายที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา วัด พระพุทธรูป ภาพพุทธประวัติ จริยวัตรของพระภิกษุสงฆ์ พิธีกรรมทางศาสนา สัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาและวิถีชีวิตไทยในปัจจุบัน

- **กลุ่มที่ใช้รูปแบบนามธรรม** สื่อโดยเนื้อหาอื่น ๆ ที่ไม่ได้สื่อให้เห็นภาพพระพุทธรูปเจ้าหรือภิกษุสงฆ์ แต่อาจจะสื่อให้เห็นถึงผลที่เกิดจากการกระทำแล้ว เช่น ภาพปริศนาธรรมต่าง ๆ งานพุทธศิลป์ที่ไม่ได้ขีดกรอบไว้เพียงแค่วัด พระพุทธรูป ภาพพุทธประวัติ จริยวัตรของพระภิกษุสงฆ์ พิธีกรรมทางศาสนา สัญลักษณ์ของอดีตที่นำมาจัดองค์ประกอบใหม่เท่านั้น แต่นำเสนอในรูปแบบที่มองไม่เห็นวัด ไม่เห็นพระ ไม่เห็นพิธีกรรม ไม่เห็นพุทธประวัติ (อำนาจ เย็นสบาย, 2547) พุทธศิลป์ในรูปแบบนามธรรมนั้น เป็นศิลปะที่เกี่ยวข้องกับผู้ตื่นแล้ว โดยตีความผ่านพุทธธรรม และพุทธธรรมอันเป็นแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ สัจธรรมหรือกฎธรรมชาติ กับ จริยธรรมหรือการรู้จักกฎธรรมชาติ แล้วนำมาใช้ในทางที่เป็นประโยชน์ อีกนัยหนึ่งเป็นความรู้ในการประยุกต์สัจธรรมหรือกฎธรรมชาติให้เป็นเรื่องราวที่ทันสมัยตลอดกาล เช่นผลงานภาพพิมพ์ชื่อ “สังขาร” ของสันต์ สารานบริษัท “ไปไม่เสีย” ของ วิเชียร วงศ์ศุภลักษณ์ ฯลฯ งานเหล่านี้ได้ถูกตีความหมายจากคติธรรมมานำเสนอเป็นผลงานสมัยใหม่

ด้านทัศนศิลป์หรืองานประยุกต์ศิลป์

ศิลปะหัตถกรรมไทยหรืองานประยุกต์ศิลป์ เครื่องจักสาน ฝ้ายทอ จัดเป็นมรดกพื้นบ้านสำคัญ เป็นผลผลิตที่เกิดจากการนำวัสดุธรรมชาติมาสานเป็นรูป หรือทอเป็นแผ่นผืนเพื่อใช้ประโยชน์ต่าง ๆ กัน รูปแบบและลวดลายยังขึ้นกับบริบท วิถีวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของแต่ละท้องถิ่น เครื่องจักสานเกี่ยวข้องกับการดำรงวิถีชีวิตของคนไทยมาช้านาน โดยเฉพาะชาวชนบท เนื่องจากใกล้ชีวิตธรรมชาติและค้นหาวัสดุได้ง่าย ประเทศไทยตั้งอยู่ในเขตร้อนชื้น อุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์ธรรมชาติ ดังจะพบว่าไม้แห้งพืชพันธุ์หลายชนิดซึ่งเป็นวัตถุดิบ เช่น ไม้ หวาย ตาล กก ปาหนัน กระจูด เตย ลิเกา กัลวย ผักตบชวา เป็นต้น วัสดุธรรมชาติเหล่านี้จะนำมาจักให้เป็นเส้นก่อน วัสดุที่หนาเหนียว เช่น ไม้ ลิเกา อาจเหลาเป็นตอก วัสดุที่มีลำต้นกลวงกลม เช่น ลำเจียก กระจูด อาจทุบให้แบนและตากแห้ง วัสดุบางชนิดสามารถขึ้นรูปได้ด้วยตัวเอง บางชนิดต้องอาศัยการขึ้นโครงจากวัสดุอื่น ๆ ก่อน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของวัสดุและรูปแบบของเครื่องจักสานเป็นสำคัญ แต่โดยทั่วไปเครื่องจักสานเริ่มจากการจักรหรือทำตอก จากนั้นนำมาสาน ถักและเก็บริม (ปัญญา เทพสิงห์, 2548)

6. วิวัฒนาการงานพุทธศิลป์ในประเทศไทย

ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 11 ถึง 13 นั้นเป็นยุครุ่งเรืองของอาณาจักรทวารวดี ประชาชนในสมัยทวารวดีนับถือศาสนาพุทธฝ่ายหินยาน ปกครองอาณาบริเวณซึ่งเป็นประเทศไทยปัจจุบันนี้มีเมืองสำคัญ ๆ คือ นครปฐม อุทอง ลพบุรี (ละโว้) ลำพูน ฯลฯ ศิลปะของสมัยทวารวดี ได้ให้อิทธิพลแก่ศิลปะทางเหนือของไทยเป็นอย่างมาก

ในพุทธศตวรรษที่ 13 อาณาจักรศรีวิชัยแห่งชะวา มีอำนาจปกครองแหลมมลายูมีเมืองไชยาเป็นเมืองท่าสำคัญ วัฒนธรรมของศรีวิชัยจากตอนใต้ของประเทศไทยได้แผ่ไปถึงตอนเหนือถึงเมืองเชียงแสน อาณาจักรศรีวิชัยนับถือพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน

จากพุทธศตวรรษที่ 16 ถึง 18 เขมรมีอำนาจปกครองภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลางและบางส่วนของภาคเหนือ ของประเทศไทย ชาวเขมนับถือทั้งศาสนาฮินดูและพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน

ชาวไทยได้ผสมผสานอยู่กับชนชาติมอญ มลายู และเขมร อยู่เป็นศตวรรษ ดังนั้นวัฒนธรรมและศิลปะจึงคลุกเคลากันอยู่ เพราะว่า วัฒนธรรมของชนชาติเหล่านี้มีที่มาจากอินเดีย ดังนั้นวัฒนธรรมของไทยจึงขึ้นอยู่กับการแสดงออกทางพุทธปัญญาของอินเดียด้วย แต่เนื่องจากชนชาติซึ่งรวมกันเป็นปึกแผ่นขึ้นได้ในพุทธศตวรรษที่ 18 นั้น ได้รับวัฒนธรรมมาจากจีนด้วย ซึ่งเป็นสมการอันสำคัญในระหว่างชนชาติอื่น ๆ ในเอเชีย อาคเนย์ที่เริ่มต้นความเจริญรุ่งเรืองทางพุทธศิลป์ (สมพงษ์ คุณวิริยะ, 2533)

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้นยังมีพระภิกษุสงฆ์ที่ทำงานด้านศิลปะ คือ "ขรัวอินโข่ง" ที่ได้สร้างสรรค์ผลงานศิลปะแบบใหม่ ๆ อีกทั้งเป็นจิตรกรหัวก้าวหน้าในยุคสมัยนั้น และยังนำเอาเรื่องราวจากสิ่งแวดล้อมของความเป็นจริงในสมัยนั้น ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทย ผสมผสานกับศิลปะวัฒนธรรมตะวันตก แต่สิ่งที่ยังคงความเป็นลักษณะไทยอยู่ได้ในลักษณะแนวเรื่องที่ยังเกี่ยวข้องกับคติความเชื่อในพระพุทธศาสนา ดังเช่น ภาพปริศนาธรรม (สุวัฒน์ แสนขัติ, 2547)

ในยุคปัจจุบัน นับว่าเป็นยุคที่จิตรกรรมไทยแนวใหม่เฟื่องฟู ซึ่งมาจากกระแสอิทธิพลตะวันตกได้เข้ามาอย่างรวดเร็ว รวมถึงการก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แม้ว่าจิตรกรไทยบางกลุ่มได้พยายามอนุรักษ์จิตรกรรมไทยดั้งเดิมไว้เป็นอย่างดี ส่วนศิลปินที่ได้ประยุกตงานพุทธศิลป์ได้อย่างน่าชื่นชม และมีชื่อเสียงในปัจจุบันได้แก่ เหม เวชกร เฉลิม นาคีรักษ์ ประสงค์ บัณฑิตกุล ถวัลย์ดัตช์ อังคาร กัลยาณพงษ์ เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ปัญญา วิจินธนสาร ฯลฯ เป็นต้น ศิลปินกลุ่มนี้เป็นกลุ่มงานพุทธศิลป์ยุคใหม่ซึ่งต้องการหนีจากกรอบแนวความคิดเดิม เพราะมองเห็นว่ารูปแบบที่ช่างไทยในอดีตนั้น ควรได้รับการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลง พัฒนาขึ้นใหม่ ซึ่ง

เนื้อหาที่วาดในอดีตนั้นเป็นเรื่องใกล้ตัว จึงได้ปรับให้เปลี่ยนมาเป็นเรื่องใกล้ตัวเล่าเรื่องราวของชาวบ้านกับพุทธศาสนาบ้าง แต่ความงามก็ยังคงมีเหมือนเดิม

มูลเหตุแห่งการเปลี่ยนแปลงของงานจิตรกรรมไทยแบบประเพณีนิยมมาสู่จิตรกรรมไทยแนวใหม่หรือจิตรกรรมไทยประยุกต์นั้น นับว่าเป็นการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมจากภูมิปัญญาของช่างไทยในอดีตจนถึงความคิดของช่างไทยปัจจุบัน ได้เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย จิตรกรรมไทยแบบประเพณีดั้งเดิม ยุคหนึ่งสมัยหนึ่ง มักจะได้รับความนิยมสืบทอดรูปแบบและวิธีการสืบต่อกันมาอย่างมั่นคง ดังเช่นภาพจิตรกรรมไทยสมัยอยุธยาที่ได้รับการถ่ายทอดอย่างวิจิตรบรรจง พัฒนาสืบต่อกันมา จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1-3) เป็นการสืบทอดศิลปะแบบดั้งเดิม จิตรกรรมไทยในช่วงนี้ได้รับยกย่องว่าเป็นศิลปะที่ดีที่สุด เพราะรูปแบบแนวความคิด สัดส่วน เนื้อหาภายในภาพล้วนวิจิตรสวยงาม (เทียนชัย ตั้งพรประเสริฐ อ้างถึงใน สุวัฒน์ แสนขัติ, 2547: 53) อย่างไรก็ตาม จิตรกรรมสมัยรัชกาลที่ 4-5 ก็ได้วิวัฒนาการมาโดยลำดับ จิตรกรพยายามที่จะแก้ปัญหา การผสมผสานระหว่างจิตรกรรมที่ได้สืบทอดกันมาเป็นประเพณีกับจิตรกรรมรูปลักษณะใหม่ ซึ่งจิตรกร ขรรค์อินโขงได้นำเสนอรอยประสานระหว่างจิตรกรรมไทยกับศิลปะตะวันตกได้เป็นอย่างดี อีกทั้งสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ พระองค์ได้ทรงปฏิรูปการเขียนภาพแบบไทยประเพณีให้ทันสมัยขึ้นโดยทรงเขียนภาพให้มีโครงสร้าง สัดส่วนของภาพคน สัตว์ ถูกต้องตามหลักกายวิภาพรากลูไว้ในผลงานของพระองค์อย่างมีชีวิตชีวา

ดังนั้นงานจิตรกรรมไทยได้รับอิทธิพลจากศิลปะตะวันตกอย่างชัดเจนในสมัยรัชกาลที่ 4-5 โดยการนำหลักทัศนียภาพวิทยากายวิภาค การใช้แสงเงาธรรมชาติ เป็นงาน 2 มิติ ตลอดจนการใช้สีวิทยาศาสตร์ร่วมกับสีฝุ่นในงานจิตรกรรมไทยแบบประเพณีเริ่มเสื่อมลง เพราะไม่สามารถเข้ากันได้กับรูปลักษณะศิลปะตะวันตก จิตรกรรมไทยแบบประเพณีในสมัยรัชกาลที่ 6-8 จิตรกรยังดำเนินต่อไปแม้ว่าช่างไทยบางคนจะผสมผสานวิธีการแบบตะวันตกเพื่อให้เกิดความกลมกลืนกับจิตรกรรมไทยแบบดั้งเดิม แต่ก็ดูเหมือนว่าความพยายามนั้นยังไม่เป็นเหตุเป็นผล เพราะปรัชญาตะวันตกกับตะวันออกแตกต่างกัน ซึ่งทางตะวันตกใช้รูปลักษณะที่เหมือนจริง แต่จิตรกรรมไทยนั้นแสดงออกตามแบบอุดมคติ

ปัจจุบันในสมัยรัชกาลที่ 9 นับว่าเป็นยุคที่จิตรกรรมไทยแนวใหม่เฟื่องฟู ซึ่งสาเหตุมาจากกระแสอิทธิพลตะวันตกได้เข้ามาอย่างรวดเร็ว รวมถึงความเจริญทางเทคโนโลยี การสื่อสารที่ไร้พรมแดนได้ส่งผลกระทบต่อกระบวนการเปลี่ยนแปลงในทุก ๆ ด้าน จิตรกรไทยที่ได้รับอิทธิพลได้ก้าวเดินออกนอกกรอบเพื่อแสวงหาอิสรภาพทั้งทางด้านความคิด จินตนาการและการแสดงออกที่เป็นตัวของตัวเองมากที่สุด จิตรกรไทยเห็นว่าเนื้อหาที่ช่างไทยในอดีตนำเสนอควรได้รับการปรับเปลี่ยนบ้าง ไม่ควรยึดมั่นกับเรื่องราวเดิม ๆ เนื้อหาที่วาดในอดีตเป็นเรื่องที่ใกล้ตัว จึงได้เกิด

จิตรกรไทยหัวก้าวหน้าหลายท่านที่พยายามสร้างสรรค์ผลงานแบบจิตรกรรมไทยแบบดั้งเดิมมาเป็นจิตรกรรมไทยแบบประยุกต์ได้ประสบผลสำเร็จ ไม่ว่าจะเป็น ถวัลย์ ดัชนี, อังคาร กัลป์ยาณพงษ์, จักรพันธ์ โปษยกฤต, เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์, ปรีชา เกาทอง, ปัญญา วิจิณนสาร เป็นต้น

วิวัฒนาการของงานพุทธศิลป์ที่กำลังเกิดขึ้น โดยเฉพาะแนวคิดหลังสมัยใหม่ มีส่วนช่วยประยุกต์ใช้ธรรมะให้เข้ากับบริบทที่เปลี่ยนไปของสังคม พุทธศิลป์ของแนวคิดหลังสมัยใหม่นี้กำลังเป็นที่สนใจของคนทั่วไป โดยเฉพาะสังคมในโลกเสมือนที่กำลังเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตาม เราควรช่วยทำนุบำรุงผลงานพุทธศิลป์ให้คงอยู่ตลอดไป เพื่อรับใช้งานด้านการสอนพุทธจริยศาสตร์ให้กับคนในสังคม ดังนั้นรูปแบบพุทธศิลป์ควรต้องมีความหลากหลายเพื่อจุดประกายให้คนหันมาตระหนักเห็นถึงความสำคัญของการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธจริยศาสตร์ที่องค์สัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงสอนไว้ ถ่ายทอดในรูปแบบของสื่อทัศนศิลป์ เพื่อให้คนส่วนใหญ่ได้รับฟังธรรมะ ช่วยเปิดโอกาสในการเรียนรู้พระพุทธศาสนาและสร้างความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ ได้มากยิ่งขึ้นและถือเป็นความรับผิดชอบของพุทธศาสนิกชนทุกท่านในการไปวัดครั้งต่อไป

7. สภาพปัญหาและการทำลายพุทธศิลป์

7.1 สาเหตุการเสื่อมสลายของมรดกทางศิลปะ

1) ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ปรากฏการณ์ธรรมชาติเป็นสาเหตุความเสื่อมสลาย ทั้งแบบค่อยเป็นค่อยไป เช่น ฝน แสงแดด ความชื้น น้ำ อุณหภูมิ ลม ฝุ่นละออง ไปจนถึงภัยพิบัติร้ายแรง นอกจากนี้ยังมีแผ่นดินไหว ไฟไหม้ น้ำท่วม เป็นต้น

2) สัตว์และพืช สัตว์และพืชมีส่วนทำลายงานพุทธศิลป์ได้ เช่น เมื่อนกหรือค้างคาวเมื่อถ่ายมูลบนพระพุทธรูปอาจจะเกิดรอยคราบหรือต่าง หากมีเมล็ดพันธุ์พืชปะปนอยู่ก็อาจทำให้งอกเงยและชอนไชตามอาคารจนเกิดเป็นรอยแตกร้าว การทำรังของสัตว์ต่าง ๆ ตามสิ่งก่อสร้างก็อาจทำให้เสื่อมได้ นอกจากนี้สัตว์ประเภท มอด ปลวก ก็ยังสามารถทำลายงานพุทธศิลป์ประเภท ผ้า กระดาษ หรือไม้ได้

3) มนุษย์ มนุษย์นับเป็นสาเหตุสำคัญอย่างมากในปัจจุบัน อันมาจากความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวมาก เช่น การลักลอบตัดเศียรพระพุทธรูป การขโมยศิลปวัตถุโบราณ การขีดขูดภาพจิตรกรรมฝาผนัง หรือแม้กระทั่งการบูรณะโดยการไม่รู้วิธีโดยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์เช่นเจ้าหน้าที่ได้ซ่อมหลังคาโดยใช้อะลูมิเนียมแทนตะกั่วแบบเดิม นอกจากนี้ยังเกิดจากการเขียนภาพจิตรกรรมแบบใหม่ที่ทับของเดิมที่กำลังหลุดร่อน การตัดถนนทับโบราณสถาน การตอกตะปูบนจิตรกรรมฝาผนัง เป็นต้น บางครั้งด้วยความหวังดีในการอนุรักษ์ศิลปะโบราณ แต่ก็ทำผิดวิธี เช่นการต่อเติมเสริมแต่งอย่างแนบเนียน จนไม่สามารถแยกแยะระหว่างแบบเก่ากับแบบใหม่ ซึ่งเป็นการบิดเบือนประวัติศาสตร์อย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์

4) สงคราม ในอดีตสงครามเกิดขึ้นบ่อยครั้ง ศิลปะหลายชิ้นสูญหายหรือถูกทำลายในระหว่างสงคราม เช่น ระเบิด ยิงกระสุนเข้าใส่ หรือเผาไฟ การทำสงครามไม่เพียงทำลายศิลปะโดยตรง แต่อาจต้องสูญเสียช่างฝีมือที่มีความรู้ความสามารถเช่นในการเสียมรุกครือยูธยาครั้งที่ 2 แก่พม่าวัดและพระที่นั่งในพระราชวังถูกไฟไหม้จนเสียหายไปหมด

การอนุรักษ์มรดกทางจิตรกรรมฝาผนังยังต้องอาศัยปัจจัยด้านอื่น ๆ โดยเฉพาะการเผยแพร่ความรู้แก่ประชาชน พระ หรือผู้เกี่ยวข้อง แม้อุณหภูมิที่ง่ายแต่ก็ยากในทางปฏิบัติ เพราะการอนุรักษ์ขึ้นอยู่กับจิตสำนึกแต่ละคน และต้องอาศัยเวลาในการอบรมปณิธานให้รู้จักรับผิดชอบในมรดกของชาติ พุทธศิลป์เป็นมรดกของชาติเช่นกันทั้งในแง่ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม อารยธรรม เชื้อชาติ ศาสนา ความงาม การเมือง การปกครอง ภูมิปัญญา เศรษฐกิจ และสังคม คุณค่าเหล่านี้เป็นสิ่งที่ทุกคนควรตระหนักและสร้างจิตสำนึกในอันที่จะอนุรักษ์มรดกทางศิลปะอันมีคุณค่านี้ไว้ (กรมศิลปากร, 2533: 63 อ้างถึงในปัญญา เทพสิงห์, 2548)

8. การอนุรักษ์มรดกทางศิลปะทางพุทธศิลป์

การอนุรักษ์เป็นหน้าที่ของทุกคนและทุกชนชาติที่จะต้องรักษาศิลปะอันเป็นมรดกตกทอดของชาติตนไว้การศึกษาถึงศิลปะของชนชาติต่างๆ ในเอเชียก็เพื่อให้เกิดความรู้ตระหนัก เห็นศิลปะอันทรงคุณค่าของแต่ละชาติที่ต่างก็มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม เมื่อย้อนกลับมาสู่ประเทศไทยก็จะเกิดความรู้สึกรักหวงแหนศิลปะไทย เพราะเป็นมรดกสำคัญที่ช่วยเชิดชูเอกลักษณ์ของชาติ และเป็นความโชคดีของคนไทยที่มรดกทางศิลปะยังคงตกทอดจนถึงปัจจุบัน ทำให้ประเทศไทยเป็นชาติหนึ่งที่มีศิลปะของตนเอง และอาจมีมากกว่าบางประเทศในเอเชีย ดังนั้นการเรียนรู้ศิลปะชาติอื่นๆ แล้วนำมาเปรียบเทียบกับศิลปะไทย จะเกิดผลดีในทำนองรู้เขารู้เรา แล้วจะทำอย่างไรให้ศิลปะของเราได้ยืนหยัดแข่งขันต่อไป ไม่ให้เสื่อมสลายและถูกครอบงำ แนวทางหนึ่งที่จะช่วยป้องกันการเสื่อมสลายหรือให้คงสภาพเดิมไว้ด้วยการอนุรักษ์ แนวทางอนุรักษ์มรดกศิลปะไทยแต่ละแขนงมีดังนี้

1) ด้านสถาปัตยกรรม

การซ่อมสงวนรักษาสถาปัตยกรรมโบราณโดยทั่วไปเริ่มจากขั้นตอนการตรวจสภาพ จากนั้นเป็นการบันทึกข้อมูล และการขุดแต่ง แต่หากพบว่าสภาพพังทลายหรือไม่แข็งแรงก็จำเป็นต้องบูรณะ การบูรณะจึงเป็นขั้นตอนสำคัญสำหรับสถาปัตยกรรมที่เสียหายมาก ขณะเดียวกันมีความยุ่งยากและสลับซับซ้อน การบูรณะที่ถูกต้องนั้นจำเป็นต้องศึกษาวิจัยเสียก่อน ในขณะที่มีความยุ่งยากและสลับซับซ้อน การบูรณะที่ถูกต้องนั้นจำเป็นต้องศึกษาวิจัยเสียก่อน ในลักษณะพหุวิชาการ ไม่ใช่เฉพาะนักโบราณคดีเท่านั้น แต่เป็นการร่วมมือทั้งจากสถาปนิก นักประวัติศาสตร์ศิลปะ นักวิทยาศาสตร์ เป็นต้น (ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.ป.ป. : 106-108) การบูรณะมีหลายวิธี วิธีหนึ่งซึ่งได้รับความนิยมทั่วไป โดยเฉพาะสถาปัตยกรรมซึ่ง

สร้างด้วยหินก็คือ วิธีการที่เรียกว่า “อนัสติโลซิส(Anastilosis)” ดังเช่น การบูรณะปราสาทหินพนมรุ้ง ปราสาทหินพิมาย หรือบุโรพุทโธที่อินโดนีเซีย หลักสำคัญของวิธีการนี้คือ การใส่เครื่องหมายหรือรหัส (ตามทิศ) บนก้อนหินแต่ละก้อน ก่อนเคลื่อนย้ายออกไป แล้วนำหินเข้ามาประกอบที่เดิมตามเครื่องหมายที่กำหนดไว้

การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมไทยยังมีแนวทางอื่น ๆ เช่น สนับสนุนให้ประชาชนหรือหน่วยงานราชการสร้างบ้านหรืออาคารทรงไทย ส่งเสริมการถ่ายทอดความรู้จากช่างอาวุโสสู่คนรุ่นใหม่ ที่สำคัญคือไม่ว่าแนวทางใด ๆ ควรมีวิจัยรณญาณในการนำเอกลักษณ์และค่านิยมตามวิถีชีวิตไทย ให้ผสมผสานเข้ากับวัสดุหรือเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ (ปัญญา เทพสิงห์, 2548)

2) ด้านประติมากรรม

ประติมากรรมมี 2 แบบ คือ แบบคงที่และแบบเคลื่อนย้ายได้ ซึ่งทั้งสองมีแนวทางอนุรักษ์แตกต่างกันในประเทศไทยแม้มีประติมากรรมหลายชนิด แต่ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับพระพุทธรูปเพราะเป็นมรดกทางศิลปะที่ทรงคุณค่าอย่างเห็นได้ชัด ทั้งแง่ศาสนา สังคม และรสนิยมทางความงาม พระพุทธรูปที่ชำรุดมากต้องเสริมความมั่นคงแข็งแรง หรือเพิ่มเติมส่วนที่ชำรุด แต่ต้องคำนึงถึงคุณค่าสูงสุดของพระพุทธรูปเป็นสิ่งสำคัญ พระพุทธรูปใดที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีและศิลปะสูงมาก จำเป็นต้องสงวนรักษาให้คงสภาพเดิมไว้ พระพุทธรูปใดที่มีคุณค่าทางปฐุนิยวัตถุ ควรพยายามอนุรักษ์ให้มีสภาพสมบูรณ์ดังเดิม พระพุทธรูปที่เสียหาย หากมีการต่อเติมพระเศียรควรให้ตรงกับแบบเดิมมากที่สุด หากไม่มีหลักฐานของเดิมก็ไม่ควรต่อเติมเข้าไป พระพุทธรูปที่มีการพอกปูนทับองค์พระพุทธรูปอยู่ภายในไม่ควรทำลายหรือทุบปูนออก เพราะบางครั้งจำเป็นต้องพิจารณาทั้งองค์ที่อยู่ภายในและภายนอกประกอบกัน การอนุรักษ์พระพุทธรูปนอกจากการซ่อมสงวนรักษาและการบูรณะแล้ว ยังมีวิธีการอื่น ๆ เช่นการสร้างสิ่งทดแทน การดูแลรักษา สำหรับการดูแลรักษาจำเป็นต้องวางมาตรการต่าง ๆ หรือ อาศัยความร่วมมือจากประชาชนอย่างยิ่ง (กรมศิลปากร, ม.ป.ป. 175-180)

3) จิตรกรรม

การอนุรักษ์จิตรกรรมไทยส่วนใหญ่เป็นจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งเขียนขึ้นตามโบสถ์ วิหาร หรือคฤหาสถูป การอนุรักษ์ไม่ว่ากรณีใด ๆ สิ่งสำคัญคือ การรักษาให้อยู่สภาพเดิมมากที่สุด แต่จิตรกรรมเป็นเรื่องละเอียดกว่า ต้องพิถีพิถันพิเศษ การเสริมความมั่นคงและป้องกันอันตรายจะต้องไม่กระทบกระเทือนต่อภาพ การอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังมีลำดับขั้นตอนต่อไปนี้ (กรมศิลปากร, ม.ป.ป. : 50-53)

1) การสำรวจเพื่อเก็บหลักฐาน บันทึกข้อมูล โดยวิธีถ่ายภาพ ทำแผนผัง แผนที่ การคัดอักษรจารึก หรือคัดลายเส้น เป็นต้น

2) การศึกษาค้นคว้า ทั้งนี้เพื่อพิจารณาถึงรายละเอียดต่าง ๆ ที่เป็นองค์ความรู้เช่น รูปแบบ อายุ ระดับฝีมือ แรงบันดาลใจ วัสดุ วิธีการ และความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม

3) การพิจารณาสาเหตุของความชำรุด และนำผลมาวิเคราะห์ทางวิทยาศาสตร์ เช่น การตรวจสอบความชื้น อุณหภูมิ ความสั่นสะเทือน จุดชีพ เป็นต้น

4) การทดลอง เมื่อทราบรายละเอียดและค้นพบสาเหตุแล้วในการเลือกหาแนวทางป้องกันบางครั้งต้องทดลองเสียก่อน เช่นการใช้สารเคมีเพื่อความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่นั้น ๆ

5) การสงวนรักษাজิตรกรรมฝาผนัง ขึ้นนี้อาจดำเนินการโดยวิธีทำความสะอาด สกปรก การจำกัดเกลือที่ผนัง การฉีกชั้นสีที่แยกหรือฟุ้งออกจากผนังและเสริมความมั่นคงระหว่างผนังกับสีรองพื้น หากจำเป็นต้องเคลื่อนย้ายก็อาจใช้วิธีสกัดตัดฝาผนัง หรือสกัดเฉพาะปูนรองพื้น หรือลอกออกเฉพาะชั้นสีของจิตรกรรม อย่างไรก็ตาม การสงวนรักษายังต้องประสานกับสถาปัตยกรรม ในเรื่องโครงสร้างอาคาร ความชื้น ความร้อน การหมุนเวียนของอากาศ ซึ่งจะส่งผลต่อจิตรกรรมที่อยู่ภายใน

การอนุรักษ์มรดกทางจิตรกรรมฝาผนังยังต้องอาศัยปัจจัยด้านอื่น ๆ โดยเฉพาะการเผยแพร่ความรู้แก่ประชาชน พระ หรือผู้เกี่ยวข้อง แม้อุณหภูมิวิธีที่ง่ายแต่ก็ยากในทางปฏิบัติ เพราะการอนุรักษ์ขึ้นอยู่กับจิตสำนึกแต่ละคน และต้องอาศัยเวลาในการอบรมบ่มนิสัยให้รู้จักรับผิดชอบในมรดกของชาติ พุทธศิลป์เป็นมรดกของชาติเช่นกันทั้งในแง่ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม อารยธรรม เชื้อชาติ ศาสนา ความงาม การเมือง การปกครอง ภูมิปัญญา เศรษฐกิจและสังคม คุณค่าเหล่านี้เป็นสิ่งที่ทุกคนควรตระหนัก และสร้างจิตสำนึกในอันที่จะอนุรักษ์มรดกทางศิลปอันมีคุณค่านี้ไว้

พุทธศิลป์ในประเทศไทยเป็นหน้าที่ของเราทุกคนที่จะอนุรักษ์ไว้ การอนุรักษ์พุทธศิลป์ทำได้หลายวิธี โดยอาจแยกตามประเภทของศิลปะ เช่น สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม ศิลปะหัตถกรรมหรืองานประยุกต์ศิลป์อื่น ๆ สถาปัตยกรรมอาจเริ่มจากการตรวจสอบสภาพบันทึกรายละเอียด ชูตแต่งหรือบูรณะ สำหรับจิตรกรรม ประติมากรรม ศิลปะหัตถกรรมควรเริ่มจากการสำรวจ ศึกษาสภาพชำรุด แล้วนำมาวิเคราะห์หาแนวทางป้องกัน หรือซ่อมสงวนรักษา นอกจากนี้ อาจมีแนวทางอื่น ๆ ซึ่งช่วยส่งผลต่อการอนุรักษ์ทางอ้อม เช่น การให้ความรู้แก่ประชาชน การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ หรือ การออกกฎหมายลงโทษผู้ทำลายและผู้ลักขโมย เป็นต้น

9. หลักในการอนุรักษ์พุทธศิลป์ที่ควรคำนึงถึง

ในการอนุรักษ์งานพุทธศิลป์ควรมีข้อคำนึงในการดูแลรักษาให้ถูกวิธี จะได้ว่ารู้ถึงการป้องกันดูว่าแก้ไขหรือปรับปรุงใหม่ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องภายในวัดควรสนใจในด้านต่างดังต่อไปนี้

1) ธรรมชาติสามารถป้องกันได้ เช่น ป้องกันการทำลายแตกหักจากต้นไม้ เถาวัลย์ น้ำท่วมพายุ ลม ฝน ฯลฯ

2) มนุษย์ ควรป้องกันการทำลายหลักฐานทางโบราณคดีและศิลปกรรมของชาติจากพ่อค้าของเก่า นักสะสมของเก่า ผู้แสวงหาทรัพย์สมบัติ

3) การพัฒนาประเทศ การสร้างถนน การขยายตัวเมือง การขยายพื้นที่ทำกิน จะต้องคำนึงถึงผลเสียทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม

4) การบริหารและการจัดการที่มีประสิทธิภาพ ต้องมีกำลังคน กำลังเงิน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและรับผิดชอบ

5) การอนุรักษ์โบราณสถานและสิ่งแวดล้อม ควรได้รับความร่วมมือจากหน่วยราชการทั้งทางตรงและทางอ้อม

แม้ว่าเราจะสร้างข้อเรียนรู้ในการอนุรักษ์งานพุทธศิลป์เป็นตำรามากน้อยเพียงใด ก็จะไม่เกิดผลหากเราไม่พัฒนาตรงที่จิตใจของคนในชาติให้เกิดแนวร่วมในการอนุรักษ์งานพุทธศิลป์ ควรจะปลูกฝังให้บุตรหลานให้เกิดความรักและหวงแหน อนุรักษ์และคอยเป็นหูเป็นตา ระวังไม่คนหรือสัตว์เข้ามาทำลาย หรือลัก ขโมย ควรจะให้การศึกษาแก่คนในชุมชนโดยการให้ความรู้ความเข้าใจ ให้ข้อคิดเห็น รวมถึงการสร้างค่านิยมในด้านการอนุรักษ์งานพุทธศิลป์ให้สืบดำรงในประเทศต่อไป (ปัญญา เทพสิงห์, 2548)

10. คุณค่าของพุทธศิลป์ในประเทศไทย

10.1 คุณค่าด้านประวัติศาสตร์

มนุษย์ทุกสังคมย่อมมีประวัติศาสตร์ของตนเอง ประวัติศาสตร์ หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างในอดีตที่ผ่านมาซึ่งประสบการณ์ของมนุษย์ ดังนั้นศิลปะอดีตจึงเป็นเครื่องยืนยันถึงประสบการณ์ของมนุษย์ได้เป็นอย่างดี และยังช่วยสะท้อนประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติที่ยังไม่ชัดเจนยิ่งขึ้น มีหลายครั้งที่หลักฐานเป็นรอยจารึก ตำนาน มิอาจชี้ชัดถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมในอดีต ต้องใช้หลักฐานทางศิลปะเป็นเครื่องยืนยัน และก็มีอยู่หลายครั้งที่การค้นพบหลักฐานใหม่ทางศิลปะได้ช่วยลบล้างทฤษฎีหรือความเชื่อเดิม ๆ ออกไป จึงไม่ผิดนักที่จะกล่าวว่ข้อค้นพบใหม่ ๆ เกี่ยวกับศิลปะในทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ศิลปะสามารถเปลี่ยนแปลงข้อมูลบางอย่างในประวัติศาสตร์ได้ ยกตัวอย่างเช่น การค้นพบเครื่องปั้นดินเผาและโบราณวัตถุมากมายสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย ทำให้นักวิชาการบางคนได้ตั้งสมมติฐานเกี่ยวกับชนชาติไทยใหม่ว่า อาจมีถิ่นกำเนิดอยู่ในประเทศไทยปัจจุบัน มิได้อพยพจากเทือกเขาอันไตหรือทางตอนใต้ของจีนตามแนวคิดเดิม

10.2 คุณค่าด้านวัฒนธรรมและอารยธรรม

ทั้งวัฒนธรรมและอารยธรรมจะเกี่ยวข้องกับศิลปะเพราะความเจริญและก้าวหน้าในส่วนหนึ่งพิจารณาจากผลงานทางศิลปะ ศิลปะเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นว่าสภาวะนั้น

อย่างน้อยมนุษย์ได้รับปัจจัยพื้นฐานหรือความมั่นคงในชีวิตเพียงพอแล้วสภาวะความอดอยาก โรคภัยไข้เจ็บ คงไม่ใช่แรงผลักดันให้มนุษย์สร้างสรรค์งานศิลปะ ศิลปะจึงเป็นเรื่องสูงส่ง เป็นสิ่งแสดงพัฒนาการของสังคมมนุษย์ในระดับสูง และเป็นเครื่องบ่งชี้ความเจริญก้าวหน้าทางวัฒนธรรม อารยธรรม ดังจะเห็นว่าชนชาติที่เจริญด้านอารยธรรม มักมีศิลปะเป็นเครื่องบ่งชี้ ดังเช่น เครื่องหยกในอารยธรรมจีน เทวาลัยในอารยธรรมอินเดีย หรือจิตรกรรมเช่นในอารยธรรมญี่ปุ่น เป็นต้น

10.3 คุณค่าด้านเชื้อชาติ

ศิลปะซึ่งหากพิจารณาจากงานสถาปัตยกรรมศาลจีน วัดจีน ประติมากรรมเจ้าแม่กวนอิม หรือเขียนทั้งหลาย สิ่งเหล่านี้ช่วยสะท้อนให้เห็นว่ามีเชื้อชาติจีนอาศัยอยู่หรือไม่หรือกรณีอื่น ๆ สิ่งสะท้อนถึงเชื้อชาติอินเดียก็คือเทวาลัยในศาสนาฮินดู ศิลปะจึงมีคุณค่าในด้านเชื้อชาติ เป็นเครื่องแบ่งแยกให้เห็นความแตกต่างระหว่างเชื้อชาติหนึ่งกับอีกเชื้อชาติหนึ่ง

10.4 คุณค่าด้านศาสนา

ศิลปะเด่น ๆ ในเอเชียโดยทั่วไปได้รับอิทธิพลจากศาสนา ศิลปะจึงทรงคุณค่าด้านศาสนาอย่างยิ่ง ผลงานศิลปะไม่ว่าเป็นพระพุทธรูป จิตรกรรมฝาผนัง พระพิมพ์ เทวรูปหรืออื่น ๆ ที่พบอยู่หลายแห่งในประเทศไทย พม่า อินเดีย อินโดนีเซีย ทิเบตล้วนเป็นเครื่องแสดงออกถึงความศรัทธาในศาสนา แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลการเผยแพร่ศาสนา การเชื่อมโยง และการถ่ายทอดแบบระหว่างภูมิภาคต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้มรดกทางศิลปะจึงเป็นหลักฐานที่นำมาใช้ศึกษาพฤติกรรมและคติความเชื่อทางศาสนาของมนุษย์ในอดีตที่ง่ายและมองเห็นชัดที่สุด (ปัญญาเทพสิงห์, 2548)

จิตรกรรมไทยที่เล่าเรื่องหรือแสดงเนื้อหาสาระทางศาสนา เช่น จิตรกรรมที่เล่าเรื่องพุทธประวัติ เรื่องทศชาติชาดก เรื่องที่เป็นปริศนาธรรม เป็นต้น ส่วนมากจะเป็นจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งนอกจากทำหน้าที่ประดับตกแต่งแล้วยังแสดงเรื่องราวทางศาสนาตามที่กล่าวว่าการถ่ายทอดคติทางศาสนา คติความเชื่อทางศาสนาได้รับการถ่ายทอดออกเป็นรูปธรรม โดยสื่อสารประติมากรรมและจิตรกรรม เพื่อก่อให้เกิดความรู้เข้าใจเรื่องราวในศาสนา ไน้มน้าวศรัทธาของผู้ชม ซึ่งนอกจากเป็นการสั่งสอนแล้วยังเป็นการสืบทอดศาสนาอย่างหนึ่งด้วย (สุโขทัยธรรมมาธิราช อ่างถึงใน มโน พิสุทธิรัตนานนท์, พิ2537: 196) จิตรกรรมที่เล่าเรื่องหรือแสดงเนื้อหาสาระทางศาสนา มีปรากฏตามวัดอารามที่มีชื่อ ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค เช่นจิตรกรรมฝาผนังเกี่ยวกับพระอดีตพุทธเจ้าบนผนัง จิตรกรรมในอุโบสถตามวัดต่างๆ นอกจากจะเป็นการเล่าเรื่องเกี่ยวกับพุทธประวัติ อีกทั้งล้วนแล้วแต่มีคุณค่าต่อการบำรุงส่งเสริม อันเป็นการเกื้อกูลและจรรโลงพระพุทธศาสนาให้สืบทอดยั่งยืนต่อมา (มโน พิสุทธิรัตนานนท์, 2547)

10.5 คุณค่าด้านการแสดงออกทางศิลปะ

การแสดงออกทางศิลปะในจิตรกรรมไทย โดยเฉพาะในด้านกระบวนการประดิษฐ์สร้างหรือเทคนิควิธี นับได้ว่าเกิดจากภูมิปัญญาของช่างฝีมือและศิลปินไทย เป็นการสะท้อนลักษณะความเป็นชนเผ่าไทย ไม่ว่าจะเป็น ลายประดับมุก ลายลงรักปิดทอง ลายเครื่องถม เป็นต้น ล้วนแต่เกิดจากภูมิปัญญาเชิงช่างของช่างฝีมือหรือศิลปินไทย คุณค่าด้านการแสดงออกทางศิลปะไทย ยังปรากฏในรูปแบบ ซึ่งได้สอดแทรกเนื้อหาเกี่ยวกับภาพชีวิตชาวบ้าน ช่างบางคนนั้นจะแสดงความงดงามการแต่งกาย การแสดงออก หรือแสดงความคิดของปราสาทราชวัง อาคารบ้านเรือน (มโน พิสุทธิรัตนานนท์, 2547)

10.6 คุณค่าด้านความงาม

ศิลปะช่วยให้มนุษย์มองเห็นความงาม ซึ่งเป็นหนทางยกระดับจิตใจ ตลอดจนรสนิยมและความดีงามทั้งปวง ทำให้มนุษย์กลายเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ดังที่ วิง ซิน ชาน (Wing Tsit Chan) นักปราชญ์จีนผู้หนึ่งกล่าวว่า จิตรกรรมจีนมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดความรู้สึกอ่อนโยน กระตุ้นความนึกคิดสร้างสรรค์อารมณ์ เพื่อว่าเมื่อผู้ดูล้นกรองจากภาพแล้วจะกลายเป็นคนน่านับถือ เป็นเพื่อนบ้านที่โอบอ้อมอารี เป็นลูกกตัญญูยิ่งขึ้นและมีจิตใจสูงส่ง กล่าวคือ เป็นมนุษย์ที่ดียิ่งขึ้น (สุวรรณา สถาอานันท์, 2333: 11 อ้างถึงใน ปัญญา เทพสิงห์, 2548)

ศิลปะเป็นเรื่องของความละเอียดอ่อน การพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ได้รับทั้งคุณค่าความงามและจิตใจอันประณีต ส่วนหนึ่งจึงมีพื้นฐานจากการศิลปะ โดยเฉพาะศิลปะที่เกี่ยวข้องกับศาสนาเพราะศาสนาเป็นเรื่องของจิตใจเช่นกัน ต่างกันที่ศาสนาให้คุณค่าที่ความดี ศิลปะให้คุณค่าที่ความงาม ซึ่งส่วนมากจะปรากฏในจิตรกรรมสมัยใหม่ และมีผสมผสานอยู่บ้างในจิตรกรรมไทยแบบประเพณีนิยม และโดยการสัมผัสผู้รู้ก็ยิ่งให้อารมณ์รู้สึกอ่อนช้อยกลมกลืนแบบไทย ๆ อันเป็นเอกลักษณ์ไทย คุณค่าความงามหรือสุนทรียภาพระดับผัสสะจะปรากฏโดดเด่นในจิตรกรรมไทยประเภทจิตรกรรมในสมุดข่อย จิตรกรรมลายลงรักปิดทอง จิตรกรรมมุกประดับจิตรกรรมฝาผนังแบบประเพณีไทย (มโน พิสุทธิรัตนานนท์, 2546)

10.7 คุณค่าด้านภูมิปัญญาความเป็นไทย

ศิลปะเป็นเครื่องสะท้อนภูมิปัญญาของมนุษย์อย่างหนึ่ง ทำให้รู้ถึงสติปัญญา ความเฉลียวฉลาด หรือการแก้ไขปัญหาของมนุษย์ โดยเฉพาะศิลปะในอดีตที่ดูเหมือนว่า มนุษย์ยังขาดความรู้ด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี แต่ก็มีหลายสิ่งที่ปรากฏขึ้นอย่างน่ามหัศจรรย์ สิ่งเหล่านี้แสดงถึงระดับภูมิปัญญาซึ่งได้รับจากแรงกระตุ้นภายใต้สิ่งแวดล้อมนั้น ๆ เพียงเพื่อเอาชนะธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัด โดยสร้างสรรค์เลียนแบบขึ้นใหม่ ในสิ่งที่ธรรมชาติขอมมีกลวิธีให้เกิด

ช่องเว้าภายใน โดยเรียงหินก้อนบนให้เหลื่อมซ้อนกันเรื่อย ๆ มีวิธีทดสอบการตั้งฉากของเสาหรือผนังโดยใช้เสาดิ่ง เป็นต้น เครื่องรักที่ปรากฏทั้งในพม่า ไทย จีน ญี่ปุ่น มนุษย์เรียนรู้ที่จะนำยางต้นรักมารองพื้นก่อนเขียนลาย ชาวพม่าใช้ขนหางม้าทำบาตรพระ ประสานด้วยยางรักสีดำ ทำให้รั้วซึม ขณะเดียวกันมีความยืดหยุ่น เบบาง แสดงถึงภูมิปัญญาในการเลือกสรรวัสดุ และวิธีสร้างสรรค์ให้สอดคล้องกับหน้าที่ใช้สอย (มโน พิสุทธิรัตนานนท์, 2546)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นุศรา โอริคาสะ (2535) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาของครูในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาของครูในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในด้านการใช้หลักสูตร วิธีสอนและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร การใช้สื่อการเรียนการสอน และการวัดและประเมินผลการเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถาม เกี่ยวกับสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาของครูในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาและแบบสัมภาษณ์อย่างมีโครงสร้างซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง ประชากรที่ใช้ในการวิจัยคือครูวิชาสังคมศึกษาที่สอนอยู่ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาจำนวน 214 คน สำหรับตอบแบบสอบถาม และผู้วิจัยเลือกสัมภาษณ์ครูวิชาสังคมศึกษาจำนวน 20 คน จากประชากรทั้งหมด วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ มัชฌิมเลขคณิต และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพการจัดการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา พบว่าครูวิชาสังคมศึกษาส่วนใหญ่มีการปฏิบัติมากทุกด้านดังนี้คือ ด้านการใช้หลักสูตร วิธีสอนและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร การใช้สื่อการเรียนการสอนและการวัดและประเมินผลการเรียน 2) ปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา พบว่า ครูวิชาสังคมศึกษาส่วนใหญ่มีปัญหามากในด้านการใช้สื่อเพื่อการเรียนการสอน แต่มีปัญหาน้อยในด้านการใช้หลักสูตร วิธีสอนและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร และการวัดและประเมินผลการเรียน โรงเรียนพระปริยัติธรรมยังมีปัญหาอยู่มาก ไม่ว่าจะเป็นด้านสภาพการจัดการเรียนการสอน อีกทั้งสภาพปัญหาการใช้สื่อการเรียนการสอนในวิชาสังคมศึกษา เนื่องจากบางโรงเรียนขาดงบประมาณในการสนับสนุนและอยู่ในถิ่นทุรกันดาร ทำให้ขาดการพัฒนาและขาดความทันสมัยในการรับสื่อการเรียนการสอน

มนัส ภาคภูมิ รั้งสวรรค์ ทิมพันธ์พงษ์ และคณะ (2538) ได้ทำวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพ

ปัจจุบันปัญหาการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ให้ตอบสนองนโยบายของรัฐและคณะสงฆ์ โดยวิธีการสังเคราะห์จากเอกสารและเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ จากผู้บริหารกรมการศาสนา พระสังฆาธิการ ผู้บริหารโรงเรียน คณะครู นักเรียน โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ผลการวิจัยพบว่า การจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาสามารถตอบสนองนโยบายการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานของรัฐ ช่วยให้พระภิกษุสามเณรได้รับโอกาสทางการศึกษาช่วยเหลือประโยชน์เกี่ยวกับการศึกษาธรรม-บาลี และเสริมสร้างสัมพันธอันดีระหว่างชุมชนกับวัด การดำเนินการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ยังมีความแตกต่างกันมาก ในการบริหารและการจัดการ รวมไปถึงคุณภาพการจัดการศึกษา ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับโรงเรียนมัธยมศึกษาในสังกัดหน่วยงานอื่น ๆ และในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาด้วยกันเองกล่าวคือ แนวทางการดำเนินงานยังไม่เป็นระบบชัดเจน มีความขาดแคลนในแทบทุกด้าน อาทิ งบประมาณ อาคารสถานที่ บุคลากร สื่อการเรียนการสอน ผลการวิจัยครั้งนี้ ชี้ให้เห็นว่า ต้องมีการปรับปรุงการดำเนินงานการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมอย่างจริงจังและต่อเนื่อง รวมไปถึงการกำหนดรูปแบบการจัดการศึกษา ที่เหมาะสมในอันจะช่วยพัฒนาการจัดการศึกษา โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ตอบสนองนโยบายของรัฐและคณะสงฆ์ที่ให้พระภิกษุสามเณรเป็นศาสนทายาทที่ดี เมื่อลาสิกขาบทก็สามารถเป็นพลเมืองที่ดีของชาติต่อไป

ภัทรพร อุตพันธ์ (2550) ได้ทำวิจัยเรื่อง แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาโรงเรียนพระปริยัติธรรมในภาคใต้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาโรงเรียนพระปริยัติธรรมในภาคใต้ ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาโรงเรียนพระปริยัติธรรมในภาคใต้ และนำเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาโรงเรียนพระปริยัติธรรมในภาคใต้ โดยการคัดเลือกแบบเจาะจงและสุ่มอย่างง่าย ได้โรงเรียนมา 2 แห่ง คือ โรงเรียน ก และ โรงเรียน ข การวิจัยเป็นการวิจัยเชิงสำรวจแบบลงพื้นที่ โดยการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม โดยแต่ละโรงเรียนจะมีผู้ให้ข้อมูลแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ ชุมชน เช่น ผู้นำชุมชน ประชาชน เป็นต้น กลุ่มโรงเรียน เช่น ผู้อำนวยการโรงเรียน ผู้จัดการโรงเรียน และครู ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนไม่ค่อยได้เข้ามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาโดยตรง แต่จะเข้ามาในลักษณะของการบริจาคเงินและอุปกรณ์การเรียนการสอนต่าง ๆ 2) ปัญหาการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการพัฒนาโรงเรียนพระปริยัติธรรมในภาคใต้ คือ ระบบการบริหารงานด้านวิชาการของโรงเรียนไม่เอื้อต่อการเข้ามามีมีส่วนร่วมของชุมชน ระบบการบริหารงบประมาณไม่ดี ครูไม่มีคุณภาพ ช่วงเวลาที่โรงเรียนจัดกิจกรรมไม่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน 3) ปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาโรงเรียนพระปริยัติธรรมในภาคใต้ ประกอบด้วย 3 กลุ่มใหญ่ คือ ปัจจัยเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม ปัจจัยด้านสังคมและ

วัฒนธรรม และปัจจัยด้านกายภาพ 4) ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาโรงเรียนพระปริยัติธรรม ในภาคใต้ ประกอบด้วย 3 กลุ่มใหญ่คือ ปัจจัยเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม ปัจจัยด้านความเชื่อค่านิยมและ ปัจจัยด้านการเมืองการปกครองท้องถิ่น

5) แนวทางการมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนพระปริยัติธรรมในภาคใต้ แบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ (1) ด้านวิชาการ ได้แก่อบรมคณะกรรมการสถานศึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจในการจัดการศึกษา สร้างเครือข่ายด้านวิชาการกับโรงเรียนสังกัดอื่น ๆ อบรมให้ความรู้แก่ชุมชนเกี่ยวกับการทำหลักสูตรท้องถิ่น (2) ด้านงบประมาณ ได้แก่ จัดตั้งคณะกรรมการที่เป็นตัวแทนจากชุมชนขึ้นมาดูแล (3) ด้านบุคลากร ได้แก่ การพัฒนาคุณลักษณะของผู้จัดการโรงเรียน การพัฒนาคุณลักษณะของพระสงฆ์และสามเณร สร้างเครือข่ายครูกับโรงเรียนอื่น (4) ด้านบริหารงานทั่วไป ได้แก่ สร้างเครือข่ายกับ กศน. ร่วมกันจัดแหล่งเรียนรู้ให้ชุมชน โดยให้ กศน. เข้ามาจัดกิจกรรมอาชีพให้ชุมชน จัดกิจกรรมเชื่อมสัมพันธ์กับชุมชน สร้างเครือข่ายการประชาสัมพันธ์ ปัญหาที่ยังต้องปรับแก้ไขและเริ่มลงมือกระทำนั้นก็คือ การเชื่อมความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมทั้งสองศาสนาในท้องถิ่นให้มากขึ้น เนื่องจากภาคใต้ในประเทศไทย มีประชากรที่นับถือศาสนาอิสลามอยู่เป็นจำนวนมาก การจะได้รับความร่วมมือจากชุมชน โรงเรียนเองก็ต้องประชาสัมพันธ์ การบอกกล่าวข่าวสารต่าง ๆ ให้ชุมชนได้รับทราบเพื่อได้พัฒนาไปในทางเดียวกันระหว่างโรงเรียนพระปริยัติธรรมในภาคใต้กับชุมชน

กลุ่มวิจัยและพัฒนาสำนักพัฒนาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เขตการศึกษา 6 จังหวัดลพบุรี (2538) ได้รายงานผลการวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพและความคาดหวังในการดำเนินงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในเขตการศึกษา 6 มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย เพื่อศึกษาสภาพและความคาดหวังในการดำเนินงานโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาในเขตการศึกษา 6 ผลการวิจัยได้ข้อสรุป 4 ด้านคือ ด้านที่ 1) สภาพทั่วไปของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในเขตการศึกษา 6 ทุกแห่งเป็นประเภทโรงเรียนขนาดเล็กและเล็กมาก โดยนักเรียนทั้งหมดพักอยู่ในโรงเรียน ซึ่งโรงเรียนแต่ละแห่งมีสภาพบริบทและปัจจัยที่แตกต่างกัน เช่น ขนาดของชุมชนและวัดที่โรงเรียนตั้งอยู่ อาคารเรียน วัสดุอุปกรณ์การเรียนเงินทุนสนับสนุนแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับแหล่งเงินทุนสนับสนุน 2) ผลการวิเคราะห์สภาพและความหวังการดำเนินงานในปัจจุบันในด้านวิชาการ ด้านการบริหาร พบว่ามีข้อแตกต่างกันอย่างมาก 3) ผลการวิเคราะห์ความคาดหวังในการดำเนินการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในทัศนะของนักเรียน พบว่าสภาพการดำเนินงานโรงเรียนในปัจจุบันทุกข้อมีค่าแตกต่างกันมาก 4) ผลการวิเคราะห์สภาพความเข้าใจของประชาชนทั่วไปเกี่ยวกับโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่ไม่มีบุตรหลานไปเข้าเรียน ส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการมีโรงเรียน

และสามารถให้การสนับสนุนการศึกษาของสงฆ์ด้วยการถวายภัตตาหาร ถวายอุปกรณ์การศึกษา ถวายทุนการศึกษาและทอดผ้าป่าเพื่อการศึกษาเป็นส่วนใหญ่

ชัยวัฒน์ภัทร เลาสตัย (2551) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาการจัดการเรียนการสอนวิชา ศิลปศึกษาโดยบูรณาการพุทธธรรมในโรงเรียนวิถีพุทธ ระดับประถมศึกษา จังหวัดสงขลา มี วัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อ ศึกษาแนวทางการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาโดยบูรณาการ พุทธธรรมในโรงเรียนวิถีพุทธ ระดับประถมศึกษา ในจังหวัดสงขลา ในด้านวัตถุประสงค์ ด้านสาระ การเรียนรู้ ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านสิ่งแวดล้อมทางการศึกษา และด้านภาวะประเมิณผล การเรียนรู้ ผลวิจัยพบว่า 1) ครูศิลปศึกษามีความคิดเห็นในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง ในองค์ประกอบ การจัดการเรียนการสอน ด้านวัตถุประสงค์การสอน ด้านสิ่งแวดล้อมทางการเรียนและด้านการวัด และประเมินผล และมีความคิดเห็นในระดับเห็นด้วยในด้านวัตถุประสงค์การสอนและการจัดการ เรียนการสอน 2) นักวิชาการศึกษานิเทศน์ผู้รับผิดชอบโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ จังหวัดสงขลาและ ครูผู้สอนวิชา โดยควรกำหนดวัตถุประสงค์โดยใช้หลักไตรสิกขาในการบูรณาการเพื่อพัฒนา ผู้เรียนเป็นองค์รวม ควรมีเนื้อหาสาระที่หลากหลาย เน้นให้ผู้เรียนได้สร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ตาม ความคิด จินตนาการ อย่างอิสระ สอดคล้องกับความสนใจ สภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตของผู้เรียน และสอดแทรกหลักธรรมที่สามารถใช้เป็นหลักในการทำงานศิลปะและการประพฤติตนเป็นคนดี เช่น อิทธิบาท 4 เบญจศีล เบญจธรรม เป็นต้น และควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นให้ ผู้เรียนได้ทำกิจกรรมศิลปะร่วมกับผู้อื่น ควรมีบรรยากาศการเรียนการสอนที่เน้นความร่วมมือ การ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ในการทำกิจกรรมศิลปะ ห้องเรียนศิลปะควรมี บรรยากาศที่สงบ ใกล้ชิดธรรมชาติเพื่อให้ผู้เรียนได้ทำงานศิลปะ อย่างมีสมาธิและมีความสุขและ ควรมีการวัดและประเมินผล ตามสภาพจริง ด้วยวิธีการที่หลากหลายให้ครอบคลุมด้านตามหลัก ภาวนา 4 3) นักวิชาการศึกษา ศักขานิเทศน์ผู้รับผิดชอบโครงการเรียนวิถีพุทธ จังหวัด สงขลา และครูผู้สอนศิลปศึกษาในโรงเรียนวิถีพุทธมีข้อเสนอแนะว่าต้องการงบประมาณ ใน ด้านวัสดุอุปกรณ์ทางศิลปะ รวมถึงยังขาดห้องปฏิบัติการทางศิลปะ และต้องการให้มีการอบรม พัฒนาครูศิลปศึกษา และพาครูศิลปศึกษาไปศึกษาดูงาน เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน ศิลปศึกษา โดยบูรณาการพุทธธรรม อย่างสม่ำเสมอ

บุตรีรินทร์ คำหุ่ง (2544) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาบทบาทครูศิลปศึกษาในการจัด กระบวนการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย ตามการรับรู้ของครูศิลปศึกษา ใน โรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายสังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาบทบาทของครูศิลปศึกษาในการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติ พ.ศ.2542 เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยในด้านการกำหนดวัตถุประสงค์การ

เรียนรู้ การกำหนดเนื้อหาการเรียนรู้ การใช้สื่อการสอนการดำเนินกิจกรรมและวิธีการเรียนรู้ การวัดประเมินผล การจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ และบทบาทครูเกี่ยวกับการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย ตามการรับรู้ของครูศิลปศึกษาในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายสังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างเป็นครูศิลปศึกษา 113 คน และหัวหน้าหมวดวิชาศิลปศึกษา 7 คน จาก 113 โรงเรียน เครื่องมือในการวิจัยเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยเป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบ แบบประเมินค่า แบบปลายเปิด และการสัมภาษณ์วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าความถี่ โดยส่งแบบสอบถามจำนวน 113 ฉบับทางไปรษณีย์และได้รับกลับคืนมาจำนวน 91 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 80.53 ผลการวิจัยพบว่า ครูศิลปศึกษามีบทบาทในการจัดกระบวนการเรียนรู้ศิลปกรรมไทยระดับมากได้แก่ ด้านการวัดประเมินผล เน้นประเมินผลจากผลงานนักเรียน และด้านการจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ เน้นให้นักเรียนได้ปฏิบัติงานอย่างอิสระ ส่วนบทบาทที่ปฏิบัติในระดับปานกลางได้แก่ ด้านการกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้ เน้นให้นักเรียนสามารถสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมไทยได้ ด้านการกำหนดเนื้อหา เน้นเนื้อหาเรื่องจิตรกรรมไทยด้านการใช้สื่อการสอน เน้นใช้สื่อรูปภาพศิลปกรรมไทย ด้านการดำเนินกิจกรรมและวิธีการเรียนรู้ เน้นให้นักเรียนฝึกปฏิบัติงาน การปฏิบัติตนเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ เน้นอบรมปลูกฝังจิตสำนึกให้นักเรียนเห็นคุณค่าของศิลปกรรมไทยควบคู่กับการสอน ด้านความคิดเห็นพบว่า ครูศิลปศึกษามีบทบาทและมีส่วนในการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยเป็นอย่างมาก โดยเน้นการสอนที่ปลูกฝังจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าของศิลปะไทย ศิลปกรรมไทยถือเป็นเอกลักษณ์ของชาติ การอนุรักษ์จะทำให้เกิดความชื่นชมและภาคภูมิใจ ครูควรปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับความเป็นไทย กิจกรรมที่ครูเคยจัด คือ นำนักเรียนไปทัศนศึกษาตามแหล่งศิลปกรรมไทยต่างๆ การจัดกระบวนการเรียนรู้โดยเน้นเด็กเป็นสำคัญนั้น ครูศิลปศึกษาเห็นว่ามีเหมาะสม โดยการเรียนศิลปะไทยจะทำให้เด็กให้มีสมาธิและมีจิตใจละเอียดอ่อน เด็กจะได้รับประสบการณ์ตรงจากภูมิปัญญาในท้องถิ่น ส่วนปัญหาสำคัญในการอนุรักษ์ เกิดจากครูและนักเรียนไม่สนใจศิลปะไทย อีกทั้งความเจริญทางเทคโนโลยีและวัฒนธรรมต่างชาตินี้มีมากเกินไปครูควรค่อยๆ ให้นมข้าวและให้เด็กได้เรียนอย่างเสรี และคอยสอดแทรกเนื้อหาศิลปะไทยในการสอนเสมอ นโยบายการศึกษาด้านศิลปะและวัฒนธรรมควรชัดเจน และทุกคนควรมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย

ศิวาภรณ์ รัตนพันธุ์ (2537) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาและอนุรักษ์วัดในกรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนและ เมือง สภาพโดยทั่วไปของวัดในกรุงเทพฯ สภาพปัญหาและบทบาทของวัดในปัจจุบัน เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาและอนุรักษ์วัดในกรุงเทพมหานคร ในการศึกษาได้แบ่งกลุ่มพื้นที่ศึกษาและกำหนดวัดกรณีศึกษาออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ วัดในเขตเมืองเก่า (วัดอรุณราชวราราม)

วัดในเขตพณิชยกรรม (วัดสุทัศน์เทพวราราม) วัดใน เขตธุรกิจ (วัดปทุมวราราม) วัดในเขต ศูนย์กลางขนาดย่อย (วัดลาดพร้าว) วัดใน เขตพักอาศัยในชานเมือง (วัดคูบัว) โดยแบ่งตาม ลักษณะเด่นเชิงกิจกรรมของพื้นที่ เมืองในกรุงเทพมหานคร จากการศึกษาพบว่า วัดใน กรุงเทพมหานครประสบปัญหาการถูกทำลายสภาพภูมิทัศน์ อันเนื่องมาจากกิจกรรมการใช้ที่ดิน ในบริเวณวัดที่มีลักษณะไม่เหมาะสม ทำให้ขาดความสงบและขัดต่อบทบาทในการ เป็นศาสน สถาน การเพิ่มบทบาทของวัดในด้านการท่องเที่ยวที่ขาดการวางแผนอย่างระมัดระวัง เป็นส่วน ทำลายเอกลักษณ์ของวัด สภาพความเสื่อมโทรมของศิลปโบราณสถาน ซึ่งขาดการทำนุบำรุง อย่างถูกต้อง และผลกระทบจากสภาวะเป็นพิษของสิ่งแวดล้อมเมือง รวมไปถึงสภาพความแออัด ทรวดโทรมของชุมชนแวดล้อมวัดมีส่วนทำให้วัดขาดความงาม บทบาทของวัดที่เคยมีต่อชุมชนใน ลักษณะสร้างสรรค์มีความสำคัญลดน้อยลง โดยมีสถาบัน อื่นมารับหน้าที่แทน เช่น โรงเรียน สภา สังคมสังเคราะห์ และบทบาทที่เพิ่มขึ้นในปัจจุบัน คือ การใช้วัดเป็นสถานที่จอดรถและการ ให้บริการทางด้านการฌาปนกิจ จึง กล่าวได้ว่าวัดมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นและทำให้เกิด ความพลุกพล่าน สับสนภายในบริเวณวัด นอกจากนี้ความประพฤติอันไม่เหมาะสมของสงฆ์มีส่วน ทำลายภาพพจน์ที่ดีของวัดที่มีต่อประชาชน การศึกษานี้จึงเป็นการศึกษาปัญหาของวัดและชุมชน และได้ให้ข้อเสนอแนะใน การแก้ปัญหาดังกล่าว โดยจัดระดับปัญหาเป็น 2 ระดับคือ ปัญหาใน ระดับวัดและปัญหาในระดับชุมชน เสนอให้ปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ โดยเน้นการอนุรักษ์ สภาพโบราณสถานสำคัญ และเสนอให้มีกิจกรรมเพิ่มเติมทางศิลปวัฒนธรรมรวมถึง การ พัฒนาชุมชน เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างวัดและชุมชน นอกจากนี้ยังเสนอแนะแนวทางให้ ภาครัฐเห็นความสำคัญในการอนุรักษ์มรดกของชาติ และเข้ามามีส่วนช่วยสนับสนุนอย่างจริงจัง เพื่อให้การปฏิบัติทำได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ณริศรา พุกษะวัน (2547) ได้ทำการวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ เรื่อง เครื่องปั้นดินเผา โดยการใช้ DISCIPLINE-BASED ART EDUCATION เป็นฐาน ในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดสุโขทัย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนา หลักสูตรท้องถิ่นกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ เรื่องเครื่องปั้นดินเผา โดยการใช้ DISCIPLINE-BASED ART EDUCATION เป็นฐานในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดสุโขทัย ในด้านการกำหนด วัตถุประสงค์ เนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน การประเมินผล สื่อการสอนและแหล่งการเรียนรู้ กลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา 171 คน และช่างผู้ผลิตงานเครื่องปั้นดินเผา 16 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม แบบ สัมภาษณ์และแบบสังเกตประกอบการวิจัย วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วน เบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการพัฒนาหลักสูตรกลุ่ม สาระการเรียนรู้ศิลปะ เรื่องเครื่องปั้นดินเผา สรุปสาระสำคัญด้านต่าง ๆ ดังนี้ 1) การกำหนด

วัตถุประสงค์ ผู้เรียนควรได้รับการส่งเสริมให้มีความรัก ภูมิใจ และเห็นคุณค่าความสำคัญของชุมชน ที่ตนอาศัยอยู่ อันนำไปสู่การพัฒนาและสืบทอดภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาพื้นบ้านสุขโขทัย 2) การกำหนดเนื้อหาสาระ ผู้เรียนควรเรียนรู้เกี่ยวกับ ประวัติความเป็นมาของเครื่องปั้นดินเผา พื้นบ้านในอดีต และเครื่องปั้นดินเผาสุขโขทัย 3) การกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้เรียนควรได้ไป ทัศนศึกษาในแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาในชุมชน 4) การประเมินผล ผู้เรียนสามารถอธิบาย ประวัติที่มาของชุมชนเครื่องปั้นดินเผาของตนและทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นที่เอื้ออำนวยความ สะดวกในการผลิตงานเครื่องปั้นดินเผา 5) สื่อและแหล่งการเรียนรู้ ผู้เรียนได้เรียนรู้จาก โบราณวัตถุ โบราณสถานในชุมชน เช่น แหล่งเตาเผาโบราณ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ควรให้ผู้ที่มีส่วน เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาให้ความสำคัญกับแนวทางการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นด้าน ประวัติศาสตร์ศิลป์ของเครื่องปั้นดินเผาเป็นแกนนำสู่องค์ความรู้ทางสุนทรียศาสตร์ ศิลปะปฏิบัติ ศิลปวิจารณ์และชุมชนที่ตนอาศัยอยู่

พระมหาอุดม ปญญโก (อรรถศาสตร์ศรี, 2547) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ พุทธศิลป์เชิงสุนทรียศาสตร์ (กรณีเฉพาะพระพุทธรูปสมัยอยุธยา) โดยมีจุดประสงค์ที่จะศึกษา วิเคราะห์พุทธศิลป์เชิงสุนทรียศาสตร์ โดยศึกษากรณีเฉพาะพระพุทธรูปในสมัยอยุธยา จาก การศึกษาวิเคราะห์พบว่า ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ในตะวันตกกับพุทธปรัชญาเถรวาทมีความ แตกต่างกันใน 2 ประเด็นหลัก คือ ความมีอยู่ของความงาม ซึ่งทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ตะวันตก อธิบายไปใน 3 แนวทางตามพื้นฐานอภิปรัชญาได้แก่ 1) แนวคิดแบบวัตถุนิยมหรือสสารนิยม ซึ่งมี ทรรศนะว่า สิ่งที่มีอยู่จริง คือวัตถุเท่านั้น 2) แนวคิดแบบจิตนิยม มีทรรศนะว่า สิ่งที่มีอยู่จริงคือจิต เท่านั้น 3) แนวคิดแบบทวินิยม มีทรรศนะว่า ทั้งวัตถุหรือสสารและจิตเป็นสิ่งที่อยู่จริง ขณะที่ พุทธปรัชญาเถรวาท มีพื้นฐานแนวคิดทางอภิปรัชญา ที่แตกต่างกับแนวคิดวัตถุนิยมและจิตนิยม เพราะพุทธปรัชญาเถรวาทมิได้มีแนวคิดแบบสุดโต่งไปด้านใดด้านหนึ่ง และมีลักษณะบางอย่าง คล้ายกับทวินิยม แต่ก็แตกต่างกับทวินิยมแบบตะวันตก เพราะพุทธรูปปรัชญาเถรวาท มีทรรศนะ เกี่ยวกับการมีอยู่ของจิตและสสารวัตถุบนพื้นฐานของหลักไตรลักษณ์ และหลักอิทัปปัจจยตา หรือปัจจุสมุปบาท ประเด็นที่สอง เรื่องเกณฑ์การตัดสินคุณค่าของความงาม ในประเด็นนี้ สุนทรียศาสตร์ตะวันตกได้เสนอทฤษฎีในการตัดสินคุณค่าของความงาม 3 ทฤษฎี ได้แก่ 1) ทฤษฎีอัตวิสัยหรือจิตวิสัย มีทรรศนะว่า ความงามขึ้นอยู่กับจิต คือความงามขึ้นอยู่กับจิต 2) ทฤษฎีปรวิสัยหรือวัตถุวิสัย คือความงามมีอยู่ที่วัตถุ โดยเป็นอิสระจากจิต 3) ทฤษฎีสัมพัทธวิสัย คือ ความงามเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับวัตถุ ส่วนพุทธสุนทรียศาสตร์มีความงาม 2 ระดับประกอบไปด้วย 1) ความงามภายนอกคือ เป็นความงามของรูปธรรม อาทิความงามของรูป ความงามของวัตถุต่าง ๆ 2) ความงามภายในคือ เป็นความงามที่เกี่ยวกับเรื่องนามธรรม อาทิ ความงามของจิตใจที่ประกอบด้วยกุศลธรรมต่าง ๆ อีกประการหนึ่ง พุทธปรัชญาเถรวาท ให้

พิจารณาคุณค่าของความงามเป็น 2 ลักษณะ คือคุณค่าเทียม หมายถึงคุณค่าของความงามอันเกี่ยวข้องกับต้นหาหรือสนองต้นหา ส่วนคุณค่าแท้หมายถึงคุณค่าของความงามที่เกี่ยวข้องกับปัญญา หรือการสนองปัญญา

ก่องแก้ว เจริญอักษร (2542) ได้รายงานผลวิจัยเรื่อง รูปแบบการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมการคิด : วิชาธรรมวิทยา มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการคิดของผู้เรียนตามหลักพุทธศาสตร์ที่เรียกว่า “วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ” ซึ่งผู้วิจัยจัดรูปแบบการเรียนการสอนโดยใช้ปัจจัยแนวพุทธ 2 ประการควบคู่กันไป ปัจจัยภายนอกได้แก่ การจัดสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสมเพื่อสร้างศรัทธาและทัศนคติที่ดีต่อการเรียนรู้และปัจจัยภายใน คือ การส่งเสริมให้ผู้เรียนใช้ความคิดต่อสิ่งที่ได้สัมผัสอย่างมีวิจารณญาณ ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างประชากรมีความสามารถทางการคิดตามแนวโยนิโสมนสิการมากที่สุด และรองลงมาใน 4 วิธี ได้แก่ 1. คิดแบบรู้คุณค่าแท้-คุณค่าเทียม 2. คิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ 3. คิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ และ 4. คิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัยและพบว่า นิสิตมีความสามารถทางการคิดแบบโยนิโสมนสิการโดยนำมาเชื่อมโยงกันหลายวิธี และเมื่อสิ้นสุดการเรียนแล้ว กลุ่มตัวอย่างประชากรที่เป็นนิสิตที่มีวิธีคิดแบบเร้าคุณธรรม คือให้กำลังใจตนเองในการพัฒนาตน มีจำนวนเพิ่มขึ้น

ประภาศรี สีหอำไพ (2539) ได้รายงานผลการวิจัยเรื่อง อิทธิพลของพระพุทธศาสนาในการพัฒนาสำนึกความเป็นไทยของนักเรียนโรงเรียนวัดไทยในสหรัฐอเมริกา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ศึกษากระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา วิเคราะห์กระบวนการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสำนึกความเป็นไทยและอิทธิพลของพระพุทธศาสนาในการพัฒนาสำนึกความเป็นไทยของนักเรียนโรงเรียนวัดไทยในสหรัฐอเมริกาโดยมีขอบเขตการวิจัยในพระพุทธศาสนาไทยแบบเถรวาท การเลือกกลุ่มตัวอย่างคือประชากรทั้งหมดตามวัตถุประสงค์ประกอบด้วยพระสงฆ์ ครู ผู้ปกครอง กรรมการวัด ประธานชมรม จำนวน 223 คน นักเรียน 172 คน ผู้ทรงคุณวุฒิ 51 คน และหัวหน้าสงฆ์หรือเจ้าอาวาส 12 รูป รวมกลุ่มตัวอย่าง 458 คน ศึกษาเฉพาะโรงเรียนวัดไทย 12 แห่งที่เป็นหน่วยจัดการศึกษาของคณะครูศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ดำเนินการวิจัยโดยการวิเคราะห์เนื้อหา การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ข้อมูลเบื้องต้นจากผู้ทรงคุณวุฒิและการสัมภาษณ์ นำข้อมูลไปหาค่าเฉลี่ยความเห็น (X) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ค่าสัมประสิทธิ์การกระจายความเห็น (C.V.%) ผลการวิจัยพบว่าหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมกับเยาวชนไทยในสหรัฐอเมริกา ได้แก่ คุณสมบัติของคนดีเช่น ศีล 5 มีผู้เห็นด้วยมากและเห็นสอดคล้องกัน (C.V.% = 20.5) ว่าพระสงฆ์อบรมบ่มนิสัยให้นักเรียนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีและปลูกฝังสำนึกความเป็นไทยให้นักเรียนได้สำเร็จอย่างมาก (X = 4.18 และ 4.23) ถ้าไม่มีวัดไทยพ่อแม่ทำให้ผู้เรียนเป็นไทยได้ปาน

กลาง ($X = 2.70$) กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยมากที่สุดว่าวัดไทยเป็นศูนย์กลางของชุมชนไทย ($X = 4.54$) และเห็นด้วยมากกว่าโรงเรียนทำให้มีคนไทยมาวัดมากขึ้น ($X = 4.35$)

ดุขฎฐฎ โยเลลาและคณะ (มปป.) ฎได้รายงานผลการวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างลักษณะทางพุทธศาสนา ลักษณะทางจิตและผลการปฏิบัติงานตามหน้าที่ของครูและพยาบาล มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อศึกษาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของลักษณะทางพุทธศาสนาซึ่งประกอบด้วยความเชื่อทางพุทธศาสนา การปฏิบัติทางพุทธศาสนา และวิถีชีวิตแบบพุทธ ในการอธิบายผลการปฏิบัติงานตามหน้าที่ของครูและพยาบาล โดยศึกษาเปรียบเทียบกับลักษณะทางจิตที่สำคัญคือ ทศนคตต่ออาชีพ การรับรู้การสนับสนุนทางสังคม สุขภาพจิต เหตุผลเชิงจริยธรรม แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ความเชื่ออำนาจภายในและภายนอกของตน กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาคั้งนี้คือ ครูผู้สอนจำนวน 400 คน และพยาบาลจำนวน 293 คน เครื่องมือที่ใช้ในการดในกลุ่มครูลักษณะทางพุทธส่งผลทางอ้อมต่อการปฏิบัติงานครู แต่ในกลุ่มพยาบาลพบว่าลักษณะทางพุทธส่งผลทางตรงต่อการปฏิบัติงานพยาบาล นอกจากนี้พบว่าในกลุ่มพยาบาล ลักษณะทางพุทธศาสนาอธิบายการปฏิบัติงานพยาบาลได้ดีกว่าลักษณะทางจิต ในกลุ่มครูพบผลตรงกันข้ามคือ กลุ่มตัวแปรลักษณะทางจิต อธิบายการปฏิบัติงานครูได้ดีกว่าลักษณะทางพุทธศาสนา

รณภพ เตชะวงศ์ (2552) ฎได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาศิลปะพื้นถิ่นอีสานเพื่อประยุกต์ใช้ในงานจิตรกรรมร่วมสมัยจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดมหาสารคาม โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาภาพจิตรกรรมที่ปรากฏบนฝาผนังโบสถ์ วิหาร ซึ่งเป็นงานจิตรกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อรับใช้ศาสนาเนื้อหาของภาพเกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธ ในภาคอีสานเรียกว่า “ฐูปแต้ม” ส่วนโบสถ์นั้น จะเรียกว่า “สิม” น่าจะมาจากคำว่า “สิมา หรือ “เสมา” มีหลายรูปแบบส่วนมากในภาคอีสานมักจะเขียนอยู่ผนังด้านนอกของสิมหรือโบสถ์ ฐูปแต้มอีสานนิยมเขียนบนผนังทั้งด้านในและด้านนอก การที่ช่างแต้มวาดบนผนังด้านนอกน่าจะเป็นด้วยเหตุผลดังนี้ ประการแรก สิมอีสานสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยทางพิธีกรรมของสงฆ์ พระภิกษุที่ประกอบพิธีกรรมมีจำนวนไม่เกิน 10 รูป สิมจึงมีขนาดเล็ก มุมมองของภาพจำกัด แสงสว่างภายในก็น้อย ประการที่สอง สิมเป็นเขตสังฆาวาส ผู้ที่จะเข้าภายในสิมได้เป็นเพียงพระภิกษุ ห้ามสตรีขึ้นโดยเด็ดขาด ดังนั้นถ้าจะเขียนภาพเฉพาะภายในคนทั่วไปก็อาจไม่เห็น บางแห่งจึงนิยมเขียนไว้ผนังด้านนอกทั้งสี่ผนัง โดยเฉพาะภาพไตรภูมิ ซึ่งเป็นภาพเตือนสติคนให้คำนึงถึงบาปกรรม ช่างแต้มนิยมวาดไว้ด้านหน้าสิม ซึ่งเป็นผนังที่เด่น สิมก่อผนังเป็นสิมที่ปรากฏฐูปแต้ม เพราะเป็นสิมเดียวที่มีเนื้อที่ของผนังเหมาะสมสำหรับการเขียนภาพมากที่สุด ช่างแต้มอีสานนิยมเขียนภาพบนผนังทั้งภายในและภายนอกทั้งสี่ด้าน โดยเฉพาะผนังด้านนอกถือเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นอีสาน ลักษณะรูปแบบองค์ประกอบศิลป์ สีเส้นและเนื้อหาสาระของฐูปแต้มในกลุ่มอีสานกลางนี้มีความเป็นตัวของตัวเอง ไม่ว่าจะพิจารณาถึง

เทคนิคกรรมวิธี องค์ประกอบ สีเส้น รวมถึงเรื่องราวเนื้อหาสาระ เป็นงานศิลปะพื้นบ้านที่บริสุทธิ์มีความเป็นตัวของตัวเอง สร้างขึ้นด้วยเหตุแห่งความจำเป็นเพื่อประโยชน์ในการใช้สอยโดยตรง เนื้อหาหลักที่ช่างแต่้มนำมาเขียนเป็นภาพแต่้มฝาผนังเป็นวรรณกรรมทางพุทธศาสนาและวรรณกรรมพื้นบ้าน แต่ช่างแต่้มอีสานมีความเป็นอิสระต่อการแสดงออกมากกว่าช่างหลวงทางส่วนกลาง เป็นงานศิลปะพื้นบ้านที่บริสุทธิ์มีความเป็นตัวของตัวเอง สร้างขึ้นด้วยเหตุแห่งความจำเป็นเพื่อประโยชน์ในการใช้สอยโดยตรง สิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความผูกพันของสภาพชีวิตชาวอีสานที่มีต่ออุปแต่้ม จะสังเกตได้จากภาพของตัวละครที่ปรากฏเป็นภาพของชาวบ้านในท้องถิ่น อีสานที่ชีวิตจิตใจ มีชีวิตที่ร่วมสมัยกับช่วงเวลาของการเขียนอุปแต่้ม ทั้งนี้จะพิจารณาได้จากลักษณะของรูปร่าง หน้าตา ตลอดจนเครื่องแต่งกาย นอกเหนือจากนั้นยังสอดแทรกให้เห็นในภาพชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมประเพณีพื้นถิ่นอีสานที่มีคุณค่าสืบต่อมาจวบจนปัจจุบัน รูปแบบและกรรมวิธีการจัดองค์ประกอบศิลป์ในอุปแต่้มอีสานไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัว ช่างแต่้มมีอิสระในการแสดงออกอย่างเต็มที่ เลือกสรรเฉพาะส่วนหรือตอนที่ประทับใจมาพรรณนาด้วยเส้น สี และองค์ประกอบภาพที่ต่อเนื่องกันไป จากภาพหนึ่งเชื่อมต่อกับอีกภาพหนึ่ง เพื่อสื่อสารความคิดให้ผู้ชมเกิดจินตนาการ มองเห็นความงามทางสุนทรียศาสตร์และคุณค่าทางคุณธรรมที่แฝงอยู่ในปฐมธาตุทัศนศิลป์ เนื้อหาของภาพแต่ละตอนจะจบในตัวมันเองและนิยมแทรกวิถีชีวิต วัฒนธรรมของชาวบ้านไว้จึงเป็นแหล่งข้อมูลของความรู้และหลักฐานในอดีตที่ละเอียดชัดเจนที่สุดประเภทหนึ่งการสร้างสรรคงานจิตรกรรมฝาผนังของไทยเกิดจากอัจฉริยภาพและความศรัทธาอย่างสูงสุดของศิลปินสมัยก่อน อุปแต่้มจึงเรียกได้ว่าเป็น หลักฐานของอดีตซึ่งปรากฏอยู่ในรูปของภาพเขียน

ชุตินา เวทการ และคณะ(อ้างถึงใน วารสารครุศาสตร์, 2545) ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษาเพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนกับโรงเรียนในการที่จะพัฒนาหลักสูตรศิลปศึกษา และศึกษาถึงการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่ในท้องถิ่นที่เกิดจากการทำงานร่วมกันเพื่อพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านไหล่หิน ตำบลไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ดำเนินการวิจัยโดยให้ครูเป็นผู้ประสานความร่วมมือระหว่างโรงเรียน และชาวบ้านในการอนุรักษ์โบราณวัตถุ โดยร่วมกันทำงานเพื่อกำหนดแนวทาง และดำเนินการในการอนุรักษ์ร่วมกัน ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ได้แก่ รากเหง้าทางวัฒนธรรมของชุมชน 2. การมีทัศนคติที่ดีต่อกัน การยอมรับกันระหว่างโรงเรียนและคนในชุมชน 3. การมีวิสัยทัศน์ รู้คุณค่าร่วมกันในอนุรักษ์โบราณสถานวัดไหล่หิน ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนคือ การขาดผู้นำที่มองภาพรวมของการพัฒนาเยาวชนให้มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัดไหล่หิน เยาวชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในกิจกรรมน้อย โรงเรียนยังไม่เปิด

ให้ชุมชนได้เข้ามา มีบทบาทอย่างแท้จริงในการที่จะมีส่วนร่วมในการศึกษา ครูยังให้ความสำคัญกับผลงานศิลปะมากกว่ากระบวนการพัฒนานักเรียนให้เกิดจิตสำนึกตามที่ต้องการ และครูไม่มีเวลาที่จะพัฒนาการเรียนการสอนเท่าที่ควร การกำหนดแนวทางในการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหลหินมี 3 ประการคือ 1) การร่วมมือของชุมชนและโรงเรียน 2) การจัดการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการสร้างจิตสำนึก 3) การใช้สื่อเสริมสร้างสำนึก

โสธรราชย์ ชุนรักญาติ (2546) ทำวิจัยเรื่อง การศึกษาการดำเนินงานการจัดหลักสูตรของโรงเรียนวิถิพุทธ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการดำเนินงานและปัญหาการดำเนินงานการจัดหลักสูตรของโรงเรียนวิถิพุทธ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ สถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นผู้ริเริ่มในการจัดการศึกษาแนวพุทธ ผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา ฝ่ายวิชาการ ครูหัวหน้ากลุ่มสาระ ครูผู้สอนและครูหัวหน้ากิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เครื่องมือที่ใช้ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และแบบศึกษาเอกสาร วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา แจกแจงความถี่และหาค่าร้อยละ ผลการวิจัยพบว่า 1) ด้านการเตรียมการจัดหลักสูตร โรงเรียนวิถิพุทธมีการจัดหาที่ปรึกษา จัดหาแหล่งศึกษา จัดหาเอกสารข้อมูล การจัดเตรียมบุคลากร การเตรียมคณะกรรมการสถานศึกษา การเตรียมนักเรียน การเตรียมผู้ปกครองและชุมชน การกำหนดธรรมนูญสถานศึกษาและการจัดแผนปฏิบัติการ ไม่พบปัญหาในการเตรียมการจัดหลักสูตร 2) ด้านการดำเนินงานจัดหลักสูตร โรงเรียนวิถิพุทธมีการจัดหลักสูตรสถานศึกษาโดยการเพิ่มเติมพุทธธรรมเป็นจุดเน้นในชีวิตประจำวัน มีการจัดหน่วยการเรียนรู้ โดยการบูรณาการพุทธธรรมในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ การจัดแผนการจัดการเรียนรู้ เน้นการนำพุทธธรรมมาเป็นเกณฑ์ตรวจสอบการเรียนรู้ การปฏิบัติหรือการเชื่อมโยงการเรียนรู้ทุกสถานศึกษา มีการจัดสิ่งแวดล้อมของสถานศึกษาที่ชวนให้ระลึกถึงพระรัตนตรัย การจัดบรรยากาศปฏิสัมพันธ์เน้นคณะสงฆ์และชุมชนในการจัดการเรียนรู้ ที่พัฒนาผู้เรียนรอบด้านทั้งกาย (กายภาวนา) ความประพฤติ (ศีลภาวนา) การปฏิบัติธรรมด้วยตนเอง มีการนิเทศ ติดตามอย่างสม่ำเสมอ และมีการสนับสนุนทรัพยากรโดยการจัดหาข้อมูลทางวิชาการ เพื่อเป็นประโยชน์ในการจัดการเรียนรู้ ไม่พบปัญหาในการดำเนินการจัดหลักสูตร 3) ด้านการติดตามประเมินผลการจัดหลักสูตร โรงเรียนวิถิพุทธมีการดำเนินการติดตามประเมินผลการจัดหลักสูตร โดยการสอบถามจากรองผู้บริหารสถานศึกษา ฝ่ายวิชาการ และครูหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ศึกษา จากแผนปฏิบัติการของสถานศึกษาและสังเกตจากการปฏิบัติงานของครูผู้สอน มีการติดตามประเมินผลการดำเนินงานการจัดหลักสูตรตลอดทั้งปี การศึกษา และมีการเผยแพร่ผลการดำเนินงานการจัดหลักสูตร โดยการจัดนิทรรศการเผยแพร่ผลการดำเนินงาน และจัดตั้งองค์กรความร่วมมือทางการเป็นผู้นำการจัดการศึกษาแนวพุทธไม่พบปัญหาในการติดตามประเมินผลการจัดหลักสูตร

ไพรัช สู่แสนสุข (2539) ทำวิจัยเรื่อง หลักการและกระบวนการของการเรียนรู้และการสอนตามหลักพุทธศาสตร์ การวิเคราะห์พระไตรปิฎก โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อวิเคราะห์หลักการและกระบวนการของการเรียนรู้ของมนุษย์ และเพื่อวิเคราะห์หลักการและกระบวนการของการสอนตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเอกสารตามวิธีวิจัยเชิงพรรณนา เอกสารหลักที่ศึกษา คือ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ การเรียนรู้ คือ การเกิดประสบการณ์จากการเกิดผัสสะทางทวาร 6 ซึ่งมีวิญญาณเกิดขึ้นทำหน้าที่หลักในการรู้สิ่งถูกรู้ต่าง ๆ (ปรมาตถธรรม 4 และบัญญัติธรรม) กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นอธิบายได้ด้วยกระบวนการเกิดผัสสะและวิถิจิต ผลการเรียนรู้โดยตรงคือการเปลี่ยนแปลงภายในจิตใจ การเกิดการเรียนรู้จะเกิดทีละขณะ แต่เกิดอย่างรวดเร็วและซับซ้อนอย่างมาก โดยมีกระบวนการทางมโนทวารเป็นใหญ่ในการเรียนรู้ ทั้งนี้ การเกิดการเรียนรู้เกิดได้หลายระดับ โดยระดับสูงสุดคือการมีปัญญาารู้สิ่งต่าง ๆ ได้ถูกต้องตามความเป็นจริง (เกิดวิชชา) ทำให้สามารถจัดการแก้ปัญหาใดๆ ได้ การเรียนรู้เป็นไปได้อย่างดีถ้าผู้เรียนตั้งใจ มีศรัทธา เพียรพยายาม มีสติ สมาธิ และปัญญาเป็นพื้นฐาน โดยแต่ละบุคคลมีวิธีการเรียนรู้ได้แตกต่างกัน ตามความแตกต่างของบุคคล สิ่งแวดล้อมที่ดี เช่นที่มีความเป็นสัปปะยะต่อการภาวนาจะส่งผลดีต่อการเรียนรู้โดยเฉพาะสิ่งแวดล้อมที่เป็นกัลยาณมิตร ส่วนการประเมินผล ผู้เรียนตรวจสอบและประเมินตนเองมีโอกาสประเมินได้ตรงตามความเป็นจริง ถ้ามีระบบวิธีการที่ดี เพราะเป็นการตรวจสอบผลการเรียนรู้โดยตรงซึ่งอยู่ที่ภายในจิตใจ ส่วนการที่ผู้อื่นตรวจสอบและประเมินให้เกิดจากการตรวจสอบทางอ้อม การสอนเป็นการจัดกิจกรรมอย่างมีขั้นตอนเพื่อให้ผู้เรียนเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้ถูกต้องตามความเป็นจริง เพื่อให้มีการแสดงพฤติกรรมทางกาย วาจาได้เหมาะสม องค์ประกอบการสอนที่สำคัญกำหนดได้ 7 อย่างคือ 1) ผู้สอนซึ่งมีบทบาทชี้แนะผู้เรียน ผู้สอนที่ดีควรมีพื้นฐานความรู้ที่ดี มีศรัทธาต่อการสอน มีเมตตามุ่งให้ประโยชน์ผู้เรียน สอนตามลำดับ สอนอย่างมีเหตุผล 2) ผู้เรียนที่ดีควรมีความพากเพียร ศรัทธาและตั้งใจเรียน อย่างไรก็ตามผู้เรียนแต่ละคนจะมีความแตกต่างกัน 3) ความมุ่งมหายการสอนเพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งในปัจจุบัน ภายหน้าและประโยชน์สูงสุด ทั้งส่วนด้านร่างกาย ศีล จิตใจ และด้านปัญญา 4) เนื้อหาจำเป็นต้องมีการคัดเลือกและจัดให้สอดคล้องกับ ความมุ่งหมาย พุทธศาสตร์ สามารถสรุปขอบเขตเนื้อหาทั้งหมดลงในอริยสัจ 4 ได้ 5) บริบทแวดล้อมต้องการความเป็นกัลยาณมิตร และส่วนที่เป็นสิ่งแวดล้อมทางวัตถุจำเป็นต้องจัดการด้วยหลักสันโดษและการรู้ประมาณในการบริโภค 6) กระบวนการสอนควรจัดเป็นไปโดยลำดับ มีเหตุผล ยืดหยุ่น หลากหลาย โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง 7) การประเมินผลยึดความมุ่งหมายเป็นเกณฑ์ โดยควรจะสนับสนุนให้ผู้เรียนประเมินตนเอง นอกจากหลักการสอนทั่วไปที่จัดอธิบายตามองค์ประกอบดังกล่าวแล้ว ยังสามารถกำหนดหลักการสอนอื่นได้อีก คือ 1) หลักการสอนวินัย ที่

เน้นสอนแนววิธีการอยู่ร่วมกัน และ 2) หลักการสอนปฏิบัติภาวนา ที่เน้นสอนแนวการฝึกปฏิบัติ พัฒนาสมาธิและปัญญา

รัศมีจันทร์ ศรีรัตน์ (2544) ทำวิจัยเรื่อง ผลการสอนตามขั้นทั้งสี่ของอริยสัจที่มีต่อการคิด แก้ปัญหาและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องพุทธธรรม ในรายวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน ปีการศึกษา 2544 การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. เปรียบเทียบความสามารถในการคิดแก้ปัญหาของนักเรียนที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนาด้วยวิธีสอนตามขั้นทั้งสี่ของอริยสัจก่อนการทดลองและหลังการทดลอง 2. เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนาด้วยวิธีสอนตามขั้นทั้งสี่ของอริยสัจก่อนการทดลองและหลังการทดลอง กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน จำนวน 47 คน เครื่องมือการวิจัยประกอบด้วย (1) แผนการสอนตามขั้นทั้งสี่ของอริยสัจ จำนวน 5 แผนการสอน รวม 14 คาบ (2)แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (3) แบบทดสอบวัดความสามารถการคิดแก้ปัญหา ผลการวิจัยพบว่า 1. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยวิธีสอนตามขั้นทั้งสี่ของอริยสัจหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 2. ความสามารถในการคิดแก้ปัญหาหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

งานวิจัยที่กล่าวมานั้น เป็นการศึกษาถึงปัญหาการจัดการเรียนการสอนที่พบในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาและเป็นการศึกษาในวิชารายวิชาสังคมศึกษาเท่านั้น ยังไม่มีการทำวิจัยในรายวิชาศิลปะ อีกทั้งการพัฒนาหลักสูตรไม่มีการศึกษาในรายวิชาศิลปะ ซึ่งผู้วิจัยเองได้มองเห็นความสำคัญ และตระหนักว่าการเรียนการสอนวิชาศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรม มีความสำคัญอย่างมาก เนื่องจากผู้เรียนเป็นสามเณร มีการปฏิบัติที่แตกต่างจากนักเรียนทั่วไป และการขยายตัวของโรงเรียนพระปริยัติธรรมมากขึ้น จากสมัยก่อนที่มีเพียง 200 กว่าโรงเรียน เป็น 396 โรงเรียน มีผู้เรียนในแผนกสามัญศึกษาเป็นจำนวนมาก อีกทั้งงานศิลปะในวัดไม่มีผู้อนุรักษ์ ดูแลรักษาอย่างจริงจัง อีกทั้งการบูรณะฯ ก็ผิดรูปแบบ ผิดวิธี ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาและพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระศิลปะด้านทัศนศิลป์ ตามแนวพุทธศิลป์เพื่อเป็นหลักสูตรแก่พระภิกษุ สามเณร ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

งานวิจัยต่างประเทศ

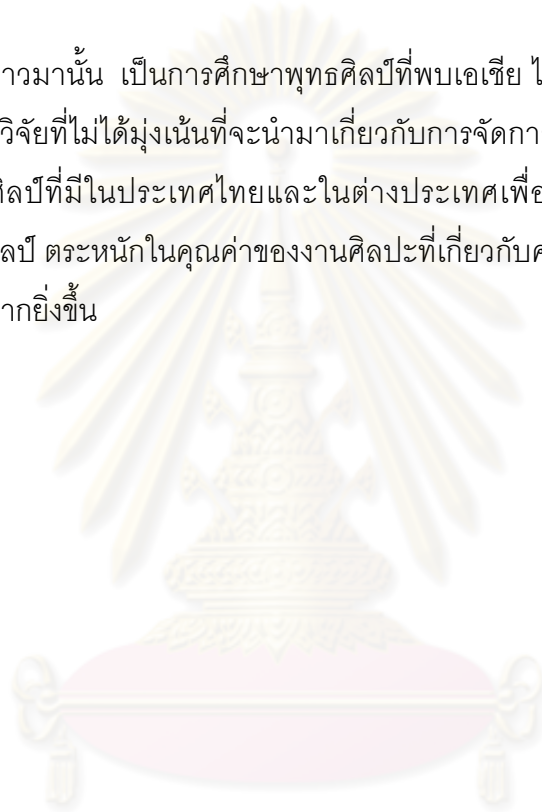
Bodner (2009) ได้ทำการวิจัยเรื่อง เรื่องเล่าของพระที่บึงกรพุทธเจ้าและฤาษีสู่เมธดาบส ในศิลปะของพม่า ซึ่งได้ค้นพบว่าพม่าเป็นประเทศที่คนส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา ซึ่งจะทำให้อธิบายให้เห็นภาพได้ชัดเจนถึงเรื่องราวของชาวพุทธที่ได้มีการก่อตั้งศาสนาขึ้น ในระหว่างการ

บรรยายนี้ เรื่องราวพระที่บึงกรพุทธเจ้าและฤาษีสุมเมธดาบส ได้เกิดขึ้นและต่อเนื่องมาซึ่งมีความสำคัญกับศิลปะที่สำคัญในทางศาสนาของประเทศ บทความวิจัยนี้ได้ตรวจสอบข้อเท็จจริงของเรื่องราวต่าง ๆ จากกลุ่มตัวอย่างที่ระบุนานที่ก่อนศตวรรษที่ 11 ซึ่งเกิดขึ้นพร้อมกับการอธิบายนี้ จากข้อมูลที่หลากหลายทั่วประเทศ โดยมีการสำรวจจากรูปภาพต่าง ๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย และสิ่งนี้ได้ปรากฏอยู่จนถึงปัจจุบัน การศึกษานี้ได้รวบรวมเรื่องราวโดยการกระทำของสุเมธดาบส ที่เกิดขึ้น ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องราวต่าง ๆ และเป็นเครื่องมือในการอบรมสั่งสอนให้คนทำความดีและยังเป็นแบบอย่างของชาวพุทธที่เสียสละเพื่อนำไปสู่เส้นทางแห่งการพ้นทุกข์อีกด้วย

Hall, Rebecca Sue (2008) ได้ทำการวิจัยเรื่อง บุญกุศลและบรรพบุรุษ : สัญลักษณ์พุทธศาสนาของภาคเหนือประเทศไทยและลาว มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อศึกษา ศิลปะและสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนาของภาคเหนือประเทศไทยและลาว ซึ่งมีความหลากหลายของรูปแบบ สัญลักษณ์นั้นมีมากมายทั่วภูมิภาค การเข้าใจรูปแบบศิลปะนี้เป็นปัจจัยหลักเพื่อความเจริญขึ้นและไม่ถูกจำกัดบริบท สำหรับเชื่อมโยงระหว่างมโนคติกลุ่มฆราวาสฝ่ายเถรวาท ของเรื่องบุญกุศลและแดนสุขาวดีและทัศนศิลป์ นี่คือการละเอียดข้อเท็จจริงของเครื่องแบบสัญลักษณ์เพราะพวกเขาจะทำให้เข้าใจและบริจาคนโดยผู้หญิง ภายใต้หัวข้อผู้ที่อยู่ในนิจศิลป์ในการศึกษาของพุทธศาสนาและศิลปะในฝ่ายเถรวาทเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพราะผู้หญิงเป็นหนึ่งในเพื่อการดำรงอยู่ของวัดวาอาราม เพราะพวกเขาให้ความใส่ใจดูแล ส่งการเปิดเผยเรื่องราวเป็นผลสะท้อนในสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ การศึกษาที่น่าเสนอให้นี่คือสิ่งที่มีประโยชน์ต่อการทำวิจัยอื่น ๆ ที่อาจจะครอบคลุมถึงการเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องราวพุทธศาสนาได้รับความนิยมอย่างไร ดังเช่นสิบชาติที่ผ่านมาของการดำรงอยู่ของพระพุทธรูปเจ้าและเรื่องราวของพระมาลัยเป็นเรื่องที่ตีความโดยกลุ่มฆราวาสหญิง การค้นคว้าวิจัยนี้ รวมทั้งการสำรวจวิจัยภาคสนามซึ่งบรรลุผลภายใน 11 เดือน ได้ใช้เวลาเดินทางสำรวจและทั้งมีเอกสารประกอบสัญลักษณ์ในไทยลาว และสิบสองปันนา การศึกษาและสำรวจสถานที่จริงนี้ รวมถึงการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการด้วยกับกลุ่มฆราวาสผู้นับถือพุทธศาสนาและพระต่างเข้าใจความหมายและบริบทของสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ พวกเขาใช้ในวัดและพวกเขามีความสัมพันธ์โดยเฉพาะกับการหาเพื่อรายได้ของบุญกุศล ในสิ่งที่เพิ่มเข้าไปในการศึกษา และสำรวจสถานที่จริง ส่วนหนึ่งของการวิจัยนี้ผู้วิจัยตรวจสอบอีกด้วยว่ามีความแตกต่างกันของแหล่งที่มา มีคำแวดล้อมที่ได้นำมาขยายออกไปอีกและตามประวัติศาสตร์ที่กำลังเข้าใจของสัญลักษณ์ สิ่งไหนคือความเป็นไปได้ แหล่งที่มาเหล่านี้ครอบคลุมถึง ศิลปะในแคว้นอื่น ๆ วัตถุประสงค์สิ่งทอและภาพจิตรกรรมฝาผนัง ในพระไตรปิฎกในประเทศไทยกล่าวถึงการออกบวช การประกาศพุทธศาสนาและพุทธศิลป์ ที่ 19 และช่วงต้นศตวรรษที่ 20 จัดทำขึ้นเพื่อให้ชัดเจนกับวัตถุประสงค์ของศิลปะเหล่านี้ที่ได้ นั่นคือผลสะท้อนในสิ่งที่ยากต่าง ๆ นานาของ

พุทธศาสนิกชนที่แพร่หลายและมากมายหลายเท่าและศิลปะรูปบูชาอันซับซ้อน ความแตกต่างของรูปแบบและสิ่งที่ปรากฏมาจาก 2 ปัจจัย ส่วนใหญ่ บริบทพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทและกระบวนการสร้างสรรค์ของผู้หญิงผู้ที่พวกเขาให้เป็นเครื่องหมาย รูปแบบเฉพาะท้องถิ่นและการอธิบายเพิ่มเติมถึงความสลับซับซ้อนของสัญลักษณ์ไท่ พุทธ สัญลักษณ์มีหน้าที่เฉพาะสมบูรณ์ไม่เฉพาะแต่เข้าใจบทบาทที่วัดของพวกเขาและสำหรับผู้หญิง แต่จัดให้มีความสัมพันธ์ที่มีอิทธิพลมากอีกด้วย เพื่อสัญลักษณ์อื่น ๆ ของพุทธศาสนานั้นแตกต่างจากสิ่งที่ปรากฏและโครงสร้างแต่มีความหมายในพื้นฐานเดิม

งานวิจัยที่กล่าวมานั้น เป็นการศึกษาพุทธศิลป์ที่พบเอเชีย ไม่ว่าจะเป็นประเทศจีน ลาว ไทย พม่า ซึ่งเป็นงานวิจัยที่ไม่ได้มุ่งเน้นที่จะนำมาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน ดังนั้นผู้วิจัยต้องศึกษางานพุทธศิลป์ที่มีในประเทศไทยและในต่างประเทศเพื่อที่จะได้ทราบประวัติความเป็นมาของงานพุทธศิลป์ ตระหนักในคุณค่าของงานศิลปะที่เกี่ยวข้องกับศาสนานำมาจัดการเกี่ยวกับการเรียนการสอนให้มากยิ่งขึ้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาหลักสูตร จากหลักสูตรโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะด้านทัศนศิลป์ ตลอดจนการศึกษาศาสนาปัญหา และการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จากหนังสือ ตำรา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยการรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ และสรุปข้อมูลเพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ด้านทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ โดยผู้วิจัยมีลำดับขั้นตอนในการศึกษาดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลเบื้องต้น
2. การกำหนดกลุ่มประชากร
3. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การวิเคราะห์ข้อมูล
6. การสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาดังกล่าว มีรายละเอียดของแต่ละขั้นตอน ดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลเบื้องต้น จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะด้านทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา มีขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตร ดังต่อไปนี้

- 1) การศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐาน
- 2) การนำข้อมูลมาสร้างแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม
- 3) การสร้างหลักสูตร
- 4) การแก้ไขปรับปรุงหลักสูตรและนำเสนอหลักสูตร

2. ศึกษา รวบรวมความรู้เกี่ยวกับสภาพปัญหาและการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จากเอกสาร ประสบการณ์สอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากการศึกษาตามขั้นตอนดังนี้

- 2.1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐานที่เป็นเอกสาร

เป็นขั้นตอนของการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของตัวอย่างประชากรและแนวทางที่จะ

นำมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ โดยแบ่งการศึกษาข้อมูลออกเป็นด้านต่าง ๆ ดังนี้

- 1) ประวัติ ปรัชญา จุดมุ่งหมาย การจัดการศึกษาของสงฆ์และโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา
- 2) การจัดการเรียนรู้ และสภาพปัญหาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา
- 3) เอกสารหลักสูตร คู่มือครู แผนการสอน วิชาศิลปะ โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา
- 4) ความมุ่งหมาย หลักการ และแนวการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พุทธศักราช 2551

2.2 รวบรวมข้อมูลพื้นฐานนำมาทำแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม

เป็นขั้นตอนที่ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานในเรื่องการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะภายในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา โดยใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อเก็บข้อมูลจากผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาและผู้สอนวิชาศิลปะ ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ที่ต้องการศึกษาในด้านต่าง ๆ คือด้านสภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอน ด้านการใช้หลักสูตร- เนื้อหา, ด้านจุดประสงค์การเรียนการสอน, ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน, ด้านสื่อการสอน, และด้านการวัดและประเมินผล แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อสร้างเครื่องมือหาความสอดคล้องระหว่างลักษณะการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะด้านทัศนศิลป์ของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ตามแนวพุทธศิลป์ เป็นแบบสอบถาม 5 ด้านดังนี้

1. ด้านวัตถุประสงค์
2. ด้านเนื้อหา
3. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน
4. ด้านสื่อการเรียนการสอน
5. ด้านการวัดและประเมินผลการเรียน

การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากร คือ โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาที่จัดการศึกษาวิชากลุ่มสาระศิลปะ และโรงเรียนที่อยู่ในโครงการโรงเรียนนำร่องการใช้หลักสูตรโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พุทธศักราช 2551 จากทั้งหมด 14 กลุ่มการศึกษา (จำนวน 401 โรงเรียน) ประกอบด้วย ครูผู้สอนศิลปะ ผู้บริหารและฝ่ายวิชาการผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดเรียนการ

สอนวิชาศิลปะจำนวน 100 คน เพื่อให้ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างให้สอดคล้องเครื่องมือวิจัยดังนี้

1. **กลุ่มตัวอย่างในการตอบแบบสอบถาม** คือครูสอนศิลปะหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะได้แก่ผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการ ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จำนวน 100 คน ทำการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งกลุ่ม (Cluster random sampling)

2. **กลุ่มตัวอย่างในการสัมภาษณ์** ประกอบด้วย 3 กลุ่ม รวมทั้งหมด ได้แก่ ผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญและผู้สอน โดยมีการคัดเลือกประชากรแต่ละกลุ่มดังนี้

2.1 ผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการ เป็นผู้มีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา โดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง จำนวนกลุ่มละ 1 คน รวม 15 คน

2.2 ครูผู้สอนศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรม โดยวิธีการเลือกแบบเจาะจงจากการศึกษาละ 1 คน รวม 15 คน ซึ่งเป็นผู้ที่ทำการสอนวิชาศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรมไม่ต่ำกว่า 2 ปี

2.3 ผู้เชี่ยวชาญด้านพุทธศิลป์ และกลุ่มศิลปินที่ทำงานด้านพุทธศิลป์และศิลปินที่เป็นพระภิกษุสงฆ์ โดยวิธีการเลือกแบบการสุ่มตัวอย่างแบบสโนว์บอลหรือแบบลูกโซ่ (Snow Ball or Chain Sampling) จำนวน 5 คน

3. **กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจเครื่องมือวิจัย** ซึ่งมีคุณสมบัติดังนี้

3.1 เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ หรือมีประสบการณ์ด้านหลักสูตรเป็นที่ยอมรับในสถาบันอุดมศึกษา มีประสบการณ์ในการทำงานไม่น้อยกว่า 5 ปี สำเร็จการศึกษาไม่ต่ำกว่าระดับปริญญาโท

3.2 เป็นผู้มีความรู้ความสามารถหรือมีประสบการณ์ด้านการเรียนการสอนศิลปศึกษา เป็นที่ยอมรับในสถาบันอุดมศึกษา มีประสบการณ์ในการทำงานไม่น้อยกว่า 5 ปี สำเร็จการศึกษาไม่ต่ำกว่าระดับปริญญาโท

3.3 เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ หรือมีประสบการณ์ด้านการทำงาน และการสอนหรือศึกษางานพุทธศิลป์ เป็นที่ยอมรับและได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้รู้เกี่ยวกับงานพุทธศิลป์ มีผลงานที่เผยแพร่และได้รับการยอมรับในระดับประเทศและระดับต่างประเทศ

3.4 เป็นครูผู้สอนศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาที่มีประสบการณ์สอนไม่ต่ำกว่า 5 ปี และมีความรู้ความเข้าใจในด้านปรัชญาทางพุทธศาสนา

3.5 เป็นครูผู้สอนและทำงานด้านฝ่ายวิชาการในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาไม่ต่ำกว่า 5 ปีและมีประสบการณ์เข้าร่วมในการอบรมการจัดทำหลักสูตรโรงเรียนพระปริยัติแผนกสามัญศึกษา พุทธศักราช 2551

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือในการวิจัยขึ้น โดยศึกษาจากกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง คือ กรอบแนวคิดจากการพัฒนาหลักสูตร และกรอบแนวคิดในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ด้านพุทธศิลป์และหลักสูตรแกนกลางกลุ่มทัศนศิลป์ พัฒนามาเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยที่ประกอบด้วย 2 ประเภทคือ

1. แบบสอบถามผู้สอนวิชาศิลปะและผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการ ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating scale) และแบบสอบถามแบบปลายเปิด (Open Ended) มี 3 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งเป็นแบบเลือกตอบและแบบเติมคำ

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถาม สำหรับ ครูผู้สอนศิลปะ เกี่ยวกับแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ การกำหนดวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้ เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล การปรับปรุงเพื่อให้สอดคล้องกับหลักสูตรแม่บทและสภาพความต้องการของโรงเรียน เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating scale)

ตอนที่ 3 ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม เป็นคำถามปลายเปิด

ขั้นตอนวิธีการสร้างเครื่องมือแบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัย มีดังนี้

1) ศึกษาข้อมูลเบื้องต้น ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากเอกสารต่าง ๆ ได้แก่หนังสือ ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศ และต่างประเทศ รวมทั้งการสัมภาษณ์ผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการ ครูศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา และศิลปินกลุ่มพุทธศิลป์ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ใช้เป็นแนวทางในการวิจัย

2) นำข้อมูลจากการศึกษาจากข้อมูลจากการสัมภาษณ์และเอกสารต่าง ๆ มาสร้างเป็นโครงร่างแบบสอบถาม

3) นำโครงร่างแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ตรวจสอบแก้ไขเพิ่มเติมโดยปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อตรวจแก้ไขทางด้านเนื้อหา และการใช้ภาษา เพื่อให้ชัดเจน และตรงตามวัตถุประสงค์

- 4) นำโครงร่างที่แก้ไขแล้วให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบก่อนไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาความตรง และความครอบคลุมทางด้านเนื้อหา การใช้ภาษาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ
- 5) นำแบบสอบถาม ที่ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจพิจารณาแล้วมาปรับปรุง แก้ไขตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ และผ่านการตรวจสอบจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์อีกครั้งหนึ่ง
- 6) นำแบบสอบถาม มาปรับปรุงแก้ไข แล้วนำไปทดลอง (Try - Out) กับประชากรที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มประชากรที่ศึกษา หาความเที่ยงของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปสำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์บนเครื่องคอมพิวเตอร์ (SPSS/ PS+ Statical Package for the Social Sciences/ Personal Computer) โดยหาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา (α - coefficient) ของครอนบาช (Cronbach) คำนวณจากสูตร ดังนี้

$$\alpha = \frac{k}{(k-1)} \left[1 - \left(\frac{\sum S_i^2}{S_x^2} \right) \right]$$

α = สัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่น

k = จำนวนข้อ

S_i = ความแปรปรวนของคะแนนแต่ละข้อ

S_x = ความแปรปรวน

(ประคอง กรรณสูตร, 2542)

ผลจากการนำตัวอย่างแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try-Out) กับประชากรที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มประชากรที่ศึกษา หาความเที่ยงของแบบสอบถาม (Reliability) และคำนวณได้ค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา (α -Coefficient) ดังนี้ คือ 0.92

- 7) นำแบบสอบถาม ที่สมบูรณ์ไปเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่าง รวบรวมข้อมูลทั้งหมดนำมาวิเคราะห์ และสรุปผลการวิจัย

3.2 แบบสัมภาษณ์ เป็นการสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง (Semi-structured selection interview) ซึ่งสร้างขึ้นสำหรับครูผู้สอนวิชาศิลปะหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะ และ ศิลปินผู้ผลิตผลงานเกี่ยวกับพุทธศิลป์ โดยแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นคำถามเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 เป็นคำถามเกี่ยวกับการสร้างองค์ความรู้ และการสอนของครูศิลปะ การถ่ายทอดองค์ความรู้ของศิลปินด้านพุทธศิลป์ในรูปแบบต่าง ๆ และแนวทางในการพัฒนา

หลักสูตรพุทธศิลป์ในด้านการกำหนดวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้ เนื้อหา กิจกรรม การวัดและประเมินผลและสื่อการเรียนการสอน ปรับปรุงเพื่อให้สอดคล้องกับหลักสูตรแม่บท และสภาพความต้องการของโรงเรียน

ตอนที่ 3 ข้อคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์

ขั้นตอนในการสร้างแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการวิจัย มีดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลเบื้องต้น ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากเอกสารต่าง ๆ ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศ และต่างประเทศ
2. จากการศึกษาข้อมูลมาสร้างเป็นโครงร่างแบบสัมภาษณ์ แล้วนำไปตรวจสอบแก้ไขเพิ่มเติมโดยอาจารย์ที่ปรึกษา
3. นำโครงร่างแบบสัมภาษณ์ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ตรวจสอบแก้ไขเพิ่มเติม โดยอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อตรวจแก้ไขทางด้านเนื้อหา และการใช้ภาษา เพื่อให้ชัดเจน และตรงตามวัตถุประสงค์
4. ปรับปรุงนำไปพิจารณาความตรง และความครอบคลุมทางด้านเนื้อหา การใช้ภาษา โดยผู้ทรงคุณวุฒิ ชุดเดียวกันกับการสร้างเครื่องมือแบบสอบถาม
5. นำแบบสัมภาษณ์ที่ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจพิจารณาแล้วมาปรับปรุง แก้ไขตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ และผ่านการตรวจสอบจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์อีกครั้งหนึ่ง
6. นำแบบสัมภาษณ์ ที่สมบูรณ์ไปเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่างประชากร รวบรวมข้อมูลนำมาวิเคราะห์เนื้อหา และสรุปผลการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถาม ผู้วิจัยดำเนินการโดยนำหนังสือขอความร่วมมือถึงผู้อำนวยการโรงเรียน เพื่อขออนุญาตเก็บข้อมูลกับกลุ่มผู้บริหาร และครูผู้สอนวิชาศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ผู้วิจัยเก็บรวบรวม ข้อมูลโดยเดินทางเก็บข้อมูลด้วยตนเองส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งให้ผู้ตอบแบบสอบถามส่งคืนทางไปรษณีย์ โดยผู้วิจัยได้อำนวยความสะดวกในการใส่ซองจดหมายพร้อมส่งกลับมายังผู้วิจัย
2. การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยนำหนังสือขอความร่วมมือในการวิจัยจากบัณฑิตวิทยาลัยไปขอความร่วมมือในการสัมภาษณ์กับครูผู้สอนวิชาศิลปะ ผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา รวมถึงกลุ่มศิลปินผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญในด้านพุทธศิลป์ โดยนัดวัน เวลา สถานที่ ที่จะสัมภาษณ์ และสังเกต และเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ด้วยตนเอง

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อศึกษาการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระศิลปะในครั้งนี้ ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปการวิจัยทางสังคมศาสตร์บนเครื่องคอมพิวเตอร์ (SPSS/ PS+ Statical Package for the Social Sciences/ Personal Computer) แบ่งการวิเคราะห์ตามเครื่องมือดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการประมวลผลเป็นหมวดหมู่ จำมาแจกแจงความถี่ หาค่า ร้อยละด้วยสูตร

$$\text{ค่าร้อยละ} = \frac{\text{ความถี่ของข้อนั้น} \times 100}{\text{จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม}}$$

นำเสนอในรูปตารางประกอบความเรียง

นำเสนอในรูปตารางประกอบความเรียง

ตอนที่ 2 ข้อมูลแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) นำมาวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (\bar{X}) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) แล้วนำมาเสนอในรูปตารางประกอบคำบรรยาย โดยแบ่งเป็น 5 ระดับ คือ

ระดับความคิดเห็น		ค่าระดับ
มากที่สุด	คะแนนเท่ากับ	5
มาก	คะแนนเท่ากับ	4
ปานกลาง	คะแนนเท่ากับ	3
น้อย	คะแนนเท่ากับ	2
น้อยที่สุด	คะแนนเท่ากับ	1

เมื่อได้ค่าเฉลี่ยแล้ว นำมาแปลงความหมายโดยถือเกณฑ์ ดังนี้

4.50 – 5.00	หมายถึง	มีความคิดเห็นมากที่สุด
3.50 – 4.49	หมายถึง	มีความคิดเห็นมาก
2.50 – 3.49	หมายถึง	ไม่แน่ใจ
1.50 – 2.49	หมายถึง	มีความคิดเห็นด้วยน้อย
1.00 – 1.49	หมายถึง	มีความคิดเห็นน้อยที่สุด

ซึ่งใช้สูตรในการคำนวณดังนี้

$$\bar{X} = \frac{\sum fx}{N}$$

$$S.D. = \sqrt{\frac{\sum fx^2}{N} - \left[\frac{\sum fx}{N} \right]^2}$$

S.D. = ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

$\sum fx$ = ผลรวมของคะแนนทุกคนในกลุ่ม

$\sum fx^2$ = ผลรวมของคะแนนกำลังสอง

N = จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม

(ประคอง กรรณสูตร, 2542)

จากนั้นจึงนำค่าเฉลี่ยที่ได้มาแปลความหมายและวิเคราะห์ โดยถือเกณฑ์ข้อมูลทางสถิติที่ได้นำเสนอเป็นความเรียง

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ รวบรวม วิเคราะห์แยกประเภท และนำเสนอในรูปตารางประกอบความเรียง

การสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดจากแบบสัมภาษณ์ ในรูปแบบความเรียง และแจกแจง ความถี่เป็นตารางประกอบคำบรรยาย และวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามตามค่าสถิติที่กำหนดแล้วสรุปผลการวิจัยตามจุดประสงค์ของการวิจัย

การนำเสนอรายงานผลการวิจัย

นำข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์มานำเสนอในรูปความเรียง และนำมาแจกแจง ความถี่ และค่าร้อยละแล้วจึงนำเสนอในรูปตารางประกอบการบรรยาย

นำข้อมูลจากแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประเมินค่ามาแจกแจงความถี่ของคำตอบแต่ละข้อ แล้วนำคะแนนที่ได้มาหาค่าเฉลี่ยเลขคณิต และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานจากนั้นจึงนำเสนอในรูปตาราง และแผนภูมิประกอบความเรียง

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ในรูปของตารางประกอบกับความเรียง โดยแบ่งผลการวิเคราะห์ตามลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. แนวทางการพัฒนาหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา โดยการสัมภาษณ์ครูผู้สอนวิชาศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอข้อมูลในรูปของตารางประกอบความเรียง ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ด้านสภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ในด้านการกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระ การจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ การประเมินผล และสื่อการเรียนรู้เพื่อใช้ในการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะด้านทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์

2. แนวทางการพัฒนาหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา โดยการสัมภาษณ์ผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอข้อมูลในรูปของตารางประกอบความเรียง ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ด้านสภาพปัญหาและการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะ และการนิเทศการสอนศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ในด้านการกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระ การจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ การประเมินผล และสื่อการเรียนรู้เพื่อใช้ในการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะด้านทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์

3. แนวทางการพัฒนาหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา โดยการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านพุทธศิลป์ได้แก่ ศิลปินที่ทำงานพุทธศิลป์ ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอข้อมูลในรูปของตารางประกอบความเรียง ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ด้านองค์ความรู้ด้านแนวคิดด้านพุทธศิลป์ การถ่ายทอดผลงาน การเผยแพร่ และด้านการจัดการเรียนการสอนศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาในด้านการกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การประเมินผล และสื่อการเรียนรู้เพื่อใช้ในการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์

4. แนวทางการพัฒนาหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ตามความคิดเห็นของครูผู้สอนวิชาศิลปะในโรงเรียนโดยการใช้แบบสอบถามผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรม SPSS/PC+ แล้วนำเสนอข้อมูลในรูปแบบตารางประกอบความเรียง ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ตอนคือ

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นที่มีต่อแนวทางการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา 5 ด้านคือ

1. วัตถุประสงค์ของหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์
2. เนื้อหาสาระของหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์
3. กิจกรรมการเรียนรู้ในหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์
4. การประเมินผลหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์
5. สื่อการสอน และแหล่งการเรียนรู้

ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

1. แบบสัมภาษณ์ครูผู้สอนวิชาศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

ตอนที่ 2 สถานภาพทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตารางที่ 2 สถานภาพทั่วไปของครูผู้สอน

สถานภาพทั่วไป	จำนวน (N=15)	ร้อยละ
1. เพศ		
ชาย	12	80
หญิง	3	20
2. อายุ		
20 – 25 ปี	2	13.33
26 – 30 ปี	6	40
31- 35 ปี	3	20
36 – 40 ปี	3	20
50 ปีขึ้นไป ระบุ 64	1	6.67
3. วุฒิการศึกษา		
ระดับปริญญาโท	2	13.33
ระดับปริญญาตรี	13	86.67
4. สถาบันที่สำเร็จการศึกษา		
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	1	6.67
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย	2	13.33
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล	2	13.33
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	1	6.67
มหาวิทยาลัยขอนแก่น	1	6.67
มหาวิทยาลัยนเรศวร	1	6.67
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	1	6.67
มหาวิทยาลัยรามคำแหง	1	6.67
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร	1	6.67
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่	1	6.67
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์	1	6.67

ตารางที่ 2 (ต่อ)

สถานภาพทั่วไป	จำนวน (N=15)	ร้อยละ
สาขาวิชา		
รัฐศาสตร์การเมืองและการปกครอง	2	13.33
ศิลปกรรม	2	13.33
ศิลปศึกษา	2	13.33
สังคมศึกษา	2	13.33
จิตรกรรม	1	6.67
ศิลปะและภาพพิมพ์	1	6.67
จิตวิทยา	1	6.67
ภาษาอังกฤษ	1	6.67
บริหารการศึกษา	1	6.67
เทคโนโลยีการศึกษา	1	6.67
ภาษาไทย	1	6.67
สถานภาพทั่วไป		
บรรพชิต	6	40
คฤหัสถ์	9	60
สถานภาพการสอน		
ครูประจำ	14	93.33
ครูพิเศษ	1	6.67
ประสบการณ์สอนวิชาศิลปะ		
1-5 ปี	11	73.33
6-10ปี	4	26.67
11-15ปี	0	0
16-20 ปี	0	0
ระดับที่สอน		
มัธยมศึกษาตอนต้น	14	93.33
มัธยมศึกษาตอนปลาย	11	73.33

ตารางที่ 2 (ต่อ)

สถานภาพทั่วไป	จำนวน (N = 15)	ร้อยละ
ผ่านการศึกษาวชิชาดังต่อไปนี้		
จิตรกรรม	8	53.33
ประติมากรรม	6	40
ภาพพิมพ์	5	33.33
ออกแบบ	7	46.67
สุนทรียศาสตร์	6	40
ศิลปวิจารณ์	6	40
ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย	7	46.67
ประวัติศาสตร์ศิลปะตะวันตก	7	46.67
องค์ประกอบศิลป์	7	46.67
ศิลปะพื้นบ้าน	7	46.67
ประยุกต์ศิลป์	7	46.67
ศิลปะนิยม	5	33.33
อื่น ๆ ได้แก่ ศิลปะการตัดกระดาษอีสาน	1	6.67
การติดตามข่าวสารเกี่ยวกับศิลปะ		
นิตยสาร	7	46.67
นิทรรศการศิลปะ	8	53.33
โครงการสัมมนาทางศิลปะ	3	20
อินเทอร์เน็ต	6	40
โทรทัศน์	5	33.33
วิทยุ	0	0
อื่น ๆ ได้แก่หนังสือประกอบหลักสูตรศิลปศึกษา อาจารย์ที่สอนศิลปะด้วยกัน หนังสือศิลปวัฒนธรรม สื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับศิลปะ		
การเข้าร่วมประชุม อบรม สัมมนา หรือกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับศิลปะ		
ไม่เคย	6	40
เคย	9	60

ตารางที่ 2 (ต่อ)

สถานภาพทั่วไป	จำนวน (N = 15)	ร้อยละ
เรื่องที่เข้าประชุม อบรม สัมมนา หรือกิจกรรมเกี่ยวกับศิลปะ มีดังนี้		
1. กิจกรรมการแข่งขันทักษะวิชาการกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม (วันสามเณร)		
2. อบรมการจัดทำหลักสูตรแกนกลางกลุ่มสาระศิลปะ		
3. โครงการพัฒนางานหัตถกรรมผ้าไหม		
4. อบรมด้านหลักสูตรแกนกลางกลุ่มสาระศิลปะที่วัดหมื่นพุทธ		
5. ศิลปะเด็กเล็กและเด็กพิเศษ		
6. ศิลปวัฒนธรรมกับสังคมไทยในปัจจุบัน		
7. อบรมวิจิตรศิลป์ เป็นโครงการของกลุ่มส่งเสริมอาชีพกรุงเทพมหานคร		
8. เกี่ยวกับหนังสือศิลปะการใช้หนังสือและวิธีการสอนเด็กในโรงเรียน		
9. ขอนแก่นศิลป์ชัย ศิลปะพื้นบ้าน 2553และ ลวดลายไม้แกะสลักแบบอีสานโบราณ		
10. อบรมเกี่ยวกับการออกแบบสิ่งพิมพ์		

จากตารางที่ 2 แสดงข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของครูผู้สอนวิชาศิลปะพบว่า ครูผู้สอนส่วนใหญ่คิดเป็นชาย คิดเป็นร้อยละ 80 และเป็นเพศหญิงคิดเป็นร้อยละ 20 ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ 40 มีอายุในช่วงระหว่าง 26-30 ปี รองลงมาได้แก่ช่วงอายุ 31-35 ปี และ 36-40 ปี คิดเป็นร้อยละ 20 ส่วนอายุระหว่าง 20-25 ปี คิดเป็นร้อยละ 13.33 และอายุมากกว่า 50 ปีคิดเป็นร้อยละ 6.67 ในด้านวุฒิการศึกษานั้นพบว่าครูผู้สอนวิชาศิลปะส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 86.67 รองลงมาวุฒิมัธยมศึกษาตอนต้นปริญญาโท คิดเป็นร้อยละ 13.33 ส่วนระดับปริญญาเอกและต่ำกว่าระดับปริญญาโทไม่มีครูผู้สอนจบในระดับนี้ เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยที่ครูผู้สอนจบมามากที่สุดจะเป็นมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลคิดเป็นร้อยละ คิดเป็นร้อยละ 13.33 เท่ากัน รองลงมาได้แก่ มหาวิทยาลัยราชภัฏ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 6.67 มหาวิทยาลัยราชภัฏต่าง ๆ คิดเป็นร้อยละ 20 และมหาวิทยาลัยต่าง ๆ คิดเป็นร้อยละ 26.67 โดยรวมที่จบสายศิลปะมาคิดเป็นร้อยละ 26.67 ส่วนสาขาวิชาที่จบมานั้นจะเป็นด้านศิลปกรรม ศิลปศึกษา จิตรกรรมและภาพพิมพ์ รัฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ คิดเป็นร้อยละ 13.33 เท่ากัน ส่วนจิตวิทยา ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ เทคโนโลยีการศึกษา จริยศาสตร์ วิทยาศาสตร์ทั่วไป คิดเป็นร้อยละ 6.67 เท่ากัน สถานะของครูผู้สอนวิชาศิลปะเป็นบรรพชิต คิดเป็นร้อยละ 40 เป็นคฤหัสถ์ คิดเป็นร้อยละ 60 ส่วนใหญ่เป็นครูประจำ คิดเป็นร้อยละ 93.33 ครูพิเศษ คิดเป็นร้อยละ 6.67 ระดับที่สอน เป็นระดับ

มัธยมศึกษาตอนต้น คิดเป็นร้อยละ 9.33 เป็นระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย คิดเป็นร้อยละ 73.33 ด้านประสบการณ์การสอนวิชาศิลปะ ส่วนใหญ่จะสอนอยู่ระหว่าง 1-5 ปี คิดเป็นร้อยละ 73.33 รองลงมาสอนอยู่ระหว่าง 6-10 ปี คิดเป็นร้อยละ 24.67 ระดับที่สอนในมัธยมศึกษาตอนต้น คิดเป็นร้อยละ 93.33 ส่วนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย คิดเป็นร้อยละ 73.33 ด้านที่ผ่านการศึกษาวชิรศึกษาที่เกี่ยวกับศิลปะมาส่วนใหญ่จะเป็นเรื่อง จิตรกรรม คิดเป็นร้อยละ 53.33 ส่วนการออกแบบ ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย ประวัติศาสตร์ศิลปะตะวันตก และองค์ประกอบศิลป์ ศิลปะพื้นบ้าน ประยุกต์ศิลป์ คิดเป็นร้อยละ 46.67 รองลงมาได้แก่ประติมากรรม สุนทรียศาสตร์ และศิลปะวิจารณ์ คิดเป็นร้อยละ 40 ส่วนภาพพิมพ์กับศิลปะนิยาม คิดเป็นร้อยละ 33.33 และประสบการณ์ที่น้อยที่สุดคือ ศิลปะการตัดกระดาษอิสาน คิดเป็นร้อยละ 6.67

ส่วนด้านการติดตามข่าวสารเกี่ยวกับศิลปะจากสื่อต่าง ๆ พบว่า ครูศิลปะได้ติดตามทางนิทรรศการศิลปะมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 53.33 รองลงมาได้แก่นิตยสาร คิดเป็นร้อยละ 46.67 ทางอินเทอร์เน็ต คิดเป็นร้อยละ 40 และโทรทัศน์คิดเป็นร้อยละ 33.33 ส่วนโครงการสัมมนาทางศิลปะ คิดเป็นร้อยละ 20 ส่วนที่ครูศิลปะไม่ได้ติดตามข่าวสารเลยคือ วิทยุ เมื่อพิจารณาการเข้าร่วมประชุม อบรม สัมมนา หรือกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับศิลปะพบว่า ครูผู้สอนส่วนใหญ่ได้รับการอบรมเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ คิดเป็นร้อยละ 60 ส่วนที่ไม่ได้เข้าร่วมการอบรมเลยคิดเป็นร้อยละ 40 ของจำนวนทั้งหมด

ตอนที่ 3 แบบสัมภาษณ์ครูผู้สอนการด้านสภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะ ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

ตารางที่ 3 ค่าความถี่ของสภาพและปัญหาทั่วไปการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

ข้อ	รายการ	ความถี่
ด้านการใช้หลักสูตร		
1.	ใช้หลักสูตรปี 51 เริ่มใช้ระดับม.1 ม.4	12
2.	ใช้หลักสูตรปี 44	3
ด้านปัญหาการจัดการเรียนการสอน		
1.	ความไม่เข้าใจในกลวิธีการสอน ศิลปะเนื่องจากไม่ได้จบด้านศิลปะโดยตรง	8
2.	ด้านงบประมาณในการสนับสนุนด้านอุปกรณ์ศิลปะที่มีราคาแพง	7
3.	ไม่มีห้องปฏิบัติการทางศิลปะโดยเฉพาะ มีปัญหาในการเคลื่อนย้ายอุปกรณ์ในการสอน	5
4.	สื่อการเรียนการสอน	5

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ข้อ	รายการ	ความถี่
5.	การจัดการเรียนการสอนด้านดนตรีและนาฏศิลป์เสริมให้กับนักเรียน	4
6.	เวลาเรียนที่มีจำนวนจำกัด	3
7.	จำนวนนักเรียนมีมาก อุปกรณ์ไม่เพียงพอ	2
8.	การส่งงานของผู้เรียนที่ไม่ตรงเวลาหรือไม่ส่งงาน	2

จากตารางที่ 3 พบว่ากลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นคุณครูศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาส่วนมากจะเริ่มใช้หลักสูตรพุทธศักราช 2551 ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และมัธยมศึกษาปีที่ 4 ซึ่งมีจำนวน 12 คน รองลงมา คือ การใช้หลักสูตรเก่าปีพุทธศักราช 2544 จำนวน 3 คน สภาพปัญหาทั่วไปการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาศิลปะส่วนมากจะเป็นเรื่อง ความไม่เข้าใจในกลวิธีการสอน ศิลปะเนื่องจากไม่ได้จับด้านศิลปะมาโดยตรง จำนวน 8 คน รองลงมาคือด้านงบประมาณในการสนับสนุนด้านอุปกรณ์ศิลปะที่มีราคาแพง จำนวน 7 คน ส่วน ไม่มีห้องปฏิบัติการทางศิลปะโดยเฉพาะ มีปัญหาในการเคลื่อนย้ายอุปกรณ์ในการสอน และสื่อ การเรียนการสอนทางศิลปะ จำนวน 5 คน ส่วนปัญหาการจัดการเรียนการสอนด้านดนตรีและ นาฏศิลป์เสริมให้กับนักเรียน จำนวน 4 คน ปัญหาต่อมาคือเวลาเรียนที่มีจำนวนจำกัด จำนวน 3 คน ส่วนปัญหาด้านจำนวนนักเรียนมีมาก อุปกรณ์ไม่เพียงพอ และการส่งงานของผู้เรียนที่ล่าช้า หรือไม่ส่งงาน จำนวน 2 คน

ตารางที่ 4 ค่าความถี่ของปัญหาที่พบในการสอน ด้านสภาพผู้เรียน ปัญหาด้านกิจกรรมการ เรียนการสอน และปัญหาด้านสื่อการเรียนการสอน

ข้อ	รายการ	ความถี่
ด้านตัวผู้เรียน		
1.	การไม่ส่งงานไม่เข้าเรียน หรือเข้าเรียนสาย	7
2.	งบประมาณในการจัดซื้ออุปกรณ์ทางศิลปะ	7
3.	พื้นฐานทักษะทางศิลปะของผู้เรียนไม่พร้อม	2
4.	ไม่มีความคิดสร้างสรรค์	2
ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน		
<u>กิจกรรมที่ครูศิลปะใช้สอนบ่อยและนักเรียนชอบ</u>		
1.	เรียนรู้ด้วยการปฏิบัติงานจริง เช่นการวาด การปั้น เป็นต้น	13

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ข้อ	รายการ	ความถี่
2.	เรียนรู้นอกห้องเรียน หรือสถานที่ เช่น การวาดรูปทิวทัศน์	2
3.	เรียนรู้จากการลอกแบบ และการออกแบบตามจินตนาการ	1
กิจกรรมที่ครูศิลปะคิดว่ามีความเหมาะสมกับนักเรียน		
1.	การเรียนภาคปฏิบัติในห้องเรียน เช่นการวาดรูป เป็นต้น	13
2.	การออกนอกสถานที่ เช่นการไปทัศนศึกษา เป็นต้น	7
3.	การเรียนศิลปะการพูด การแสดงธรรมะ การวิจารณ์	2
กิจกรรมที่ครูศิลปะคิดว่าไม่เหมาะสมกับนักเรียน		
1.	ดนตรีและนาฏศิลป์ ขัดต่อวินัยสงฆ์	14
2.	กิจกรรมที่มีเนื้อหาไม่เหมาะสม งานอีโรติก อนุชาจารย์ ภาพนู้ด เป็นต้น	7
ด้านสื่อการเรียนการสอน		
1.	มีความเห็นด้วยในการเปลี่ยนสื่อการเรียนการสอนที่มีในปัจจุบัน	10
2.	สื่อที่เป็นหนังสือคู่มือการทำงานศิลปะ	7
3.	สื่อการเรียนการสอนที่มีอยู่ภายในวัด ไม่ว่าจะ เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ เป็นต้น	7
4.	มีความไม่เห็นด้วยในการเปลี่ยนสื่อการเรียนการสอนที่มีในปัจจุบัน	5
5.	ต้องการเปลี่ยนเป็นสื่อที่ทันสมัย ด้านมัลติมีเดีย CD INTERNET เป็นต้น	3

จากตารางที่ 4 พบว่าปัญหาที่พบในการสอนของครูผู้สอนวิชาศิลปะในด้านตัวผู้เรียน คือ การไม่ส่งงาน ไม่เข้าเรียน หรือเข้าเรียนสายและ งบประมาณในการจัดซื้ออุปกรณ์ทางศิลปะ จำนวน 7 คน ส่วนปัญหาของลงมาของผู้เรียนคือ พื้นฐานทักษะทางศิลปะผู้เรียนไม่พร้อม ไม่มี ความคิดสร้างสรรค์ จำนวน 2 คน ส่วนด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ครูศิลปะ ใช้สอนบ่อยและนักเรียนชอบ คือ เรียนรู้ด้วยการปฏิบัติงานจริง เช่นการวาด การปั้น จำนวน 13 คน เรียนรู้นอกห้องเรียน หรือสถานที่ เช่น การวาดรูปทิวทัศน์ จำนวน 2 คน และเรียนรู้จากการ ลอกแบบ และการออกแบบตามจินตนาการ จำนวน 1 คน ส่วนกิจกรรมที่ครูศิลปะคิดว่ามีความ เหมาะสมกับนักเรียนของตนเอง คือการได้ลงมือปฏิบัติงานศิลปะในห้องเรียน จำนวน 13 คน รองลงมาคือการได้ออกไปทัศนศึกษาไปเรียนนอกสถานที่ จำนวน 7 คน ส่วนการเรียนศิลปะการ พุด การแสดงธรรมะ การวิจารณ์ จำนวน 2 คน ส่วนกิจกรรมทางศิลปะที่ครูศิลปะคิดว่าไม่ เหมาะสมที่จะสอนนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรมมากที่สุดคือ ดนตรีและนาฏศิลป์ ขัดต่อวินัย

สงฆ์ จำนวน 14 คน และกิจกรรมที่มีเนื้อหาไม่เหมาะสม เช่นงานอีโรติก อนุาจารย์ ภาพนู้ด จำนวน 7 คน

ปัญหาด้านสื่อการเรียนการสอนวิชาศิลปะ ครูศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาส่วนมาก มีความเห็นด้วยในการเปลี่ยนสื่อการเรียนการสอนที่มีในปัจจุบัน จำนวน 10 คน ไม่ต้องเปลี่ยน จำนวน 5 คน ส่วนมากแนะนำสื่อที่เป็นหนังสือคู่มือการทำงานศิลปะและสื่อการเรียนการสอนที่มีอยู่ภายในวัด ไม่ว่าจะเป็นโบราณสถานหรือโบราณวัตถุเป็นต้น จำนวน 7 คน รองลงมาคือต้องการเปลี่ยนเป็นสื่อที่ทันสมัย ด้านมัลติมีเดีย CD, INTERNET จำนวน 3 คน

ตอนที่ 2 แบบสัมภาษณ์ครูผู้สอนวิชาศิลปะด้านการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

ตารางที่ 5 ค่าความถี่ข้อเสนอแนะด้านวัตถุประสงค์การจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะตามแนวพุทธศิลป์

ข้อ	รายการ	ความถี่
ด้านวัตถุประสงค์		
1.	นักเรียนสามารถปฏิบัติงานทางศิลปะที่เกี่ยวกับพุทธศิลป์ได้ ไม่ว่าจะเป็นด้านจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม	8
2.	นักเรียนสามารถนำหลักธรรมคำสอนพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในงานศิลปะได้	7
3.	นักเรียนตระหนักและเห็นคุณค่างานพุทธศิลป์ภายในวัด และท้องถิ่นได้	7
4.	นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติพุทธศิลป์	6
5.	นักเรียนสามารถวิเคราะห์แยกแยะศิลปะสากลกับศิลปะแนวพุทธศิลป์ได้	5
6.	นักเรียนรู้และเห็นคุณค่าในงานพุทธศิลป์ที่มีอยู่ภายในวัด	5
7.	นักเรียนมีความสุขกับงานพุทธศิลป์	2

จากตารางที่ 5 พบว่าด้านการกำหนดวัตถุประสงค์ตามแนวพุทธศิลป์นั้นครูศิลปะต้องการให้ผู้เรียนสามารถปฏิบัติงานทางศิลปะที่เกี่ยวกับพุทธศิลป์ได้ ไม่ว่าจะเป็นด้านจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ฯลฯ จำนวน 8 คน รองลงมาคือนักเรียนสามารถนำหลักธรรมคำสอนพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในงานศิลปะได้และนักเรียนตระหนักและเห็นคุณค่างานพุทธศิลป์ภายในวัดและท้องถิ่นได้ จำนวน 7 คน นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติพุทธศิลป์ จำนวน 6 คน ส่วนนักเรียนสามารถวิเคราะห์แยกแยะศิลปะสากลกับศิลปะแนวพุทธศิลป์ได้และ

นักเรียนรู้และเห็นคุณค่าในงานพุทธศิลป์ที่มีอยู่ภายในวัด จำนวน 5 คน ส่วนเรื่องสุดท้ายคือนักเรียนมีความสุขกับงานพุทธศิลป์ จำนวน 2 คน

ตารางที่ 6 ค่าความถี่ด้านเนื้อหาในการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ ด้านจิตรกรรม ด้านประติมากรรม ด้านสถาปัตยกรรม ด้านประณีตศิลป์/งานช่าง และด้านการอนุรักษ์งานพุทธศิลป์

ข้อ	รายการ	ความถี่
ด้านเนื้อหา		
<u>ด้านจิตรกรรม</u>		
1.	พุทธประวัติ ทศชาติชาดก	10
2.	วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น รวมถึงวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา	8
3.	พระพุทธรูปปางต่าง ๆ	7
4.	ไตรภูมิ นรก โลกมนุษย์ สวรรค์	3
<u>ด้านประติมากรรม</u>		
1.	การปั้นปางพระพุทธรูปอย่างง่าย	8
2.	การแกะสลักเทียนเข้าพรรษา	7
3.	ลวดลายและสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนาที่มีอยู่ภายในวัด	2
4.	ลวดลายไทย	2
<u>ด้านสถาปัตยกรรม</u>		
1.	พื้นฐานทางสถาปัตยกรรม ความรู้ในเรื่องงานในแต่ละภูมิภาคที่มา	6
2.	ศึกษาลวดลายประดับในสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนา	5
3.	ศึกษาองค์ประกอบของงานสถาปัตยกรรมที่มีอยู่ภายในวัด	5
4.	สามารถหรือออกแบบสถาปัตยกรรมอย่างง่ายภายในวัดอย่างวัดได้	3
<u>ด้านประณีตศิลป์/งานช่าง</u>		
1.	งานช่าง 10 หมู่	6
2.	การตัดกระดาษ	4
3.	การทำพานพุ่มบายศรี	3
4.	การตัดกระดาษ สัญลักษณ์พุทธศาสนา	1
5.	การทำเทียนเจล	1
<u>ด้านการอนุรักษ์งานพุทธศิลป์</u>		
1.	การชี้ให้เห็นคุณค่าและประโยชน์ในงานพุทธศิลป์	8
2.	สร้างคุณค่าให้แรงบันดาลใจสร้างความภาคภูมิใจในงานศิลปะนักเรียน	8

ตารางที่ 6 (ต่อ)

ข้อ	รายการ	ความถี่
3.	อนุรักษ์ ดูแล เห็นคุณค่าในงานพุทธศิลป์ในท้องถิ่น	5
4.	รู้จักการบูรณะซ่อมแซม โบราณสถานวัตถุโบราณได้อย่างถูกต้อง	2

จากตารางที่ 6 พบว่าข้อเสนอนี้ในการจัดเนื้อหาด้านจิตรกรรม ครูศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาเสนอเรื่องพุทธประวัติ ทศชาติชาดก จำนวน 10 คน รองลงมาคือเรื่องวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น รวมถึงวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา จำนวน 8 คน ส่วนพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ที่สำคัญ จำนวน 7 คน สุดท้ายคือเรื่องไตรภูมิ นรก โลกมนุษย์ สวรรค์ จำนวน 3 คน

ด้านการกำหนดเนื้อหาด้านสถาปัตยกรรม ครูศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาเสนอเรื่องของการปั้นปางพระพุทธรูปอย่างง่ายมากที่สุด คือจำนวน 8 คน การแกะสลักเทียนเข้าพรรษา จำนวน 7 คน และการลอกลวดลายและสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนาที่มีอยู่ในวัดและลวดลายไทย จำนวน 2 คน

ด้านการกำหนดเนื้อหาด้านสถาปัตยกรรม ครูศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาเสนอให้นักเรียนศึกษาพื้นฐานทางสถาปัตยกรรม ความรู้ในเรื่องงานในแต่ละภูมิภาคที่มา จำนวน 6 คน รองลงมาเสนอให้ศึกษาลวดลายประดับในสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนาและศึกษาองค์ประกอบของงานสถาปัตยกรรมที่มีอยู่ภายในวัด ไม่ว่าจะเป็นโบสถ์ อุโบสถ วิหาร จำนวน 5 คน และสุดท้าย คือสามารถหรือออกแบบสถาปัตยกรรมอย่างง่ายภายในวัดอย่างวัดได้ จำนวน 3 คน

ด้านการกำหนดเนื้อหาประณีตศิลป์/งานช่าง ครูศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาได้เสนอให้ทำงานช่าง 10 หมู่ จำนวน 6 คน การตัดกระจก จำนวน 4 คน การทำพานพุ่มดอกไม้บายศรี จำนวน 3 คน การตัดกระดาษ สัญลักษณ์พุทธศาสนา และการทำเทียนเจล จำนวน 1 คน

ด้านการกำหนดเนื้อหาด้านการอนุรักษ์งานพุทธศิลป์ ครูศิลปะส่วนใหญ่เสนอการชี้ให้เห็นคุณค่าและประโยชน์ในงานพุทธศิลป์ และสร้างคุณค่าให้แรงบันดาลใจในสร้างคามภาคภูมิใจในงานศิลปะที่นักเรียนทำ จำนวน 8 คน รองลงมาคืออนุรักษ์ ดูแล เห็นคุณค่าในงานพุทธศิลป์ในท้องถิ่น จำนวน 5 คน สุดท้ายคือรู้จักการบูรณะซ่อมแซม โบราณสถานวัตถุโบราณได้อย่างถูกต้อง จำนวน 2 คน

ตารางที่ 7 ค่าความถี่ข้อเสนอแนะด้านการกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนด้านพุทธศิลป์

ข้อ	รายการ	ความถี่
กิจกรรมการเรียนการสอนด้านพุทธศิลป์		
1.	การเรียนภาคปฏิบัติในห้องเรียน เช่นการวาดรูป เป็นต้น	13
2.	การออกนอกสถานที่ เช่นการไปทัศนศึกษา เป็นต้น	2
3.	การเรียนศิลปะการพูด การแสดงธรรมะ การวิจารณ์	1

จากตารางที่ 7 พบว่าครูศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาจำนวนมากเสนอให้มีกิจกรรมการเรียนการสอนภาคปฏิบัติในห้องเรียน เช่น การวาดรูป ภายในห้องเรียน จำนวน 13 คน และการได้ออกไปศึกษานอกสถานที่ เช่นการไปทัศนศึกษา จำนวน 2 คน ส่วนการเรียนศิลปะการพูด การแสดงธรรมะ การวิจารณ์ จำนวน 1 คน

ตารางที่ 8 ค่าความถี่ข้อเสนอแนะด้านการกำหนดการวัดประเมินผลการเรียนการสอนด้านพุทธศิลป์

ข้อ	รายการ	ความถี่
ด้านการวัดประเมินผลทางพุทธศิลป์		
1.	วัดและประเมินผลจากผลงานผู้เรียนเป็นหลักทั้งงานเดี่ยวและกลุ่ม	11
2.	การทดสอบ ไม่ว่าจะเป็นใบงาน แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ แบบฝึกหัด เป็นต้น	3
3.	การสังเกต การให้ความร่วมมือ ความเอาใจใส่ในการทำงาน	3
4.	เพิ่มสะสมผลงาน	2
5.	ความรับผิดชอบ การส่งงาน	1

จากตารางที่ 8 พบว่าครูศิลปะกำหนดให้มีการวัดประเมินผลตามแนวพุทธศิลป์คือ วัดและประเมินผลจากผลงานผู้เรียนเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นรายบุคคล หรือกลุ่ม จำนวน 11 คน รองลงคือการทดสอบ ไม่ว่าจะเป็นใบงาน แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ แบบฝึกหัด และการสังเกตการให้ความร่วมมือ ความเอาใจใส่ในการทำงาน จำนวน 3 คน การประเมินจากเพิ่มสะสมผลงาน จำนวน 2 คน และความรับผิดชอบการส่งงาน จำนวน 1 คน

ตารางที่ 9 ค่าความถี่ข้อเสนอแนะด้านการกำหนดสื่อการเรียนการสอนด้านพุทธศิลป์

ข้อ	รายการ	ความถี่
ด้านสื่อการเรียนการสอนพุทธศิลป์		
1.	สื่อที่ทันสมัย ด้านมัลติมีเดีย CD INTERNET เป็นต้น	12
2.	สื่อการเรียนการสอนที่มีอยู่ภายในวัด ไม่ว่าจะเป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ เป็นต้น	10
3.	สื่อที่เป็นหนังสือคู่มือการทำงานศิลปะ	4
4.	ภาพผลงานศิลปะพุทธศิลป์รูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นโบราณหรือร่วมสมัย	2
5.	โมเดล หุ่นจำลอง หุ่นนิ่ง	2
6.	สื่อที่ครูสามารถปฏิบัติงานด้านศิลปะให้นักเรียนได้ชม	1

จากตารางที่ 9 พบว่าการกำหนดสื่อการเรียนการสอนพุทธศิลป์ของครูศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เสนอให้มีสื่อที่ทันสมัย ด้านมัลติมีเดีย CD, INTERNET จำนวน 12 คน รองลงมาคือสื่อการเรียนการสอนที่มีอยู่ภายในวัด ไม่ว่าจะเป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ เป็นต้น จำนวน 10 คน ส่วนสื่อที่เป็นหนังสือคู่มือการทำงานศิลปะ จำนวน 4 คน สื่อที่เป็นภาพผลงานศิลปะพุทธศิลป์รูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นโบราณหรือร่วมสมัย และโมเดล หุ่นจำลอง หุ่นนิ่ง จำนวน 2 คน ส่วนสื่อสุดท้ายที่ครูสามารถปฏิบัติงานด้านศิลปะให้นักเรียนชมได้ จำนวน 1 คน เท่านั้น

ตารางที่ 10 ค่าความถี่ข้อเสนอแนะด้านอื่นๆ ของครูผู้สอนวิชาศิลปะ

ข้อ	รายการ	ความถี่
ด้านอื่น ๆ		
<u>ประโยชน์ของการจัดทำหลักสูตร</u>		
1.	นักเรียนสามารถถ่ายทอดหลักธรรมทางศิลปะได้อย่างง่าย	6
2.	นักเรียนสามารถเข้าใจหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนาผ่านงานศิลปะ	6
3.	นักเรียนอยู่ที่วัด อยู่ในสถานที่แหล่งเรียนรู้ได้ใกล้ชิดกับแหล่งวัฒนธรรม	5
4.	นักเรียนจะได้นำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน	5
5.	นักเรียนสามารถนำไปประกอบอาชีพได้	3
6.	นักเรียนจะได้นำความรู้ไปช่วยเหลือกิจกรรมทางสังคม	3

ตารางที่ 10 (ต่อ)

ข้อ	รายการ	ความถี่
การเน้นเรื่องที่ต้องการเรียนรู้		
1.	เน้นศิลปะปฏิบัติ	13
2.	เน้นประวัติศาสตร์พุทธศิลป์	8
3.	เน้นด้านศิลปวิจารณ์	6
4.	เน้นการอนุรักษ์งานพุทธศิลป์	5
5.	เน้นด้านสุนทรียศาสตร์	3
หลักสูตรที่ควรนำมาบูรณาการกับวิชาศิลปะ		
1.	อิทธิบาท 4	6
2.	อริยสัจ 4	5
3.	ไตรสิกขา	3
4.	พระธรรมวินัย	1

จากตารางที่ 10 พบว่าประโยชน์ของการจัดทำหลักสูตรในกลุ่มสาระทัศนศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ครูศิลปะให้ความเห็นเป็นส่วนใหญ่ว่านักเรียนจะสามารถเข้าใจหลักสูตรคำสอนในพุทธศาสนาผ่านงานศิลปะและนักเรียนสามารถถ่ายทอดหลักสูตรทางศิลปะได้อย่างง่าย จำนวน 6 คน รองลงมาคือ นักเรียนอยู่ที่วัด อยู่ในสถานที่แหล่งเรียนรู้ได้ใกล้ชิดกับแหล่งวัฒนธรรมและนักเรียนจะได้นำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ จำนวน 5 คน และลำดับสุดท้ายมีสองประเด็นคือ นักเรียนสามารถนำไปประกอบอาชีพได้และนักเรียนจะได้นำความรู้ไปช่วยเหลือกิจกรรมทางสังคม จำนวน 3 คน

ส่วนเรื่องที่ต้องการเน้นเพื่อการเรียนรู้ ครูศิลปะส่วนใหญ่ต้องการให้เน้นการปฏิบัติศิลปะเป็นหลัก มีจำนวน 13 คน รองลงมาคือเน้นด้านประวัติศาสตร์ศิลป์ จำนวน 8 คน ส่วนด้านศิลปวิจารณ์มี จำนวน 6 คน ด้านการอนุรักษ์งานพุทธศิลป์ จำนวน 5 คน ส่วนเรื่องที่เน้นน้อยที่สุดคือเรื่องสุนทรียศาสตร์ จำนวน 3 คน

ส่วนเรื่องการนำหลักสูตรคำสอนมาบูรณาการกับวิชาศิลปะ ครูศิลปะส่วนใหญ่เสนอแนะให้นำเรื่องอิทธิบาท 4 จำนวน 6 คน รองลงมาคืออริยสัจ 4 จำนวน 5 คน หลักสูตรเรื่องไตรสิกขา จำนวน 3 คน ส่วนหลักสูตรในพระธรรมวินัย จำนวน 1 คน

2. แบบสัมภาษณ์ผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

ตอนที่ 1 สถานภาพทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตารางที่ 11 สถานภาพทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการ

สถานภาพทั่วไป	จำนวน(N=15)	ร้อยละ
1. เพศ		
ชาย	14	93.33
หญิง	1	6.67
2. อายุ		
26 – 30 ปี	4	26.67
31- 35 ปี	2	13.33
36 – 40 ปี	5	33.33
46 – 50 ปี	3	20.00
50 ปีขึ้นไป ระบุ 54	1	6.67
3. วุฒิการศึกษา		
ระดับปริญญาโท	8	53.33
ระดับปริญญาตรี	7	46.67
4. สถาบันที่สำเร็จการศึกษา		
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	4	26.67
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	2	13.33
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย	2	13.33
โพลีเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	1	6.67
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	1	6.67
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ศึกษา (นิด้า)	1	6.67
มหาวิทยาลัยนเรศวร	1	6.67
มหาวิทยาลัยขอนแก่น	1	6.67
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา	1	6.67
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี	1	6.67
สาขาวิชาที่สำเร็จการศึกษา		
สังคมศึกษา	4	26.67

ตารางที่ 11 (ต่อ)

สถานภาพทั่วไป	จำนวน(N=15)	ร้อยละ
รัฐประศาสนศาสตร์	3	20.00
ภาษาไทย	2	13.33
ภาษาอังกฤษ	1	6.67
การวัดประเมินผลทางการศึกษา	1	6.67
เทคโนโลยีการศึกษา	1	6.67
ครุศาสตร์	1	6.67
หลักสูตรการสอน	1	6.67
วิทยาศาสตร์ชีวภาพ	1	6.67
สถานะ		
บรรพชิต	8	53.33
คฤหัสถ์	7	46.67
ครูประจำ	15	100.00
การติดตามข่าวสารเกี่ยวกับศิลปศึกษา		
นิตยสาร	2	13.33
นิตรรศการศิลปะ	4	26.67
อินเทอร์เน็ต	3	20.00
โทรทัศน์	8	53.33
วิทยุ	3	20.00
โครงการสัมมนาทางศิลปะ	1	6.67
การเข้าร่วมประชุม อบรม สัมมนา หรือกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับศิลปะ		
ไม่เคย	12	80.00
เคย	3	20.00
อบรมเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรพระปริยัติธรรมปี 51กลุ่มสาระศิลปะ		
ชมงานศิลปะในสถานที่ต่าง ๆ หลายครั้ง		
ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการจัดทำหลักสูตรต้นเทียนพรรษา		

จากตารางที่ 11 แสดงข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการพบว่า ส่วนใหญ่เป็นชาย คิดเป็นร้อยละ 93.33 และเป็นเพศหญิงคิดเป็นร้อยละ 6.67 มีอายุในช่วงระหว่าง36-40ปีคิดเป็นร้อยละ 33.33 รองลงมาได้แก่ช่วงอายุ 26-30 ปี คิดเป็นร้อยละ 26.67 และอายุ 46-50 ปี คิดเป็นร้อยละ 20 ส่วนอายุ 31-35 ปี คิดเป็นร้อยละ 13.33 และอายุมากกว่า 50 ปี

คิดเป็นร้อยละ 6.67 ในด้านวุฒิการศึกษาที่พบว่าผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการส่วนใหญ่มีวุฒิ การศึกษาระดับปริญญาโท คิดเป็นร้อยละ 53.33 รองลงมาวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี คิด เป็นร้อยละ 46.67 ส่วนระดับปริญญาเอกและต่ำกว่าระดับปริญญาโทไม่มีผู้บริหารหรือฝ่าย วิชาการจบในระดับนี้ เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยที่ผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการจบมา มากที่สุดจะเป็นมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คิดเป็นร้อยละ 26.67 รองลงมาได้แก่ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหาสารคามเป็นคิดเป็นร้อยละ 13.33 จบ มหาวิทยาลัยราชภัฏอยุธยาและมหาวิทยาลัยต่าง ๆ คิดเป็นร้อยละ 6.67 ส่วนสาขาวิชาที่จบมา มากที่สุดนั้น คือสาขาสังคมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 26.67 รองลงมาจะเป็นรัฐประศาสนศาสตร์ คิด เป็นร้อยละ 13.33 ส่วนสาขาอื่น ๆ ได้แก่ คอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีการศึกษา สาขาวิทยาศาสตร์ ชีวภาพ หลักสูตรการสอน ครุศาสตร์ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษและการวัดประเมินผลทาง การศึกษา คิดเป็นร้อยละ 6.67 สถานะของผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการเป็นบรรพชิต คิดเป็นร้อยละ 46.67 เป็นคฤหัสถ์ คิดเป็นร้อยละ 53.33 ล้วนแต่เป็นครูประจำคิดเป็นร้อยละ 100

ส่วนด้านการติดตามข่าวสารเกี่ยวกับศิลปะจากสื่อต่าง ๆ พบว่า ผู้บริหารหรือฝ่าย วิชาการได้ติดตามทางโทรทัศน์มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 53.33 รองลงมาได้แก่ นิตยสารศิลปะคิด เป็นร้อยละ 26.67 ตามด้วยการติดตามข่าวสารทางอินเทอร์เน็ตและวิทยุ คิดเป็นร้อยละ 20 ส่วน การติดตามทางนิตยสาร คิดเป็นร้อยละ 13.33 ส่วนการติดตามข่าวสารทางโครงการสัมมนาทาง ศิลปะน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 6.67 เมื่อพิจารณาการเข้าร่วมประชุม อบรม สัมมนา หรือกิจกรรม อื่น ๆ ที่เกี่ยวกับศิลปะพบว่า ผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการได้รับการอบรมเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ คิดเป็น ร้อยละ 20 ส่วนที่ไม่ได้เข้าร่วมการอบรมเลย คิดเป็นร้อยละ 80 ของจำนวนทั้งหมด

ตอนที่ 2 แบบสัมภาษณ์ผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการด้านสภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอน วิชาศิลปะ และการนิเทศการสอนวิชาศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

ตารางที่ 12 ค่าความถี่ของสภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะ

ข้อ	รายการ	ความถี่
การวางแผนการเตรียมหลักสูตร		
1.	ประสบปัญหาการใช้หลักสูตรไม่ตรงกับพระเณร	7
2.	อุปกรณ์การเรียน หนังสือแบบเรียน	5
3.	เพิ่มเวลาการจัดการเรียนการสอนในสาระนาฏศิลป์และดนตรี	4

ตารางที่ 12 (ต่อ)

ข้อ	รายการ	ความถี่
การเตรียมความพร้อมด้านบุคลากร		
1.	ครูผู้สอนไม่จบด้านทัศนศิลป์มาโดยตรง	8
2.	ครูผู้สอนประจำไม่มี ต้องให้ครูพิเศษมาสอน	3
3.	ไม่มีครูในสาระดนตรีและนาฏศิลป์	2
4.	มีการเปลี่ยนแปลงครูผู้สอนบ่อย	1
การจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระทัศนศิลป์		
1.	ขาดอุปกรณ์การเรียนการสอนด้านศิลปะ	5
2.	การจัดเวลาให้สอดคล้องกับครูพิเศษ	3
3.	ขาดงบประมาณการจัดซื้อสื่อการเรียนการสอน	3
4.	ไม่มีห้องเรียนศิลปะโดยเฉพาะ	2
5.	ไม่มีคู่มือการเรียนการสอนในสาระทัศนศิลป์	2
6.	ขาดเทคโนโลยีในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียนอย่างเหมาะสม	1
ด้านการนิเทศการสอนและการวัดประเมินผลการจัดการหลักสูตร		
1.	การนิเทศไม่ประสบปัญหา	9
2.	การนิเทศประสบปัญหา	6
	- การเปลี่ยนแปลงครูศิลปะบ่อย การนิเทศไม่ต่อเนื่อง	2
	- การนิเทศไม่ตรงเวลาครูพิเศษ	1
นโยบายการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะ		
1.	ส่งเสริมให้ศิลปะเชื่อมโยงกับวิชาพุทธศาสนา	4
2.	ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนศิลปะเกี่ยวกับศาสนา	3
3.	ส่งเสริมให้ผู้เรียนอนุรักษ์งานศิลปะในพุทธศาสนา	3

จากตารางที่ 12 พบว่าสภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะ ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เรื่องการวางแผนการเตรียมหลักสูตร เรื่องประสบปัญหาการใช้หลักสูตรไม่ตรงกับพระเถรมากที่สุด จำนวน 7 คน เรื่องต่ออุปกรณ์การเรียน หนังสือแบบเรียน จำนวน 5 คน อีกเรื่องจะเป็นเรื่องเวลาเพิ่มมาในสาระนาฏศิลป์และดนตรี จำนวน 4 คน

การเตรียมความพร้อมด้านบุคลากร ผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ได้ให้ความเห็นว่าประสบปัญหาด้านครูผู้สอนไม่จบด้านทัศนศิลป์มาโดยตรง

มากที่สุดคือ จำนวน 8 คน รองลงมาคือไม่มีครูผู้สอนประจำ ต้องให้มีครูพิเศษมาสอน จำนวน 3 คน ส่วนไม่มีครูในสาระดนตรีและนาฏศิลป์ จำนวน 2 คน และมีการเปลี่ยนแปลงครูผู้สอนวิชา ศิลปะบ่อย จำนวน 1 คน

ปัญหาด้านการจัดการเรียนการสอนในกลุ่มสาระทัศนศิลป์ ผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการ โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ปัญหาที่พบมากที่สุดคือการขาดอุปกรณ์การเรียนการสอนด้านศิลปะซึ่งมีราคาแพง จำนวน 5 คน รองลงมาได้แก่การจัดเวลาให้สอดคล้องกับครูพิเศษ และการขาดงบประมาณการจัดซื้อสื่อการเรียนการสอน จำนวน 3 คน ปัญหาต่อมาคือไม่มีห้องเรียนศิลปะโดยเฉพาะ และไม่มีคู่มือการเรียนการสอนในสาระทัศนศิลป์ จำนวน 2 คน ส่วนปัญหาด้านสุดท้ายคือขาดเทคโนโลยีการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียนอย่างเหมาะสมจำนวน 1 คน

ด้านการนิเทศการสอนและการวัดประเมินผลการจัดการหลักสูตร พบว่า ไม่มีปัญหาในการนิเทศการสอนเลย จำนวน 9 คน แต่ประสบปัญหาในการนิเทศจำนวน 6 คน เรื่องที่ประสบปัญหาได้แก่การเปลี่ยนแปลงครูศิลปะบ่อย การนิเทศไม่ต่อเนื่อง จำนวน 2 คน และการนิเทศไม่ตรงเวลากับครูพิเศษ จำนวน 1 คน

สำหรับด้านนโยบายการจัดการเรียนสอนวิชาศิลปะ ผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ได้มีการส่งเสริมให้ศิลปะเชื่อมโยงกับวิชาพุทธศาสนาอยู่แล้ว จำนวน 4 คน ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนศิลปะเกี่ยวกับศาสนาและส่งเสริมให้ผู้เรียนอนุรักษ์งานศิลปะในพุทธศาสนา จำนวน 3 คน

ตอนที่ 2 แบบสัมภาษณ์ผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการด้านการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

ตารางที่ 13 ค่าความถี่ของการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะตามแนวพุทธศิลป์โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

ข้อ	รายการ	ความถี่
การจัดการเรียนการสอนศิลปะตามแนวพุทธศิลป์		
1.	เน้นด้านศิลปะปฏิบัติในงานพุทธศิลป์	12
2.	เน้นประวัติศาสตร์ความเป็นมาของงานพุทธศิลป์	11
3.	เน้นด้านการอนุรักษ์พุทธศิลป์	8
4.	เน้นด้านสุนทรียศาสตร์ในงานพุทธศิลป์	7
5.	เน้นด้านศิลปวิจารณ์ในงานพุทธศิลป์	

ตารางที่ 13 (ต่อ)

ข้อ	รายการ	ความถี่
รูปแบบวิธีการเรียนรู้ตามแนวพุทธศิลป์		
1.	ศึกษาจากสถานที่จริง	12
2.	การปฏิบัติงานด้านศิลปะ	9
3.	บรรยาย	8
4.	อภิปราย	8

จากตารางที่ 13 พบว่าผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ได้ให้ข้อเสนอแนะในการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ ส่วนมากต้องการให้เน้นด้านศิลปะปฏิบัติในงานพุทธศิลป์ จำนวน 12 คน รองลงมาให้เน้นสอนเรื่องประวัติศาสตร์ความเป็นมาของงานพุทธศิลป์ จำนวน 11 คน ส่วนเรื่องที่ต้องการให้เน้นสอนให้กับผู้เรียนต่อมาก็คือด้านการอนุรักษ์พุทธศิลป์ จำนวน 8 คน เน้นด้านสุนทรียศาสตร์ในงานพุทธศิลป์ จำนวน 7 คน เน้นด้านศิลปะวิจารณ์ในงานพุทธศิลป์ จำนวน 6 คน

ส่วนรูปแบบวิธีการเรียนรู้ตามแนวพุทธศิลป์ ผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ต้องการให้ไปศึกษาสถานที่จริงมากที่สุด จำนวน 12 คน รองลงมาได้แก่ การปฏิบัติงานด้านศิลปะภายในห้องเรียน จำนวน 9 คน มีการสอนบรรยายและอภิปราย จำนวน 8 คน ตามลำดับ

ตารางที่ 14 ค่าความถี่ของการกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้วิชาศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

ข้อ	รายการ	ความถี่
วัตถุประสงค์ตามแนวพุทธศิลป์		
1.	นักเรียนสามารถปฏิบัติงานศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ได้	8
2.	นักเรียนสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้	5
3.	นักเรียนสามารถเรียนรู้การอนุรักษ์งานพุทธศิลป์ภายในวัดได้	5
4.	นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในประวัติความเป็นมางานพุทธศิลป์ได้	5
5.	นักเรียนสามารถแสดงความคิดเห็นในการวิจารณ์งานศิลปะได้	2
6.	นักเรียนสามารถบูรณะซ่อมแซมงานพุทธศิลป์เบื้องต้นได้อย่างถูกต้อง	2
7.	นักเรียนมีความผ่อนคลายในการเรียนวิชาศิลปะ	1

จากตารางที่ 14 พบว่าผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ได้ให้ข้อเสนอแนะในการจัดทำวัตถุประสงค์ตามแนวพุทธศิลป์ดังนี้ให้นักเรียนสามารถปฏิบัติงานศิลปะตามแนวพุทธศิลป์มากที่สุด คือ จำนวน 8 ท่าน รองลงมาได้แก่ นักเรียนสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในประวัติความเป็นมางานพุทธศิลป์ได้ และนักเรียนสามารถเรียนรู้การอนุรักษ์งานพุทธศิลป์ภายในวัดได้ จำนวน 5 คน ลำดับต่อมาคือ ประเด็นคือ นักเรียนสามารถแสดงความคิดเห็นในการวิจารณ์งานศิลปะได้ และนักเรียนสามารถบูรณะซ่อมแซมงานพุทธศิลป์เบื้องต้นได้อย่างถูกต้อง จำนวน 2 คน ลำดับสุดท้าย คือต้องการให้นักเรียนมีความผ่อนคลายในการเรียนวิชาศิลปะ จำนวน 1 คน

ตารางที่ 15 ค่าความถี่ของข้อเสนอแนะการกำหนดเนื้อหาการเรียนรู้อุวิชาศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

ข้อ	รายการ	ความถี่
ด้านจิตรกรรม		
1.	พุทธประวัติ ชาดก นิทานพื้นบ้านที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา	8
2.	วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น วิถีชีวิตที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา	5
3.	สัญลักษณ์ทางพุทธศาสนา	3
4.	ความดี ความชั่ว ปาป บุญ คุณโทษ การรักษาศีล	2
5.	การวาดภาพจำลองจิตรกรรมต่าง ๆ ภายในวัด	1
ด้านประติมากรรม		
1.	แกะสลักพระพุทธรูปอย่างง่าย	5
2.	ปั้นการ์ตูนพระพุทธรูปอย่างง่าย	3
3.	ศึกษาเกี่ยวกับปางพระพุทธรูป ลักษณะพระพุทธรูปที่ถูกต้อง	3
4.	ศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของงานประติมากรรมในประเทศไทย	3
ด้านสถาปัตยกรรม		
1.	ศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมไทยในอดีตถึงปัจจุบัน	11
2.	การวาดภาพโครงสร้างสถาปัตยกรรมภายในวัดได้	5
3.	การดูแลรักษา งานสถาปัตยกรรมภายในวัดได้	3
ด้านงานหัตถศิลป์หรือประณีตศิลป์ (งานช่าง)		
1.	ศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้านในแต่ละท้องถิ่น	7
2.	การแกะตัดกระดาษ	3
3.	เครื่องจักรสาน	2

ตารางที่ 15 (ต่อ)

ข้อ	รายการ	ความถี่
4.	การลงรักปิดทอง	1
5.	การออกแบบงานพุทธศิลป์ในคอมพิวเตอร์	1
ด้านการอนุรักษ์งานพุทธศิลป์		
1.	การอนุรักษ์งานพุทธศิลป์ภายในวัด ไม่ว่าจะเป็นงานจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรมหรืองานพุทธศิลป์ภายในวัด	11
2.	การสร้างจิตสำนึก ในการดูแลรักษางานพุทธศิลป์ได้	5
3.	การสร้างความรักและเห็นคุณค่าในงานพุทธศิลป์	3

จากตารางที่ 15 พบว่าผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาได้ให้ข้อเสนอแนะในการจัดทำเนื้อหาในหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ด้านจิตรกรรมดังต่อไปนี้ ได้เสนอให้นำเนื้อหาด้านพุทธประวัติ ชาดก นิทานพื้นบ้านที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา จำนวน 8 คน รองลงมาได้แก่เรื่องวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น วิถีชีวิตที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา จำนวน 5 คน ลำดับต่อมาคือเรื่องสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนา จำนวน 3 คน เรื่อง การทำความดี ความชั่ว บาป บุญ คุณโทษ การรักษาศีล จำนวน 2 คนและเรื่องสุดท้ายคือ การวาดภาพจำลองจิตรกรรมต่าง ๆ ภายในวัด จำนวน 1 คน

ด้านประติมากรรม ได้เสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการแกะสลักพระพุทธรูปเจ้าอย่างง่ายมากที่สุด คือ จำนวน 5 คน รองลงมามีสามประเด็นคือ การปั้นการ์ตูนพระพุทธรูปเจ้าอย่างง่าย การศึกษาเกี่ยวกับปางพระพุทธรูป ลักษณะพระพุทธรูปที่ถูกต้องและ ศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของงานประติมากรรมในประเทศไทย จำนวน 3 คน

ด้านสถาปัตยกรรม ได้เสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษาสถาปัตยกรรมไทยในอดีตถึงปัจจุบันมากที่สุด จำนวน 11 คน รองลงมาการวาดภาพโครงสร้างสถาปัตยกรรมภายในวัดได้ จำนวน 5 คน ส่วนการดูแลรักษางานสถาปัตยกรรมภายในวัดได้ จำนวน 3 คน

ด้านงานหัตถศิลป์หรือประณีตศิลป์ (งานช่าง) ได้เสนอเนื้อหาเกี่ยวกับศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้านในแต่ละท้องถิ่น มากที่สุดจำนวน 7 คน รองลงมาได้แก่การแกะตัดกระดาษ จำนวน 3 คน ส่วนการทำเครื่องจักรสานจำนวน 2 คน ลำดับต่อมาคือการลงรักปิดทองและการออกแบบงานพุทธศิลป์ในคอมพิวเตอร์ จำนวน 1 คน

ด้านการอนุรักษ์งานพุทธศิลป์ ได้เสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการอนุรักษ์งานพุทธศิลป์ภายในวัด ไม่ว่าจะเป็นงานจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรมหรืองานพุทธศิลป์ภายในวัด ซึ่งมากที่สุด

คือ จำนวน 11 คน รองลงมาได้แก่การสร้างจิตสำนึกในการดูแลรักษางานพุทธศิลป์ได้ จำนวน 5 คน สุดท้ายคือการสร้างความรักและเห็นคุณค่าในงานพุทธศิลป์ จำนวน 3 คน

ตารางที่ 16 ค่าความถี่ของข้อเสนอแนะการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล และสื่อการเรียนการสอนวิชาศิลปะตามแนวพุทธศิลป์

ข้อ	รายการ	ความถี่
กิจกรรมการเรียนการสอนตามแนวพุทธศิลป์		
1.	การวาดภาพเกี่ยวกับพุทธศาสนา	11
2.	การไปทัศนศึกษาในพุทธสถานสำคัญ	5
3.	การจัดนิทรรศการพุทธศิลป์	3
4.	การแข่งขันทักษะวิชาการด้านศิลปะเกี่ยวกับพุทธศิลป์	2
การวัดและประเมินผลตามแนวพุทธศิลป์		
1.	เน้นการวัดผลงานศิลปะเป็นรายบุคคล	11
2.	เน้นการวัดผลงานศิลปะเป็นกลุ่ม	8
3.	การสังเกตพฤติกรรมความสนใจและการให้ความร่วมมือในการส่งงาน	5
4.	การสัมภาษณ์ สอบถามเกี่ยวกับงานพุทธศิลป์	5
5.	การทำแบบสอบถาม ใบงาน แบบฝึกหัด	3
สื่อการเรียนการสอนวิชาศิลปะตามแนวพุทธศิลป์		
1.	สื่อที่เป็นมัลติมีเดีย ไม่ว่าจะเป็น ซีดี ซีดีรอม อินเทอร์เน็ต ฯลฯ	7
2.	สื่อที่มีอยู่ภายในวัด ไม่ว่าจะเป็นโบสถ์ อุโบสถ โบสถ์ วิหาร ศาลา ซุ้มประตู เป็นต้น	4
3.	สื่อที่เป็นตัวอักษร ไม่ว่าจะเป็นหนังสือคู่มือการทำงานศิลปะ	4
4.	สื่อผลงานศิลปะจากสถานที่จริง ไม่ว่าจะเป็นพิพิธภัณฑ์ หรือโบราณสถานนิทรรศการศิลปะ ผลงานศิลปิน เป็นต้น	3
5.	สื่อจากครูผู้สอนที่สร้างขึ้นเอง	2

จากตารางที่ 16 พบว่าข้อเสนอแนะของผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนการสอน การวัดประเมินผลและสื่อการเรียนการสอนวิชาศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ได้เสนอให้มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนวพุทธศิลป์ มีดังนี้ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนวพุทธศิลป์ได้เสนอให้การวาดภาพเกี่ยวกับพุทธศาสนามากที่สุด จำนวน 11 คน รองลงมาคือการพานักเรียนไปทัศนศึกษาในพุทธสถานสำคัญ

จำนวน 5 คน ลำดับต่อมาคือการจัดนิทรรศการพุทธศิลป์ จำนวน 3 คน ลำดับสุดท้ายในการจัดกิจกรรมคือการแข่งขันทักษะวิชาการด้านศิลปะเกี่ยวกับพุทธศิลป์ จำนวน 2 คน

ส่วนด้านการวัดและประเมินผลตามแนวพุทธศิลป์ ได้เสนอแนะให้เน้นการวัดผลงานศิลปะเป็นรายบุคคลเป็นส่วนมาก จำนวน 11 คน รองลงมาได้แก่การเน้นวัดผลงานศิลปะเป็นกลุ่ม จำนวน 8 คน ลำดับต่อมาของการประเมินคือการสังเกตพฤติกรรมความสนใจและการให้ความร่วมมือในการส่งงานและการสัมภาษณ์ สอบถามเกี่ยวกับงานพุทธศิลป์ จำนวน 5 คน สุดท้ายคือการทำแบบสอบถาม ใบงานและแบบฝึกหัด จำนวน 3 คน

ด้านการกำหนดสื่อการเรียนการสอนตามแนวพุทธศิลป์ได้เสนอให้เป็นสื่อมัลติมีเดีย ไม่ว่าจะเป็น ซีดี อินเทอร์เน็ต ฯลฯ มากที่สุดคือ จำนวน 7 คน รองลงมาได้แก่เป็นสื่อที่มีอยู่ภายในวัด ไม่ว่าจะเป็นโบสถ์ ไบเบสมา ซ่อโบระกา และสื่อที่เป็นตัวอักษร ไม่ว่าจะเป็นหนังสือคู่มือการทำงานศิลปะจำนวน 4 คน ลำดับต่อมาคือสื่อที่เป็นผลงานศิลปะจากสถานที่จริง ไม่ว่าจะเป็นพิพิธภัณฑ์หรือโบราณสถาน นิทรรศการศิลปะ ผลงานศิลปินเป็นต้น จำนวน 3 คน และสุดท้ายสื่อจากครูผู้สอนที่ทำขึ้นมาเอง จำนวน 2 คน

ตารางที่ 17 ค่าความถี่ของข้อเสนอแนะอื่นๆ

ข้อ	รายการ	ความถี่
การนำหลักธรรมในพุทธศาสนามาบูรณาการกับวิชาศิลปะ		
1.	อิทธิบาท 4 วิริยะ อุตสาหะ ฉันทะ วิมังสา	6
2.	อริยสัจ 4	3
3.	ไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา	2
4.	โยนิโสมนสิการ	2
5.	ขันธ 5	1
6.	สังคหัตถุ	1
7.	โสรวะ ความสงบเสงี่ยม	1

จากตารางที่ 17 พบว่าข้อเสนอแนะอื่นๆ คือการนำเอาหลักธรรมในพุทธศาสนามาบูรณาการกับวิชาศิลปะ ผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการได้ให้ข้อเสนอแนะ การนำเรื่องอิทธิบาท 4 มาใช้มากที่สุดคือจำนวน 6 คน รองลงมาคือหลักธรรมเรื่องอริยสัจ 4 จำนวน 3 คน ลำดับต่อมาจะเป็นเรื่อง ไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา และโยนิโสมนสิการ จำนวน 2 คน ส่วนเรื่องขันธ 5 สังคหัตถุ และโสรวะ ความสงบเสงี่ยม มีจำนวน 1 คนเท่ากัน

3. แบบสัมภาษณ์ศิลปินกลุ่มพุทธศิลป์

ตอนที่ 1 สถานภาพทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตารางที่ 18 สถานภาพทั่วไปของศิลปินกลุ่มพุทธศิลป์

สถานภาพทั่วไป	จำนวน (N=5)	ร้อยละ
1. เพศ		
ชาย	5	100
หญิง	0	0
2. อายุ		
31- 35 ปี	1	20
36 – 40 ปี	2	40
46 – 50 ปี	2	40
3. ระดับการศึกษา		
ระดับปริญญาเอก	2	40
ระดับปริญญาโท	2	40
ระดับปริญญาตรี	1	20
4. สถาบันที่สำเร็จการศึกษา		
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	1	20
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย	1	20
มหาวิทยาลัยศิลปากร	1	20
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	1	20
University of Northumbria at Newcastle	1	20
สาขาวิชา		
มนุษยศาสตร์	1	20
พุทธปรัชญา	1	20
จิตรกรรม	1	20
วัฒนธรรมศิลป์	1	20
Ph.Din Fine Art	1	20
5. สถานภาพทั่วไป		
คฤหัสถ์	4	80
บวชชีพิต	1	20

ตารางที่ 18 (ต่อ)

สถานภาพทั่วไป	จำนวน (N=5)	ร้อยละ
6. ประสบการณ์สอนวิชาศิลปะ		
1-5 ปี	2	40
6- 10 ปี	1	20
11 -15 ปี	1	20
16 - 20 ปี	1	20
7. ระดับที่สอน		
ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น	2	40
ระดับปริญญาตรี ปริญญาโท	3	60
8. ผ่านการศึกษาวิชชาดังต่อไปนี้		
จิตรกรรม	5	100
ประติมากรรม	5	100
ภาพพิมพ์	3	60
ออกแบบ	4	80
สุนทรียศาสตร์	4	80
ศิลปวิจารณ์	4	80
ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย	4	80
ประวัติศาสตร์ศิลปะตะวันตก	4	80
องค์ประกอบศิลป์	4	80
ศิลปะพื้นบ้าน	3	60
ประยุกต์ศิลป์	3	60
ศิลปะนิยม	3	60
9. การติดตามข่าวสารเกี่ยวกับศิลปะ		
นิตยสาร	3	60
นิทรรศการศิลปะ	4	80
โครงการสัมมนาทางศิลปะ	3	60
อินเทอร์เน็ต	4	80
โทรทัศน์	3	60
วิทยุ	2	40

ตารางที่ 18 (ต่อ)

สถานภาพทั่วไป	จำนวน (N=5)	ร้อยละ
10. การเข้าร่วมประชุม อบรม สัมมนา หรือกิจกรรมอื่น ๆ		
ไม่เคย	1	20
เคย	4	80
เรื่องที่เข้าประชุม อบรม สัมมนา หรือ กิจกรรมเกี่ยวกับศิลปะ มีดังนี้		
1. การเข้าร่วมอบรมด้านปรัชญาและสุนทรียศาสตร์		
2. การดูแลอนุรักษ์งานพุทธศิลป์ภายในวัด		
3. การอนุรักษ์ศิลปกรรม		

จากตารางที่ 18 แสดงข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของศิลปินพบว่า ทั้งหมดเป็นชาย คิดเป็นร้อยละ 100 มีอายุในช่วงระหว่าง 36-40 ปี และ ช่วงอายุระหว่าง 46- 50 ปี คิดเป็นร้อยละ 40 เท่ากัน รองลงมาได้แก่ช่วงอายุ 31-35 ปี คิดเป็นร้อยละ 20 ในด้านวุฒิการศึกษานั้นพบว่า ศิลปินด้านพุทธศิลป์มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาเอกและปริญญาโทมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 40 รองลงมา วุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 20 เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยที่ศิลปินด้านพุทธศิลป์จบมาจะเป็น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหาสารคาม มหาวิทยาลัยศิลปากรและ University of Northumbria at Newcastle ส่วนสาขาวิชาที่จบมานั้นส่วนใหญ่จบศิลปกรรมคิดเป็นร้อยละ 60 ต่อมาเป็นคณะมนุษยศาสตร์และพุทธปรัชญาคิดเป็นร้อยละ 20 สถานะของศิลปินด้านพุทธศิลป์ เป็นคฤหัสถ์ คิดเป็นร้อยละ 80 เป็นบรรพชิต คิดเป็นร้อยละ 20

ส่วนด้านการติดตามข่าวสารเกี่ยวกับศิลปะจากสื่อต่าง ๆ พบว่า ศิลปินด้านพุทธศิลป์ได้ติดตามทางอินเทอร์เน็ตและนิทรรศการศิลปะมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 80 รองลงได้แก่นิตยสาร โครงการสัมมนาทางศิลปะ และโทรทัศน์ คิดเป็นร้อยละ 60 ส่วนการติดตามข่าวสารทางวิทยุ น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 40 เมื่อพิจารณาการเข้าร่วมประชุม อบรม สัมมนา หรือกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับศิลปะพบว่า ศิลปินด้านพุทธศิลป์ส่วนใหญ่ได้รับการอบรมเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ คิดเป็นร้อยละ 80 ส่วนที่ไม่ได้เข้าร่วมการอบรมเลยคิดเป็นร้อยละ 20 ของจำนวนทั้งหมด

ตอนที่ 2 แบบสัมภาษณ์ศิลปินกลุ่มพุทธศิลป์

ตารางที่ 19 ค่าความถี่และความรู้แนวคิดด้านพุทธศิลป์ การถ่ายทอดผลงาน การเผยแพร่ผลงาน ด้านพุทธศิลป์ของศิลปิน

ข้อ	รายการ	ความถี่
คำนิยามพุทธศิลป์		
1.	พุทธศิลป์เป็นศิลปะที่เกี่ยวกับพระพุทธรูปโดยมีศรัทธาในการสร้างงานศิลปะไม่ว่าจะเป็นงานจิตรกรรม ประติมากรรม และงานสถาปัตยกรรม	3
2.	พุทธศิลป์เป็นศิลปะที่แสดงถึงปรัชญาทางพุทธศาสนา	1
3.	งานพุทธศิลป์แบ่งเป็นสองลักษณะ หนึ่งคือเนื้อหา สองคือด้านทักษะการทำงานศิลปะด้านทัศนศิลป์แขนงต่าง ๆ	1
แนวโน้มงานพุทธศิลป์ในปัจจุบัน		
1.	มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เป็นที่ตามยุคสมัยใช้เนื้อหาที่สอนคนในสังคม	1
2.	เป็นการนำเนื้อหา หลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนามาสะท้อนสังคม	1
3.	มี 2 ทางคือ พัฒนากับทำลาย	1
4.	เป็นการนำเนื้อหาทางพุทธศาสนามาสื่อเป็นการ์ตูนให้คนเข้าใจง่าย	1
5.	อดีตพุทธศิลป์รับใช้พุทธศาสนาอย่างแท้จริงเพราะสร้างจากแรงศรัทธา ปัจจุบันพุทธศิลป์รับใช้ศิลปินเพราะสร้างด้วยเงินตรา	1
แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนางานพุทธศิลป์ในปัจจุบัน		
1.	การพัฒนาให้ทันสมัย แต่ไม่ทำลายพระพุทธรูปหรือบิดเบือนหลักธรรมคำสอน	4
2.	การอนุรักษ์นิยม คงศิลปะแบบเดิมไว้ให้ลูกหลานได้ชื่นชม	1
หลักเกณฑ์ในการทำงานพุทธศิลป์ของศิลปิน		
1.	เป็นลักษณะเชิงบวกคือสร้างสรรค์ไม่หยาบคาย ไม่แข็งกระด้าง ไม่ทำลายพระพุทธรูป	2
2.	การนำคุณค่าในคำสอนของพระพุทธรูปมาสร้างเป็นเหตุการณ์ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ชุมชน	1
3.	อิทธิบาท 4 ฉันทะ วิริยะ อุตสาหะ วิมังสาร การค้นหาตัวเอง	1
4.	ไม่มีหลักเกณฑ์	1

จากตารางที่ 19 พบว่าศิลปินทั้งห้าได้ให้ข้อเสนอในองค์ความรู้แนวคิดด้านพุทธศิลป์ การถ่ายทอดผลงาน การเผยแพร่ผลงานด้านพุทธศิลป์ของศิลปินดังต่อไปนี้ ด้านการให้คำนิยามของศิลปิน ได้ให้ความหมายพุทธศิลป์ว่า พุทธศิลป์เป็นศิลปะที่เกี่ยวกับพระพุทธรูปศาสนาโดยมีความศรัทธาในการสร้างงานศิลปะไม่ว่าจะเป็นงานจิตรกรรม ประติมากรรม และงานสถาปัตยกรรม จำนวน 3 คน รองลงมาคือ พุทธศิลป์เป็นศิลปะที่แสดงถึงปรัชญาทางพุทธศาสนา และงานพุทธศิลป์แบ่งเป็นสองลักษณะ หนึ่งคือเนื้อหา สองคือด้านทักษะการทำงานศิลปะด้านทัศนศิลป์แขนงต่าง ๆ จำนวน 1 คน

แนวโน้มงานพุทธศิลป์ในปัจจุบัน ศิลปินได้ให้แนวความคิดที่แตกต่างกันดังต่อไปนี้ มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปตามยุคสมัยใช้เนื้อหาที่สอนคนในสังคม ลำดับต่อมาคือ เป็นการนำเนื้อหา หลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนามาสื่อท่อนสังคม อีกท่านได้บอกว่ามี 2 ทางคือ พัฒนากับทำลาย ส่วนอีกท่านจะเป็นการนำเนื้อหาทางพุทธศาสนามาเป็นสื่อการ์ตูนให้คนเข้าใจง่าย ท่านสุดท้ายได้ให้ความคิดว่า อดีตพุทธศิลป์ใช้พุทธศาสนาอย่างแท้จริงเพราะสร้างจากแรงศรัทธา ปัจจุบันพุทธศิลป์ใช้ศิลปินเพราะสร้างเพื่อเงินตรา

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนางานพุทธศิลป์ในปัจจุบัน กลุ่มศิลปินได้ให้ความคิดเรื่องการพัฒนาให้ทันสมัย แต่ไม่ทำลายพระพุทธรูปหรือบิดเบือนหลักธรรมคำสอน มากที่สุดจำนวน 4 คน ส่วนอีกหนึ่งแนวคิดคือการอนุรักษ์นิยม คงศิลปะแบบเดิมไว้ให้ลูกหลานได้ชื่นชม จำนวน 1 คน

หลักเกณฑ์ในการทำงานพุทธศิลป์ของศิลปิน คือเป็นลักษณะเชิงบวกคือสร้างสรรค์ไม่หยาบคาย ไม่แข็งกระด้าง ไม่ทำลายพระพุทธรูป จำนวน 2 ท่าน นอกนั้นจะเป็นการนำคุณค่าในคำสอนของพระพุทธรูปมาสร้างเป็นเหตุการณ์เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ชุมชน อีกท่านจะใช้อิทธิบาท 4 คือฉันทะ วิริยะ อุตสาหะ วิมังสา การค้นหาตัวเองมาใช้ในการทำงาน ส่วนอีกท่านไม่มีหลักเกณฑ์ในการทำงาน

ตอนที่ 2 แบบสัมภาษณ์ศิลปินกลุ่มพุทธศิลป์

ตารางที่ 20 ค่าความถี่ข้อเสนอแนะด้านการกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระ การจัดกิจกรรม การเรียนรู้ การประเมินผล และสื่อการเรียนรู้เพื่อใช้ในการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระศิลปะด้านทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์

ข้อ	รายการ	ความถี่
ด้านการกำหนดวัตถุประสงค์		
1.	การรักษาและสืบทอดพระพุทธศาสนา เห็นคุณค่าในงานศิลปะ รู้คุณธรรม และสามารถเผยแพร่พุทธศาสนาด้วยงานศิลปะอย่างง่าย	2
2.	เรียนรู้ประวัติความเป็นมาของงานพุทธศิลป์ทั้งไทยและต่างประเทศ และศึกษาศิลปะตะวันตกควบคู่กันไป เพื่อสามารถเปรียบเทียบงานศิลปะได้	1
3.	เพื่อบรรลุหลักธรรมทางพุทธศาสนา	1
4.	เพื่อให้ผู้เรียนมีความผ่อนคลายในการเรียนรู้ศิลปะตามแนวพุทธศิลป์	1
ด้านเนื้อหาตามแนวพุทธศิลป์		
ด้านจิตกรรม		
1.	วรรณกรรมพื้นบ้าน ชาดก ที่มีหลักธรรมคำสอน เป็นคติเตือนใจ	2
2.	วาดเส้น เน้นสิ่งใกล้ตัว เช่น พระพุทธรูป สัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา	1
3.	พุทธประวัติ เพราะมีเนื้อหาเกี่ยวกับหลักธรรมมากมาย รวมถึงพระวินัย	1
4.	เนื้อหาที่เป็นปริศนาธรรม	1
ด้านประติมากรรม		
1.	ปั้นพระพุทธรูปอย่างง่าย	2
2.	แกะเทียนแกะไม้เกี่ยวกับพระพุทธรูปอย่างง่าย	2
3.	ปั้นสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา	1
ด้านสถาปัตยกรรม		
1.	ให้เรียนรู้เรื่องการอนุรักษ์งานสถาปัตยกรรม	2
2.	ศึกษาโครงสร้างงานสถาปัตยกรรมเบื้องต้น	1
3.	ศึกษาประวัติความเป็นมาของงานสถาปัตยกรรมไทย	1
4.	การทำแบบจำลองงานสถาปัตยกรรมอย่างง่าย	1
ด้านทัศนศิลป์และประณีตศิลป์		
1.	งานภูมิปัญญาท้องถิ่น เรียนรู้เรื่องต่าง ๆ จากช่างหรือผู้เชี่ยวชาญ ด้านงานพุทธศิลป์	3

ตารางที่ 20 (ต่อ)

ข้อ	รายการ	ความถี่
2.	งานเกี่ยวกับความประณีตการนำไปใช้ไม่ว่าจะเป็นอรรถบิชากร เป็นต้น	1
3.	ลวดลายไทย	1
ด้านการอนุรักษ์งานพุทธศิลป์		
1.	ให้ผู้เรียนตระหนักเห็นคุณค่า รักและหวงแหนงานพุทธศิลป์	4
2.	การนำมรดกแบบไว้หรือการนำมาทำซ้ำเพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ถึงการสร้างงานพุทธศิลป์	1
ด้านการกำหนดการวัดประเมินผลการเรียน		
1.	ดูผลงานผู้เรียนว่าสามารถปฏิบัติตามเนื้อหากิจกรรมที่กำหนด	3
2.	ดูตัวผู้เรียนเป็นหลัก ว่ามีความพึงพอใจในการทำงานมากน้อยเพียงใด	1
3.	ดูภาพรวมของกิจกรรม ครูสังเกตความเอาใจใส่ของผู้เรียนในการทำงานเป็นหลัก	1
ด้านการกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนวพุทธศิลป์		
1.	กิจกรรมที่ไม่สมควรสอนคือดนตรี นาฏศิลป์ การขับร้องเพลง	5
2.	การศึกษาStudy	2
3.	การสร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่ Creative	2
4.	การผลิตซ้ำทำให้เหมือนจริง Reproduce	1
ด้านการกำหนดสื่อการเรียนการสอน		
1.	สื่อที่เป็นจริง ไม่ว่าจะเป็นสถานที่ ภาพตัวอย่างงาน โบราณวัตถุ เป็นต้น	3
2.	เน้นสื่อที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นมัลติมีเดีย ภาพจำลอง อินเทอร์เน็ต ฯลฯ	2

จากตารางที่ 20 พบว่าแนวคิดด้านการกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระ การจัดกิจกรรม การเรียนรู้ การประเมินผล และสื่อการเรียนรู้เพื่อใช้ในการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระศิลปะด้านทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ ดังนี้ ด้านการกำหนดวัตถุประสงค์ด้านพุทธศิลป์คือ การรักษาและสืบทอดพระพุทธศาสนา เห็นคุณค่าในงานศิลปะ รู้คุณธรรม และสามารถเผยแพร่พุทธศาสนาด้วยงานศิลปะอย่างง่าย มีจำนวน 2 ท่าน รองลงมาตามลำดับคือ การเรียนรู้ประวัติความเป็นมาของงานพุทธศิลป์ทั้งไทยและต่างประเทศและศึกษาศิลปะตะวันตกควบคู่กันไป เพื่อสามารถเปรียบเทียบงานศิลปะได้ อีกท่านให้แนวความคิดเพื่อบรรลุหลักธรรมทางพุทธศาสนา และเพื่อให้ผู้เรียนมีความผ่อนคลายในการเรียนรู้ศิลปะตามแนวพุทธศิลป์

การกำหนดเนื้อหาตามแนวพุทธศิลป์ ด้านจิตรกรรม ศิลปิน จำนวน 2 คนได้กำหนดเนื้อหาเป็นวรรณกรรมพื้นบ้าน ชาดก ที่มีหลักธรรมคำสอนเป็นคติเตือนใจ อีกท่านจะเป็นเรื่องการวาดเส้นเน้นสิ่งใกล้ตัว เช่นพระพุทธรูป หรือสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา ส่วนอีกท่านจะเป็นพุทธประวัติ เพราะมีเนื้อหาเกี่ยวกับหลักธรรมมากมาย รวมถึงพระวินัย ท่านสุดท้ายได้กำหนดเนื้อหาที่เป็นปริศนาธรรม

ด้านประติมากรรมตามแนวพุทธศิลป์ การปั้นพระพุทธรูปอย่างง่าย และการแกะเทียนแกะไม้เกี่ยวกับพระพุทธรูปอย่างง่าย มีศิลปิน จำนวน 2 คน ส่วนการปั้นสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาจำนวน 1 คน

ด้านสถาปัตยกรรมตามแนวพุทธศิลป์ ศิลปินแนะนำให้เรียนรู้เรื่องการอนุรักษ์งานสถาปัตยกรรม จำนวน 2 คน รองลงมาจะเป็นเรื่องการศึกษาโครงสร้างงานสถาปัตยกรรมเบื้องต้น ศึกษาประวัติความเป็นมาของงานสถาปัตยกรรมไทยและการทำแบบจำลองงานสถาปัตยกรรมอย่างง่าย อย่างละ 1 คน

ด้านทัศนศิลป์และประณีตศิลป์ ศิลปินแนะนำเรื่องงานภูมิปัญญาท้องถิ่น เรียนรู้เรื่องต่าง ๆ จากช่างหรือผู้เชี่ยวชาญด้านงานพุทธศิลป์ จำนวน 3 คน ต่อมาจะเป็นงานเกี่ยวกับความประณีตการนำไปใช้ไม่ว่าจะเป็น ภัตตาคาร เป็นต้นและการศึกษาลวดลายไทย อย่างละ 1 คน

ด้านการอนุรักษ์งานพุทธศิลป์ ศิลปินแนะนำให้ผู้เรียนตระหนักเห็นคุณค่า รักและหวงแหนงานพุทธศิลป์ จำนวน 4 คน ส่วนการนำมัลลอบแบบไว้หรือการนำมาทำซ้ำเพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ถึงการสร้างงานพุทธศิลป์ จำนวน 1 คน

ส่วนการวัดประเมินผลการเรียน ศิลปินแนะนำให้ดูผลงานผู้เรียนว่าสามารถปฏิบัติตามเนื้อหากิจกรรมที่กำหนด จำนวน 3 คน ดูตัวผู้เรียนเป็นหลัก ว่ามีความพึงพอใจในการทำงานมากน้อยเพียงใด จำนวน 1 คน ดูภาพรวมของกิจกรรม ครูสังเกตความเอาใจใส่ของผู้เรียนในการทำงานเป็นหลัก จำนวน 1 คน

การกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนวพุทธศิลป์ ศิลปินแนะนำว่ากิจกรรมที่ไม่สมควรจะสอนคือดนตรี นาฏศิลป์ การขับร้องเพลง จำนวน 5 คน ควรจะศึกษาที่มา(Study) จำนวน 2 คน การสร้างสรรค์ชิ้นมาใหม่(Creative) จำนวน 2 คน ส่วนการผลิตซ้ำทำให้เหมือนจริง (Reproduct) จำนวน 1 คน

การกำหนดสื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ศิลปินแนะนำว่าสื่อที่เป็นจริง ไม่ว่าจะเป็นสถานที่ ภาพตัวอย่างงาน โบราณวัตถุ ต่าง ๆ มีจำนวน 3 คน ส่วนเน้นสื่อที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็นมัลติมีเดีย ภาพจำลอง อินเทอร์เน็ต มีจำนวน 2 คน

4. แบบสอบถามครูผู้สอนวิชาศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

ตอนที่ 1 สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 21 สถานภาพทั่วไปของครูผู้สอน

สถานภาพทั่วไป	จำนวน (N=100)	ร้อยละ
1. เพศ		
ชาย	82	82
หญิง	18	18
2. อายุ		
20 – 25 ปี	3	3
26 – 30 ปี	31	31
31- 35 ปี	40	40
36 – 40 ปี	20	20
50 ปีขึ้นไป	6	6
3. วุฒิการศึกษา		
ระดับปริญญาเอก	0	0
ระดับปริญญาโท	9	9
ระดับปริญญาตรี	87	87
ประกาศนียบัตร	1	1
ต่ำกว่าประกาศนียบัตร	3	3
4. สถานภาพทั่วไป		
บรรพชิต	30	30
คฤหัสถ์	70	70
5. สถาบันที่สำเร็จการศึกษา		
กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ	45	45
กลุ่มมหาวิทยาลัยของรัฐและเอกชน	23	23
กลุ่มมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	20	20
กลุ่มมหาวิทยาลัยมหามงกุฎราชวิทยาลัย	12	12
6. สาขาวิชา		
สาขาศิลปศึกษาและศิลปกรรม	25	25
สาขาอื่นๆ	75	75

ตารางที่ 21 (ต่อ)

สถานภาพทั่วไป	จำนวน (N=100)	ร้อยละ
7. สถานภาพการสอน		
ครูประจำ	82	82
ครูพิเศษ	18	18
8. ประสบการณ์สอนวิชาศิลปะ		
1 - 5 ปี	50	50
6 - 10 ปี	30	30
11 - 15 ปี	11	11
16 - 20 ปี	2	2
21 - 25 ปี	3	3
26 ปีขึ้นไป	4	4
9. ระดับที่สอน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)		
ม.1	87	87
ม.2	85	85
ม.3	86	86
ม.4	68	68
ม.5	67	67
ม.6	70	70
10. เคยผ่านการอบรมเกี่ยวกับศิลปศึกษาหรือไม่		
เคย	15	15
ไม่เคย	85	85
11. หน้าที่ความรับผิดชอบทั่วไป		
มีหน้าที่สอนวิชาศิลปะเพียงอย่างเดียว	25	25
มีหน้าที่อื่นๆ ดังต่อไปนี้		
สอนวิชาอื่นเพิ่มเติม ได้แก่ ภาษาไทย	15	15
ภาษาอังกฤษ สังคมศึกษา บาลี นักรวม		
สุขศึกษา การงานอาชีพและเทคโนโลยี		
ฝ่ายธุรการและฝ่ายทะเบียน	20	20
ฝ่ายปกครองและกิจกรรมนักศึกษา	17	17
ฝ่ายวิชาการ	10	10

ตารางที่ 21 (ต่อ)

สถานภาพทั่วไป	จำนวน (N=100)	ร้อยละ
มีหน้าที่อื่น ๆ (ต่อ)		
ฝ่ายแนะแนวและประชาสัมพันธ์	4	4
เจ้าหน้าที่ห้องสมุดและเจ้าหน้าที่พัสดุ	4	4
เจ้าหน้าที่ฝ่ายเทคโนโลยีและคอมพิวเตอร์	3	3
ฝ่ายประเมินคุณภาพการศึกษา	2	2

จากตารางที่ 21 สามารถวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งเป็นครูศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พบว่า ส่วนใหญ่เป็นชายมากกว่าหญิง คิดเป็นร้อยละ 82 และเป็นผู้หญิง คิดเป็นร้อยละ 18 ครูศิลปะส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 30-35 ปี คิดเป็นร้อยละ 40 รองลงมาคือ อายุระหว่าง 26-30 ปี คิดเป็นร้อยละ 31 อายุระหว่าง 36-40 ปี คิดเป็นร้อยละ 20 อายุมากกว่า 55 ปีคิดเป็นร้อยละ 6 และอายุน้อยกว่า 20-25 ปี คิดเป็นร้อยละ 3 ในด้านวุฒิการศึกษานั้นพบว่าครูศิลปะส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 87 รองลงได้แก่ระดับปริญญาโท คิดเป็นร้อยละ 9 ระดับประกาศนียบัตร คิดเป็นร้อยละ 3 และระดับต่ำกว่าประกาศนียบัตร คิดเป็นร้อยละ 1 สถานภาพทั่วไปของครูศิลปะส่วนใหญ่เป็นหมราวาส คิดเป็นร้อยละ 70 ส่วนครูศิลปะที่เป็นพระภิกษุสงฆ์ คิดเป็นร้อยละ 30 ครูศิลปะส่วนใหญ่จบจากมหาวิทยาลัยราชภัฏ คิดเป็นร้อยละ 45 รองลงมาคือมหาวิทยาลัยของรัฐและเอกชนที่มีชื่อเสียง คิดเป็นร้อยละ 23 ส่วนมหาวิทยาลัยสงฆ์ได้แก่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คิดเป็นร้อยละ 20 และมหาวิทยาลัยมหามงกุฎราชวิทยาลัยคิดเป็นร้อยละ 12 ครูศิลปะส่วนใหญ่ไม่ได้จบสาขาศิลปะโดยตรง คิดเป็นร้อยละ 25 ส่วนครูศิลปะที่จบสาขาศิลปศึกษา หรือศิลปกรรมศาสตร์ คิดเป็นร้อยละ 75 ซึ่งครูส่วนใหญ่ที่จบสาขาต่างๆ สถานภาพการสอนครูศิลปะส่วนใหญ่เป็นครูประจำ คิดเป็นร้อยละ 82 ส่วนครูพิเศษคิดเป็นร้อยละ 18 ในด้านประสบการณ์สอนวิชาศิลปะ ครูศิลปะส่วนใหญ่มีประสบการณ์สอนระหว่าง 1-5 ปี คิดเป็นร้อยละ 50 รองลงได้แก่ 6-10 ปี คิดเป็นร้อยละ 30 ส่วน 11-15 ปี คิดเป็นร้อยละ 11 ประสบการณ์สอน 26 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 4 ประสบการณ์สอน ระหว่าง 21-25 ปี คิดเป็นร้อยละ 3 ส่วนที่มีประสบการณ์น้อยที่สุดคือระหว่าง 16-20 ปี คิดเป็นร้อยละ 2 ระดับการสอนครูส่วนใหญ่จะสอนในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 คิดเป็นร้อยละ 87 รองลงมาคือระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 คิดเป็นร้อยละ 86 ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 คิดเป็นร้อยละ 85 ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 คิดเป็นร้อยละ 70 ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 4 คิดเป็นร้อยละ 68 ส่วนน้อยที่สุดอยู่ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 5 คิดเป็นร้อยละ 67

ประสบการณ์การอบรมเกี่ยวกับศิลปศึกษา ครูศิลปะส่วนใหญ่ไม่เคยอบรมเกี่ยวกับวิชาศิลปะ คิดเป็นร้อยละ 85 และเคยอบรมเกี่ยวกับวิชาศิลปะ คิดเป็นร้อยละ 15 ซึ่งเรื่องที่ได้อบรม ได้แก่ การแกะเทียนเข้าพรรษา จังหวัดอุบลราชธานี กิจกรรมภาพลักษณ์ไทย กิจกรรมการแข่งขันทักษะวิชาการกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม (วันสามเณร) อบรมครูสอนศิลปะระดับมัธยมศึกษา เขตพื้นที่การศึกษา 1 จังหวัดแพร่ อบรมการจัดทำหลักสูตรแกนกลางกลุ่มสาระศิลปะ โครงการพัฒนางานหลักสูตรผ้าไหม อบรมด้านหลักสูตรแกนกลางกลุ่มสาระศิลปะที่วัดหมื่นพุทธ ศิลปะเด็กเล็กและเด็กพิเศษ ศิลปวัฒนธรรมกับสังคมไทยในปัจจุบัน อบรมวิจิตรศิลป์ เป็นโครงการของกลุ่มส่งเสริมอาชีพกรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับหนังสือศิลปะการใช้หนังสือวิธีการสอนเด็กในโรงเรียน ขอนแก่นศิลป์ชัย ศิลปะพื้นบ้าน 2553 และ ลวดลายไม้แกะสลักแบบอีสานโบราณ เป็นต้น ส่วนหน้าที่การงานทั่วไป ส่วนมากครูมีหน้าที่สอนเพียงวิชาศิลปะเพียงอย่างเดียวคิดเป็นร้อยละ 25 ครูศิลปะส่วนใหญ่นอกจากการทำงานเป็นคุณครูสอนศิลปะยังได้ทำหน้าที่อื่นๆ ในโรงเรียน ได้แก่ ฝ่ายปกครองและกิจกรรมนักศึกษา คิดเป็นร้อยละ 17 ฝ่ายวิชาการคิดเป็นร้อยละ 10 ฝ่ายแนะแนวและประชาสัมพันธ์คิดเป็นร้อยละ 4 เจ้าหน้าที่ห้องสมุดและเจ้าหน้าที่พัสดุ คิดเป็นร้อยละ 4 เจ้าหน้าที่ฝ่ายเทคโนโลยีและคอมพิวเตอร์ คิดเป็นร้อยละ 3 และฝ่ายประเมินคุณภาพการศึกษา คิดเป็นร้อยละ 2

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตอนที่ 2 แบบสอบถามครูศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เกี่ยวกับผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นที่มีต่อแนวทางการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา 5 ด้านคือ วัตถุประสงค์ของหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ เนื้อหาสาระของหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ กิจกรรมการเรียนรู้ในหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ การประเมินผลหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์และสื่อการสอน และแหล่งการเรียนรู้

ตารางที่ 22 ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) ของระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อแนวทางการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ด้านการกำหนดวัตถุประสงค์ของหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ ดังนี้

ข้อ	รายการ	\bar{X}	S.D.	ความหมาย
ด้านวัตถุประสงค์				
1.	เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศิลป์สากล ประวัติศาสตร์ศิลป์ไทยและประวัติความเป็นมาของงานพุทธศิลป์ในประเทศไทยและในต่างประเทศที่เกี่ยวข้องของพอลังเซป	4.31	0.73	เห็นด้วยมาก
2.	เพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาหลักองค์ประกอบศิลป์ทางทัศนศิลป์ และความหมาย สัญลักษณ์ วิธีการถ่ายทอดคตินิยมในงานพุทธศิลป์ได้อย่างถูกต้อง	4.38	0.74	เห็นด้วยมาก
3.	เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับพุทธประวัติ รวมถึงคตินิยมในงานพุทธศิลป์ เห็นคุณค่ารักและภาคภูมิใจในงานพุทธศิลป์ อันนำไปสู่การอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญางานพุทธศิลป์ต่อไป	4.41	0.80	เห็นด้วยมาก
4.	เพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะการทำงานตามหลักทัศนศิลป์สากลประเภทต่าง ๆ เช่น ประติมากรรม จิตรกรรม สถาปัตยกรรม	4.33	0.77	เห็นด้วยมาก

ตารางที่ 22 (ต่อ)

ข้อ	รายการ	\bar{X}	S.D.	ความหมาย
ด้านวัตถุประสงค์				
5.	เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วิธีการทำงานพุทธศิลป์ ในด้านทัศนศิลป์ ด้วยการศึกษางานแบบ ประเพณีดั้งเดิมและการศึกษาแบบไทยสมัยใหม่ นำไปเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติงานศิลปะใน ชีวิตประจำวันได้	4.31	0.72	เห็นด้วยมาก
6.	เพื่อให้ผู้เรียนสามารถอธิบายลักษณะเด่นที่ เป็นเอกลักษณ์ของงานพุทธศิลป์และสามารถ แสดงความคิดเห็น อธิบายความแตกต่างใน งานทัศนศิลป์และงานพุทธศิลป์ประเภทต่างๆได้	4.32	0.83	เห็นด้วยมาก
7.	เพื่อให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์วิจารณ์ อธิบายคตินิยมที่ปรากฏในงานพุทธศิลป์ ประเภทต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง	4.24	0.85	เห็นด้วยมาก
8.	เพื่อให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าและความสำคัญ ในงานพุทธศิลป์ที่มีอยู่ภายในท้องถิ่น ของตน สามารถตัดสินคุณค่าทางศิลปะ (ด้านสุนทรียศาสตร์) ของงานพุทธศิลป์ที่มี รูปแบบหลากหลายในปัจจุบัน ไม่ว่าจะ เป็นรูปแบบแนวไทยประเพณีดั้งเดิม และแบบไทยสมัยใหม่ เพื่อการอนุรักษ์ สืบทอดภูมิปัญญาของชาวพุทธได้ด้วย	4.32	0.74	เห็นด้วยมาก
9.	เพื่อให้ผู้เรียนสามารถถ่ายทอดคตินิยมและ สร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ที่สอดคล้องกับคตินิยม ในพุทธศาสนาตามแนวความคิดของตนเองได้	4.30	0.78	เห็นด้วยมาก
10.	เพื่อให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการเผยแพร่ หลักธรรมทางพุทธศาสนาอย่างเข้าใจง่าย ผ่านงานพุทธศิลป์โดยการปฏิบัติงานด้าน ศิลปะหรือจัดนิทรรศการพุทธศิลป์ได้	4.52	0.72	เห็นด้วยมากที่สุด
รวมเฉลี่ย		4.34	0.76	เห็นด้วยมาก

จากตารางที่ 22 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของครูศิลปะด้านการกำหนดวัตถุประสงค์ การพัฒนาหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ศึกษาพบว่าโดยเฉลี่ยมีความคิดเห็นอยู่ในระดับความเห็นด้วยมาก คือ $\bar{X} = 4.34$

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ครูศิลปะมีความคิดต่อการกำหนดวัตถุประสงค์ในระดับ เห็นด้วยมากที่สุด ในเรื่องเพื่อให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการเผยแพร่หลักธรรมทางพุทธศาสนาอย่าง เข้าใจง่ายผ่านงานพุทธศิลป์ โดยการปฏิบัติงานด้านศิลปะ หรือจัดนิทรรศการพุทธศิลป์ คือ ($\bar{X} = 4.52$) รอง ส่วนระดับที่มีความคิดเห็นด้วยมากเรียงลำดับจากมากไปน้อยดังต่อไปนี้ เพื่อให้ ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับพุทธประวัติ รวมถึงคตินิยมในงานพุทธศิลป์ เห็นคุณค่า รักและภาคภูมิใจ งานพุทธศิลป์ อันนำไปสู่การอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญางานพุทธศิลป์ต่อไป คือ ($\bar{X} = 4.41$) เพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาหลักองค์ประกอบศิลป์ทางทัศนศิลป์ และความหมาย สัญลักษณ์ วิธีการ ถ่ายทอดคตินิยมในงานพุทธศิลป์ได้อย่างถูกต้อง คือ ($\bar{X} = 4.38$) เพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะการ ทำงานตามหลักทัศนศิลป์สากลประเภทต่าง ๆ เช่น ประติมากรรม จิตรกรรม สถาปัตยกรรม เป็นต้น คือ ($\bar{X} = 4.33$) เพื่อให้ผู้เรียนสามารถอธิบายลักษณะเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของงานพุทธศิลป์ และสามารถแสดงความคิดเห็น อธิบายความแตกต่างในงานทัศนศิลป์และงานพุทธศิลป์ประเภท ต่าง ๆ ได้และเพื่อให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าและความสำคัญในงานพุทธศิลป์ที่มีอยู่ภายในท้องถิ่นของ ตน สามารถตัดสินใจคุณค่าทางศิลปะ(ด้านสุนทรียศาสตร์)ของงานพุทธศิลป์ที่มีรูปแบบ หลากหลายในปัจจุบัน ไม่ว่าจะในรูปแบบแนวไทยประเพณีดั้งเดิม และแบบไทยสมัยใหม่ เพื่อ การอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาของชาวพุทธได้ด้วย คือ ($\bar{X} = 4.32$) เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศิลปะสากล ประวัติศาสตร์ศิลปะไทยและประวัติความเป็นมาของ งานพุทธศิลป์ ในประเทศไทยและในต่างประเทศที่เกี่ยวข้องพอสังเขปและเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ วิธีการทำงานพุทธศิลป์ในด้านทัศนศิลป์ ด้วยการศึกษางานแบบประเพณีดั้งเดิมและการศึกษา แบบไทยสมัยใหม่ นำไปเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติงานศิลปะในชีวิตประจำวันได้ คือ ($\bar{X} = 4.31$) ส่วน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถถ่ายทอดคตินิยมและสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ที่สอดคล้องกับคตินิยม ในพุทธศาสนาตามแนวความคิดของตนเองได้ คือ ($\bar{X} = 4.3$) และที่ได้ระดับความคิดเห็นมาก อันดับสุดท้ายคือ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถอธิบายลักษณะเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของงานพุทธศิลป์และ สามารถแสดงความคิดเห็น อธิบายความแตกต่างในงานทัศนศิลป์และงานพุทธศิลป์ประเภท ต่าง ๆ ได้ คือ ($\bar{X} = 4.24$)

ตารางที่ 23 ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) ของระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อแนวทางการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ด้านการกำหนดเนื้อหาของหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ ดังนี้

ข้อ	รายการ	\bar{X}	S.D.	ความหมาย
	ด้านเนื้อหา			
1.	ประวัติศาสตร์ศิลป์สากล ประวัติศาสตร์ศิลป์ไทย และประวัติความเป็นมา คติความเชื่อและวิวัฒนาการของการสร้างงานพุทธศิลป์ประเภทต่าง ๆ ได้แก่ งานพุทธศิลป์ประเภทจิตรกรรมประติมากรรม สถาปัตยกรรมและ งานหัตถกรรม/ประณีตศิลป์ ที่มีอยู่ในประเทศและต่างประเทศ รวมถึงท้องถิ่นของตนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	4.23	0.81	เห็นด้วยมาก
2.	ความหมาย สัญลักษณ์และวิธีการถ่ายทอด คติธรรมในงานพุทธศิลป์ประเภทต่าง ๆ	4.20	0.79	เห็นด้วยมาก
3.	พุทธประวัติ ชาดก รวมถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา	4.23	0.85	เห็นด้วยมาก
4.	ความสำคัญคุณค่าและสุนทรียศาสตร์ของการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ในรูปแบบต่าง ๆ	4.16	0.85	เห็นด้วยมาก
5.	การจัดองค์ประกอบในงานศิลปะเบื้องต้น เช่นการวาด การปั้น ฯลฯ เพื่อใช้ในการทำงานพุทธศิลป์	4.20	0.79	เห็นด้วยมาก
6.	ขั้นตอน และวิธีการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ ด้านทัศนศิลป์ทั้งแบบประเพณีดั้งเดิมและแบบแนวใหม่จากประสบการณ์ตรง	4.27	0.78	เห็นด้วยมาก
7.	แนวคิดในการออกแบบ และการจัดองค์ประกอบศิลป์ในงานพุทธศิลป์ ทั้งแบบไทยประเพณีดั้งเดิม และแบบไทยสมัยใหม่	4.21	0.81	เห็นด้วยมาก

ตารางที่ 23 (ต่อ)

ข้อ	รายการ	\bar{X}	S.D.	ความหมาย
ด้านเนื้อหา				
8.	การวิเคราะห์วิจารณ์ คุณค่าทางศิลปะ ด้านสุนทรียศาสตร์ของงานพุทธศิลป์	4.27	0.79	เห็นด้วยมาก
9.	วิธีการถ่ายทอด การสื่อความหมาย และการนำเสนอของงานพุทธศิลป์	4.37	0.69	เห็นด้วยมาก
10.	แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนางาน พุทธศิลป์ในท้องถิ่นของตน	4.42	0.67	เห็นด้วยมาก
รวมเฉลี่ย		4.25	0.78	เห็นด้วยมาก

จากตารางที่ 23 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของครูศิลปะด้านการกำหนดเนื้อหา รายวิชาศิลปะด้านทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา โดยเฉลี่ยมีความคิดเห็นอยู่ในระดับความเห็นด้วยมาก คือ 4.25

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ครูศิลปะมีความคิดต่อการกำหนดเนื้อหาตามแนวพุทธศิลป์ในระดับเห็นด้วยมากเรียงลำดับจากมากไปน้อยดังนี้ เรื่อง แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา งานพุทธศิลป์ในท้องถิ่นของตน คือ ($\bar{X}=4.42$) รองลงมาคือ วิธีการถ่ายทอด การสื่อความหมาย และการนำเสนอของงานพุทธศิลป์ คือ ($\bar{X}=4.37$) ขั้นตอน และวิธีการสร้างสรรคงานพุทธศิลป์ด้าน ทัศนศิลป์ทั้งแบบประเพณีดั้งเดิมและแบบแนวใหม่จากประสบการณ์ตรงและการวิเคราะห์วิจารณ์ คุณค่าทางศิลปะด้านสุนทรียศาสตร์ของงานพุทธศิลป์ คือ ($\bar{X}=4.27$) ประวัติศาสตร์ศิลปะสากล ประวัติศาสตร์ศิลปะไทยและประวัติความเป็นมา คติความเชื่อและวิวัฒนาการของการสร้างงาน พุทธศิลป์ประเภทต่าง ๆ ได้แก่ งานพุทธศิลป์ประเภทจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรมและ งานหัตถกรรม/ประณีตศิลป์ ที่มีอยู่ในประเทศและต่างประเทศ รวมถึงท้องถิ่นของตนตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบันและพุทธประวัติ ชาดก รวมถึงวิถีชีวิตวัฒนธรรมประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง กับพุทธศาสนา คือ ($\bar{X}=4.23$)แนวคิดในการออกแบบ และการจัดองค์ประกอบศิลป์ในงานพุทธ ศิลป์ทั้งแบบไทยประเพณีดั้งเดิม และแบบไทยสมัยใหม่ คือ ($\bar{X}=4.21$) ส่วนความหมาย สัญลักษณ์และวิธีการถ่ายทอดคตินิยมในงานพุทธศิลป์ประเภทต่าง ๆ และการจัดองค์ประกอบใน งานศิลปะเบื้องต้น เช่นการวาด การปั้น ฯลฯ เพื่อใช้ในการทำงานพุทธศิลป์ และอันดับสุดท้ายที่ ระดับที่ได้น้อยที่สุดเท่ากัน และความสำคัญคุณค่าและสุนทรียศาสตร์ของการสร้างสรรคงานพุทธ ศิลป์ในรูปแบบต่าง ๆ คือ ($\bar{X}=4.16$)

ตารางที่ 24 ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) ของระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อแนวทางการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ด้านการกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนของหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ ดังนี้

ข้อ	รายการ	\bar{X}	S.D.	ความหมาย
ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน				
1.	การศึกษาค้นคว้าหามูลเหตุหรือปัจจัยที่ทำให้เกิดงานศิลปะสากล ศิลปะไทย และที่มาของงานพุทธศิลป์ประเภทต่าง ๆ ได้	4.21	0.78	เห็นด้วยมาก
2.	การศึกษาค้นคว้า รวบรวมประวัติความเป็นมางานพุทธศิลป์ในแหล่งการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตน เช่น วัด (ศาสนสถาน)พิพิธภัณฑ์ โบราณสถาน หอศิลป์ โบราณวัตถุ ศูนย์วัฒนธรรม เป็นต้น	4.24	0.84	เห็นด้วยมาก
3.	การศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับพุทธศิลป์จากผู้ทรงภูมิ ปราชญ์ชาวบ้าน พระ หรือศิลปินที่ทำงานพุทธศิลป์	4.15	0.78	เห็นด้วยมาก
4.	การฝึกปฏิบัติการทำงานพุทธศิลป์ขั้นพื้นฐานจากการสาธิตของครู และปฏิบัติงานตามความสามารถของตน	4.13	0.77	เห็นด้วยมาก
5.	การฝึกปฏิบัติงานพุทธศิลป์ ไม่ว่าจะเป็แนวศิลปะแบบดั้งเดิมและศิลปะสมัยใหม่ ประเภทต่าง ๆ ได้แก่ด้านจิตรกรรมประติมากรรม หรือสถาปัตยกรรมและหัตถกรรม/ประณีตศิลป์	4.11	0.78	เห็นด้วยมาก
6.	การฝึกจากทักษะการจัดองค์ประกอบด้านทัศนศิลป์เบื้องต้นมาใช้ในการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์รูปแบบใหม่ๆตามความสามารถของตน	4.19	0.79	เห็นด้วยมาก

ตารางที่ 24 (ต่อ)

ข้อ	รายการ	\bar{X}	S.D.	ความหมาย
ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน				
7.	การศึกษาเกี่ยวกับหลักคตินิยม คำสอนสอนที่แฝงอยู่ในงานพุทธศิลป์จากแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ	4.18	0.77	เห็นด้วยมาก
8.	การวิจารณ์แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับงานพุทธศิลป์ตามชั้นตอนศิลปวิจารณ์	4.10	0.78	เห็นด้วยมาก
9.	การนำเสนอโครงการพัฒนางานพุทธศิลป์ โดยการบูรณาการกับศาสตร์วิชาอื่น ๆ เพื่อนำไปสู่การเสนอแนวทางในการอนุรักษ์สืบทอดและพัฒนางานพุทธศิลป์ในท้องถิ่นของตน	4.25	0.87	เห็นด้วยมาก
10.	การทัศนศึกษานอกสถานที่ ได้ศึกษาเรียนรู้ประวัติความเป็นมาของงานพุทธศิลป์ในท้องถิ่นและศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญในประเทศไทย	4.35	0.77	เห็นด้วยมาก
รวมเฉลี่ย		4.19	0.79	เห็นด้วยมาก

จากตารางที่ 24 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของครูศิลปะด้านการกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนในรายวิชาศิลปะด้านทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ โดยเฉลี่ยมีความคิดเห็นอยู่ในระดับความเห็นด้วยมาก คือ 4.19

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ครูศิลปะมีความคิดต่อการกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนในรายวิชาศิลปะด้านทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในระดับเห็นด้วยมากในเรียงลำดับจากมากไปน้อยดังต่อไปนี้ เรื่องการทัศนศึกษานอกสถานที่ ได้ศึกษาเรียนรู้ประวัติความเป็นมาของงานพุทธศิลป์ในท้องถิ่นและศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญในประเทศไทย คือ ($\bar{X}=4.35$) ส่วนระดับที่มีความคิดเห็นในระดับเห็นด้วยมาก การนำเสนอโครงการพัฒนางานพุทธศิลป์โดยการบูรณาการกับศาสตร์วิชาอื่น ๆ เพื่อนำไปสู่การเสนอแนวทางในการอนุรักษ์สืบทอดและพัฒนางานพุทธศิลป์ในท้องถิ่นของตน คือ ($\bar{X} = 4.25$) รองลงมา คือการศึกษาค้นคว้า รวบรวมประวัติความเป็นมางานพุทธศิลป์ในแหล่งการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตน เช่น วัด(ศาสนสถาน)พิพิธภัณฑ์โบราณสถาน หอศิลป์ โบราณวัตถุ ศูนย์วัฒนธรรม เป็นต้น คือ ($\bar{X}=4.24$) การศึกษาค้นคว้าหาเหตุผลหรือปัจจัยที่ทำให้เกิดงานศิลปะสากล ศิลปะไทย และที่มาของงานพุทธศิลป์ประเภท

ต่าง ๆ คือ($\bar{x}=4.21$) การฝึกจากทักษะการจัดองค์ประกอบด้านทัศนศิลป์เบื้องต้นมาใช้ในการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์รูปแบบใหม่ๆ ตามความสามารถของตน คือ($\bar{x}=4.19$) การศึกษาเกี่ยวกับหลักคตินิยม คำสอนสอนที่แฝงอยู่ในงานพุทธศิลป์จากแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ คือ($\bar{x}=4.18$) การศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับพุทธศิลป์จากผู้ทรงภูมิ ปราชญ์ชาวบ้าน พระ หรือศิลปินที่ทำงานพุทธศิลป์ คือ($\bar{x}=4.15$) การฝึกปฏิบัติการทำงานพุทธศิลป์ขั้นพื้นฐานจากการสาธิตของครู และปฏิบัติงานตามความสามารถของตน คือ($\bar{x}=4.13$) การฝึกปฏิบัติงานพุทธศิลป์ ไม่ว่าจะเป็นแนวศิลปะไทยแบบดั้งเดิมและศิลปะไทยสมัยใหม่ประเภทต่าง ๆ ได้แก่ด้านจิตรกรรม ประติมากรรม หรือสถาปัตยกรรมและหัตถกรรม/ประณีตศิลป์ คือ($\bar{x}=4.11$) ส่วนอันดับสุดท้ายในระดับความคิดเห็นมากคือการวิจารณ์แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับงานพุทธศิลป์ตามขั้นตอนศิลปะวิจารณ์ คือ($\bar{x}=4.1$)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 25 ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) ของระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อแนวทางการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ด้านการกำหนดการวัดและประเมินผลของหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ ดังนี้

ข้อ	รายการ	\bar{x}	S.D.	ความหมาย
การการวัดและประเมินผล				
1.	ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศิลป์สากล ประวัติศาสตร์ศิลป์ไทย และประวัติความเป็นมางานพุทธศิลป์ในประเทศไทยและในต่างประเทศที่เกี่ยวข้องของพอลสังเขป ได้แก่ งานพุทธศิลป์ประเภท จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และงานหัตถกรรม/ประณีตศิลป์	4.14	0.84	เห็นด้วยมาก
2.	ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจด้านองค์ประกอบศิลป์ของงานทัศนศิลป์และความหมายสัญลักษณ์ วิธีการถ่ายทอดคตินิยมในงานพุทธศิลป์ได้อย่างถูกต้อง	4.14	0.89	เห็นด้วยมาก
3.	ผู้เรียนมีความรู้เกี่ยวกับพุทธประวัติ รวมถึงคตินิยมในงานพุทธศิลป์ เห็นคุณค่า รักและภาคภูมิใจงานพุทธศิลป์ อันนำไปสู่การอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นงานพุทธศิลป์ต่อไป	4.06	0.91	เห็นด้วยมาก
4.	ผู้เรียนมีทักษะการทำงานตามหลักทัศนศิลป์สากลประเภทต่าง ๆ เช่น ประติมากรรม จิตรกรรม สถาปัตยกรรม เป็นต้น	4.07	0.86	เห็นด้วยมาก
5.	ผู้เรียนได้เรียนรู้วิธีการทำงานพุทธศิลป์ในด้านทัศนศิลป์ ด้วยการศึกษางานแบบประเพณีดั้งเดิมและการศึกษาแบบไทยสมัยใหม่ นำไปเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติงานศิลปะในชีวิตประจำวันได้	4.04	0.80	เห็นด้วยมาก

ตารางที่ 25 (ต่อ)				
ข้อ	รายการ	\bar{x}	S.D.	ความหมาย
การการวัดและประเมินผล				
6.	ผู้เรียนสามารถอธิบายลักษณะเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของงานพุทธศิลป์และสามารถแสดงความคิดเห็น อธิบายความแตกต่างในงานทัศนศิลป์และงานพุทธศิลป์ประเภทต่างๆได้	4.02	0.89	เห็นด้วยมาก
7.	ผู้เรียนสามารถอธิบาย คติธรรมและที่ปรากฏในงานพุทธศิลป์ประเภทต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง	4.02	0.89	เห็นด้วยมาก
8.	ผู้เรียนเห็นความสำคัญและสามารถตัดสินคุณค่าทางศิลปะ(สุนทรียศาสตร์)ของงานพุทธศิลป์ที่มีรูปแบบหลากหลายในปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นรูปแบบแนวไทยประเพณีนิยมดั้งเดิมและแบบไทยสมัยใหม่ เพื่อการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาของชาวพุทธได้	4.13	0.80	เห็นด้วยมาก
9.	ผู้เรียนสามารถถ่ายทอดคติธรรมและสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ที่สอดคล้องกับคติธรรมในพุทธศาสนาตามแนวความคิดของตนเองได้	4.15	0.82	เห็นด้วยมาก
10.	ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการเผยแพร่หลักธรรมทางพุทธศาสนาอย่างเข้าใจผ่านงานพุทธศิลป์โดยการปฏิบัติงานด้านศิลปะหรือจัดนิทรรศการแสดงผลข้อมูลความรู้และผลงานพุทธศิลป์ของตนได้	4.26	0.86	เห็นด้วยมาก
รวมเฉลี่ย		4.10	0.85	เห็นด้วยมาก

จากตารางที่ 25 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของครูศิลปะด้านการวัดและประเมินผลในรายวิชาศิลปะด้านทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา โดยเฉลี่ยมีความคิดเห็นอยู่ในระดับความเห็นด้วยมาก คือ 4.10

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ครูศิลปะมีความคิดต่อการวัดประเมินผลการเรียนการสอนในรายวิชาศิลปะด้านทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในระดับเห็นด้วยมากเรียงตามลำดับจากมากไป

น้อยดังนี้ ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการเผยแพร่หลักธรรมทางพุทธศาสนาอย่างเข้าใจง่ายผ่านงานพุทธศิลป์ โดยการปฏิบัติงานด้านศิลปะ หรือจัดนิทรรศการแสดงผลความรู้และผลงานพุทธศิลป์ของตนได้ คือ ($\bar{x}=4.26$) รองลงมาคือผู้เรียนสามารถถ่ายทอดคตินิยมและสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ที่สอดคล้องกับคตินิยมในพุทธศาสนาตามแนวความคิดของตนเองได้ คือ ($\bar{x}=4.15$) ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศิลปะสากล ประวัติศาสตร์ศิลป์ไทย และประวัติความเป็นมางานพุทธศิลป์ ในประเทศไทยและในต่างประเทศที่เกี่ยวข้องพอสังเขป ได้แก่ งานพุทธศิลป์ประเภทจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และงานหัตถกรรม/ประณีตศิลป์และผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจด้านองค์ประกอบศิลป์ของงานทัศนศิลป์ และความหมายสัญลักษณ์วิธีการถ่ายทอดคตินิยมในงานพุทธศิลป์ได้อย่างถูกต้อง คือ ($\bar{x}=4.14$) ผู้เรียนเห็นความสำคัญและสามารถตัดสินคุณค่าทางศิลปะ(สุนทรียศาสตร์)ของงานพุทธศิลป์ที่มีรูปแบบหลากหลายในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบแนวไทยประเพณีนิยมดั้งเดิม และแบบไทยสมัยใหม่ เพื่อการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาของชาวพุทธได้ คือ ($\bar{x}=4.13$) ผู้เรียนมีทักษะการทำงานตามหลักทัศนศิลป์สากลประเภทต่าง ๆ เช่นประติมากรรม จิตรกรรม สถาปัตยกรรม เป็นต้น คือ ($\bar{x}=4.07$) ผู้เรียนมีความรู้เกี่ยวกับพุทธประวัติ รวมถึงคตินิยมในงานพุทธศิลป์ เห็นคุณค่า รักและภาคภูมิใจงานพุทธศิลป์ อันนำไปสู่การอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นงานพุทธศิลป์ต่อไป คือ ($\bar{x}=4.06$) ผู้เรียนได้เรียนรู้วิธีการทำงานพุทธศิลป์ในด้านทัศนศิลป์ ด้วยการศึกษางานแบบประเพณีดั้งเดิมและการศึกษาแบบไทยสมัยใหม่ นำไปเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติงานศิลปะในชีวิตประจำวันได้ คือ ($\bar{x}=4.04$) ส่วนที่ได้ระดับความคิดเห็นมากเป็นอันดับสุดท้ายคือ ผู้เรียนสามารถอธิบายลักษณะเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของงานพุทธศิลป์และสามารถแสดงความคิดเห็น อธิบายความแตกต่างในงานทัศนศิลป์และงานพุทธศิลป์ประเภทต่าง ๆ ได้ และผู้เรียนสามารถอธิบาย คตินิยมและที่ปรากฏในงานพุทธศิลป์ประเภทต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง คือ ($\bar{x}=4.02$)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 26 ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) ของระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อแนวทางการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ด้านการกำหนดสื่อการเรียนการสอนของหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ ดังนี้

ข้อ	รายการ	\bar{x}	S.D.	ความหมาย
ด้านสื่อการเรียนการสอน				
1.	ผลงานพุทธศิลป์ประเภทสื่อต่างๆ ที่มีอยู่ ท้องถิ่นในประเทศไทย และในต่างประเทศ ได้แก่ รูปภาพ มัลติมีเดีย สื่อวีดิทัศน์และ ผลงานพุทธศิลป์รูปแบบต่าง ๆ ทั้งแบบไทย ประเพณีนิยมดั้งเดิมและแบบไทยสมัยใหม่	4.2	0.93	เห็นด้วยมาก
2.	ผลงานพุทธศิลป์ประเภทต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น เป็นประติมากรรม สถาปัตยกรรม จิตรกรรม หรืองานหัตถศิลป์ประณีตศิลป์ที่มีในอดีต จนถึงปัจจุบัน	4.31	0.73	เห็นด้วยมาก
3.	บุคคลากรที่เกี่ยวข้องกับงานพุทธศิลป์ได้แก่ ศิลปิน ผู้ทรงภูมิ ปราชญ์ชาวบ้าน พระสงฆ์ หรือบุคคลสำคัญที่มีความรู้ในด้านพุทธศิลป์	4.18	0.98	เห็นด้วยมาก
4.	แหล่งเรียนรู้งานพุทธศิลป์ในประเทศได้แก่ วัด(ศาสนสถาน)โบราณสถาน โบราณวัตถุ ที่มีอยู่ในจังหวัดที่สำคัญเช่นจังหวัดอยุธยา จังหวัดสุโขทัย เป็นต้น	4.30	0.78	เห็นด้วยมาก
5.	แหล่งเรียนรู้ในการสร้างงานพุทธศิลป์ ได้แก่วัด(ศาสนสถาน) บ้าน สถานที่พักของ ช่างหรือศิลปินที่อยู่ในท้องถิ่นของตน	4.13	0.92	เห็นด้วยมาก
6.	แหล่งเรียนรู้พุทธศิลป์ในชุมชนได้แก่ โบราณสถาน โบราณวัตถุ พิพิธภัณฑ์ที่อยู่ ภายในชุมชน เช่น สิมอีสาน วัด โบสถ์ หอพระไตรปิฎก เป็นต้น	4.35	0.83	เห็นด้วยมาก

ตารางที่ 26 (ต่อ)

ข้อ	รายการ	\bar{X}	S.D.	ความหมาย
ด้านสื่อการเรียนการสอน				
7.	แหล่งเรียนรู้จากห้องสมุดในโรงเรียน หรือแหล่งข่าวสารข้อมูลของชุมชน	4.06	0.96	เห็นด้วยมาก
8.	แหล่งเรียนรู้ภายในจังหวัด ได้แก่ ศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่น หอศิลป์วัฒนธรรม ในจังหวัด วัด(ศาสนสถาน) สถาบันการ ศึกษาที่มีงานพุทธศิลป์	4.21	0.92	เห็นด้วยมาก
9.	แหล่งเรียนรู้จากสื่อการเรียนรู้ที่ศนูปรณ เช่น อินเทอร์เน็ต สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น สไลด์ วีดิทัศน์ CD-ROMประกอบการเรียนรู้ ด้วยตนเองเรื่องพุทธศิลป์	4.24	0.88	เห็นด้วยมาก
10.	หนังสือเรียนด้านพุทธศิลป์และทัศนศิลป์ ที่สำคัญ เช่นหนังสือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์ หนังสือเกี่ยวกับคตินธรรมทางพุทธ ศาสนา หนังสือเกี่ยวกับวิธีการปฏิบัติงาน ด้านทัศนศิลป์ หนังสือภาพประกอบนิทาน ชาดก ศิลปะลายไทย เป็นต้น	4.36	0.79	เห็นด้วยมาก
รวมเฉลี่ย		4.23	0.87	เห็นด้วยมาก

จากตารางที่ 26 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของครูศิลปะด้านการกำหนดสื่อการเรียนการสอนในรายวิชาศิลปะด้านทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา โดยเฉลี่ยมีความคิดเห็นอยู่ในระดับความเห็นด้วยมาก คือ 4.23

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ครูศิลปะมีความคิดต่อการกำหนดสื่อการเรียนการสอนในรายวิชาศิลปะด้านทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในระดับเห็นด้วยมากเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ เรื่องหนังสือเรียนด้านพุทธศิลป์และทัศนศิลป์ที่สำคัญ เช่นหนังสือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์พุทธศิลป์ หนังสือเกี่ยวกับคตินธรรมทางพุทธศาสนา หนังสือเกี่ยวกับวิธีการปฏิบัติงานด้านทัศนศิลป์ หนังสือภาพประกอบชาดก ศิลปะลายไทย เป็นต้น คือ ($\bar{x}=4.36$) รองลงมาได้แก่ แหล่งเรียนรู้พุทธศิลป์ในชุมชน ได้แก่ โบราณสถาน โบราณวัตถุ พิพิธภัณฑ์ที่อยู่ภายในชุมชน เช่น ลิมอีสาน วัด โบสถ์ หอพระไตรปิฎก เป็นต้น คือ ($\bar{x}=4.35$) ผลงานพุทธศิลป์ประเภทต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น

เป็นประติมากรรม สถาปัตยกรรม จิตรกรรมหรืองานหัตถศิลป์ประณีตศิลป์ที่มีในอดีตจนถึงปัจจุบัน คือ ($\bar{x}=4.31$)แหล่งเรียนรู้งานพุทธศิลป์ในประเทศได้แก่ วัด(ศาสนสถาน)โบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีอยู่ในจังหวัดที่สำคัญเช่นจังหวัดอยุธยา จังหวัดสุโขทัย เป็นต้น คือ ($\bar{x}=4.3$) แหล่งเรียนรู้จากสื่อการเรียนรู้ทัศนูปกรณ์ เช่น อินเทอร์เน็ต สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น สไลด์ วิดิทัศน์ CD-ROMประกอบการเรียนรู้ด้วยตนเองเรื่องพุทธศิลป์ คือ ($\bar{x}=4.24$) แหล่งเรียนรู้ภายในจังหวัดได้แก่ ศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่น หอศิลป์วัฒนธรรม ในจังหวัด วัด (ศาสนสถาน) สถาบันการศึกษาที่มีงานพุทธศิลป์ คือ($\bar{x}=4.21$) ผลงานพุทธศิลป์ประเภทสื่อต่างๆ ที่มีอยู่ท้องถิ่นในประเทศไทย และในต่างประเทศ ได้แก่ รูปภาพ มัลติมีเดีย สื่อวิดิทัศน์และผลงานพุทธศิลป์รูปแบบต่าง ๆ ทั้งแบบไทยประเพณีนิยมดั้งเดิมและแบบไทยสมัยใหม่ คือ ($\bar{x}=4.2$) บุคคลากรที่เกี่ยวข้องกับงานพุทธศิลป์ได้แก่ ศิลปิน ผู้ทรงภูมิ ปราชญ์ชาวบ้าน พระสงฆ์หรือบุคคลสำคัญที่มีความรู้ในด้านพุทธศิลป์ คือ ($\bar{x}=4.18$) แหล่งเรียนรู้ในการสร้างงานพุทธศิลป์ ได้แก่วัด(ศาสนสถาน) บ้าน สถานที่พักของช่างหรือศิลปินที่อยู่ในท้องถิ่นของตน คือ ($\bar{x}=4.13$) อันดับสุดท้ายในระดับความคิดเห็นมากคือแหล่งเรียนรู้จากห้องสมุดในโรงเรียนหรือแหล่งข่าวสารข้อมูลของชุมชน คือ ($\bar{x}=4.06$) ตามลำดับ

ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์แบบสอบถามความคิดเห็นเพิ่มเติมและข้อเสนอแนะอื่น ๆ เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมของครูศิลปะกับการจัดการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ กล่าวถึงหลายประเด็น ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

3.1 ด้านวัตถุประสงค์ในการพัฒนาหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์

ครูศิลปะบางท่านได้เสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมด้านการกำหนดวัตถุประสงค์ในการพัฒนาหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ กล่าวโดยสรุปได้ดังนี้

- 1) เพื่อสร้างแรงจูงใจโดยการใช้จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ในการศึกษาพุทธประวัติ หลักธรรมคำสอน คติความเชื่อและบุคคลสำคัญทางพุทธศาสนา
- 2) เพื่อพัฒนาผู้เรียนตามวัย ตามศักยภาพ ความถนัดผู้เรียนขั้นพื้นฐานช่วงชั้นวิชาพุทธศิลป์
- 3) เพื่อพัฒนาผู้เรียนด้านทัศนศิลป์วิชาพุทธศิลป์เพื่อศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา
- 4) เพื่อให้ผู้เรียนศึกษาวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย ประวัติศาสตร์ศิลปะ วิถีไทย ในพุทธศิลป์ขั้นพื้นฐาน

- 5) เพื่อให้ผู้เรียนรู้เรียนรู้การออกแบบ วิธีสื่อความคิด จินตนาการ ความรู้สึก ความประทับใจ ด้วยวิธีการทางศิลปะตามแนวพุทธศิลป์
- 6) เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจประวัติความเป็นมาของงานพุทธศิลป์ในท้องถิ่น และสามารถถ่ายทอดงานพุทธศิลป์โดยการปฏิบัติงานทางศิลปะหรืออธิบายพุทธศิลป์ในท้องถิ่นได้อย่างถูกต้อง
- 7) เพื่อให้ผู้เรียนมีความชื่นชม สุนทรียภาพแบบอย่างพุทธะ
- 8) เพื่อให้ผู้เรียนเห็นคุณค่า ประโยชน์ของงานพุทธศิลป์และต้องการอนุรักษ์รักษาไว้สืบไป

3.2 ด้านเนื้อหาในการพัฒนาหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์

ครูศิลปะบางท่านได้เสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมด้านการกำหนดเนื้อหาในการพัฒนาหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ กล่าวโดยสรุปได้ดังนี้

- 1) พุทธประวัติ วิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ไม่ว่าจะป็นชาดกเรื่องต่างๆ
- 2) การจัดองค์ประกอบงานศิลปะด้านทัศนศิลป์เบื้องต้น เช่นการวาด การปั้น
- 3) ความหมายและสัญลักษณ์และวิธีการถ่ายทอดคตินิยมในงานพุทธศิลป์
- 4) ธรรมชาติศิลปะ (ศิลปะกับความเข้าใจข้อธรรม) ศิลปะวิปัสสนา (ศิลปะกับการทำงาน)
- 5) วิชาทฤษฎีวิจารณ์งานศิลปะ(การได้แสดงความคิดทางภาพได้พูดออกมาด้วยวาจา มากๆ)
- 6) บุรณการเพิ่มของเนื้อหาช่าง 10 หมู่ และงานภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 7) การฝึกปฏิบัติบูรณะซ่อมแซมโบราณวัตถุและโบราณสถาน

3.3 ด้านกิจกรรมการเรียนการสอนในการพัฒนาหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์

ครูศิลปะบางท่านได้เสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมด้านการกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนในการพัฒนาหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ กล่าวโดยสรุปได้ดังนี้

- 1) ให้นักเรียนมีกิจกรรมถ่ายภาพผลงานพุทธศิลป์มาอธิบายพร้อมชั้น
- 2) การกำหนดใบงาน ใบความรู้ โครงงานทางพุทธศิลป์
- 3) จัดบอร์ดนิเทศ แสดงผลงานผู้เรียน ด้านความรู้เรื่องประวัติศาสตร์พุทธศิลป์และผลงานศิลปะงานพุทธศิลป์ของผู้เรียน
- 4) การนำนักเรียนไปศึกษา พบผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ ปราชญ์ชาวบ้าน ศิลปินพุทธศิลป์ในท้องถิ่น

- 5) การจัดทัศนศึกษา ศึกษาพุทธศิลป์ในสถานที่ประวัติศาสตร์สำคัญของประเทศไทย
- 6) กิจกรรมที่ครูกับนักเรียนมีส่วนร่วมในการอภิปรายร่วมกันในการแสดงทรรศนะต่องานศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ ไม่ว่าจะเป็นภาพวาด นิทรรศการศิลปะ ในหอศิลป์ พิพิธภัณฑ์ แหล่งการเรียนรู้ต่างๆ
- 7) เปิดโอกาสให้นักเรียนร่วมชั้นแต่ละกลุ่มวิจารณ์ผลงานทุกชิ้นงาน
- 8) การจัดกิจกรรมการแข่งขันวาดภาพในแต่ละช่วงชั้นและโรงเรียนหรือการแสดงผลงานศิลปะตามแบบอย่างพุทธศิลป์

3.4 ด้านการวัดและประเมินผล การพัฒนาหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์

ครูศิลปะบางท่านได้เสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมด้านการกำหนดการวัดและประเมินผลในการพัฒนาหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ กล่าวโดยสรุปได้ดังนี้

- 1) ควรจะประเมินตามวัตถุประสงค์และกิจกรรมที่กำหนด
- 2) ประเมินตามสภาพผู้เรียนเป็นสำคัญ คือวัดตามความรู้ความสามารถของผู้เรียน
- 3) ควรมีการวัดและประเมินผลการเรียนเป็นข้อเขียน สำหรับนักเรียนที่มีทักษะในการปฏิบัติงานศิลปะไม่ได้ และได้มีกำลังใจในการทำงาน
- 4) ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้
- 5) ควรมีการจัดทำเอกสารการวัดและประเมินผลเป็นรายชื่อ
- 6) ควรมีการประเมินที่หลากหลาย ทั้งเป็นรายบุคคลและเป็นกลุ่ม

3.5 ด้านสื่อการเรียนการสอนหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์

ครูศิลปะบางท่านได้เสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมด้านการกำหนดสื่อการเรียนการสอนในการพัฒนาหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ กล่าวโดยสรุปได้ดังนี้

- 1) หนังสือเรียนเกี่ยวกับคู่มือเรียนทัศนศิลป์
- 2) สถาบันศึกษาศิลปะต่าง ๆ
- 3) นิทรรศการงานศิลปะและอินเตอร์เน็ต
- 4) สื่อวีดิทัศน์เกี่ยวกับพุทธประวัติ
- 5) รูปภาพเกี่ยวกับพุทธประวัติหรือวิถีชีวิตของชาวพุทธ
- 6) แหล่งเรียนรู้ที่เป็นสถานที่จริงๆ เช่น โบราณสถาน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ เป็นต้น
- 7) บุคลากรที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญด้านพุทธศิลป์ ในท้องถิ่น
- 8) การได้ดูได้ชมการปฏิบัติงานจริงทางทัศนศิลป์จากครู หรือศิลปิน

3.7 ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาบูรณาการในการสอนวิชาศิลปะที่ใช้ได้ในชีวิตประจำวัน

ครูศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ได้ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับหลักธรรมในพุทธศาสนาที่ปรับใช้กับศิลปะ สามารถสรุปได้แก่ อิทธิบาท 4 สังคหวัตถุ 4 ไตรสิกขา 3 ศิล สมาธิ อนุสสติ 10 ประการ อริยสัจ 4 พรหมวิหาร 4 เป็นต้น

3.8 ข้อคิดเห็นอื่นๆ เกี่ยวกับความเป็นไปได้ในการจัดหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ

ครูสอนผู้สอนวิชาศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ได้ให้คำตอบดังต่อไปนี้

ส่วนมีความคิดเห็นว่าเป็นไปได้ คิดเป็นร้อยละ 95 เพราะว่า โรงเรียนเป็นวิถีพุทธ เป็นโรงเรียนทางพุทธศาสนาอยู่แล้วย่อมต้องเรียนรู้เรื่องของพุทธศิลป์ อนุรักษ์ไว้เพราะเป็นรากฐานที่ผูกพันกับวิถีการดำเนินชีวิตของสังคมไทย และนักเรียนชอบศึกษาเกี่ยวกับวิชาศิลปะมากมีแหล่งเรียนรู้ภายในวัดไม่ว่าจะเป็นสถานที่ งานจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม งานช่างที่นักเรียนจะได้เรียนรู้ อีกทั้งต้องการให้นักเรียนได้สืบทอดงานพุทธศิลป์ให้ดำรงอยู่ต่อไป เพราะวัดเป็นสถานที่กำเนิดแหล่งการเรียนรู้ด้านศิลปะมาตั้งแต่อดีต และควรจะมีสืบเนื่องต่อไป หลักสูตรมีความเหมาะสมกับสถานภาพของพระภิกษุ-สามเณร ที่มีความเกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรม ที่มีร่วมกันระหว่างบ้าน วัด ชุมชน จะได้นำชาวบ้านให้เข้าใจการดูแลรักษา ศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นให้มากขึ้น สร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับวัด

มีความคิดเห็นที่ไม่สามารถได้ คิดเป็นร้อยละ 5 เนื่องจากขาดครูประจำรายวิชาศิลปะมาโดยเฉพาะอาจจะทำให้การปรับการเรียนการสอนมีความยุ่งยากและไม่มีความรู้ที่จะเชื่อมโยงได้ ขาดการสนับสนุนจากผู้บริหาร อุปสรรคในการฝึกปฏิบัติยังไม่มีความพร้อม ยากเกินไปเพราะพื้นฐานของนักเรียนมีน้อย ต้องค่อยๆ ปูพื้นฐาน และความสามารถของครูผู้สอนยังมีความรู้ ฐึ้นแบบงูๆปลาๆ ปราชญ์ในชุมชนที่จะเชิญมาก็หายากมาก ครูจบวิชาเอกศิลปะไม่มีแต่ก็สามารถค้นคว้าหาความรู้ด้านทฤษฎีมาสอนได้ ด้านการปฏิบัติคงเป็นไปได้

3.9 ข้อเสนอแนะความต้องการใช้หลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนของท่าน

สำหรับครูศิลปะที่มีความเห็นว่าการต้องการ คิดเป็นร้อยละ 92 มีเหตุผลคือ ต้องการให้นักเรียนที่อยู่ในศาสนาอย่างสามเณรหรือเยาวชนทั่วไปมีความเข้าใจกับความเป็นมาของศาสนา ปลุกฝังให้เกิดความซาบซึ้ง จะได้เป็นแนวทางในการใช้เป็นสื่อในการเรียนการสอนและเป็น

ประโยชน์ต่อสามเณร เพื่อสามารถนำไปศึกษาค้นคว้าในระดับสูงขึ้นไป และยังสามารถนำความรู้
นี้ไปใช้ในชีวิตประจำวันต่อไปได้ เป็นการร่วมมือกันระหว่าง บ้าน วัด ชุมชน ภูมิปัญญาชาวบ้าน
และหลักสูตรนี้มีผลสืบเนื่องไปถึงชีวิตความเป็นอยู่ถ้ามีเณรหรือพระภิกษุสงฆ์ท่านลาสิกข์สามารถ
ออกไปใช้ชีวิตในสังคมได้เพื่อให้นักเรียนที่เป็นสามเณรได้เห็นคุณค่าของงานศิลปะที่มีอยู่
ภายในวัด เกิดความรัก ห่วงแหนนำไปสู่การอนุรักษ์ และสืบสานงานพุทธศิลป์ต่อไป

สำหรับครูที่มีความคิดเห็นที่ไม่ต้องการ คิดเป็นร้อยละ 8 เพราะว่า ขาดบุคลากรที่จะมา
สอนในด้านนี้ อีกทั้งหลักสูตรน่าจะเหมาะกับระดับมหาวิทยาลัยมากกว่านักเรียนในระดับ
มัธยมศึกษาตอนต้น

3.10 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมอื่น ๆ

ครูผู้สอนวิชาศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ได้ให้
ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในการนำไปปรับปรุงแก้ไขการพัฒนาหลักสูตรในกลุ่มสาระทัศนศิลป์ตาม
แนวพุทธศิลป์ สามารถสรุปได้ดังนี้ การสร้างหลักสูตรสาระทัศนศิลป์นั้นเป็นการดีมากเพราะ
เนื้อหาสาระทัศนศิลป์บางบางประเภทอาจจะยากสำหรับผู้เรียน เพราะฉะนั้นการจัดหลักสูตร
สาระทัศนศิลป์ครั้งนี้ น่าจะเป็นที่พอใจสำหรับนักเรียนและครูผู้สอนและเนื้อหาคงง่ายขึ้นมากกว่านี้
และต้องการให้มีเนื้อหาสาระมากกว่านี้ ไม่ว่าจะเป็นเนื้อหาและแบบเรียน ส่วนรวมต้องการให้วัด
และชาวบ้านมีส่วนร่วมด้วยเกี่ยวกับงานศิลปะอยากให้มีการฝึกอบรมครูผู้สอนศิลปะประจำปีหรือ
ประจำเดือนก็ได้เพื่อให้ครูศิลปะได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์การทำงานต่าง ๆ
ของแต่ละบุคคล

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและนำเสนอ ข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา และเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรการจัดการเรียนการสอนในกลุ่ม สาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมในด้านการกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน การประเมินผล และสื่อการสอน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยในครั้งนี้เป็นแนวทางการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะตามแนวพุทธ ศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ระดับช่วงชั้นที่ 3 (มัธยมศึกษาปีที่ 1-3) ประชากรในการวิจัย คือ กลุ่มครู อาจารย์ผู้สอนศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรม และงานพุทธศิลป์ ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียนหรือฝ่ายวิชาการ ครู อาจารย์ที่สอนวิชาศิลปะ และศิลปินที่ทำงานด้านพุทธ ศิลป์

1. กลุ่มตัวอย่างในการตอบแบบสอบถาม คือครูสอนวิชาศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจำนวน 100 คน

2. กลุ่มตัวอย่างในการสัมภาษณ์ ประกอบด้วย 3 กลุ่ม ได้แก่ผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการ, ผู้สอนวิชาศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ซึ่งมาจากกลุ่มการศึกษาทั้ง 14 กลุ่ม จำนวน 30 คน และศิลปินกลุ่มพุทธศิลป์ รวม 5 คน รวม 35 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถาม ผู้วิจัยดำเนินการโดยนำหนังสือขอความร่วมมือถึงผู้อำนวยการโรงเรียน เพื่อขออนุญาตเก็บข้อมูลกับกลุ่มผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการ และครูผู้สอนวิชาศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ผู้วิจัยเก็บรวบรวม ข้อมูลโดยเดินทางเก็บข้อมูลด้วยตนเองส่วนหนึ่ง และส่วนหนึ่งให้ส่งคืนทางไปรษณีย์

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยนำหนังสือขอความร่วมมือในการวิจัยจากบัณฑิตวิทยาลัยไปขอความร่วมมือในการสัมภาษณ์กับครูผู้สอนวิชาศิลปะ ผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา รวมถึงกลุ่มศิลปินผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญในด้านพุทธศิลป์ โดยนัดวัน เวลา สถานที่ ที่จะสัมภาษณ์ และเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ด้วยตนเอง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง ประกอบด้วยแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ประกอบการวิจัย แบบสอบถามครูผู้สอนวิชาศิลปะ ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating scale) และแบบสอบถามแบบปลายเปิด (Open Ended) ส่วนแบบสัมภาษณ์ เป็นการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured selection interview) ซึ่งสร้างขึ้นสำหรับครูผู้สอนวิชาศิลปะและผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการเกี่ยวกับสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะ และศิลปินผู้ผลิตผลงานเกี่ยวกับพุทธศิลป์

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามใช้การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่เป็นค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา ปรับระดับภาษาจากการสัมภาษณ์ แจกแจงความถี่ นำเสนอในลักษณะความเรียง และในรูปแบบตารางประกอบคำบรรยาย

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

1. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยโดยการจำแนกตามข้อมูลที่ได้ ดังนี้

ตอนที่ 1 สรุปผลการวิจัยจากแบบสัมภาษณ์ครูศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เกี่ยวกับสภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะและการพัฒนาหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาในด้านการกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การประเมินผล และสื่อการเรียนรู้เพื่อใช้ในการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะด้านทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์

ตอนที่ 2 สรุปผลการวิจัยจากแบบสัมภาษณ์ผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เกี่ยวกับสภาพปัญหาและการจัดเรียนการสอนวิชาศิลปะ และการนิเทศการสอนศิลปะและการพัฒนาหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาในด้านการกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การประเมินผล และสื่อการเรียนรู้ เพื่อใช้ในการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะด้านทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์

ตอนที่ 3 สรุปผลการวิจัยจากแบบสัมภาษณ์กลุ่มศิลปินพุทธเกี่ยวกับองค์ความรู้ด้านแนวคิดด้านพุทธศิลป์ การถ่ายทอดผลงาน การเผยแพร่ และด้านการจัดการเรียนการสอนศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาในด้านการกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การประเมินผล และสื่อการเรียนรู้เพื่อใช้ในการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์

ตอนที่ 4 สรุปผลการวิจัยจากแบบสอบถามเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

ตอนที่ 5 สรุปผลการวิจัยการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จากแบบสอบถาม และการสัมภาษณ์

2. อภิปรายผลการวิจัย

ในการอภิปรายผลการวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ผู้วิจัยได้อภิปรายผลการวิจัยโดยการจำแนกตามข้อมูลที่ได้ ดังนี้

ตอนที่ 1 อภิปรายผลการวิจัยจากแบบสัมภาษณ์ครูศิลปะ ผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการ สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะ ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

ตอนที่ 2 อภิปรายผลการวิจัยจากแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับองค์ความรู้ด้านแนวคิด
พุทธศิลป์

ตอนที่ 3 อภิปรายสรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จากแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ด้านการกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล และสื่อการเรียนการสอนวิชาศิลปะตามแนวพุทธศิลป์

3. ข้อเสนอแนะ

ตอนที่ 1 สรุปผลการวิจัยจากการสัมภาษณ์ครูผู้สอนวิชาศิลปะ

1. ข้อมูลสภาพทั่วไปของครูผู้สอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

ครูศิลปะที่ได้ทำการสัมภาษณ์ทั้งหมด 15 คน ส่วนใหญ่คิดเป็นชาย 12 คน (คิดเป็นร้อยละ 80) และเป็นเพศหญิง จำนวน 3 คน (คิดเป็นร้อยละ 20) ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่มีอายุในช่วงระหว่าง 26-30 จำนวน 6 คน (คิดเป็นร้อยละ 40) ด้านวุฒิการศึกษานั้นพบว่าครูผู้สอนวิชาศิลปะส่วนใหญ่มีวุฒิมัธยมศึกษาในระดับปริญญาตรี จำนวน 13 คน (คิดเป็นร้อยละ 86.67) เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยที่ครูผู้สอนจบมามากที่สุดจะเป็นมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลมหาวิทยาลัย จำนวนมหาวิทยาลัยละ 2 คน (คิดเป็นร้อยละ 13.33) เท่ากัน โดยรวมที่จบสายศิลปะมา จำนวน 6 คน (คิดเป็นร้อยละ 26.67) ส่วนสาขาวิชาที่จบมานั้นจะเป็นด้านศิลปกรรม ศิลปศึกษา จิตรกรรมและภาพพิมพ์ รัฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ สาขาละ 2 คน (คิดเป็นร้อยละ 13.33) เท่ากัน สถานะของครูผู้สอนวิชาศิลปะเป็นส่วนใหญ่เป็นคฤหัสถ์ จำนวน 9 คน (คิดเป็นร้อยละ 60) ส่วนใหญ่เป็นครูประจำ จำนวน 14 คน (คิดเป็นร้อยละ 93.33)

ครูพิเศษคิด จำนวน 1 คน (คิดเป็นร้อยละ 6.67) ด้านประสบการณ์การสอนวิชาศิลปะ ส่วนใหญ่จะสอนอยู่ระหว่าง 1-5 ปี จำนวน 11 คน (คิดเป็นร้อยละ 73.33) ครูศิลปะผ่านการศึกษาระดับปริญญาตรีที่เกี่ยวข้องกับศิลปะมาส่วนใหญ่จะเป็นเรื่อง จิตรกรรม จำนวน 8 คน (คิดเป็นร้อยละ 53.33) ส่วนด้านการติดตามข่าวสารเกี่ยวกับศิลปะจากสื่อต่าง ๆ พบว่า ครูศิลปะได้ติดตามทางนิทรรศการศิลปะมากที่สุดจำนวน 8 คน (คิดเป็นร้อยละ 53.33) เมื่อพิจารณาการเข้าร่วมประชุม อบรม สัมมนา หรือกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับศิลปะพบว่า ครูผู้สอนส่วนใหญ่ได้รับการอบรมเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ จำนวน 9 คน (คิดเป็นร้อยละ 60)

2. การสัมภาษณ์ครูผู้สอนการด้านสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นคุณครูศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาส่วนมากจะเริ่มใช้หลักสูตรพุทธศักราช 2551 ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และมัธยมศึกษาปีที่ 4 ซึ่งส่วนน้อยที่ยังใช้หลักสูตรเก่าปีพุทธศักราช 2544 สภาพปัญหาทั่วไปการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาศิลปะส่วนมากจะเป็นเรื่องความไม่เข้าใจในกลวิธีการสอนศิลปะ เนื่องจากไม่ได้จับด้านศิลปะมาโดยตรง รองลงมาคือด้านงบประมาณในการสนับสนุนด้านอุปกรณ์ศิลปะที่มีราคาแพง และส่วนไม่มีห้องปฏิบัติการทางศิลปะโดยเฉพาะ ทำให้มีปัญหาในการเคลื่อนย้ายอุปกรณ์ในการสอนและสื่อการเรียนการสอนทางศิลปะ ส่วนปัญหาการจัดการเรียนการสอนด้านดนตรีและนาฏศิลป์เสริมให้กับนักเรียนนั้นมีปัญหาเนื่องจากว่าไม่มีครูศิลปะด้านดนตรีและนาฏศิลป์โดยรวมถึงสื่อการเรียนการสอนก็ไม่มี ปัญหาต่อมาคือเวลาเรียนที่มีจำนวนจำกัดทำให้การจัดกิจกรรมศิลปะไม่ต่อเนื่อง

ปัญหาที่พบในการสอนของครูผู้สอนวิชาศิลปะในด้านตัวผู้เรียน คือการไม่ส่งงาน ไม่เข้าเรียน หรือเข้าเรียนสาย งบประมาณในการจัดซื้ออุปกรณ์ทางศิลปะที่มีราคาแพง ผู้เรียนไม่มีพื้นฐานทักษะทางศิลปะไม่มีความคิดสร้างสรรค์ ส่วนด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ครูศิลปะใช้สอนบ่อยและนักเรียนชอบ คือ เรียนรู้ด้วยการปฏิบัติงานจริง เช่น การวาด การปั้น การเรียนรู้นอกห้องเรียน หรือเรียนนอกสถานที่ เช่น การวาดรูปทิวทัศน์ และเรียนรู้จากการออกแบบ และการออกแบบตามจินตนาการ เป็นต้น ส่วนกิจกรรมที่ครูศิลปะคิดว่ามีความเหมาะสมกับนักเรียนของตนเอง คือการได้ลงมือปฏิบัติงานศิลปะในห้องเรียน รองลงมาคือการได้ออกไปทัศนศึกษาไปเรียนนอกสถานที่ การเรียนศิลปะการพูด การแสดงธรรมะ การวิจารณ์ รวมถึงกิจกรรมทางศิลปะที่ครูศิลปะคิดว่าไม่เหมาะสมที่จะสอนนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรมมากที่สุดคือ ดนตรี

และนาฏศิลป์ ขัดต่อวินัยสงฆ์ และกิจกรรมที่มีเนื้อหาไม่เหมาะสม เป็นเรื่องศิลปะอนาจาร เช่นงาน อีโรติก อนาจารย์ ภาพนู้ด เป็นต้น

ปัญหาด้านสื่อการเรียนการสอนวิชาศิลปะนั้นมีไม่พร้อม เพราะราคาแพงรวมถึงยัง ล้าสมัย ครูศิลปะส่วนมากจึงมีความเห็นด้วยในการเปลี่ยนสื่อการเรียนการสอนที่มีในปัจจุบัน ส่วนมากแนะนำสื่อที่เป็นหนังสือคู่มือการทำงานศิลปะและสื่อการเรียนการสอนที่มีอยู่ภายในวัด ไม่ว่าจะเป็นโบราณสถานหรือโบราณวัตถุ เป็นต้น รองลงมาคือต้องการเปลี่ยนเป็นสื่อที่ทันสมัย ด้านมัลติมีเดีย CD, INTERNET

3. การสัมภาษณ์ครูผู้สอนวิชาศิลปะด้านการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะตาม แนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

3.1 ด้านการกำหนดวัตถุประสงค์

ด้านการกำหนดวัตถุประสงค์ตามแนวพุทธศิลป์นั้นครูศิลปะต้องการให้ผู้เรียน สามารถปฏิบัติงานทางศิลปะที่กับพุทธศิลป์ได้ ไม่ว่าจะเป็น ด้านจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ฯลฯ นักเรียนสามารถนำหลักธรรมคำสอนพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในงาน ศิลปะได้และนักเรียนตระหนักและเห็นคุณค่าในงานพุทธศิลป์ภายในวัดและท้องถิ่นได้ นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติพุทธศิลป์ ส่วนนักเรียนสามารถวิเคราะห์แยกแยะศิลปะสากลกับ ศิลปะแนวพุทธศิลป์ได้และนักเรียนรู้ เห็นคุณค่าในงานพุทธศิลป์ที่มีอยู่ภายในวัด ที่สำคัญคือ ต้อง นักเรียนมีความสุขกับงานพุทธศิลป์

3.2 ด้านการกำหนดเนื้อหา

ด้านการกำหนดเนื้อหาด้านจิตรกรรม ครูศิลปะเสนอเรื่อง พุทธประวัติ ทศชาติ ชาดก วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น รวมถึงวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา และศึกษาพระพุทธรูป ปางต่าง ๆ ที่สำคัญ เรื่องไตรภูมิ นรก โลกมนุษย์ สวรรค์ ด้านการกำหนดเนื้อหาด้านสถาปัตยกรรม ครูศิลปะเสนอเรื่องของการปั้นปางพระพุทธรูปอย่างง่าย รวมถึงการแกะสลักเทียนเข้าพรรษาและการลอกลวดลาย รวมถึงสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนาที่มีอยู่ในวัด ด้านการกำหนดเนื้อหาด้าน สถาปัตยกรรม ครูศิลปะเสนอให้นักเรียนศึกษาพื้นฐานทางสถาปัตยกรรม รวมถึงให้ศึกษาลวดลาย ประดับในสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนาและศึกษาองค์ประกอบของงานสถาปัตยกรรมที่มีอยู่ ภายในวัด ไม่ว่าจะเป็นโบสถ์ อุโบสถ วิหาร และผู้เรียนออกแบบสถาปัตยกรรมอย่างง่ายภายในวัดได้ ด้านการกำหนดเนื้อหาประณีตศิลป์/งานช่าง ครูศิลปะได้เสนอให้ทำงานช่าง 10 หมู่ การตัดกระดาษ การทำพานพุ่มดอกไม้บายศรี การตัดกระดาษ สัญลักษณ์พุทธศาสนา เป็นต้น ด้านการกำหนดเนื้อ

ด้านการอนุรักษ์งานพุทธศิลป์ ครูศิลปะส่วนใหญ่เสนอการชี้ให้เห็นคุณค่าและประโยชน์ในงานพุทธศิลป์ และสร้างคุณค่าให้แรงบันดาลใจในสร้างความภาคภูมิใจในงานศิลปะที่นักเรียนทำ อีกทั้งการอนุรักษ์ดูแลงานพุทธศิลป์ในท้องถิ่น รู้จักการบูรณะซ่อมแซม โบราณสถานวัตถุโบราณเบื้องต้นได้อย่างถูกต้อง

3.3 ด้านการกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน

ครูศิลปะเสนอให้มีกิจกรรมการเรียนการสอนภาคปฏิบัติในห้องเรียน เช่น การวาดรูปภายในห้องเรียน การได้ออกไปศึกษานอกสถานที่ เช่นการไปทัศนศึกษา และการเรียนศิลปะการพูด การแสดงธรรมะ การวิจารณ์งานพุทธศิลป์ได้

3.4 การกำหนดการวัดและประเมินผล

ครูศิลปะกำหนดให้มีการวัดประเมินผลตามแนวพุทธศิลป์คือ วัดและประเมินผลจากผลงานผู้เรียนเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นรายบุคคลหรือกลุ่ม รวมถึงการทดสอบ ไม่ว่าจะเป็นใบงานแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ แบบฝึกหัด และการสังเกตการให้ความร่วมมือ ความเอาใจใส่ในการทำงาน การประเมินจากแฟ้มสะสมผลงาน และความรับผิดชอบการส่งงานของผู้เรียน

3.5 การกำหนดสื่อการเรียนการสอน

การกำหนดสื่อการเรียนการสอนพุทธศิลป์ของครูศิลปะเสนอให้มีสื่อที่ทันสมัยด้านมัลติมีเดีย CD, INTERNET และสื่อการเรียนการสอนที่มีอยู่ภายในวัด ไม่ว่าจะเป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุเป็นต้น สื่อที่เป็นหนังสือคู่มือการปฏิบัติงานศิลปะ หนังสือเกี่ยวกับพุทธประวัติ และสื่อที่เป็นภาพผลงานศิลปะพุทธศิลป์รูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นโบราณหรือร่วมสมัย และโมเดลหุ่นจำลอง หุ่นนิ่ง ส่วนสื่อสุดท้ายที่ครูสามารถหาวิธีการปฏิบัติงานด้านศิลปะให้นักเรียนชมได้

3.6 ด้านการกำหนดการเรียนการสอนพุทธศิลป์ด้านอื่นๆ

ประโยชน์ของการจัดทำหลักสูตรในกลุ่มสาระทัศนศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ครูศิลปะให้ความเห็นเป็นส่วนใหญ่ว่า นักเรียนจะสามารถเข้าใจหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนาผ่านงานศิลปะและนักเรียนสามารถถ่ายทอดหลักธรรมทางศิลปะอย่างง่ายได้ อีกทั้งนักเรียนอยู่ที่วัด อยู่ในสถานที่แหล่งเรียนรู้ได้ใกล้ชิดกับแหล่งวัฒนธรรม นักเรียนจะได้นำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ตลอดจนนักเรียนสามารถนำไปประกอบอาชีพ นำความรู้ไปช่วยเหลือกิจกรรมทางสังคมได้ ส่วนเรื่องที่ต้องการเน้นเพื่อการเรียนรู้ ครูศิลปะส่วนใหญ่ต้องการให้เน้นการปฏิบัติศิลปะเป็นหลัก รองลงมาได้แก่ เน้นด้านประวัติศาสตร์ศิลป์ ด้านศิลปะวิจารณ์มีด้านการอนุรักษ์งานพุทธศิลป์ สุนทรียศาสตร์ ตามลำดับ ส่วนเรื่องการนำหลักธรรมคำสอนมา

บูรณาการกับวิชาศิลปะ ครูศิลปะส่วนใหญ่เสนอแนะให้นำกิจกรรมเรื่อง อธิปไตย 4 อริยสัจ 4 ไตรสิกขา 3 เป็นต้น

ตอนที่ 2 สรุปผลการวิจัยจากการสัมภาษณ์ผู้บริหารหรือหัวหน้าฝ่ายวิชาการ โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

1. ข้อมูลสภาพทั่วไปของผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

ผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการพบว่า ส่วนใหญ่เป็นชาย จำนวน 14 คน (คิดเป็นร้อยละ 93.33) และเป็นเพศหญิง จำนวน 1 คน (คิดเป็นร้อยละ 6.67) มีอายุในช่วงระหว่าง 36-40 ปี จำนวน 5 คน (คิดเป็นร้อยละ 33.33) ในด้านวุฒิการศึกษานั้นพบว่าผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาโท จำนวน 8 คน (คิดเป็นร้อยละ 53.33) เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยที่ผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการจบมามากที่สุดจะเป็นมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจำนวน 4 คน (คิดเป็นร้อยละ 26.67) ส่วนสาขาวิชาที่จบมามากที่สุดนั้น คือ สาขาสังคมศึกษา จำนวน 4 คน (คิดเป็นร้อยละ 26.67) สถานะของผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการเป็นบรรพชิต จำนวน 8 คน (คิดเป็นร้อยละ 46.67) เป็นคฤหัสถ์ จำนวน 7 คน (คิดเป็นร้อยละ 53.33) ล้วนแต่เป็นครูประจำจำนวน 15 คน (คิดเป็นร้อยละ 100) ส่วนด้านการติดตามข่าวสารเกี่ยวกับศิลปะจากสื่อต่าง ๆ พบว่า ผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการได้ติดตามทางโทรทัศน์มากที่สุด จำนวน 8 คน (คิดเป็นร้อยละ 53.33) เมื่อพิจารณาการเข้าร่วมประชุม อบรม สัมมนา หรือกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับศิลปะพบว่าผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการส่วนใหญ่ที่ไม่ได้เข้าร่วมการอบรมเลย จำนวน 13 คน (คิดเป็นร้อยละ 80) ของจำนวนทั้งหมด

2. ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะใน โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

สภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการสรุปได้ดังนี้ การวางแผนการเตรียมหลักสูตรประสบปัญหาการใช้หลักสูตรไม่ตรงกับพระเนรมามากที่สุด อีกทั้งเรื่องต่ออุปกรณ์การเรียน หนังสือแบบเรียน ล้าสมัย ไม่เพียงพอกับผู้เรียน และเพิ่มการจัดการเรียนการสอนในกลุ่มสาระนาฏศิลป์และดนตรี การเตรียมความพร้อมด้านบุคลากรประสบปัญหาคือ ครูผู้สอนไม่จบด้านทัศนศิลป์โดยตรง บางโรงเรียนไม่มีครูผู้สอนประจำ จะต้องมีครูพิเศษมาสอน ในหลักสูตรพุทธศักราช 2551 นั้นได้เพิ่มวิชาดนตรีและนาฏศิลป์เข้ามา ทำให้ไม่มีครูในกลุ่มสาระนี้ และปัญหาที่พบก็คือบางโรงเรียนมีการ

เปลี่ยนแปลงครูผู้สอนวิชาศิลปะบ่อย ปัญหาด้านการจัดการเรียนการสอนคือการขาดอุปกรณ์การเรียนการสอนด้านศิลปะซึ่งมีราคาแพง รวมถึงการจัดเวลาให้สอดคล้องกับครูพิเศษและการขาดงบประมาณการจัดซื้อสื่อการเรียนการสอน ปัญหาต่อมาคือไม่มีห้องเรียนศิลปะโดยเฉพาะ และไม่มีคู่มือการเรียนการสอนในสาระทัศนศิลป์ อีกทั้งขาดเทคโนโลยีการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียนอย่างเหมาะสมด้วย ด้านการนิเทศการสอนและการวัดประเมินผลการจัดการหลักสูตรส่วนใหญ่พบว่า ไม่มีปัญหาในการนิเทศการสอนเลยมีเพียงบางโรงเรียนที่ประสบปัญหาในการนิเทศในเรื่องที่ประสบปัญหาได้แก่การเปลี่ยนแปลงครูศิลปะบ่อย ทำให้การนิเทศไม่ต่อเนื่อง หรือในกรณีที่ใช้ครูพิเศษมาสอนทำให้การนิเทศไม่ตรงเวลากับครูพิเศษ สำหรับด้านนโยบายการจัดการเรียนสอนวิชาศิลปะ ผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการ ได้มีการส่งเสริมให้ศิลปะเชื่อมโยงกับวิชาพุทธศาสนาอยู่แล้ว โดยการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนศิลปะเกี่ยวกับศาสนาและส่งเสริมให้ผู้เรียนอนุรักษ์งานศิลปะในพุทธศาสนา

3. ด้านการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

3.1 ด้านการกำหนดวัตถุประสงค์

ผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ได้ให้ข้อเสนอแนะในการจัดทำวัตถุประสงค์ตามแนวพุทธศิลป์ดังนี้ ให้นักเรียนสามารถปฏิบัติงานศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ นักเรียนสามารถนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้ และนักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในประวัติความเป็นมางานพุทธศิลป์ นักเรียนสามารถเรียนรู้การอนุรักษ์งานพุทธศิลป์ภายในวัดได้ รวมถึงนักเรียนสามารถแสดงความคิดเห็นในการวิจารณ์ชื่นชมความงามงานศิลปะ และนักเรียนสามารถบูรณะซ่อมแซมงานพุทธศิลป์เบื้องต้นได้อย่างถูกต้อง ที่สำคัญคือต้องการให้นักเรียนมีความผ่อนคลายในการเรียนวิชาศิลปะ

3.2 ด้านการกำหนดเนื้อหา

ผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการได้ให้ข้อเสนอแนะในการจัดทำเนื้อหาในหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ด้านจิตรกรรมดังต่อไปนี้ ได้เสนอให้นำเนื้อหาด้านพุทธประวัติ ชาดก นิทานพื้นบ้านที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น วิถีชีวิตที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา สัญลักษณ์ทางพุทธศาสนา อาทิเช่น เรื่อง การทำความดี ความชั่ว บาป บุญ คุณโทษ การรักษาศีล การวาดภาพจำลองจิตรกรรมต่าง ๆ ภายในวัด ด้านประติมากรรม ได้เสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการแกะสลักพระพุทธรูปอย่างง่ายมาก การปั้นการ์ตูนพระพุทธรูป การศึกษาเกี่ยวกับปาง

พระพุทธรูป ลักษณะพระพุทธรูปที่ถูกต้องและศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของงานประติมากรรมในประเทศไทย ด้านสถาปัตยกรรมได้เสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษาสถาปัตยกรรมไทยในอดีตถึงปัจจุบันการวาดภาพโครงสร้างสถาปัตยกรรมภายในวัด ส่วนการดูแลรักษางานสถาปัตยกรรมภายในวัด ด้านงานหัตถศิลป์หรือประณีตศิลป์ (งานช่าง) ได้เสนอเนื้อหาเกี่ยวกับศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้านในแต่ละท้องถิ่น การแกะตัดกระจก การทำเครื่องจักรสาน การลงรักปิดทอง และการออกแบบงานพุทธศิลป์ในคอมพิวเตอร์ เป็นต้น ด้านการอนุรักษ์งานพุทธศิลป์ ผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการได้เสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการอนุรักษ์งานพุทธศิลป์ภายในวัด ไม่ว่าจะเป็นงานจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรมหรืองานพุทธศิลป์ภายในวัด รวมถึงการสร้างจิตสำนึกในการดูแลรักษางานพุทธศิลป์ รวมถึงการสร้างความรักและเห็นคุณค่าในงานพุทธศิลป์

3.3 ด้านการกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน

ผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ เสนอให้มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน มีดังนี้ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนวพุทธศิลป์ควรจะมีการวาดภาพเกี่ยวกับพุทธศาสนา การพานักเรียนไปทัศนศึกษาในพุทธสถานสำคัญ การจัดนิทรรศการพุทธศิลป์และการจัดกิจกรรมคือการแข่งขันทักษะวิชาการด้านศิลปะเกี่ยวกับพุทธศิลป์ ส่วนรูปแบบวิธีการเรียนรู้ตามแนวพุทธศิลป์ ผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการต้องการให้ไปศึกษาสถานที่จริงและการปฏิบัติงานด้านศิลปะภายในห้องเรียน มีทั้งการสอนแบบบรรยายและอภิปราย เน้นกิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลาย

3.4 ด้านการกำหนดการวัดและประเมินการเรียนการสอน

ผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการ ได้เสนอแนะให้เน้นการวัดผลงานศิลปะเป็นรายบุคคลและการเน้นวัดผลงานศิลปะเป็นกลุ่ม ขึ้นอยู่แต่ละกิจกรรมการเรียนรู้ ต่อมาของการประเมินผลด้วยการสังเกตพฤติกรรมความสนใจและการให้ความร่วมมือในการส่งงาน การสัมภาษณ์ สอบถามเกี่ยวกับงานพุทธศิลป์ และวัดผลแบบเก็บคะแนนโดยการทำแบบสอบถาม ใบงานและแบบฝึกหัด เป็นต้น

3.5 ด้านการกำหนดสื่อการเรียนการสอน

ผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการ ได้เสนอแนะการกำหนดสื่อการเรียนการสอนตามแนวพุทธศิลป์ที่เป็นสื่อมัลติมีเดีย ไม่ว่าจะเป็น ซีดี อินเทอร์เน็ต ฯลฯ มากที่สุด รวมถึงสื่อที่มีอยู่ภายในวัด ไม่ว่าจะเป็นโบสถ์ ไบเสมา ซอโบระกา สื่อที่เป็นตัวอักษรไม่ว่าจะเป็นหนังสือคู่มือการ

ทำงานศิลปะ และสื่อที่เป็นผลงานศิลปะจากสถานที่จริง ไม่ว่าจะเป็นพิพิธภัณฑ์ หรือโบราณสถาน นิทรรศการศิลปะ ผลงานศิลปิน รวมถึงสื่อจากครูผู้สอนที่สร้างขึ้นเอง

3.6 ข้อเสนอแนะอื่นๆ

ข้อเสนอแนะอื่นๆ คือการนำเอาหลักสูตรในพุทธศาสนามาบูรณาการกับ วิชาศิลปะ ผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการได้ให้ข้อเสนอแนะ การนำเรื่องอิทธิบาท 4 อริยสัจ 4 ไตรสิกขา 3 ศิล สมาธิ ปัญญา และโยนิโสมนสิการ ชั้นที่ 5 สังคหวัตถุ และพุทธสุภาสิต ไสโรจะ ความสงบ เสถียร เป็นต้น

ตอนที่ 3 สรุปผลการวิจัยจากการสัมภาษณ์ศิลปิน

1. ข้อมูลสภาพทั่วไปของครูผู้สอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

ศิลปินกลุ่มพุทธศิลป์ทั้งหมด 5 คน เป็นชาย (คิดเป็นร้อยละ 100) มีอายุในช่วงระหว่าง 36-40ปีและ ช่วงอายุระหว่าง 46- 50 ปี จำนวนกลุ่มละ 2 คน (คิดเป็นร้อยละ 40) เท่ากัน ในด้าน วุฒิการศึกษานั้นพบว่าศิลปินด้านพุทธศิลป์มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาเอกและปริญญาโทมากที่สุดจำนวนกลุ่มละ 2 คน (คิดเป็นร้อยละ 40) เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยที่ศิลปินด้านพุทธศิลป์จบมาจะเป็น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหาสารคาม มหาวิทยาลัยศิลปากรและ University of Northumbria at Newcastle ส่วนสาขาวิชาที่จบมานั้นส่วนใหญ่จบศิลปกรรม จำนวน 3 คน (คิดเป็นร้อยละ 60) สถานะของศิลปินด้านพุทธศิลป์เป็นบรรพชิตจำนวน 1 คน (คิดเป็นร้อยละ 20) เป็นคฤหัสถ์ จำนวน 4 คน (คิดเป็นร้อยละ 80) ส่วนด้านการติดตามข่าวสารเกี่ยวกับศิลปะจากสื่อต่าง ๆ พบว่า ศิลปินด้านพุทธศิลป์ได้ติดตามทางอินเทอร์เน็ตและนิทรรศการศิลปะจำนวน 4 คน (คิดเป็นร้อยละ 80) เมื่อพิจารณาการเข้าร่วมประชุม อบรม สัมมนา หรือกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับศิลปะพบว่า ศิลปินด้านพุทธศิลป์ส่วนใหญ่ได้รับการอบรมเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ จำนวน 4 คน (คิดเป็นร้อยละ 80)

2. ข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้แนวคิดด้านพุทธศิลป์ การถ่ายทอดผลงาน การเผยแพร่ผลงานด้านพุทธศิลป์ของศิลปิน

ศิลปินได้ให้ข้อเสนอในองค์ความรู้แนวคิดด้านพุทธศิลป์ การถ่ายทอดผลงาน การเผยแพร่ผลงานด้านพุทธศิลป์ของศิลปินดังต่อไปนี้ ด้านการให้คำนิยามของศิลปิน ได้ให้ความหมายพุทธศิลป์ว่า พุทธศิลป์เป็นศิลปะที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยมีความศรัทธาในการสร้างงานศิลปะ ไม่ว่าจะเป็นงานจิตรกรรม ประติมากรรม และงานสถาปัตยกรรม พุทธศิลป์เป็นศิลปะที่แสดงถึง

ปรัชญาทางพุทธศาสนา และงานพุทธศิลป์แบ่งเป็นสองลักษณะ หนึ่งคือเนื้อหา สองคือด้านทักษะการทำงานศิลปะด้านทัศนศิลป์แขนงต่าง ๆ แนวโน้มงานพุทธศิลป์ในปัจจุบัน ศิลปินได้ให้แนวความคิดที่แตกต่างกันดังต่อไปนี้ มีการปรับปรุงเปลี่ยนให้เป็นที่นิยมใช้เนื้อหาที่สอนคนในสังคม ลำดับต่อมาคือ เป็นการนำเนื้อหา หลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนามาสะท้อนสังคม อีกท่านได้บอกว่ามี 2 ทางคือ พัฒนากับทำลาย ส่วนอีกท่านจะเป็นการนำเนื้อหาทางพุทธศาสนามาเป็นสื่อการเตือนให้คนเข้าใจง่าย ศิลปินคนสุดท้ายได้ให้ความคิดว่า อดีตพุทธศิลป์รับใช้พุทธศาสนาอย่างแท้จริงเพราะสร้างจากแรงศรัทธา ปัจจุบันพุทธศิลป์รับใช้ศิลปินเพราะสร้างเพื่อเงินตราเท่านั้น ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนางานพุทธศิลป์ในปัจจุบัน กลุ่มศิลปินได้ให้ความคิดเรื่องการพัฒนาให้ทันยุคสมัย แต่ไม่ทำลายพระพุทธรูปหรือบิดเบือนหลักธรรมคำสอน ส่วนอีกหนึ่งแนวคิดคือการอนุรักษ์นิยมคงศิลปะแบบเดิมไว้ให้ลูกหลานได้ชื่นชม ด้านหลักเกณฑ์ในการทำงานพุทธศิลป์ของศิลปิน คือเป็นลักษณะเชิงบวกคือสร้างสรรค์ไม่หยาบคาย ไม่แข็งกระด้าง ไม่ทำลายพระพุทธรูป นอกนั้นจะเป็นการนำคุณค่าในคำสอนของพระพุทธรูปมาสร้างเป็นเหตุการณ์เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ชุมชน ส่วนจะใช้อิทธิบาท 4 คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา การค้นหาตัวเองมาใช้ในการทำงาน ส่วนอีกท่านไม่มีหลักเกณฑ์ในการทำงาน

3. แนวคิดของกลุ่มศิลปินพุทธศิลป์ด้านการกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การประเมินผล และสื่อการเรียนรู้เพื่อใช้ในการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระศิลปะด้านทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์

3.1 ด้านการกำหนดวัตถุประสงค์

ด้านการกำหนดวัตถุประสงค์ด้านพุทธศิลป์คือ การรักษาและสืบทอดพระพุทธรูป เห็นคุณค่าในงานศิลปะ รู้คุณธรรม และสามารถเผยแพร่พุทธศาสนาด้วยงานศิลปะอย่างง่าย การได้เรียนรู้ประวัติความเป็นมาของงานพุทธศิลป์ทั้งไทยและต่างประเทศและศึกษาศิลปะตะวันตกควบคู่กันไป เพื่อสามารถเปรียบเทียบงานศิลปะได้ และให้แนวความคิดเพื่อบรรลุหลักธรรมทางพุทธศาสนา รวมถึงเพื่อให้ผู้เรียนมีความผ่อนคลายในการเรียนรู้ศิลปะตามแนวพุทธศิลป์

3.2 ด้านการกำหนดเนื้อหา

การกำหนดเนื้อหาตามแนวพุทธศิลป์ ด้านจิตกรรม ศิลปิน 2 คนได้กำหนดเนื้อหาเป็นวรรณกรรมพื้นบ้าน ชาดก ที่มีหลักธรรมคำสอนเป็นคติเตือนใจ อีกท่านจะเป็นเรื่องการวาดเส้นเน้นสิ่งใกล้ตัว เช่นพระพุทธรูป หรือสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา และเนื้อหาเกี่ยวพุทธประวัติเพราะมีเนื้อหาเกี่ยวกับหลักธรรมมากมาย รวมถึงพระวินัย ส่วนศิลปินอีกท่านได้กำหนด

เนื้อหาที่เป็นปริศนาธรรม ด้านประติมากรรมตามแนวพุทธศิลป์ รวมถึงการปั้นพระพุทธรูปอย่างง่าย การแกะเทียนแกะไม้เกี่ยวกับพระพุทธรูปอย่างง่ายและการปั้นสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา ด้านสถาปัตยกรรมตามแนวพุทธศิลป์ ศิลปินแนะนำให้เรียนรู้เรื่องการอนุรักษ์งานสถาปัตยกรรม และการศึกษาโครงสร้างงานสถาปัตยกรรมเบื้องต้น ศึกษาประวัติความเป็นมาของงานสถาปัตยกรรมไทย และการทำแบบจำลองงานสถาปัตยกรรมอย่างง่ายได้ ด้านทัศนศิลป์และประณีตศิลป์ ศิลปินแนะนำให้เรียนงานภูมิปัญญาท้องถิ่น เรียนรู้เรื่องต่าง ๆ จากช่างหรือผู้เชี่ยวชาญด้านงานพุทธศิลป์ ต่อมาจะเป็นงานเกี่ยวกับความประณีตการนำไปใช้ไม่ว่าจะเป็น อุตสาหกรรม รวมถึงการศึกษา ลวดลายไทยเบื้องต้น ด้านการอนุรักษ์งานพุทธศิลป์ ศิลปินแนะนำให้ผู้เรียนตระหนักเห็นคุณค่า รัก และหวงแหนงานพุทธศิลป์ การนำมาลอกแบบไว้หรือการนำมาทำซ้ำเพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ ถึงการสร้างงานพุทธศิลป์

3.3 ด้านการกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน

การกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนวพุทธศิลป์ ศิลปินแนะนำว่า กิจกรรมที่ไม่สมควรจะสอนคือดนตรี นาฏศิลป์ การขับร้องเพลง ควรให้ผู้เรียนได้ศึกษาที่มานงานพุทธศิลป์ (Study) การสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ขึ้นมาใหม่ (Creative) และส่วนการผลิตซ้ำทำให้เหมือนจริง (Reproduct) คือการเลียนแบบงานพุทธศิลป์แบบเก่าเพื่อให้ผู้เรียนได้ตระหนักในการเรียนรู้ถึงความสำคัญในการทำงานศิลปะ

3.4 ด้านการกำหนดการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน

ส่วนการวัดประเมินผลการเรียน ศิลปินแนะนำให้ดูผลงานผู้เรียนว่าสามารถปฏิบัติตามเนื้อหากิจกรรมที่กำหนด ดูตัวผู้เรียนเป็นหลักว่ามีความพึงพอใจในการทำงานมากน้อยเพียงใด แล้วดูภาพรวมของกิจกรรม ครูต้องสังเกตความเอาใจใส่ของผู้เรียนในการทำงานเป็นหลัก

3.5 ด้านการกำหนดสื่อการเรียนการสอน

การกำหนดสื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ศิลปินแนะนำว่าสื่อที่เป็นจริง ไม่ว่าจะเป็นสถานที่ ภาพตัวอย่างงาน โบราณวัตถุ ต่าง ๆ เน้นสื่อที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็นมัลติมีเดีย ภาพจำลอง อินเทอร์เน็ต เป็นต้น

ตอนที่ 4 สรุปผลการวิจัยจากแบบสอบถามเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตาม แนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งเป็นครูศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จำนวน 100 คน พบว่าส่วนใหญ่เป็นชายมากกว่าหญิง คิดเป็นร้อยละ 82 และเป็นผู้หญิง คิดเป็น ร้อยละ 18 ครูศิลปะส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 30-35 ปี คิดเป็นร้อยละ 40 ในด้านวุฒิการศึกษานั้น พบว่าครูศิลปะส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 87 สถานภาพทั่วไปของครู ศิลปะส่วนใหญ่เป็นฆราวาส คิดเป็นร้อยละ 70 ส่วนครูศิลปะที่เป็นพระภิกษุสงฆ์ คิดเป็นร้อยละ 30 ครูศิลปะส่วนใหญ่จบจากมหาวิทยาลัยราชภัฏ คิดเป็นร้อยละ 45 รองลงมาคือมหาวิทยาลัยของรัฐ และเอกชนที่มีชื่อเสียง คิดเป็นร้อยละ 23 ส่วนมหาวิทยาลัยสงฆ์ได้แก่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย คิดเป็นร้อยละ 20 และมหาวิทยาลัยมหามงกุฎราชวิทยาลัยคิดเป็นร้อยละ 12 ครู ศิลปะส่วนใหญ่ไม่ได้จบสาขาศิลปะโดยตรง คิดเป็นร้อยละ 75 สถานภาพการสอนครูศิลปะส่วนใหญ่เป็นครูประจำ คิดเป็นร้อยละ 82 ส่วนครูพิเศษคิดเป็นร้อยละ 18 ในด้านประสบการณ์สอน วิชาศิลปะ ครูศิลปะส่วนใหญ่มีประสบการณ์สอนระหว่าง 1-5 ปี ระดับการสอนครูส่วนใหญ่จะสอน ในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 คิดเป็นร้อยละ 87 ประสบการณ์การอบรมเกี่ยวกับศิลปะศึกษา ครู ศิลปะส่วนใหญ่ไม่เคยอบรมเกี่ยวกับวิชาศิลปะ คิดเป็นร้อยละ 85 และเคยอบรมเกี่ยวกับวิชาศิลปะ คิดเป็นร้อยละ 15 ซึ่งเรื่องที่ได้อบรมได้แก่ การแกะเทียนเข้าพรรษา จังหวัดอุบลราชธานี กิจกรรม ภาพลักษณ์ไทย กิจกรรมการแข่งขันทักษะวิชาการกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม (วันสามเณร) อบรมครูสอนศิลปะระดับมัธยมศึกษา เขตพื้นที่การศึกษา 1 จังหวัดแพร่ อบรมการจัดทำหลักสูตร แกนกลางกลุ่มสาระศิลปะ โครงการพัฒนางานหลักสูตรผ้าไหม อบรมด้านหลักสูตรแกนกลาง กลุ่มสาระศิลปะที่วัดหมื่นพุทธ ศิลปะเด็กเล็กและเด็กพิเศษ ศิลปวัฒนธรรมกับสังคมไทยใน ปัจจุบัน อบรมวิจิตรศิลป์ เป็นโครงการของกลุ่มส่งเสริมอาชีพกรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับหนังสือ ศิลปะการใช้หนังสือ วิธีการสอนเด็กในโรงเรียน ขอนแก่นศิลป์ชัย ศิลปะพื้นบ้าน 2553 และ ลวดลายไม้แกะสลักแบบอีสานโบราณ เป็นต้น ส่วนหน้าที่การงานทั่วไป ส่วนมากครูมีหน้าที่สอน เพียงวิชาศิลปะเพียงอย่างเดียวคิดเป็นร้อยละ 25 ครูศิลปะส่วนใหญ่ นอกเหนือจากการทำงานเป็น คุณครูสอนศิลปะยังได้ทำหน้าที่อื่นๆ ในโรงเรียน ได้แก่ ฝ่ายปกครองและกิจกรรมนักศึกษา คิดเป็น ร้อยละ 17 ฝ่ายวิชาการคิดเป็นร้อยละ 10 ฝ่ายแนะแนวและประชาสัมพันธ์คิดเป็นร้อยละ 4 เจ้าหน้าที่ห้องสมุดและเจ้าหน้าที่พัสดุ คิดเป็นร้อยละ 4 เจ้าหน้าที่ฝ่ายเทคโนโลยีและคอมพิวเตอร์ คิดเป็นร้อยละ 3 และฝ่ายประเมินคุณภาพการศึกษา คิดเป็นร้อยละ 2

2. ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นแนวทางการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

ความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามในการจัดการศึกษาที่ตอบแบบสอบถามเห็นด้วยมากกับการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา (\bar{X} คือ 4.22) ซึ่งเห็นด้วยอย่างมากกับการกำหนดวัตถุประสงค์ การกำหนดเนื้อหาสาระการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การใช้สื่อและแหล่งการเรียนรู้ และวิธีการวัดและประเมินผล ตามลำดับ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 การกำหนดวัตถุประสงค์ในการพัฒนาหลักสูตร

ครูศิลปะเห็นด้วยอย่างมากกับการกำหนดวัตถุประสงค์โดยรวม (\bar{X} คือ 4.34) โดยให้ความสำคัญกับการกำหนดวัตถุประสงค์ในระดับเห็นด้วยมากที่สุด ในเรื่องเพื่อให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการเผยแพร่หลักธรรมทางพุทธศาสนาอย่างเข้าใจผ่านงานพุทธศิลป์ โดยการปฏิบัติงานด้านศิลปะ หรือจัดนิทรรศการพุทธศิลป์ (\bar{X} คือ 4.52) รองลงมาได้แก่การให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับพุทธประวัติ รวมถึงคติธรรมในงานพุทธศิลป์ เห็นคุณค่า รักและภาคภูมิใจงานพุทธศิลป์ อันนำไปสู่การอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญางานพุทธศิลป์ต่อไป (\bar{X} คือ 4.41) และเพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาหลักองค์ประกอบศิลปะทางทัศนศิลป์ และความหมาย สัญลักษณ์ วิธีการถ่ายทอดคติธรรมในงานพุทธศิลป์ได้อย่างถูกต้อง (\bar{X} คือ 4.33) ตามลำดับ

2.2 การกำหนดเนื้อหาในการพัฒนาหลักสูตร

ครูศิลปะมีความเห็นด้วยอย่างมากกับการกำหนดเนื้อหาตามแนวพุทธศิลป์โดยรวม (\bar{X} คือ 4.25) โดยให้ความสำคัญกับเนื้อหา เรื่อง แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนางานพุทธศิลป์ในท้องถิ่นของตน (\bar{X} คือ 4.42) รองลงมาคือ วิธีการถ่ายทอด การสื่อความหมาย และการนำเสนองานพุทธศิลป์ (\bar{X} คือ 4.37) และขั้นตอน และวิธีการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ด้านทัศนศิลป์ทั้งแบบประเพณีดั้งเดิมและแบบแนวใหม่จากประสบการณ์ตรงและการวิเคราะห์วิจารณ์ คุณค่าทางศิลปะ ด้านสุนทรียศาสตร์ของงานพุทธศิลป์ (\bar{X} คือ 4.27) ตามลำดับ

2.3 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในการพัฒนาหลักสูตร

ครูศิลปะมีความเห็นด้วยอย่างมากกับการกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนในรายวิชาศิลปะด้านทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์โดยรวม (\bar{X} คือ 4.19) โดยให้ความสำคัญกับการกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนดังต่อไปนี้ การทัศนศึกษานอกสถานที่ ได้ศึกษาเรียนรู้ประวัติ

ความเป็นมาของงานพุทธศิลป์ในท้องถิ่นและศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญในประเทศไทย (X คือ 4.35) กิจกรรมการนำเสนอโครงการพัฒนางานพุทธศิลป์โดยการบูรณาการกับศาสตร์วิชาอื่น ๆ เพื่อนำไปสู่ การเสนอแนวทางในการอนุรักษ์สืบทอดและพัฒนางานพุทธศิลป์ในท้องถิ่นของตน (X คือ 4.25) และกิจกรรมการศึกษาค้นคว้า รวบรวมประวัติความเป็นมางานพุทธศิลป์ในแหล่งการเรียนรู้ทาง ศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตน เช่น วัด(ศาสนสถาน)พิพิธภัณฑ์ โบราณสถาน หอศิลป์ โบราณวัตถุ ศูนย์วัฒนธรรม (X คือ 4.24) ตามลำดับ

2.4 การวัดและประเมินผลในการพัฒนาหลักสูตร

ครูศิลปะมีความเห็นด้วยอย่างมากต่อการวัดประเมินผลการเรียนการสอนในรายวิชา ศิลปะด้านทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์โดยรวม (X คือ 4.10) โดยให้ความสำคัญกับการวัดและ ประเมินผลจากการที่ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการเผยแพร่หลักธรรมทางพุทธศาสนาอย่างเข้าใจผ่าน งานพุทธศิลป์ โดยการปฏิบัติงานด้านศิลปะ หรือจัดนิทรรศการแสดงผลความรู้และผลงานพุทธ ศิลป์ของตนได้ (X คือ 4.26) ให้ผู้เรียนสามารถถ่ายทอดคตินิยมและสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ที่ สอดคล้องกับคตินิยมในพุทธศาสนาตามแนวความคิดของตนเองได้ (X คือ 4.15) และผู้เรียนมี ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศิลปะสากล ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย และประวัติความเป็น มางานพุทธศิลป์ ในประเทศไทยและในต่างประเทศที่เกี่ยวข้องของพอลสังเขป ได้แก่ งานพุทธศิลป์ ประเภทจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และงานหัตถกรรม/ประณีตศิลป์และผู้เรียนมี ความรู้ความเข้าใจด้านองค์ประกอบศิลป์ของงานทัศนศิลป์ และความหมายสัญลักษณ์ วิธีการ ถ่ายทอดคตินิยมในงานพุทธศิลป์ได้อย่างถูกต้อง (X คือ 4.14) ตามลำดับ

2.5 สื่อการสอน และแหล่งการเรียนรู้

ครูศิลปะมีความเห็นด้วยอย่างมากต่อการกำหนดสื่อการเรียนการสอนในรายวิชา ศิลปะด้านทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์โดยรวม (X คือ 4.23) โดยให้ความสำคัญกับหนังสือเรียน ด้านพุทธศิลป์และทัศนศิลป์ที่สำคัญ เช่นหนังสือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์พุทธศิลป์ หนังสือเกี่ยวกับคติ ธรรมทางพุทธศาสนา หนังสือเกี่ยวกับวิธีการปฏิบัติงานด้านทัศนศิลป์ หนังสือภาพประกอบขาดก ศิลปะลายไทย เป็นต้น (X คือ 4.36) แหล่งเรียนรู้พุทธศิลป์ในชุมชน ได้แก่ โบราณสถาน โบราณวัตถุ พิพิธภัณฑ์ที่อยู่ภายในชุมชน เช่น สิมอีสาน วัด โบสถ์ หอพระไตรปิฎก (X คือ 4.35) และผลงาน พุทธศิลป์ประเภทต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นประติมากรรม สถาปัตยกรรม จิตรกรรมหรืองานหัตถศิลป์ ประณีตศิลป์ที่มีในอดีตจนถึงปัจจุบัน (X คือ 4.31) ตามลำดับ

3. ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมของครูศิลปะเกี่ยวกับการจัดการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ กล่าวถึงหลายประเด็นที่สำคัญ ซึ่งสามารถสรุปรวมได้ดังนี้

3.1 ด้านวัตถุประสงค์ในหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์

ครูศิลปะได้เสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมด้านการกำหนดวัตถุประสงค์ในการพัฒนาหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ กล่าวโดยสรุปได้ดังนี้

1. เพื่อสร้างแรงจูงใจโดยการใช้จิตกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ใน การศึกษาพุทธประวัติ หลักธรรมคำสอน คติความเชื่อและบุคคลสำคัญทางพุทธศาสนา
2. เพื่อพัฒนาผู้เรียนตามวัย ตามศักยภาพ ความถนัดผู้เรียนขั้นพื้นฐานช่วงชั้น
3. เพื่อพัฒนาผู้เรียนด้านทัศนศิลป์วิชาพุทธศิลป์เพื่อศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา
4. เพื่อให้ผู้เรียนศึกษาวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย ประวัติศาสตร์ศิลปะ วิถีไทย ใน พุทธศิลป์ขั้นพื้นฐาน
5. เพื่อให้ผู้เรียนเรียนรู้การออกแบบ วิธีสื่อความคิด จินตนาการ ความรู้สึก ความ ประทับใจ ด้วยวิธีการทางศิลปะตามแนวพุทธศิลป์
6. เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจประวัติความเป็นมาของงานพุทธศิลป์ใน ห้องถิ่นและสามารถถ่ายทอดงานพุทธศิลป์โดยการปฏิบัติงานทางศิลปะหรืออธิบายพุทธศิลป์ใน ห้องถิ่นได้อย่างถูกต้อง
7. เพื่อให้ผู้เรียนมีความชื่นชม สนุกทริยภาพแบบอย่างพุทธะ
8. เพื่อให้ผู้เรียนเห็นคุณค่า ประโยชน์ของงานพุทธศิลป์และต้องการอนุรักษ์รักษาไว้สืบไป

3.2 ด้านเนื้อหาในหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์

ครูศิลปะได้เสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมด้านการกำหนดเนื้อหาในการพัฒนาหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ กล่าวโดยสรุปได้ดังนี้ พุทธประวัติ วิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่นที่ เกี่ยวเนื่องกับพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นชาดกเรื่องต่างๆ และการจัดองค์ประกอบงานศิลปะด้าน ทัศนศิลป์เบื้องต้น เช่นการวาด การปั้น รวมถึงการศึกษาความหมายและสัญลักษณ์และวิธีการ ถ่ายทอดคติธรรมในงานพุทธศิลป์ ธรรมะในศิลปะ (ศิลปะกับความเข้าใจธรรม) การ วิพากษ์วิจารณ์งานศิลปะ (การได้แสดงความคิดเห็นทางภาพได้พูดออกมาด้วยวาจาหลายๆ) รวมถึงบูรณา

การเพิ่มของเนื้อหาช่วง 10 หมู่ และงานภูมิปัญญาท้องถิ่นและการฝึกปฏิบัติบูรณะซ่อมแซมโบราณวัตถุและโบราณสถานเบื้องต้นได้

3.3 ด้านกิจกรรมการเรียนการสอนในหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์

ครูศิลปะได้เสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมด้านการกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนในการพัฒนาหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ กล่าวโดยสรุปได้ดังนี้ การจัดกิจกรรมโดยนักเรียนมีการถ่ายภาพผลงานพุทธศิลป์มาอธิบายพร้อมขึ้นและการกำหนดใบงาน ใบความรู้ โครงงานทางพุทธศิลป์ การร่วมกันจัดบอร์ดนิทรรศการแสดงผลงานผู้เรียนด้านความรู้เรื่องประวัติศาสตร์พุทธศิลป์ และผลงานศิลปะงานพุทธศิลป์ของผู้เรียน ที่สำคัญคือการนำนักเรียนไปศึกษานอกสถานที่ การได้พบผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญ ปรมาจารย์ชาวบ้าน ศิลปินพุทธศิลป์ในท้องถิ่นที่ตนเองอาศัย หากเป็นไปได้โรงเรียนมีงบประมาณในการจัดทัศนศึกษา ศึกษาศิลปะในสถานที่ประวัติศาสตร์สำคัญของประเทศไทย อีกทั้งกิจกรรมที่ครูกับนักเรียนมีส่วนร่วมในการอภิปรายร่วมกันในการแสดงทรรศนะต่องานศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ ไม่ว่าจะเป็นภาพวาด นิทรรศการศิลปะ ในหอศิลป์ พิพิธภัณฑ์ แหล่งการเรียนรู้ต่างๆ เปิดโอกาสให้นักเรียนร่วมชั้นแต่ละกลุ่มวิจารณ์ผลงานทุกชิ้นงาน รวมถึงการจัดกิจกรรมการแข่งขันวาดภาพในแต่ละช่วงชั้น

3.4 ด้านการวัดและประเมินผลในหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์

ครูศิลปะได้เสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมด้านการกำหนดการวัดและประเมินผลในการพัฒนาหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ กล่าวโดยสรุปรวมได้ดังนี้ ควรจะประเมินตามวัตถุประสงค์และกิจกรรมที่ตามกำหนดและประเมินตามสภาพผู้เรียนเป็นสำคัญ คือวัดตามความรู้ความสามารถของผู้เรียน อีกทั้งควรมีการวัดและประเมินผลการเรียนเป็นข้อเขียน สำหรับนักเรียนที่มีทักษะในการปฏิบัติงานศิลปะไม่ดี จะได้มีกำลังใจในการทำงาน ควรมีการจัดทำเอกสารการวัดและประเมินผลเป็นรายชื่อและการประเมินที่หลากหลาย ทั้งเป็นรายบุคคลและเป็นกลุ่ม

3.5 ด้านสื่อการเรียนการสอนในหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์

ครูศิลปะได้เสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมด้านการกำหนดสื่อการเรียนการสอนในการพัฒนาหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ กล่าวโดยสรุปรวมได้ดังนี้ หนังสือเรียนเกี่ยวกับคู่มือเรียนทัศนศิลป์ การไปดูงานจากสถานศึกษาศิลปะต่าง ๆ และไปดูนิทรรศการงานศิลปะ การได้ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับพุทธศิลป์ทางอินเทอร์เน็ต รวมถึงสื่อวีดิทัศน์เกี่ยวกับพุทธประวัติ และรูปภาพเกี่ยวกับพุทธประวัติหรือวิถีชีวิตของชาวพุทธ ตลอดจนการได้แหล่งเรียนรู้ที่เป็นสถานที่จริง ๆ เช่น โบราณสถาน

พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ ฯลฯ ทั้งนี้ควรได้ไปพบบุคคลากรที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญด้านพุทธศิลป์ ในท้องถิ่น และการได้ดูได้ชมการปฏิบัติงานจริงทางทัศนศิลป์จากครู หรือศิลปิน ในท้องถิ่น เป็นต้น

3.6 ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาบูรณาการในการสอนวิชาศิลปะที่ใช้ได้ในชีวิตประจำวัน

คุณครูสอนศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ได้ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับหลักธรรมในพุทธศาสนามาปรับใช้กับศิลปะ ได้แก่ อิทธิบาท 4 สังคหวัตถุ 4 ไตรสิกขา 3 อณูสสติ 10 อริยสัจ 4 พรหมวิหาร 4 ตามลำดับ การให้นักเรียนได้วิเคราะห์ภาพปริศนาธรรม แล้วนำมาประยุกต์บูรณาการให้เข้ากับการดำเนินชีวิตประจำวันได้ ศิลปะกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นของคู่กันกับการดำเนินชีวิตประจำวัน จึงเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้แม้การสอนศิลปะก็ต้องเกี่ยวข้องอยู่เสมอ สิ่งสำคัญคือต้องการให้ผู้เรียนมีคุณธรรมและจริยธรรมในการดำเนินชีวิตต่อไปในภายหน้า

3.7 ข้อคิดเห็นอื่นๆ เกี่ยวกับความเป็นไปได้ในการจัดหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ

คุณครูสอนวิชาศิลปะมีความคิดเห็นว่าเป็นไปได้ เพราะว่า โรงเรียนเป็นวิถีพุทธ เป็นโรงเรียนทางพุทธศาสนาอยู่แล้วย่อมต้องเรียนรู้เรื่องของพุทธศิลป์ อนุรักษ์ไว้เพราะเป็นรากฐานที่ผูกพันกับวิถีการดำเนินชีวิตของสังคมไทย รวมถึงนักเรียนชอบศึกษาเกี่ยวกับวิชาศิลปะมาก รวมถึงมีแหล่งการเรียนรู้ที่อยู่ในวัด ไม่ว่าจะเป็นงานจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม งานช่างที่นักเรียนจะได้เรียนรู้ ต้องการให้นักเรียนได้สืบทอดงานพุทธศิลป์ให้ดำรงอยู่ต่อไป เพราะวัดเป็นสถานที่กำเนิดแหล่งการเรียนรู้ด้านศิลปะมาตั้งแต่อดีต และควรจะต้องสืบเนื่องต่อไป บางโรงเรียนมีบุคลากรที่พร้อม ผู้บริหารให้การสนับสนุนเป็นอย่างมากในการเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะกับศาสนาตลอดจนนักเรียนที่เป็นนักเรียนปกติก็มีการเรียนเกี่ยวกับนันทกรรมบาลีอยู่แล้ว และมีการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า พระภิกษุสามเณรก็มีความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี ถ้ามีการนำหลักสูตรดังกล่าวมาใช้ในโรงเรียนก็อาจจะทำให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติความเข้าใจอย่างถ่องแท้ มีความเหมาะสมกับสถานภาพของพระภิกษุ-สามเณร ที่มีความเกี่ยวข้องกับศิลปะวัฒนธรรม ที่มีร่วมกันระหว่างบ้าน วัด ชุมชน จะได้นำชาวบ้านให้เข้าใจการดูแลรักษาศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นให้มากขึ้น สร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับวัดได้

ส่วนมีความคิดเห็นที่ไม่สามารถเป็นไปได้ เนื่องจากขาดครูประจำรายวิชาศิลปะมา โดยเฉพาะอาจจะทำให้การปรับการเรียนการสอนมีความยุ่งยากและไม่มีความรู้ที่จะเชื่อมโยงได้ ขาดการสนับสนุนจากผู้บริหาร อุปสรรคในการฝึกปฏิบัติยังไม่มีความพร้อม ยากเกินไปเพราะ

พื้นฐานของนักเรียนมีน้อย ต้องค่อยๆ ปูพื้นฐาน และความสามารถของครูผู้สอนยังมีความรู้ด้านศิลปะที่ไม่แท้จริง การเชิญปราชญ์ในชุมชนที่จะมาสอนก็หายากมาก ครูจบวิชาเอกศิลปะไม่มีแต่ก็สามารถค้นคว้าหาความรู้ด้านทฤษฎีมาสอนได้ แต่ด้านการปฏิบัติคงเป็นไปไม่ได้

3.8 ข้อเสนอแนะความต้องการใช้หลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนของท่าน

สำหรับครูศิลปะที่มีความเห็นว่าการมีเหตุผลที่น่าสนใจ ดังนี้ ต้องการให้นักเรียนที่อยู่ในศาสนาอย่างสามเณรหรือเยาวชนทั่วไปมีความเข้าใจกับความเป็นมาของศาสนา ปฏิบัติให้พระเกิดความซาบซึ้ง จะได้เป็นแนวทางในการใช้เป็นที่สื่อในการเรียนการสอนและเป็นประโยชน์ต่อสามเณร เพื่อสามารถนำไปศึกษาค้นคว้าในระดับสูงขึ้นไป และยังสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตรประจำวันต่อไปได้ รวมถึงมีการจัดการสอนให้เกิดความหลากหลายของการศึกษาตามหลักสูตรของโรงเรียนพระปริยัติธรรม เพื่อที่จะนำมาสอนมาถ่ายทอดให้นักเรียนได้รู้จักงานพุทธศิลป์ เห็นคุณค่างานศิลปะกับศาสนา นำไปสู่การอนุรักษ์งานศิลปะที่อยู่ภายในวัด จะเป็นการร่วมมือกันระหว่าง บ้าน วัด ชุมชน ภูมิปัญญาชาวบ้าน และเป็นประโยชน์ต่อครูผู้สอนเป็นอย่างมากในการนำไปปรับใช้ในโรงเรียนของตน เพราะจะทำให้สามเณรได้ศึกษาและสามารถบูรณาการณได้กับหลายๆวิชา โดยมีครูเป็นผู้เสนอแนะแนวทางให้

สำหรับครูที่มีความคิดเห็นที่ไม่ต้องการ มีเหตุผลดังนี้ ทางโรงเรียนขาดบุคลากรที่จะมาสอนในด้านนี้ อีกทั้งหลักสูตรน่าจะเหมาะกับระดับมหาวิทยาลัยมากกว่านักเรียนในวัด ไม่พร้อมในด้านการสนับสนุนในการจัดการเรียนการสอนเนื่องจากขาดงบประมาณ

3.10 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมอื่น ๆ

ครูผู้สอนวิชาศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ได้ให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในการนำไปปรับปรุงแก้ไขการพัฒนาหลักสูตรในกลุ่มสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์สามารถสรุปได้ดังนี้ อยากให้มีการพัฒนาหลักสูตรให้มีความต่อเนื่องและทันสมัยกับปัจจุบันสามารถใช้สอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรมทุกโรงเรียน เพื่อที่จะให้กิจกรรมการสอนที่เหมือนกัน และมีความสะดวกต่อครูผู้สอนศิลปะที่ไม่ได้จบวิชาเอกศิลปะ (ที่มีอยู่จำนวนมาก) และสามารถศึกษาดูงานจากโรงเรียนที่มีครูสอนศิลปะโดยตรง โรงเรียนพระปริยัติธรรมทุกโรงเรียนควรทำงานด้านพุทธศิลป์ที่มีอยู่ในวัดหรือโรงเรียนของตนเอง เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ศิลปะที่มีอยู่ในโรงเรียน และควรจะให้หลักสูตรที่สอดคล้องกับการเรียนรู้และเข้าใจง่ายและมีประจำสถานศึกษาอย่างมาก เมื่อมีหลักสูตรเป็นรูปธรรมจะง่ายต่อการศึกษา ค้นคว้า ทั้งหลักสูตรและสื่อการสอน ที่สำคัญควรจัดอบรมครูให้มีความรู้และเข้าใจโดยนำพระพุทธรูปและการประยุกต์กับศิลปะเน้นความเป็นไปได้ และ

ควรส่งเสริมบุคลากรในท้องถิ่นที่มีความรู้ความสามารถด้านพุทธศิลป์มาเป็นวิทยากรให้กับผู้เรียน และควรทำหลักสูตรที่เอื้อต่อการเรียนและใช้ศิลปะในชุมชนเพื่อพัฒนาและเน้นการใช้วิทยากรที่มีความรู้ความสามารถ การสร้างหลักสูตรสาระทัศนศิลป์นั้นเป็นการดีมากเพราะเนื้อหาสาระทัศนศิลป์บางบางประเภทอาจจะยากสำหรับผู้เรียน เพราะฉะนั้นการจัดหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ครั้งนี้ น่าจะเป็นที่พอใจสำหรับนักเรียนและครูผู้สอนและเนื้อหาคงง่ายขึ้นมากกว่านี้ และต้องการให้มีเนื้อหาสาระมากกว่านี้ ไม่ว่าจะเป็นเนื้อหาและแบบเรียน ส่วนรวมต้องการให้วัดและชาวบ้านมีส่วนร่วมด้วยเกี่ยวกับงานศิลปะ ที่สำคัญอยากให้มีการฝึกอบรมครูผู้สอนศิลปะประจำปีหรือประจำเดือนเพื่อให้ครูศิลปะได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์การทำงานต่าง ๆ ของแต่ละบุคคล

ตอนที่ 5 สรุปแนวทางการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จากแบบสอบถาม และการสัมภาษณ์

จากผลการวิจัยจากแบบสอบถามและการสัมภาษณ์ พบว่าแนวทางการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระทัศนศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา มีความสอดคล้องกันในด้านต่าง ๆ ดังนี้

ด้านสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอน

กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นคุณครูศิลปะและผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พบว่าส่วนมากจะเริ่มใช้หลักสูตรพุทธศักราช 2551 ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และมัธยมศึกษาปีที่ 4 ซึ่งส่วนน้อยที่ยังใช้หลักสูตรเก่าปีพุทธศักราช 2544 สภาพปัญหาทั่วไปการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาศิลปะส่วนมากจะเป็นเรื่อง ความไม่เข้าใจในกลวิธีการสอน ศิลปะเนื่องจากไม่ได้จบด้านศิลปะมาโดยตรง รองลงมาคือด้านงบประมาณในการสนับสนุนด้านอุปกรณ์ศิลปะที่มีราคาแพง และไม่มีห้องปฏิบัติการทางศิลปะโดยเฉพาะ จึงมีปัญหในการเคลื่อนย้ายอุปกรณ์ในการสอนและสื่อการเรียนการสอนทางศิลปะ ส่วนปัญหาการจัดการเรียนการสอนด้านดนตรีและนาฏศิลป์เสริมให้กับนักเรียนนั้นมีปัญหาเนื่องจากไม่มีครูศิลปะด้านดนตรีและนาฏศิลป์เลย รวมถึงสื่อการเรียนการสอนก็ไม่มี ปัญหาต่อมาคือเวลาเรียนที่มีจำนวนจำกัดทำให้การจัดกิจกรรมไม่ต่อเนื่อง ด้านสื่อการเรียนการสอนวิชาศิลปะ ควรเปลี่ยนสื่อการเรียนการสอนที่มีในปัจจุบัน ส่วนมากแนะนำสื่อที่เป็นหนังสือคู่มือการทำงานศิลปะและสื่อการเรียนการสอนที่มีอยู่ภายในวัด ไม่ว่าจะเป็นโบราณสถานหรือโบราณวัตถุ เป็นต้น และต้องการเปลี่ยนเป็นสื่อที่ทันสมัย ด้านมัลติมีเดีย CD, INTERNET ด้านการนิเทศการสอนและการวัดประเมินผลการ

จัดการหลักสูตรส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาในการนิเทศการสอน มีเพียงบางโรงเรียนที่ประสบปัญหาในการนิเทศในเรื่องที่ประสบปัญหาได้แก่การเปลี่ยนแปลงครูศิลปะบ่อย ทำให้การนิเทศไม่ต่อเนื่องหรือในกรณีที่ใช้ครูพิเศษมาสอนทำให้การนิเทศการสอนไม่ตรงเวลากับครูพิเศษ สำหรับด้านนโยบายการจัดการเรียนสอนวิชาศิลปะ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาได้มีการส่งเสริมให้ศิลปะเชื่อมโยงกับวิทยาศาสตร์มาอยู่แล้ว รวมถึงได้ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนศิลปะเกี่ยวกับศาสนา และส่งเสริมให้ผู้เรียนอนุรักษ์งานศิลปะในพุทธศาสนา

ด้านการพัฒนาหลักสูตรตามแนวพุทธศิลป์

1) การกำหนดวัตถุประสงค์ในการพัฒนาหลักสูตร

ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาได้เสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมด้านการกำหนดวัตถุประสงค์ในการพัฒนาหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ กล่าวโดยสรุปได้ดังนี้

1. นักเรียนสามารถปฏิบัติงานศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ได้ ไม่ว่าจะป็นงานจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม เป็นต้น
2. นักเรียนสามารถนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในงานศิลปะเกี่ยวกับชีวิตประจำวันได้
3. ตระหนักและเห็นคุณค่า สามารถอนุรักษ์งานพุทธศิลป์ภายในวัดและท้องถิ่นของตนได้
4. นักเรียนสามารถแสดงความคิดเห็นในการวิจารณ์งานศิลปะได้
5. นักเรียนได้ศึกษาประวัติความเป็นมาของงานพุทธศิลป์ และได้ศึกษาศิลปะตะวันตก
6. นักเรียนมีความสุขและมีความผ่อนคลายในการเรียนศิลปะตามแนวพุทธศิลป์

การกำหนดวัตถุประสงค์ต้องตรงกับความสามารถของผู้เรียน และต้องกำหนดหลักสูตรต้องดูระยะเวลาในการฝึกอบรม ที่มอบหมายให้นักเรียนได้ทำ และที่สำคัญกว่านั้นผู้เรียนต้องสามารถสร้างสรรค์ผลงานออกมาได้อย่างไม่เหน็ดเหนื่อย ผู้เรียนสามารถเข้าใจและเข้าถึงจิตใจของศิลปะได้โดยง่าย หลักสูตรนี้ควรให้เป็นรูปแบบของโรงเรียนพระปริยัติธรรม เพราะโรงเรียนเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพุทธศิลป์ของงานทัศนศิลป์

2) การกำหนดเนื้อหาในการพัฒนาหลักสูตรตามแนวพุทธศิลป์

ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาได้เสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมด้านการกำหนดเนื้อหาในการพัฒนาหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ กล่าวโดยสรุปได้ดังนี้ ควรเน้นเนื้อหาของวิถีพุทธศิลป์ให้มากกว่าที่เป็นอยู่ แต่ไม่ควรจะให้ยากเกินไปเพราะว่านักเรียนก็ยังไม่มีความชำนาญด้านศิลปะมากนัก อีกทั้งการศึกษาประวัติความเป็นมาของพุทธศิลป์ที่ปรากฏของท้องถิ่นและใกล้เคียง ผู้เกี่ยวข้องในการจัดการเรียนการสอนส่วนใหญ่ต้องการให้เน้นพุทธประวัติ ชาดก เนื่องจากในพุทธประวัติ ชาดกจะมีหลักธรรมคำสอนอยู่ในแต่ละเหตุการณ์ และเน้นความสำคัญและความสัมพันธ์

ระหว่าง จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรมในท้องถิ่นตามแนวพุทธศิลป์ สอดแทรกคติธรรมที่ชัดเจนในงานพุทธศิลป์ ส่งเสริมจริยธรรม และคุณธรรมให้มาก ด้านประติมากรรมได้เสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการแกะสลักพระพุทธรูปเจ้าอย่างง่าย รวมถึงการปั้นการ์ตูนพระพุทธรูปเจ้าอย่างง่าย การศึกษาเกี่ยวกับปางพระพุทธรูป ลักษณะพระพุทธรูปที่ถูกต้อง และศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของงานประติมากรรมในประเทศไทย ในด้านสถาปัตยกรรมตามแนวพุทธศิลป์ ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาแนะนำให้เรียนรู้ เรื่องการอนุรักษ์งานสถาปัตยกรรม รองลงมาจะเป็นเรื่องการศึกษาโครงสร้างงานสถาปัตยกรรมเบื้องต้น ศึกษาประวัติความเป็นมาของงานสถาปัตยกรรมไทยและการทำแบบจำลองงานสถาปัตยกรรมอย่างง่าย

ด้านการกำหนดเนื้อด้านอนุรักษ์งานพุทธศิลป์ ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาส่วนใหญ่เสนอการชี้ให้เห็นคุณค่าและประโยชน์ในงานพุทธศิลป์ รวมถึงการสร้างคุณค่าให้เกิดแรงบันดาลใจในสร้างงานศิลปะที่นักเรียนทำ ส่วนด้านงานหัตถศิลป์หรือประณีตศิลป์ (งานช่าง) ได้เสนอเนื้อหาเกี่ยวกับศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้านในแต่ละท้องถิ่น เรียนรู้งานภูมิปัญญาท้องถิ่นจากผู้รู้ ผู้ทรงภูมิ เช่นการทำเครื่องจักรสาน การลงรักปิดทอง เป็นต้น และการออกแบบงานพุทธศิลป์ในคอมพิวเตอร์ การศึกษาลวดลายไทย ด้านการอนุรักษ์งานพุทธศิลป์ ได้เสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการอนุรักษ์งานพุทธศิลป์ภายในวัด ไม่ว่าจะเป็นงานจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรมหรืองานพุทธศิลป์ภายในวัด โดยการสร้างจิตสำนึกรักและหวงแหน รวมถึงการดูแลรักษาพุทธศิลป์ได้

3) การกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนในการพัฒนาหลักสูตรตามแนวพุทธศิลป์

ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาได้เสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมด้านการกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนในการพัฒนาหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ กล่าวโดยสรุปได้ดังนี้ กิจกรรมการเรียนการสอนด้านการปฏิบัติงานศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ในห้องเรียน จัดบอร์ดนิทรรศการแสดงผลงาน ผู้เรียนเรื่องประวัติศาสตร์พุทธศิลป์หรือผลงานพุทธศิลป์ของผู้เรียน จากนั้นเป็นการนำนักเรียนไปศึกษานอกสถานที่ ไปพบผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ ปราชญ์ชาวบ้าน ศิลปินพุทธศิลป์ในท้องถิ่น รวมถึงการจัดทัศนศึกษา ศึกษาพุทธศิลป์ในสถานที่ประวัติศาสตร์ที่สำคัญของประเทศไทย และกิจกรรมที่ครูกับนักเรียนมีส่วนร่วมในการอภิปรายร่วมกันในการแสดงทรรศนะต่องานศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ ไม่ว่าจะเป็นภาพวาด นิทรรศการศิลปะ ในหอศิลป์ พิพิธภัณฑ์ แหล่งการเรียนรู้ต่างๆ เปิดโอกาสให้นักเรียนร่วมชั้นแต่ละกลุ่มวิจารณ์ผลงานทุกชิ้นงาน การจัดกิจกรรมการแข่งขันวาดภาพในแต่ละช่วงชั้น และโรงเรียนหรือการแสดงผลงานศิลปะตามแบบอย่างพุทธศิลป์

กิจกรรมจะต้องให้ผู้เรียนได้เห็นถึงความเป็นจริง ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนสามารถอธิบายได้ เน้นการปฏิบัติงานศิลปะเป็นส่วนใหญ่ กิจกรรมแต่ละกิจกรรมต้องสอดคล้องกับความสามารถของ

ผู้เรียน คือเรียนจากทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติ จากนั้นการศึกษาค้นคว้า ประวัติความเป็นมาในท้องถิ่นของตนและสามารถเสนอโครงการพัฒนาพุทธศิลป์เพื่ออนุรักษ์งานพุทธศิลป์ในท้องถิ่นของตนได้ โดยการไปทัศนศึกษานอกสถานที่เพื่อจะได้มีความรู้ที่หลากหลายเพิ่มเติม รวมถึงการได้พบเห็นผู้รู้ ผู้ทรงภูมิด้านพุทธศิลป์ จะสามารถเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้เรียนสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์รูปแบบใหม่ๆ ขึ้นมาได้

4) การกำหนดการวัดและประเมินผลในการพัฒนาหลักสูตรตามแนวพุทธศิลป์

ผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษาได้เสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมด้านการกำหนดการวัดและประเมินผลในการพัฒนาหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ กล่าวโดยสรุปได้ดังนี้ ควรจะประเมินตามวัตถุประสงค์และกิจกรรมที่กำหนด ควรประเมินตามสภาพผู้เรียนเป็นสำคัญ คือวัดผลตามความรู้ความสามารถของผู้เรียน ควรมีการจัดทำเอกสารการวัดและประเมินผลเป็นรายชื่อ ควรมีการประเมินที่หลากหลาย ทั้งเป็นรายบุคคลและเป็นกลุ่ม การวัดและประเมินผลควรเป็นไปตามวัตถุประสงค์การเรียนรู้ ประเมินตามสภาพจริง ใช้ข้อสอบ การสังเกต การให้ความร่วมมือในแต่ละกิจกรรม รวมถึงการสัมภาษณ์พูดคุยกับนักเรียน ทั้งนี้การวัดผลจะตีค่าเป็นคะแนนตามผลงานไม่ได้ เพื่อให้เกิดแรงจูงใจในการเรียนก็ควรจะมีคะแนนความรับผิดชอบ ความขยันความเอาใจใส่ของผู้เรียนเป็นสำคัญด้วย การวัดและประเมินผลต้องเป็นไปตามวัตถุประสงค์ เนื้อหาที่กำหนดและ กิจกรรมที่ทำ ควรมีการให้คะแนนที่หลากหลายเพื่อไม่ให้ผู้เรียนรู้สึกเบื่อหน่ายกับการเรียนศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ คือควรวัดจากความสนใจของผู้เรียน ตลอดถึงผลงานที่แสดงออก ดูพฤติกรรมแวดล้อมของผู้เรียนอันเป็นผลมาจากการเรียนวิชานี้ด้วย

5) ด้านสื่อการเรียนการสอนในการพัฒนาหลักสูตรตามแนวพุทธศิลป์

ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาได้เสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมด้านการกำหนดสื่อการเรียนการสอนในการพัฒนาหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ กล่าวโดยสรุปได้ดังนี้

1. หนังสือเรียนเกี่ยวกับคู่มือเรียนทัศนศิลป์
2. สื่อมัลติมีเดียต่าง ๆ เช่น วิดีทัศน์เกี่ยวกับพุทธประวัติหรือ อินเทอร์เน็ต
3. นิทรรศการแสดงผลงานศิลปะ
4. รูปภาพเกี่ยวกับพุทธประวัติหรือวิถีชีวิตของชาวพุทธ
5. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นสถานที่จริง ไม่ว่าจะเป็นโบราณสถาน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ เป็นต้น
6. บุคลากรที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านพุทธศิลป์ ในท้องถิ่น
7. การได้ดูได้ชมการปฏิบัติงานจริงทางทัศนศิลป์จากครู หรือศิลปิน

สื่อที่ดีควรเน้นประหยัดและหาได้ในท้องถิ่น ใช้สื่อโดยการเน้นการเรียน จากสถานที่จริง และมีผู้มีความชำนาญงานพุทธศิลป์ได้ให้ข้อเสนอแนะแก่นักเรียนบ้างในบางครั้ง เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความต้องการที่จะทำงานศิลปะด้านพุทธศิลป์ได้บ้าง ควรจัดทำวิดิทัศน์การเรียนการสอนและเทคนิคอื่นที่ผู้เรียนสามารถเข้าใจได้ดี แต่ทั้งนี้ควรใช้สื่อการเรียนการสอนให้ครบทุกด้านไม่ว่าจะเป็นสื่อจาก ซีดีรอม หรืออินเทอร์เน็ต ช่างผู้รู้ หรือคณาจารย์ทรงคุณวุฒิด้านนี้โดยตรง สามารถใช้สื่อที่มีความหลากหลายและบูรณาการได้

2. อภิปรายผลการวิจัย

ตอนที่ 1 อภิปรายผลการวิจัยจากแบบสัมภาษณ์ครูศิลปะและผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการเกี่ยวกับสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะ ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ พบว่าสภาพการเรียนการสอนวิชาศิลปะ โดยส่วนใหญ่เริ่มใช้หลักสูตรพุทธศักราช 2551 ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และมัธยมศึกษาปีที่ 4 ส่วนปัญหาที่พบในการเรียนการสอนนั้นพบว่า สภาพปัญหาทั่วไปของการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาศิลปะส่วนมากจะเป็นเรื่องความไม่เข้าใจในกลวิธีการสอนศิลปะเนื่องจากไม่ได้จับด้านศิลปะมาโดยตรง สอดคล้องกับพระมหาธรรมาบุญ คุจินดา (2550) ที่กล่าวว่าโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ขาดบุคลากรที่มีความชำนาญทางด้านความรู้ ความเข้าใจ และทักษะ ในเรื่องเกี่ยวกับวิธีการสอนที่อ้างอิงจากหลักวิชาการ ทั้งนี้เป็นปัญหามาจากบุคลากรส่วนใหญ่เรียนจบมาในสาขาที่ไม่ตรงกับวิชาที่สอน จึงทำให้การเรียนการสอนวิชาศิลปะไม่มีประสิทธิภาพ ขาดแรงกระตุ้นที่จะพัฒนาคุณภาพการทำงานให้เจริญก้าวหน้า ส่วนอีกปัญหาคือด้านงบประมาณในการสนับสนุนด้านอุปกรณ์ศิลปะที่มีราคาแพง หรือไม่ได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายบริหาร ประกอบกับบางโรงเรียนมีการจัดการเรื่องการใช้งบประมาณในส่วนอื่นทำให้ในรายวิชาศิลปะไม่ได้งบประมาณเท่าที่ควร ซึ่งขึ้นอยู่กับแต่ละวัดว่ามีงบอุดหนุนมากน้อยเท่าไรด้วย สอดคล้องกับงานวิจัยของ นุศรา ไชริคาสะ (2535) ที่พบว่าบางโรงเรียนขาดงบประมาณในการสนับสนุนและอยู่ในถิ่นทุรกันดาร ทำให้ขาดการพัฒนาและขาดความทันสมัยในการรับสื่อการเรียนการสอน ส่วนไม่มีห้องปฏิบัติการทางศิลปะโดยเฉพาะ มีปัญหาในการเคลื่อนย้ายอุปกรณ์ในการสอน และสื่อการเรียนการสอนทางศิลปะ รวมถึงงานวิจัยของภัทรพร อุตพันธ์ (2550) และมนัส ภาคภูมิ และคณะ (2535) กล่าวว่าโรงเรียนขนาดเล็กยังขาดอุปกรณ์การเรียนการสอนส่วนใหญ่มีจำนวนไม่เพียงพอ ลำสมัย ขาดวัสดุ สื่ออุปกรณ์ สำหรับจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้แก่ ใสตัทศนุอุปกรณ์ เครื่องมือและ

อุปกรณ์วิชาต่าง ๆ ส่วนปัญหาการจัดการเรียนการสอนด้านดนตรีและนาฏศิลป์ต้องจัดเสริมความรู้ให้กับนักเรียน เนื่องจากผู้เรียนต้องนำไปใช้สอวัดความรู้ระดับชาติ หรือสอบเข้ามหาวิทยาลัยต่าง ๆ ซึ่งทางกระทรวงได้บังคับมาให้ผู้เรียนต้องเรียนรู้ ทำให้มีปัญหาคือเวลาเรียนที่มีจำนวนจำกัด และปัญหาของตัวผู้เรียนเองคือการส่งงานของผู้เรียนที่ล่าช้าหรือไม่ส่งงาน ไม่ค่อยสนใจกับรายวิชานี้เนื่องจากไม่เห็นความสำคัญ เพราะผู้เรียนคิดว่าไม่ได้นำไปใช้ในชีวิตประจำวันหรือนำไปสอบเข้ามหาวิทยาลัยได้ ส่วนปัญหาด้านสื่อการเรียนการสอนวิชาศิลปะนั้น ขาดสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัย สอดคล้องกับ ภัทรพร อุตพันธ์ (2550) ที่พบว่าโรงเรียนพระปริยัติธรรมส่วนใหญ่มีสื่อจำนวนไม่เพียงพอ ล้าสมัย ขาดวัสดุ สื่ออุปกรณ์ สำหรับจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้แก่ โสตทัศนอุปกรณ์ เครื่องมือและอุปกรณ์ หนังสืออ่านประกอบ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นในการเปลี่ยนสื่อการเรียนการสอนที่มีในปัจจุบัน ซึ่งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาแนะนำว่าสื่อที่เป็นหนังสือคู่มือการทำงานศิลปะจะเหมาะกับครูที่ไม่ได้จบสายทัศนศิลป์มาโดยตรง จะได้ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมได้ตลอดเวลา และสื่อการเรียนการสอนที่มีอยู่ภายในวัด ไม่ว่าจะเป็นโบราณสถานหรือโบราณวัตถุ เป็นต้น การเพิ่มสื่อที่ทันสมัย ด้านมัลติมีเดีย CD, INTERNET นั้นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษามีความเห็นด้วยอย่างมากเพราะว่า การสอนด้วยภาพเคลื่อนไหวอาจจะทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจต่อการปฏิบัติงานศิลปะ ซึ่งอาจเป็นแรงกระตุ้นให้นักเรียนต้องการทำงานศิลปะมากขึ้น รวมถึงบางกิจกรรมที่ครูศิลปะไม่สามารถพาผู้เรียนไปในสถานที่จริงได้ สื่อด้านนี้จะช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ได้ดีกว่าสื่อประเภทหนังสือ

ผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการได้ให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับสภาพปัญหา พบว่าสภาพและปัญหาคือเรื่องการวางแผนการเตรียมหลักสูตร เรื่องประสบปัญหาการใช้หลักสูตรไม่ตรงกับพระเอมมากที่สุดเนื่องจากว่าการใช้หลักสูตรใหม่ได้เพิ่มสาระดนตรีและนาฏศิลป์เข้าไป ทำให้ไม่มีครูผู้สอนในด้านนี้โดยตรง อีกทั้งบางโรงเรียนได้ให้ผู้เรียนศึกษาเรียนรู้แค่ภาคทฤษฎีเท่านั้นจะปฏิบัติไม่ได้เพราะผิวดินยงสงฆ์คือไม่ให้เห็นอารมณ์รื่นเริงใด ๆ ส่วนเรื่องอุปกรณ์การเรียน หนังสือแบบเรียน ที่ไม่พร้อมยังขาดเนื่องจากเรื่องงบประมาณในการจัดซื้อเนื่องจากบางโรงเรียนไม่มีงบประมาณ ซึ่งสอดคล้องกับรายงานการวิจัยของกลุ่มวิจัยและพัฒนาสำนักพัฒนาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เขตการศึกษา 6 จังหวัดลพบุรี (2538) ที่พบว่าโรงเรียนแต่ละแห่งมีสภาพบริบทและปัจจัยที่แตกต่างกัน เช่น ขนาดของชุมชนและวัดที่โรงเรียนตั้งอยู่ อาคารเรียน วัสดุอุปกรณ์การเรียนเงินทุนสนับสนุนแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับแหล่งเงินทุนสนับสนุนทำให้การจัดการเรียนการสอนไม่เหมือนกัน หรือบางโรงเรียนมีงบประมาณในการจัดซื้อแต่ไม่มีความรู้ว่าจะต้องซื้ออุปกรณ์อะไรที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะ การเตรียมความพร้อมด้านบุคลากรก็ประสบปัญหาด้านครูผู้สอน

ไม่จบด้านทัศนศิลป์มาโดยตรงมากที่สุด รองลงมาคือไม่มีครูผู้สอนประจำ ต้องให้ครูพิเศษมาสอน บางโรงเรียนมีการเปลี่ยนแปลงครูผู้สอนวิชาศิลปะบ่อยเพราะว่าครูผู้สอนได้งานในที่ใหม่มีสวัสดิการมากกว่า ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ภัทรพร อุดพันธ์ (2550) ที่ศึกษาพบว่าการเปลี่ยนแปลงตัวบุคลากรบ่อยเพราะไม่มั่นใจในความมั่นคงของตนเองทั้งยังขาดสวัสดิภาพการตอบแทนตามวุฒิด้วย โรงเรียนส่วนใหญ่มักขาดแคลนครูที่มีคุณสมบัติเหมาะสมแก่การสอน และพระมหาธรรมาบุญ คุณจินดา (2550) ซึ่งเป็นผู้ประเมินคุณภาพภายในสังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติก็ได้พบว่า การบริหารด้านบุคลากรในโรงเรียนพระปริยัติธรรมยังประสบกับปัญหาการขาดขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงาน อีกด้วยทั้งในด้านค่าตอบแทน สวัสดิการ และความก้าวหน้าในวิชาชีพ จึงทำให้เกิดความเฉื่อยชา ขาดแรงกระตุ้นที่จะพัฒนาคุณภาพการทำงานของตนให้เจริญก้าวหน้าอย่างเห็นได้ชัดเจน ทำให้ไม่มีครูศิลปะประจำในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

ปัญหาต่อมาคือไม่มีห้องเรียนศิลปะโดยเฉพาะ และไม่มีคู่มือการเรียนการสอนในสาระทัศนศิลป์ที่อำนวยความสะดวกให้กับครูผู้สอน “โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ยังขาดแคลนห้องพิเศษต่าง ๆ โดยเฉพาะรายวิชาศิลปะนั้นที่มีอุปกรณ์การเรียนการสอนเยอะ เมื่อเปลี่ยนคาบสอนครูผู้สอนต้องขนย้ายอุปกรณ์ไปตามห้องเรียน ซึ่งไม่มีความสะดวกเท่าที่ควร” (นายสมร เทียมฤทธิ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2553) ซึ่งทั้งนี้ขึ้นอยู่กับแต่ละโรงเรียนที่มีอาคารเรียนไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับงบประมาณหรือทุนภายนอกที่เข้ามาในวัด บางโรงเรียนก็ไม่พบปัญหาเลยเช่นโรงเรียนบาลีสาธิต มจร.วัดชูจิตตาราม ฝ่ายวิชาการกล่าวว่า “โรงเรียนของเราไม่ประสบปัญหาด้านอาคารเรียนเลย เนื่องจากมีญาติโยมเข้ามาอุปการะ บริจาคเงินในอาคารเรียน” (นายราเชน ไอยรัตน์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2553) ส่วนปัญหาด้านสุดท้ายคือ ขาดเทคโนโลยีการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียนอย่างเหมาะสม “โรงเรียนต้องการที่จะหาสื่อการเรียนการสอนมาให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เทคนิคการเรียนศิลปะอย่างเข้าใจง่าย เพราะไม่มีครูชำนาญการในด้านนี้ สื่อที่เป็นซีดีการปฏิบัติงานศิลปะ หรือทางอินเทอร์เน็ตที่จะให้ผู้เรียนเข้าไปศึกษา แต่ว่าเทคโนโลยีด้านนี้ยังไม่มีความพร้อมและความทันสมัยเพียงพอแต่ผู้เรียน”(พระครูสมุห์สำลี จิตตธรรมโม, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 2553) ซึ่งบางโรงเรียนก็ไม่ประสบปัญหาเรื่องสื่อการเรียนการสอนเลย เนื่องจากว่ามีงบในการจัดซื้อหรือมีห้องเรียนทางเทคโนโลยีสารสนเทศเพียงพอ

ด้านการนิเทศการสอนและการวัดประเมินผลการจัดการหลักสูตร พบว่า ไม่มีปัญหาในการนิเทศการสอนเลย จะประสบปัญหาในการนิเทศบ้างในเรื่องที่ประสบปัญหาการเปลี่ยนแปลงครูศิลปะบ่อย ทำให้การนิเทศไม่ต่อเนื่อง หรือบางครั้งการนิเทศไม่ตรงเวลากับครูพิเศษ ซึ่งปัญหาเหล่านี้สอดคล้องกับงานวิจัยของมนัส ภาคภูมิและคณะ (2535) ที่กล่าวว่าโรงเรียนพระปริยัติธรรม

ขาดระบบนิเทศการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่องเพราะไม่มีหน่วยงานรับผิดชอบโดยตรง รวมถึงไม่ค่อยเห็นความสำคัญของการนิเทศ ดังนั้น พันธณี วิหคโต (2536 : 48-50) และงานวิจัยของ ไสธราภักษ์ ชุนรักญาติ (2546) ได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ควรมีการนิเทศ ติดตามอย่างสม่ำเสมอ การนิเทศครูแต่ละหมวดวิชา อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง ศึกษานิเทศก์ควรมีบทบาทในการให้คำแนะนำบ่อย ๆ เพื่อให้เกิดตื่นตัวอยู่เสมอและควรจัดทำแผนการสอนให้ครบทุกวิชา และฝ่ายวิชาการควรจัดทำแผนการสอนรายวิชาต่าง ๆ ให้เป็นแนวทางในการสอนของครูถ้าพบปัญหาในการดำเนินงานการจัดหลักสูตร อีกทั้งควรมีการสนับสนุนทรัพยากรโดยการจัดหาข้อมูลทางวิชาการ เพื่อเป็นประโยชน์ในการจัดการเรียนรู้วิชาศิลปะ สำหรับด้านนโยบายการจัดการเรียนสอนวิชาศิลปะ ผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ได้มีการส่งเสริมให้ศิลปะเชื่อมโยงกับวิชาพุทธศาสนาอยู่แล้วและส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนศิลปะเกี่ยวกับศาสนา ให้ผู้เรียนอนุรักษ์งานศิลปะในพุทธศาสนา และได้ให้ข้อเสนอแนะในการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ ส่วนมากต้องการให้เน้นด้านศิลปะปฏิบัติในงานพุทธศิลป์ด้วยประสบการณ์ของผู้เรียนเอง จากนั้นถึงมาเน้นสอนเรื่องประวัติศาสตร์ความเป็นมาของงานพุทธศิลป์ เรื่องที่ต้องการให้เน้นสอนด้านการอนุรักษ์พุทธศิลป์ ส่วนด้านสุนทรียศาสตร์ในงานพุทธศิลป์ และเน้นด้านศิลปะวิจารณ์ในงานพุทธศิลป์ นั้นไม่ต้องเน้นการเรียนรู้มากเนื่องจากเด็กยังอยู่ในวัยที่ไม่มีการคิดวิเคราะห์มาก ซึ่งการจัดการเรียนการสอนศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรมควรเน้นการปฏิบัติมากกว่าเน้นทฤษฎี เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเบื่อหน่ายที่จะเรียนรู้วิชาศิลปะ

ตอนที่ 2 อภิปรายผลเกี่ยวกับองค์ความรู้แนวคิดด้านพุทธศิลป์ การถ่ายทอดผลงาน การเผยแพร่ผลงานด้านพุทธศิลป์จากแบบสัมภาษณ์ศิลปินกลุ่มพุทธศิลป์

ศิลปินทั้งห้าได้ให้ข้อเสนอในองค์ความรู้แนวคิดด้านพุทธศิลป์ การถ่ายทอดผลงาน การเผยแพร่ผลงานด้านพุทธศิลป์ของศิลปินดังต่อไปนี้ ด้านการให้คำนิยามของศิลปิน ได้ให้ความหมายพุทธศิลป์ว่า พุทธศิลป์เป็นศิลปะที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยมีความศรัทธาในการสร้างงานศิลปะไม่ว่าจะเป็นงานจิตรกรรม ประติมากรรม และงานสถาปัตยกรรม ซึ่งสอดคล้องกับคำนิยามของสงวน รอดบุญ (2529) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับพุทธศิลป์ไว้ว่า “พุทธศิลป์” คือ ศิลปกรรม ที่สร้างขึ้นรับใช้พระพุทธศาสนาโดยตรง ทั้งในด้านจิตรกรรม ประติมากรรมและสถาปัตยกรรม ในลัทธิมหายานและเถรวาทอีกแนวคิดคือ พุทธศิลป์เป็นศิลปะที่แสดงถึงปรัชญาทางพุทธศาสนา งานพุทธศิลป์แบ่งเป็นสองลักษณะ หนึ่งคือเนื้อหา สองคือด้านทักษะการทำงาน ศิลปะด้านทัศนศิลป์แขนงต่าง ๆ แนวโน้มงานพุทธศิลป์ในปัจจุบัน ศิลปินได้ให้แนวความคิดที่

แตกต่างกันดังต่อไปนี้ “มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปตามยุคสมัยใช้เนื้อหาที่สอนคนในสังคมลำดับต่อมาคือ เป็นการนำเนื้อหา หลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนามาสะท้อนสังคม ทิศทางของงานพุทธศิลป์ในปัจจุบันมี 2 ทางคือ พัฒนากับทำลาย ส่วนการนำเนื้อหาทางพุทธศาสนาเป็นสื่อการตูนให้คนเข้าใจง่าย สุดท้ายได้ให้ความคิดว่า อดีตพุทธศิลป์ใช้พุทธศาสนาอย่างแท้จริงเพราะสร้างจากแรงศรัทธา ปัจจุบันพุทธศิลป์ใช้ศิลป์เพราะสร้างเพื่อเงินตรา” (นายรณภพ เตชะวงศ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน 53) ในเรื่องแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนางานพุทธศิลป์ในปัจจุบัน กลุ่มศิลปินได้ให้ความคิดเรื่องการพัฒนาให้ทันสมัย แต่ไม่ทำลายพระพุทธรูปหรือบิดเบือนหลักธรรมคำสอน ส่วนอีกหนึ่งแนวคิดคือการอนุรักษ์นิยม คงศิลปะแบบเดิมไว้ให้ลูกหลานได้ชื่นชมหลักเกณฑ์ในการทำงานพุทธศิลป์ของศิลปิน คือเป็นลักษณะเชิงบวกคือสร้างสรรค์ไม่หยาบคาย ไม่แข็งกระด้าง ไม่ทำลายพระพุทธรูป สอดคล้องกับแนวคิดของไดซากุ อิเคดะ (2531) กล่าวว่าการสร้างศิลปะทางพุทธศาสนาเพื่อดำรงอยู่ของพุทธศาสนา เพื่อการเคารพสักการะและการบันทึกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์พุทธศาสนาไว้ให้คนรุ่นหลังได้รับรู้ถึงแต่ละช่วงยุคของการเผยแพร่ศาสนา ซึ่งในแต่ละประเทศมีการรับที่เหมือนกันแต่แสดงงานทางพุทธศิลป์ที่แตกต่างกัน นอกนั้นจะเป็นการนำคุณค่าในคำสอนของพระพุทธรูปมาสร้างเป็นเหตุการณ์เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ชุมชน การใช้หลักธรรมมาใช้สอนกับวิชาศิลปะนั้น ควรจะเป็นเรื่องอิทธิบาท 4 ไตรภูมิ นิทานพื้นบ้านที่เกี่ยวกับพระพุทธรูป แต่ส่วนมากจะเห็นเรื่องอิทธิบาท 4 “การใช้อิทธิบาท 4 คือฉันท์ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ในการบูรณาการกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะนั้นเพื่อให้ผู้เรียนได้ค้นหาตัวเองมาใช้ในการทำงานศิลปะ” (นายสมนึก คลังนอก, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 14 กันยายน 2553) ซึ่งแต่ละหลักธรรมก็มีส่วนสำคัญที่จะทำให้ผู้เรียนได้ซาบซึ้งกับงานศิลปะได้

ตอนที่ 3 อภิปรายผลจากแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามครูผู้สอนศิลปะ ผู้บริหาร หรือฝ่ายวิชาการ และศิลปินกลุ่มพุทธศิลป์ ด้านการพัฒนาหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์

1. การกำหนดวัตถุประสงค์ในการพัฒนาหลักสูตรตามแนวพุทธศิลป์

เมื่อพิจารณาจากแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษามีความคิดต่อการกำหนดวัตถุประสงค์ในระดับเห็นสอดคล้องกันคือ เพื่อให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการเผยแพร่หลักธรรมทางพุทธศาสนาอย่างเข้าใจง่ายผ่านงานพุทธศิลป์โดยการปฏิบัติงานด้านศิลปะ หรือจัดนิทรรศการพุทธศิลป์ สอดคล้องกับพระมหาสมโชค ธีรธมฺโม (2549) คือการได้รู้ธรรมะพร้อมกับเรียนรู้ชีวิตและเรื่องราวรอบตัว พร้อม ๆ ไปด้วยการเรียนศิลปะ จะทำให้ศึกษาธรรมะได้อย่างเพลิดเพลินโดยจะได้เรียนรู้ตีความ หาความหมายของสิ่งต่าง ๆ ผ่านการศึกษาระยะและ

ศิลปะ ผู้เรียนจะได้เห็นและมองอะไรได้ลึกซึ้งกว่าปกติ และเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับพุทธประวัติ รวมถึงคติธรรมในงานพุทธศิลป์ ประเพณีและวิถีชีวิตที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา รวมถึงนิทานพื้นบ้าน ชาดก สอดคล้องคุณ โทษันธ์ (2545) กล่าวว่าเนื้อหาในภาพจิตรกรรมที่นิยมเขียนมากที่สุด จะเป็นพุทธประวัติ ชาดก เป็นการเรียนศิลปะประกอบการเล่าเรื่องจะทำให้ผู้เรียนเกิดความเพลิดเพลินและซึมซับหลักธรรมทางพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี รวมถึงผู้เรียนได้ฝึกทักษะการทำงานตามหลักทัศนศิลป์สากลประเภทต่าง ๆ เช่น ประติมากรรม จิตรกรรม สถาปัตยกรรมได้ สอดคล้องกับหลักสูตรกลุ่มสาระทัศนศิลป์พุทธศักราช 2551 ที่ต้องการให้ผู้เรียนสามารถปฏิบัติงานศิลปะได้ตามศักยภาพของผู้เรียน รวมถึงผู้เรียนสามารถอธิบายลักษณะเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของงานพุทธศิลป์ และสามารถแสดงความคิดเห็นอธิบายความแตกต่างในงานทัศนศิลป์ งานพุทธศิลป์ ประเภทต่าง ๆ ได้ ไม่ว่าจะอยู่ในรูปของงานนามธรรมและรูปธรรม ซึ่งสอดคล้องกับ อำนวย เย็นสบาย (2547) ที่กล่าวว่างานพุทธศิลป์ที่ไม่ได้ขีดกรอบไว้เพียงแค่วัด พระพุทธรูป ภาพพุทธประวัติ จริยวัตรของพระภิกษุสงฆ์ พิธีกรรมทางศาสนา สัญลักษณ์ของอดีตที่นำมาจัดองค์ประกอบใหม่เท่านั้น แต่นำเสนอในรูปแบบที่มองไม่เห็นวัด ไม่เห็นพระ ไม่เห็นพิธีกรรม ไม่เห็นพุทธประวัติ เป็นการนำเสนอวิธีการจัดการเรียนศิลปะแบบไทยสมัยใหม่ ทำให้ผู้เรียนได้มีความคิดสร้างสรรค์ผลงานพุทธศิลป์ได้มากยิ่งขึ้น ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนมีความสุขกับการทำงานศิลปะและได้เห็นคุณค่าความสำคัญในงานพุทธศิลป์ที่มีอยู่ในท้องถิ่นของตนมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบแนวไทย ประเพณีดั้งเดิมและแบบไทยสมัยใหม่เพื่อการอนุรักษ์ รวมถึงการสืบทอดภูมิปัญญาของชาวพุทธได้ด้วย ผู้เรียนต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศิลป์สากล ประวัติศาสตร์ศิลป์ไทยและประวัติความเป็นมาของงานพุทธศิลป์ ในประเทศไทยและในต่างประเทศที่เกี่ยวข้องพอสังเขปและเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วิธีการทำงานพุทธศิลป์ในด้านทัศนศิลป์ ด้วยการศึกษางานแบบประเพณีดั้งเดิมและการศึกษาแบบไทยสมัยใหม่ สอดคล้องกับหลักสูตรพุทธศักราช 2551 ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้ศึกษาศิลปะตะวันออกและตะวันตก สามารถนำไปเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติงานศิลปะในชีวิตประจำวันได้ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษามีความเห็นด้วยอย่างมากที่จะให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์งานพุทธศิลป์ที่มีภายในวัด อย่างน้อยจะเป็นการช่วยสอดส่องดูแลสมบัติของวัดได้ รวมถึงในภายภาคหน้าหากสามเณรได้ลาสิกขาไปเป็นฆราวาสหรือได้เป็นเจ้าของวัด ท่านจะได้มีส่วนช่วยเหลือและสนับสนุนการสร้างงานพุทธศิลป์ขึ้นมาใหม่ได้อย่างถูกต้องตามหลักทางพุทธศาสนา

2. การกำหนดเนื้อหาหลักสูตรตามแนวพุทธศิลป์

ข้อเสนอแนะในการจัดเนื้อหาด้านจิตรกรรม ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา เสนอเรื่องพุทธประวัติ ทศชาติชาดก เรื่องวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น รวมถึงวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับ พุทธศาสนา และพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ที่สำคัญ เรื่องไตรภูมิ นรก โลกมนุษย์ สวรรค์ เป็นต้น ซึ่ง สอดคล้องกับสุวัฒน์ แสนขัติ (2547) ที่กล่าวว่า การเขียนจิตรกรรมไทย ไม่ใช่จะวาดเขียนที่ ไหน ๆ เรื่องนิยมเขียนมากได้แก่ ทศชาติชาดก และ พระเวสสันดรชาดก จิตรกรรมไทยที่แสดงเรื่อง ชาดกที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย เป็นการบันทึกเรื่องราวในพุทธศาสนา และเป็นสื่อการสอน ของพระสงฆ์ในการบรรยายธรรม ซึ่งเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่พุทธศาสนาอีกทางหนึ่ง เพราะ รูปภาพก็เป็นภาษาที่สามารถรับรู้และเข้าใจได้ ด้านการกำหนดเนื้อหาด้านสถาปัตยกรรม ซึ่ง สอดคล้องกับคุณ โทชนันท์ (2545) กล่าวว่า เรื่องที่นิยมเขียนมากได้แก่ ทศชาติชาดก และ พระ เวสสันดรชาดก จิตรกรรมไทยที่แสดงเรื่องชาดกที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายนั้น ได้นำโครง เรื่องจากคัมภีร์ชาดกมาเป็นโครงเรื่องภาพ ในบรรดาชาดกซึ่ง มีเพียง 10 เรื่องสุดท้าย หรือที่เรียกว่า “ทศชาติชาดก” จัดได้ว่าเป็นชาดกที่เป็นตัวแทนของชาดกเรื่องอื่น ๆ ทั้งหมด ในด้านประติมากรรม การปั้นปางพระพุทธรูปอย่างง่ายหรือการแกะสลักเทียนเข้าพรรษา เป็นการเรียนเกี่ยวกับงาน ประติมากรรม เนื่องจากที่ต้องเน้นอย่างง่ายเนื่องจากว่าผู้เรียนในวงชั้นนี้ยังมีประสบการณ์ในการ เรียนศิลปะไม่มาก อีกทั้งอุปกรณ์ศิลปะด้านประติมากรรมค่อนข้างแพง ดังนั้นอุปกรณ์ที่หาง่ายและ ถูกที่สุดคือเทียนที่มีอยู่ภายในวัด จึงเหมาะที่จะสอนเกี่ยวกับการปั้นหรือแกะสลักเทียนอย่างง่าย รวมถึงการลอกลวดลายที่เป็นสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนาที่มีอยู่ในวัดเนื่องจากว่าเป็นศิลปะที่ง่าย ทำให้ผู้เรียนไม่เบื่อและเกิดการอยากเรียนรู้ ส่วนด้านการกำหนดเนื้อหาประเด็นศิลป์/งานช่าง ผู้มี ส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาได้เสนอให้ทำงานช่าง 10 หมู่ การตัดกระดาษ การทำพานพุ่ม ดอกไม้บายศรี การตัดกระดาษ สัญลักษณ์พุทธศาสนา การทำเครื่องจักสาน และการทำเทียนเจล เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับปัญญา เทพสิงห์ (2548) ที่กล่าวว่าวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของแต่ละ ท้องถิ่น เครื่องจักสานเกี่ยวข้องกับการดำรงวิถีชีวิตของคนไทยมาช้านาน โดยเฉพาะชาวชนบท เนื่องจากใกล้ชีวิตธรรมชาติและค้นหาวัดได้ง่าย ด้านการกำหนดเนื้อหาด้านการอนุรักษ์งานพุทธศิลป์ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาส่วนใหญ่เสนอการชี้ให้เห็นคุณค่าและประโยชน์ในงานพุทธศิลป์ สามารถดูแลและเห็นคุณค่าในงานพุทธศิลป์ในวัดได้ หรือรู้จักการบูรณะซ่อมแซม โบราณสถานวัตถุ โบราณได้อย่างถูกต้อง ซึ่งสอดคล้องกับกระทรวงศึกษาธิการ (2534) ได้สรุปว่า การอนุรักษ์ โดยเฉพาะบริเวณศาสนสถานจะเป็นแหล่งรวมของศิลปวัตถุคงสภาพมั่นคงถาวร เป็นมรดกทาง ศิลปวัฒนธรรมของชาติสืบไป ซึ่งพระสงฆ์พึงเลือกปฏิบัติได้ภายในขอบเขตแห่งพุทธบัญญัติที่

จะต้องรักษาและปฏิบัติ รวมถึงพระราชวรมุณี (2526) ที่กล่าวว่า กิจกรรมทางศิลปะต่าง ๆ รวมถึง การอนุรักษ์ศิลปะโบราณวัตถุสถาน พระสงฆ์พึงปฏิบัติได้ตามสมควรแก่เหตุและปัจจัยตาม สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม เป็นสิ่งที่จะทำให้เกิดความเจริญในการได้ประพฤติปฏิบัติให้เกิดความ ดีงาม

ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามมีความคิดเห็นสอดคล้องกันต่อการกำหนด เนื้อหาตามแนวพุทธศิลป์ในเรื่อง แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนางานพุทธศิลป์ในท้องถิ่นของตน เป็นเรื่องที่สำคัญมากเนื่องจากว่าต้องการให้ผู้เรียนได้ศึกษาที่มาของงานพุทธศิลป์ที่มีภายในวัด จะทำให้ผู้เรียนตระหนักรักและหวงแหนงานพุทธศิลป์ที่มีอยู่ภายในวัดซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ณิชรา พฤษะวัน (2547) ที่พบว่า ผู้เรียนควรเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาศิลปะพื้นบ้านใน อดีต จะทำให้ผู้เรียนรู้ถึงคุณค่าและที่มาของงานศิลปะในท้องถิ่น รวมถึงคติความเชื่อและ วิวัฒนาการของการสร้างงานพุทธศิลป์ประเภทต่าง ๆ ได้แก่ งานพุทธศิลป์ประเภทจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรมและงานหัตถกรรม/ประณีตศิลป์ รวมถึงวิถีชีวิตวัฒนธรรมประเพณีใน แต่ละท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ซึ่งผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษามองว่าในนักเรียนระดับ มัธยมศึกษาตอนต้นนั้นเนื้อหาไม่ควรยากเกินไป ควรจัดเนื้อหาที่มีความเหมาะสมและไม่มากเกินไป จนทำให้ผู้เรียนเกิดความเบื่อหน่ายในการเรียนรู้

3. การกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนในหลักสูตรตามแนวพุทธศิลป์

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนส่วนมากเสนอให้มีกิจกรรมการเรียน การสอนภาคปฏิบัติในห้องเรียนโดยเฉพาะครูศิลปะที่เสนอว่า “การจัดกิจกรรมในห้องเรียน เช่น การวาด รูป ภายในห้องเรียน การได้อภิปรายร่วมกันในห้องเรียนเป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติร่วมกันเป็นเบื้องต้น วิชา ศิลปะเป็นวิชาปฏิบัติ การได้ศึกษาการทำงานในห้องเรียนถือว่าเป็นพื้นฐานก่อนที่จะไปทำกิจกรรม ด้านอื่น ๆ” (พระคำพวงคมภักทรญาณเมธี (จันทร์โท), สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2553) และการ จัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยพาผู้เรียนได้ไปเรียนรู้ในสถานที่จริงได้ออกไปศึกษานอกสถานที่ เช่นการไปทัศนศึกษา ศูนย์รวมศิลปกรรมเพื่อสร้างแรงจูงใจในการเรียนศิลปะได้ดี สอดคล้องกับ งานวิจัยของ ณิชรา พฤษะวัน (2547) เสนอให้มีสื่อและแหล่งการเรียนรู้ โดยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ จากโบราณวัตถุ โบราณสถานในชุมชน เป็นการเปลี่ยนบรรยากาศการเรียนรู้ โดยพาผู้เรียนไปพบผู้รู้ ผู้ทรงภูมิในท้องถิ่นในการปฏิบัติงานศิลปะ จะทำให้ผู้เรียนมีแรงกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้หรือ เห็นคุณค่า รักและหวงแหนพุทธศิลป์ได้ สอดคล้องกับ พระราชวรมุณี (2526) ท่านได้กล่าวว่า กิจกรรมทางศิลปะต่าง ๆ รวมถึงการอนุรักษ์ศิลปะโบราณวัตถุสถาน พระสงฆ์พึงปฏิบัติได้ตาม สมควรแก่เหตุและปัจจัย ตามสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม หากเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความเจริญใน

การได้ประพฤติปฏิบัติแล้วย่อมเป็นไปตามพุทธโอวาทที่ได้บันทึกถ่ายทอดไว้ในพระไตรปิฎก มีพระวินัยเป็นแนวทางและเป็นเครื่องตรวจสอบความถูกต้องดีงาม รวมถึงวิจัยของชัชววัฒนภัทร เลาศักดิ์ (2551) เสนอว่า ควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนได้ทำกิจกรรมศิลปะร่วมกับผู้อื่น ควรมีบรรยากาศการเรียนการสอนที่เน้นความร่วมมือเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างสมบูรณ์ ผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการมีความคิดเห็นสอดคล้องกัน คือควรมีการจัดนิทรรศการพุทธศิลป์ และการจัดกิจกรรมคือการแข่งขันทักษะวิชาการด้านศิลปะเกี่ยวกับพุทธศิลป์ “ซึ่งการจัดแข่งขันทักษะวิชาการด้านศิลปะจะเป็นแรงจูงใจให้ผู้เรียนต้องการที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับพุทธศิลป์มากขึ้น” (ลอยแดงอิม, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน 2553)

ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาจากข้อค้นพบจากแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์มีความคิดเห็นสอดคล้อง การนำเสนอโครงการพัฒนางานพุทธศิลป์โดยการบูรณาการกับศาสตร์วิชาอื่น ๆ เพื่อนำไปสู่การเสนอแนวทางในการอนุรักษ์สืบทอดและพัฒนางานพุทธศิลป์ในท้องถิ่นของตน ซึ่งสอดคล้องกับ ข้อค้นพบของ ชุตติมา เวทการ(2545) ที่พบว่า การกำหนดแนวทางในการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานมี 3 ประการคือ 1) การร่วมมือของชุมชนและโรงเรียน 2) การจัดการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการสร้างจิตสำนึก 3) การใช้สื่อเสริมสร้างสำนึกให้กับผู้เรียน โดยให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้า รวบรวมประวัติความเป็นมางานพุทธศิลป์ในแหล่งการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตน เช่น วัด(ศาสนสถาน)พิพิธภัณฑ์ โบราณสถาน หอศิลป์ โบราณวัตถุ ศูนย์วัฒนธรรม เป็นต้น ในเรื่องของการศึกษาเกี่ยวกับหลักคตินิยม คำสอนที่แฝงอยู่ในงานพุทธศิลป์จากแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษามีความคิดเห็นด้วยมากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นหลักคตินิยมคำสอนเกี่ยวกับอิทธิบาท 4 อริยสัจ 4 ไตรสิกขา 3 และ โยนิโสมนสิการ ซึ่งสอดคล้องกับสุมน อมรวิวัฒน์ (2543) ที่นำหลักธรรมมาบูรณาการกับการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ในการพัฒนาและแก้ปัญหาในหลักสูตรครุศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์ โดยการบูรณาการหลักธรรมคำสอน ไม่ว่าจะเป็น อริยสัจ 4 อิทธิบาท 4 ไตรสิกขา 3 เข้ากับการศึกษา เมื่อผู้เรียนได้ศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับพุทธศิลป์จากผู้ทรงภูมิ ปราชญ์ชาวบ้าน พระ หรือศิลปินที่ทำงานพุทธศิลป์ รวมถึงการฝึกปฏิบัติการทำงานพุทธศิลป์ขั้นพื้นฐานจากการสาธิตของครู และได้ปฏิบัติงานตามความสามารถของตน จะทำให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ใหม่ๆ เป็นกระตุ้นให้เขามีความกระตือรือร้นในการเรียนศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ “การที่ผู้เรียนได้เห็นครูศิลปะปฏิบัติงานศิลปะได้จะทำให้เขาเกิดความเชื่อมั่นในตัวผู้สอนและทำให้เขาอยากเรียนศิลปะในขณะนั้นทันที เพราะการสาธิตการทำกิจกรรมทางศิลปะจะเป็นแรงจูงใจให้ผู้สนใจวิชาศิลปะ ดังนั้นครูจึงต้องมีทักษะการวาดภาพพอสมควร” (ประจักษ์ ดีประวัติ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2553) ที่สำคัญ

คือผู้เรียนต้องได้เรียนรู้เกี่ยวกับการวิจารณ์แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับงานพุทธศิลป์ตามขั้นตอน ศิลปวิจารณ์ “สามเณรโดยส่วนมากได้เรียนรู้เกี่ยวกับการเทศนามามากดังนั้นการได้แสดงความคิดเห็นทางศิลปะก็เป็นสิ่งที่น่าสนใจให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ (พระคำพง คมภักทรญาณเมธี (จันทร์โท, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2553)

4. การกำหนดการวัดและประเมินผลในหลักสูตรตามแนวพุทธศิลป์

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษากำหนดให้มีการวัดประเมินผลตามแนวพุทธศิลป์คือ วัด และประเมินผลจากผลงานผู้เรียนเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นรายบุคคล หรือกลุ่ม ส่วนการทดสอบ ไม่ว่าจะ เป็นใบงาน แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ แบบฝึกหัด และการสังเกตการให้ความร่วมมือ ความเอาใจใส่ในการทำงาน การประเมินจากแฟ้มสะสมผลงาน และความรับผิดชอบการส่งงาน ซึ่งงานวิจัยของชัยวัฒน์ภัทร เลาส์ตย์ (2551) ก็เสนอว่าควรมีการวัดและประเมินผล ตามสภาพจริง ด้วยวิธีการที่หลากหลายให้ครอบคลุมด้านเพื่อให้ผู้เรียนได้รับการประเมินอย่างครบด้านและมีความ ยุติธรรม เพราะนักเรียนบางคนก็ไม่มี ความถนัดในด้านการปฏิบัติทางศิลปะแต่มีความถนัดในด้าน ทฤษฎีดังนั้นการจัดกิจกรรมและการประเมินผลการสอนต้องมีความสอดคล้องกัน เพราะความถนัด ของผู้เรียนมีไม่เหมือนกัน ศิลปินกลุ่มพุทธศิลป์แนะนำว่าควรที่จะศึกษา(Study) ที่มา การสร้างสรรค์ ขึ้นมาใหม่ (Creative) ส่วนการผลิตซ้ำทำให้เหมือนจริง (Reproduct) จะทำให้ผู้เรียนได้เห็นความ ยากง่ายของศิลปะภายในวัดกว่าจะเป็นผลงานศิลปะมีความยากง่ายเพียงใด และก็จะทำให้ผู้เรียน ได้ต่อยอดความรู้โดยการได้สร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ขึ้นมาใหม่ (นิยม วงศ์พงษ์คำ, สัมภาษณ์เมื่อ วันที่ 27 พฤศจิกายน 2553) ซึ่งสอดคล้องกับ พระมหาสมโชค ธีรธมโม (2549: 72-73) ที่กล่าวว่า การสร้างงานศิลปะมีอยู่ 3 อย่าง เช่นกันคือ 1) การอนุรักษ์ 2) แบบสร้างขึ้นมาใหม่ 3) แบบบูรณาการ การนำเอาความรู้ที่มีคุณค่าของคนโบราณมาสร้างสิ่งใหม่ให้ดีกว่าเดิมโดยใช้ความรู้ของเก่ามาต่อ ยอดเพิ่มสิ่งดีงามเข้าไป เพื่อความมีคุณค่าและสมบูรณ์

5. การกำหนดสื่อการเรียนการสอนหลักสูตรตามแนวพุทธศิลป์

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาจากแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามมีความคิดเห็น สอดคล้องกันในการกำหนดสื่อการเรียนการสอนพุทธศิลป์ ได้เสนอให้มีสื่อที่ทันสมัย ด้านมัลติ มีเดีย CD, INTERNET และสื่อการเรียนการสอนที่มีอยู่ภายในวัด ไม่ว่าจะเป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ เป็นต้นเพราะผู้เรียนได้อยู่ใกล้แหล่งเรียนรู้มากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด คุณ โท ชันน์ (2545) ที่กล่าวว่าพระภิกษุสามเณรผู้สอนควรจะได้ใช้อุปกรณ์การสอนต่าง ๆ ที่ร่วมสมัยมา ประกอบการบรรยาย เช่น วีดีโอ เครื่องเขียน เครื่องวาด เครื่องฉายสไลด์ แผนภูมิ แผนภาพ เทป

รูปปั้น หนังสือ แผ่นพับ โปสเตอร์ สิ่งประดิษฐ์ ฯลฯ ตัวอย่างหรืออุทาหรณ์ควรเป็นเรื่องใหม่ เรื่อง เหตุการณ์หรือสิ่งแวดล้อมปัจจุบัน สื่อด้วยภาษาง่าย ๆ ใช้เสียงดังพอสมควรมีน้ำเสียงชัดเจนและ ชัดถ้อยชัดคำ เพื่อให้การสอนน่าสนใจและสามารถเข้าใจได้ง่าย การกำหนดสื่อการเรียนการสอนที่ เหมาะสมกับโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษานั้นผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาเสนอแนะ ว่าควรเป็นสื่อจริง ไม่ว่าจะเป็นสถานที่ ภาพตัวอย่างงาน โบราณวัตถุต่าง ๆ เป็นต้น “สื่อที่ดีควร เป็นสื่อที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็น มัลติมีเดีย ภาพจำลอง อินเทอร์เน็ต เป็นต้น เพราะผู้เรียนจะได้ เกิดการรับรู้ที่หลากหลาย ไม่มีความเบื่อหน่ายในการเรียนรู้ อีกทั้งบางกิจกรรมจะใช้เพียงสื่อการ สอนเดียวจะไม่เหมาะสม เนื่องจากว่าผู้เรียนอาจจะไม่เข้าใจหรือไม่เข้าถึงความหมายในกิจกรรม การเรียนการสอนได้ ดังนั้นสื่อที่ทันสมัยต่างๆ เช่น อินเทอร์เน็ต ซีดี ภาพยนต์ จะมีส่วนช่วยทำให้ ผู้เรียนเข้าใจได้ง่ายขึ้น” (นายสมศักดิ์ พระประเสน, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 23 กันยายน 2553)

ข้อแนะนำในการกำหนดสื่อการเรียนการสอนที่ผู้ตอบแบบสอบถามกับแบบสัมภาษณ์ มีความคิดเห็นสอดคล้องกันอีกด้านก็คือ สื่อที่เป็นหนังสือคู่มือการปฏิบัติงานศิลปะ สื่อที่เป็นภาพ ผลงานศิลปะพุทธศิลป์รูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นโบราณหรือร่วมสมัย และโมเดล หุ่นจำลอง หุ่นนิ่ง เป็นต้น ซึ่งต้องหาได้ง่ายในท้องถิ่นและมีราคาที่ไม่แพง สอดคล้องกับแนวความคิดการจัดการเรียน การสอนศิลปะตามแนวคิดทฤษฎี DBAE ที่ Copeland (1983) (อ้างถึงในมะลิฉัตร เอื้ออนันท์, 2545) กล่าวว่าสื่อการสอนที่มุ่งให้ครูศิลปะที่ไม่ได้จบสายทัศนศิลป์มาโดยตรงก็สามารถใช้ใน กิจกรรมการเรียนการสอนได้ สื่อการเรียนการสอนยังมีลักษณะยืดหยุ่นสูงใช้ได้หลากหลายทาง ซึ่ง จะยกตัวอย่างที่สื่อการเรียนการสอนที่มีความเกี่ยวข้องได้แก่ สื่อประเภทหนังสือแสดงกลวิธีและ กระบวนการทางศิลปะนี้มักเป็นการสาธิตกลวิธีทางศิลปะและหัตถกรรม เช่น การทำภาพพิมพ์ การ ระบายสีน้ำ การวาดภาพ ประติมากรรมนานาชาติ การออกแบบ ฯลฯ ซึ่งสื่อประเภทนี้ต้องใช้ ภาพประกอบในหนังสือมักมีขนาดใหญ่ สีสวยสามารถเห็นขั้นตอนการทำงาน จึงน่าจะใช้เป็นสิ่งเร้า และประกอบการสาธิตการสอนศิลปะปฏิบัติได้เป็นอย่างดี จะมีประโยชน์ทั้งครูผู้สอนและผู้เรียนได้ เป็นอย่างดี เนื่องจากว่าบางโรงเรียนที่ไม่มีสื่อที่ทันสมัย สื่อประเภทหนังสือจะมีความสำคัญเพราะ เข้าถึงได้ง่าย ไม่ต้องมีอุปกรณ์อะไรมากมาย และสามารถช่วยแก้ไขปัญหาลักษณะหน้าได้ดีกว่าสื่อ ประเภทอื่น ๆ

สื่อการเรียนการสอนที่เป็นแหล่งเรียนรู้ภายนอก ภายในชุมชน ได้แก่ ศูนย์วัฒนธรรม ท้องถิ่น หอศิลป์วัฒนธรรมในจังหวัด วัด (ศาสนสถาน) สถาบันการศึกษาที่มีงานพุทธศิลป์ รวมถึง

การได้ไปพบผู้รู้ปราชญ์ชาวบ้านทำงานเกี่ยวกับงานพุทธศิลป์ ให้ผู้เรียนได้เห็นการปฏิบัติงานทางศิลปะจะทำให้ผู้เรียนเข้าใจง่ายและมีแรงบันดาลใจที่จะทำงานศิลปะ “การที่พาผู้เรียนไปพบผู้รู้หรือการเชิญผู้รู้มาสอนในโรงเรียน นักเรียนจะมีความสนใจเป็นอย่างมากเนื่องจากว่าเป็นเรื่องแปลกใหม่ได้เห็นการสาธิตจริง จะทำให้เขากระตือรือร้นที่จะเรียนเป็นอย่างมาก” (พระมหาสมเกียรติ สิริอรุณ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2553) ส่วนผลงานพุทธศิลป์ประเภทสื่อต่างๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นในประเทศไทยและในต่างประเทศ ได้แก่ รูปภาพ มัลติมีเดีย สื่อวีดิทัศน์และผลงานพุทธศิลป์รูปแบบต่าง ๆ ทั้งแบบไทยประเพณีนิยมดั้งเดิมและแบบไทยสมัยใหม่ เป็นสื่อที่หาได้ง่าย สามารถที่จะจัดซื้อมาให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ได้ ซึ่งทางวัดในแต่ละแห่งสามารถมีงบประมาณในการจัดซื้อได้ ซึ่งสอดคล้องกับ พันธณีย์ วิหคโต (2536 : 48-50) ที่กล่าวว่าควรจัดซื้อและผลิตสื่อเพิ่มเติมให้ครบทุกจุดประสงค์ ต้องให้การสนับสนุนงบประมาณในด้านนี้ให้มากขึ้นและต้องจัดเวลาสำหรับการผลิตสื่อให้ด้วยเพื่อจะได้สื่อที่ดีมีคุณภาพ น่าสนใจและทันสมัย พยายามหาสื่อที่มีในท้องถิ่นหรือจัดทำขึ้นเองโดยใช้วัสดุในท้องถิ่น จัดอบรมให้ความรู้ด้านการผลิตสื่อเพื่อให้เหมาะสมและตรงตามเนื้อหาและเลือกใช้สื่อหลาย ๆ แบบ ที่ทันสมัยและเหมาะสมกับเนื้อหาและเหตุการณ์ปัจจุบัน รวมถึงการได้ไปศึกษาจากบุคคลากรที่เกี่ยวข้องกับงานพุทธศิลป์ได้แก่ ศิลปิน ผู้ทรงภูมิ ปราชญ์ชาวบ้าน พระสงฆ์หรือบุคคลสำคัญที่มีความรู้ในด้านพุทธศิลป์หรืองานภูมิปัญญาในท้องถิ่น ก็นับว่าเป็นสื่อที่มีคุณค่าและสามารถหาได้ง่ายในท้องถิ่น

6. ข้อเสนอแนะอื่นๆ พบว่า

ประโยชน์ของการจัดทำหลักสูตรในกลุ่มสาระทัศนศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ครูศิลปะให้ความเห็นเป็นส่วนใหญ่ว่านักเรียนจะสามารถเข้าใจหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนาผ่านงานศิลปะและนักเรียนสามารถถ่ายทอดหลักธรรมทางศิลปะได้อย่างง่ายคือ นักเรียนอยู่ที่วัด อยู่ในสถานที่แหล่งเรียนรู้ได้ใกล้ชิดกับแหล่งวัฒนธรรม นักเรียนสามารถนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ รวมถึงนักเรียนสามารถนำไปประกอบอาชีพได้และได้นำความรู้ไปช่วยเหลือกิจกรรมทางสังคม สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรพุทธศักราช 2551 ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพได้ และพระราชวรมนี (ประยูรค์ ปยุตโต, 2529) ได้กล่าวว่าการศึกษารองคณะสงฆ์ควรมีประสิทธิภาพในการที่จะช่วยส่งเสริมชีวิตที่ดีงามสงบสุขของมนุษยชาติ ความมั่นคงและความผาสุกร่วมกันในสังคมไทย อีกทั้งให้เป็นบุคคลผู้สมบูรณ์ทั้งในด้านปัญญาและคุณธรรมที่พึ่งตัวเองได้ช่วยเหลือผู้อื่นได้ด้วย

ส่วนเรื่องที่ต้องการเน้นเพื่อการเรียนรู้ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนส่วนใหญ่ต้องการให้เน้นการปฏิบัติศิลปะเป็นหลักเพราะนักเรียนในระดับนี้ไม่ควรให้เขาเรียนด้านทฤษฎีมากจะทำให้เพื่อนายอีกทั้งระบบการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียนน้อยมาก แต่ก็ควรให้ศึกษาด้านประวัติศาสตร์ศิลป์เพราะจะทำให้ผู้เรียนเกิดตระหนักและเห็นคุณค่างานศิลปะภายในวัดได้ นำไปสู่การอนุรักษ์ ส่วนด้านศิลปวิจารณ์และด้านสุนทรียศาสตร์ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องแนะนำว่านักเรียนในระดับนี้ยังไม่มีความสามารถที่จะวิเคราะห์ สังเคราะห์ได้ อาจจะให้เรียนรู้แค่หลักการแต่ให้เจาะลึกคงจะไม่ได้ สำหรับเรื่องการนำหลักธรรมคำสอนมาบูรณาการกับวิชาศิลปะ ครูศิลปะส่วนใหญ่เสนอแนะให้นำเรื่องอิทธิบาท 4 รองลงมาคืออริยสัจ 4 หลักธรรมเรื่องไตรสิกขา เพราะเป็นหลักธรรมพื้นฐานที่ผู้เรียนได้เรียนรู้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชัยวัฒน์ภัทร เลาสัตย์ (2551) ที่เสนอให้การสอนศิลปะบูรณาการกับหลักธรรมหลักไตรสิกขา ในการบูรณาการเพื่อพัฒนาผู้เรียนเป็นองค์รวมควรมีเนื้อหาสาระที่หลากหลาย เน้นให้ผู้เรียนได้สร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ตามความคิด จินตนาการอย่างอิสระ สอดคล้องกับความสนใจ สภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตของผู้เรียนและสอดคล้องกับหลักธรรมที่สามารถใช้เป็นหลักในการทำงานศิลปะและการประพฤติตนเป็นคนดี เช่น อิทธิบาท 4 เบญจศีล เบญจธรรม เป็นต้น

3. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1.1 ควรมีการรวมกลุ่มจัดอบรมทักษะด้านทัศนศิลป์ให้กับครูศิลปะในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

1.2 ควรจัดทำเอกสารเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร และจัดอบรมเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ให้กับ ผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการ และครูผู้สอนในสถานศึกษาเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจที่จะนำการพัฒนาหลักสูตรไปใช้ในสถานศึกษาของตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ และมีการติดตามอย่างต่อเนื่อง

1.3 ควรมีการจัดทำเอกสารเกี่ยวกับความรู้ ทางด้านศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นให้แก่หน่วยงานที่รับผิดชอบทางการศึกษาในท้องถิ่นโดยละเอียดเพื่อเป็นแหล่งความรู้ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในโรงเรียนได้จริง

1.4 ควรได้รับความร่วมมือในการพัฒนาหลักสูตรตามแนวพุทธศิลป์จากหลายฝ่ายในชุมชน เช่นศิลปิน ผู้รู้ ผู้ทรงภูมิในท้องถิ่น

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนาหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

2.1 ควรมีการจัดทำหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เนื่องจากมีผลต่อการอนุรักษ์ และสืบทอดศิลปะตามในศาสนาพุทธ และผู้เรียนได้ตระหนักเห็นคุณค่าของงานพุทธศิลป์ที่มีอยู่ในวัดของตน เกี่ยวกับคุณธรรม และศีลธรรมที่ผู้เรียนควรได้เรียนรู้ ในหลักธรรมพระพุทธศาสนา

2.2 ควรมีการส่งเสริม และพัฒนาปฏิสัมพันธ์อันดีระหว่างครูผู้สอน ผู้บริหารโรงเรียน หรือฝ่ายวิชาการโรงเรียน ในการนำหลักสูตรพุทธศิลป์ไปใช้ในสถานศึกษา

2.3 ควรมีการจัดกิจกรรมร่วมกันระหว่างวัดกับชุมชน ร่วมกันพัฒนา อนุรักษ์ สืบสานงานพุทธศิลป์ในท้องถิ่น

2.4 ควรมีการพัฒนาหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในช่วงชั้นที่ 4 ต่อไปเพื่อเกิดการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กลุ่มวิจัยและพัฒนาสำนักการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เขตการศึกษา 6. รายงานการวิจัยเรื่อง **การศึกษาสภาพและความคาดหวังในการดำเนินงานโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ในเขตการศึกษา 6.** ลพบุรี, 2538.
- ก่องแก้ว เจริญอักษร. รายงานการวิจัยรูปแบบการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมการคิด: **วิชาธรรมวิทยา.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- เขมานันทะ. **อันเนื่องทางไท.** กรุงเทพมหานคร: ปกเกล้า, 2538.
- คุณ โทจันทร์. **พุทธศาสนากับสังคมและวัฒนธรรมไทย.** กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2545.
- ใจทิพย์ เข็วรัตนพงษ์. **การพัฒนาหลักสูตร: หลักการและแนวปฏิบัติ.** กรุงเทพมหานคร: อลิ้นเพชร, 2539.
- ชัยวัฒน์ภัทร เลาสัตย์. **การศึกษาการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาโดยบูรณาการพุทธธรรมในโรงเรียนวิถีพุทธ ระดับประถมศึกษา จังหวัดสงขลา.** ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.
- ชุตินา เวทการ. **การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษาเพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานที่วัดไหล่หิน.** วารสารครุศาสตร์. 31(1) (กรกฎาคม-ตุลาคม 2545) : 1-13.
- ชูศรี สุวรรณโชติ. **หลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตร.** กรุงเทพมหานคร: อักษรไทย, 2544.
- โชติ กัลยาณมิตร. **วิถีไทย: สถาปัตยกรรมแบบไทยเดิม.** ใน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช (บรรณาธิการ), 2540.
- ดุขฎิ โยเหลา และคนอื่นๆ. **ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างลักษณะทางพุทธศาสนาลักษณะทางจิตและผลการปฏิบัติงานตามหน้าที่ของครูและพยาบาล.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (ม.ป.ป.)
- ณริศรา พฤกษ์วัน. **แนวทางการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ เรื่อง เครื่องปั้นดินเผาโดยการใช้ DISCIPLINE-BASED ART EDUCATION เป็นฐาน ในโรงเรียนประถมศึกษาจังหวัดสุโขทัย.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชา

- ศิลปศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.
- ไศยาภุ อีเคเดะ. **รัตติกาลเพรียกหาอรุไนท์**. กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย, 2531.
- ฉำรง บัวศรี. **ทฤษฎีหลักสูตร การออกแบบและพัฒนา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: พัฒนาศึกษา, 2542.
- นุศรา โอริคาสะ. **สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาของครูในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา**. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.
- น.ณ ปากน้ำ. **ศิลป์ไทยตามวัด**. กรุงเทพมหานคร: ป. พิศนาคะ, 2515.
- ทน เขตกัน. **เทคนิคสอนศิลปะอย่างสร้างสรรค์โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ**. กรุงเทพมหานคร: อารักษ์พร, 2550.
- ทิสนา แคมมณี. **ศาสตร์การสอนองค์ความรู้เพื่อการจัดระบบการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.
- ปัญญา เทพสิงห์. **ศิลปะเอเชีย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.
- ประคอง กรรณสูตร. **สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 3 (ฉบับปรับปรุงแก้ไข). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- ประภาศรี สีหอำไพ. **อิทธิพลของพระพุทธศาสนาในการพัฒนาสำนึกความเป็นไทย ของนักเรียนโรงเรียนวัดไทยในสหรัฐอเมริกา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์ แห่งมหาวิทยาลัย, 2539.
- พิริยะ ไกรฤกษ์. **ประวัติศาสตร์ศิลปะในประเทศไทยฉบับคู่มือนักศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์, 2528.
- พระมหาจรรยา สุทธิญาณ. **บทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการปฏิรูปการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดีการพิมพ์, 2546.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: ลือตะวัน, 2545.
- พระธรรมปิฎก อ่างถึงใน เสน่ห์ จามริก. **พุทธศาสนากับสิทธิมนุษยชน**. กรุงเทพมหานคร, 2543 :

- พระธรรมปิฎกป.อ.ปยุตฺโต. **พุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาจัดพิมพ์, 2542 : 676-708.
- พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธวิธีในการสอน**. กรุงเทพมหานคร: สหมิตรพริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2551.
- พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตฺโต.). **การศึกษาสงฆ์: ปัญหาที่รอทางออก**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2529.
- พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตฺโต). **ศิลปะศาสตร์เพื่อการศึกษาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร: ส่องสยาม, 2540.
- พระมหาวิโรจน์ วิโรจโนใน(พาทา). **การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องประโยชน์ในพุทธปรัชญาเถรวาท**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, คณะพุทธศาสตร์. มหาวิทยาลัยราชภัฏจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2543.
- พระมหาธรรมาบุญ คุณจินดา. **ปัญหาและอุปสรรคการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม**. [ออนไลน์]แหล่งที่มา: <http://opencharm.multiply.com/journal/item/34> [13 ตุลาคม 2550]
- พระมหาสมโชค ธีรธมฺโม. **ศิลปธรรมเรียนรู้คุณธรรมผ่านพุทธศิลป์**. กรุงเทพมหานคร: เอมี เทรอดิ่ง, 2549.
- พระมหาสมโชค ธีรธมฺโม. **ศิลปธรรม**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม), 2549.
- พระมหาอุดม ปญญาโก (อรรถศาสตร์ศรี). **การศึกษาวิเคราะห์พุทธศิลป์เชิงสุนทรียศาสตร์: ศึกษากรณีเฉพาะพระพุทธรูปสมัยอยุธยา**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2547.
- พันธุณี วิหคโต. **รายงานการวิจัยสภาพปัญหา แนวทางการพัฒนา และการใช้วัตรกรรมในการจัดการเรียนการสอนของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา**. กรมวิชาการ กองวิจัยทางการศึกษากระทรวงศึกษาธิการ, 2536 : 48-50.
- ไพรัช สู่แสนสุข. **หลักการและกระบวนการของการเรียนรู้และการสอนตามหลักพุทธศาสตร์ การวิเคราะห์พระไตรปิฎก**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและสอนบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

- ภัทรพร อุตพันธ์. **แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาโรงเรียนพระปริยัติธรรมในภาคใต้**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.
- มโน พิสุทธิรัตนานนท์. **สุนทรียศาสตร์เบื้องต้น**. สงขลา: มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2546.
- มโน พิสุทธิรัตนานนท์. **สุนทรียวิจักษณ์ในจิตรกรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2547.
- มนัส ภาคภูมิและคนอื่น ๆ. **การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษา โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา**. รายงานการวิจัย: กรุงเทพมหานคร, 2538.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช อ้างถึงใน มโน พิสุทธิรัตนานนท์. **เอกสารการสอนชุด ไทยคดีศึกษา หน่วยที่ 8-15**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2537.
- รัศมีจันทร์ ศรีรัตน์. **ผลการสอนตามขั้นทั้งสี่ของอริยสัจที่มีต่อการคิดแก้ปัญหาและผลสัมฤทธิ์เรื่องพุทธธรรม ในรายวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒปทุมวัน ปีการศึกษา 2544**. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2544 .
- รุจิรั กุ์สาระ. **การพัฒนาหลักสูตร: ตามแนวปฏิรูปการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: บุ๊คพอยท์, 2551.
- รณภพ เตชะวงศ์. **การศึกษาศิลปะพื้นถิ่นอีสานเพื่อประยุกต์ใช้ในงานจิตรกรรมร่วมสมัยจังหวัดขอนแก่นและจังหวัดมหาสารคาม**. รายงานการวิจัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2552.
- วศิน อินทสระ. อ้างถึงในคณะอนุกรรมการดำเนินการศึกษาและกำหนดหลักวิชาการศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์. **ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ ภาคที่ 1 ปรัชญาการศึกษา: ความงามคืออะไร**, 2526.
- วนิดา ขำเขียว. **ประวัติศาสตร์ศิลป์**. กรุงเทพมหานคร: พรานนก, 2543.
- วิโรต ศรีสุโร. **พุทธศิลป์ในถิ่นอีสาน**. มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. 2, 1 (พฤษภาคม - ตุลาคม 2540), 2540.
- วิรุณ ตั้งเจริญ. **ทัศนศิลป์ศึกษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: ดันอ้อ, 2532.
- วิชัย วงษ์ใหญ่. **พัฒนาหลักสูตรและการสอนมิติใหม่**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: ธเนศวร, 2525.

- ศิลปากร, กรม **วิวัฒนาการพุทธสถานไทย**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป, 2533.
- ศึกษาศึกษา, กระทรวง. **หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์
สภาลาดพร้าว, 2544.
- ศึกษาศึกษา, กระทรวง. **หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์
สภาลาดพร้าว, 2551.
- ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม. **จิตตศิลป์**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์คุณธรรม,
2551.
- สงวน รอดบุญ. **พุทธศิลป์**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2521.
- สุนีย์ ภูพันธ์. **แนวคิดพื้นฐานการสร้างและการพัฒนาหลักสูตร**. กรุงเทพมหานคร :
The Knowledge Center, 2546.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล. **ศิลปะในประเทศไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร:
มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2539.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล. **ประวัติศาสตร์ศิลปะประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2549.
- สุนน อมรวินวัฒน์. **การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์,
2530.
- สุนน อมรวินวัฒน์. **หลักสูตรทางการศึกษาตามนัยแห่งพุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร:
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2543.
- สมัคร บุราวาศ. **พุทธปรัชญามองพุทธศาสนาด้วยทรรศนะทางวิทยาศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 4.
กรุงเทพมหานคร: ศยาม, 2552.
- สุมิตร คุณากร. **หลักสูตรและการสอน**. กรุงเทพมหานคร: กุญแจสยาม, 2518.
- สุมิตร คุณากร. **หลักสูตรและการสอน**. พิมพ์ครั้งที่ 4 กรุงเทพมหานคร: ชวนพิมพ์, 2532.
- สุวัฒน์ จันทร์จ่าง. **แก่นพุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร: ตาตาพับลิเคชั่น, 2547.
- สุวัฒน์ แสนชาติ. **จิตรกรรมไทย พุทธศิลป์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: เทนเดอร์ ทัช, 2547.
- สุวิมล ว่องวานิช และ นงลักษณ์ วิรัชชัย. **การประเมินผลการปฏิรูปการเรียนรู้ตาม
พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 พหุกรณีศึกษา**. เอกสารการประชุม
ทางวิชาการการวิจัยเกี่ยวกับการปฏิรูปการเรียนรู้ โดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
กระทรวงศึกษาธิการ วันที่ 19- 20 กรกฎาคม 2547, 2547.
- สุวรรณ สภาอานันท์. **มนุษย์ทัศน์ในปรัชญาตะวันออก**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.
- โสธรารักษ์ ชุนรักญาติ. **การศึกษาการดำเนินงานการจัดหลักสูตรของโรงเรียนวิถีพุทธ**.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์และการศึกษาและพัฒนาหลักสูตร

- บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมหาวิทยาลัย, 2546.
- สังัด อุทรานันท์. **พื้นฐานและหลักการพัฒนาหลักสูตร**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: เซนต์อร์ฟับบลิกเคชั่น, 2528.
- สาลี รักสุทธี. **เทคนิควิธีการเขียนหลักสูตร**. กรุงเทพมหานคร: พัฒนาศึกษา, 2544.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ กองแผนงานการศึกษา. **สภาพการจัดการศึกษาของ คณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน, 2526.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. **ข้อเสนอยุทธศาสตร์การปฏิรูปการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: ธีรนจรี, 2547.
- สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. **รายงานการวิจัยการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานตาม ทัศนะของผู้สอน**. กรุงเทพมหานคร: องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), 2548.
- สำนักผู้ตรวจราชการและติดตามประเมินผล. **การติดตามปัญหาอุปสรรคการใช้หลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544** บันทึกที่ ศธ. 02071/2692 ลงวันที่ 19 กันยายน, 2548.
- สภาพพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่10**, 2547.
- อมรา รอดดารา. **รายงานผลของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยเน้นวิถีคิดแบบสามัญ ลักษณ์ต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาธรรมวิทยาและความพึงพอใจของนิสิต**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- อำนาจ เย็นสบาย. **พลังการวิจารณ์: ทัศนศิลป์**. กรุงเทพมหานคร: มิ่งมิตร, 2547 : 252
- อำนาจ เย็นสบาย. **ศิลปวิจารณ์**. กรุงเทพมหานคร: แสงศิลป์การพิมพ์, 2532 : 95-97

ภาษาอังกฤษ

- Barkan, M. Transition in art education: Changing conceptions of curriculum content and teaching. *Art Education* 15,7 (1962) : 12-18.
- Bodber. Depictions of the narrative of the Buddha Dipankara nad the hermit Sumedha in The art of Burma/Myanmar. Doctoral dissertation, Illinois Unversity, 2009.
- Crow and A. W . Crow. **Introduction to Education**. New Delhi: Euraga Publishing House. 1980.
- Hall, R. S. Of merit and ancestors: Buddhist banners of northern Thailand and Laos. Doctoral dissertation, California: University of California Los Angeles, 2008.
- Good, Cater V. **Dictionary of Education**. New York: W.W. Norton, 1973.
- Kittisunthorn, C. **Standards-based curriculum: The first experience of Thai teachers**.

- Doctoral dissertation, Jamia Islamia University Delhi, India, 2003.
- Lowenfeld, Vicktor. **Creative and Mental Growth**. New York : The Macmillan company. 1975.
- Nutravong, R. **School-based curriculum decision-making: A study of the Thailand reform experiment**. Doctoral dissertation, Indiana University, Bloomington. U.S.A., 2002.
- Oliva, P. F . **Developing the Curriculum**. 3 ed. New York Harper Collins, 1992.
- Taba, Hilda. **Curriculum Development : Theory and Practice**. New York: Harcourt, Brace and World, 1962.
- Tyler, R. W. **Basic principles of Curriculum and Instruction**. Chicago: The Unibersity of Chicago Press, 1971.
- Wheeler, D.K. **Curriculum Process**. London: University of London Press, 1974.

รายการอ้างอิงจากการสัมภาษณ์

- ประจักษ์ ดีประวัติ. ครูศิลปะโรงเรียนวัดศรีบุญเรือง กรุงเทพมหานคร. **สัมภาษณ์**, 9 มิถุนายน 2553.
- พระครูสมุห์สำลี จิตตธรรมโม. รองผู้อำนวยการโรงเรียนบาลีสาธิตวัดทุ่งศรีเมือง จังหวัดอุบลราชธานี. **สัมภาษณ์**, 24 พฤษภาคม 2553.
- พระคำพอง คมภัทรญาณเมธี (จันทร์โท). ครูศิลปะโรงเรียนวัดจันทร์วิทยา จังหวัดพิษณุโลก. **สัมภาษณ์**, 14 มิถุนายน 2553.
- พระมหาสมเกียรติ สิริอรุโณ. ฝ่ายวิชาการโรงเรียนบาลีสาธิตศึกษา มจร. วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่. **สัมภาษณ์**, 4 มิถุนายน 2553.
- รณภพ เตชะวงศ์. ศิลปินกลุ่มพุทธศิลป์. **สัมภาษณ์**, 27 พฤศจิกายน 2553.
- ราเชน ไอยรวรัตน์. ฝ่ายวิชาการโรงเรียนมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. **สัมภาษณ์**, 3 สิงหาคม 2553.
- ลอย แดงอิม. ฝ่ายวิชาการโรงเรียนวัดจันทร์วิทย จังหวัดพิษณุโลก. **สัมภาษณ์**, 15 มิถุนายน 2553.
- สมร เทียมฤทธิ์. ฝ่ายวิชาการโรงเรียนมงคลวิทยา จังหวัดระยอง. **สัมภาษณ์**, 26 พฤศจิกายน 2553.
- สมนึก คลังนอก. ศิลปินกลุ่มพุทธศิลป์. **สัมภาษณ์**, 14 กันยายน 2553.
- สมศักดิ์ พระประเสน. ครูศิลปะโรงเรียนบาลีสาธิตศึกษา มจร.วัดศรีชะเกษ จังหวัดหนองคาย **สัมภาษณ์**, 23 กันยายน 2553.

ภาคผนวก ก

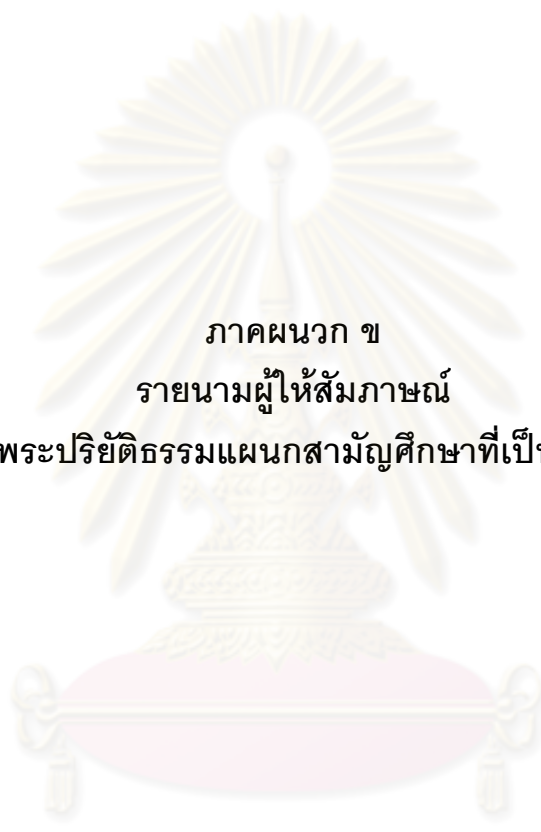
รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ ตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือการวิจัย

1. รองศาสตราจารย์ สัมัญญา วงศ์อร่าม	อาจารย์ประจำภาควิชาศิลปศึกษา
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. รองศาสตราจารย์ สมโภชน์ ทองแดง	อาจารย์ประจำภาควิชาศิลปศึกษา
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
3. อาจารย์ ดร.อริยพร คุโรดะ	หัวหน้าสาขาวิชาศิลปศึกษา
ภาควิชาพื้นฐานการศึกษา
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
4. อาจารย์นุจรินทร์ โพธิ์กระสังข์	ฝ่ายวิชาการโรงเรียนมงคลวิทยา
จังหวัดระยอง
5. อาจารย์เทียนชัย บุญทา	ครูประจำวิชาศิลปะ
โรงเรียนบาลีสาธิตศึกษา
วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข
รายนามผู้ให้สัมภาษณ์
รายชื่อโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาที่เป็นตัวอย่างประชากร

ศูนย์วิทยพัทธยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายชื่อครูผู้สอนผู้ให้สัมภาษณ์

กลุ่มที่	โรงเรียน	จังหวัด
1. ประจักษ์ ดีประวัติ	วัดศรีบุญเรือง	กรุงเทพมหานคร
2. พระมหาจตุรจิตต์ อจาโร	พระบรมธาตุพิทักษ์วิทยา	นครศรีธรรมราช
3. สิทธิศักดิ์ ชูดีทรัพย์	มหาวิทยาลัยราชภัฏราชวิทยาลัย	พระนครศรีอยุธยา
4. พระคำพง คมภัทรญาณเมธี (จันทร์โท) วัดจันทร์วิทยา		พิษณุโลก
5. จันทรา เวียงจันทร์	สามัคคีวิทยาทาน	เชียงใหม่
6. พระมหามนตรี อนุตตโร	บาลีสหาคีตศึกษา มจร. วัดสวนดอก	เชียงใหม่
7. เสฏฐวุฒิ อินทะจักร	พุทธวิงศ์วิทยา	เชียงราย
8. วินัย สอนโว	ตราขุพิทยาคม	ขอนแก่น
9. สมศักดิ์ พระประเสน	บาลีสหาคีตศึกษา มจร. วัดศรีชะเกษ	หนองคาย
10. ทฤมล ลีมละมัย	กิตติญาณวิทยา	อุบลราชธานี
11. พระมหาอัมพร ปภัสสโร	สุนทรธรรมปริยัติ	ร้อยเอ็ด
12. ประชิต อับมาน	พุทธธรรมวิทยา	ชัยภูมิ
13. คະณິงณิฉ ปะทุม	มงคลวิทยา	ระยอง
14. พระธวัชชัย แก้วสิงห์	มังกรกมลवास	กรุงเทพมหานคร
15. องสมุห์เด่นชัย เหว่มิน	กุศลสมาคร	กรุงเทพมหานคร

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายชื่อฝ่ายวิชาการหรือผู้บริหารที่ให้สัมภาษณ์

กลุ่มที่	โรงเรียน	จังหวัด
1. พระไพฑูริย์ ปภากรโ	วัดศรีบุญเรือง	กรุงเทพมหานคร
2. ประทีป จุลพงษ์	พระปริยัติแผนกสามัญวัดสระเรียง	นครศรีธรรมราช
3. ราเชน ไอยวาร์ตัน	มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราลงกรณราชวิทยาลัย	พระนครศรีอยุธยา
4. ลอย แดงอ้อม	วัดจันทร์วิทยา	พิษณุโลก
5. พระมหาสมเกียรติ สิริอรุโณ	บาลีสาธิตศึกษา มจร. วัดสวนดอก	เชียงใหม่
6. ยาวลักษณ์ ใจมาแก้ว	สามัคคีวิทยาทาน	เชียงใหม่
7. พระธวัช ประมาณ	ฝั่งหมื่นวิทยา	เชียงราย
8. พระณัฐภัทร ชันติธรรมโม (ไพโรศรี)	ตราขุพิทยาคม	ขอนแก่น
9. บุญไทย วิเศษศรี	บาลีสาธิตศึกษา มจร. วัดศรีชะเกษ	หนองคาย
10. พระครูสมุห์.สำลี จิตตธรรมโม	บาลีสาธิตศึกษา มจร. วัดทุ่งศรีเมือง	อุบลราชธานี
11. พระมหาอัมพร ปภัสสโร	สุนทรธรรมปริยัติ	ร้อยเอ็ด
12. นายเกรติศาสตร์ ปัตตะเน	พุทธธรรมวิทยา	ชัยภูมิ
13. สมร เทียมฤทธิ์	มงคลวิทยา	ระยอง
14. นายนิติศาสตร์ เรืองยิ้ม	มังกรกมลवास	กรุงเทพมหานคร.
15. พระมหาอภินิพนธ์ บุญทัน	กุศลสมาคร	กรุงเทพมหานคร

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายชื่อศิลปินกลุ่มพุทธศิลป์

1. สมนึก คลังนอก	ศิลปินอิสระ
2. พระมหาอุดม ปญฺญโก (อรรถศาสตร์ศรี)	วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
3. รองศาสตราจารย์ ดร.นิยม วงศ์พงษ์คำ
มหาวิทยาลัยขอนแก่น	คณะศิลปกรรมศาสตร์
4. รองศาสตราจารย์ รณภพ เตชะวงศ์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น	คณะศิลปกรรมศาสตร์
5. อาจารย์ ดร.อภิชาติ พลประเสริฐ	ภาควิชาศิลปศึกษา คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายชื่อกลุ่มตัวอย่างประชากรที่ส่งแบบสอบถาม ทั้งหมดจำนวน 100 โรงเรียน มีดังนี้

กลุ่มที่ 1

1. โรงเรียนบาลีเตรียมอุดมศึกษา วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์	กรุงเทพมหานคร
2. โรงเรียนพุทธศาสตร์วิทยา วัดสุทธาวาส	กรุงเทพมหานคร
3. เตรียมพุทธศาสตร์ วัดพระธรรมกาย	ปทุมธานี
4. วัดเสนาหา	นครปฐม
5. วัดศรีสุदारาม	กรุงเทพมหานคร

กลุ่มที่ 2

6. ธรรมจักรวิทยา วัดมงคลมิ่งเมือง	สตูล
7. สาธิตศึกษาวิทยาลัยสงฆ์ภาคทักษิณ วัดแจ้ง	นครศรีธรรมราช
8. พระปริยัติธรรมวัดขนาน	นครศรีธรรมราช
9. วัดพระบรมธาตุไชยาวิทยา	สุราษฎร์ธานี
10. แสงทองวิทยาธรรม วัดหัวป้อมใน	จังหวัดสงขลา
11. พระปริยัติธรรมวัดแก้วโกรวาราม	กระบี่
12. พระปริยัติธรรมวัดตโปทาราม	ระนอง

กลุ่มที่ 3

13. โภธิสังวรวิทยา วัดสกุลปักชี	สุพรรณบุรี
14. วัดสิริกาญจนาราม	กาญจนบุรี
15. วัดถ้ำสิงโตทอง	ราชบุรี
16. พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา วัดธรรมิการามวรวิหาร	ประจวบคีรีขันธ์
17. พระปริยัติธรรมวัดไสกระดาน	เพชรบุรี
18. วัดนิเวศธรรมประวัติ	พระนครศรีอยุธยา
19. พระปริยัติธรรมวัดไชโย	อ่างทอง
20. กิตติยารามวิทยา วัดท่าโขลงกิตติยาราม	อ่างทอง
21. วัดกวิศราราม	ลพบุรี
22. พระปริยัติธรรมวัดลำนารายณ์	ลพบุรี
23. วัดโบสถ์อินทร์บุรี	สิงห์บุรี
24. วัดไผ่ดำแผนกสามัญศึกษา	สิงห์บุรี
25. พระปริยัติธรรมวัดมณีสถิตกปิฎฐาราม	อุทัยธานี

กลุ่มที่ 4

26. พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดเสนาหิน	อุตรดิตถ์
27. วัดหนองปลิงวิทยา	นครสวรรค์
28. ศีร์วงค์วิทยา วัดศีร์วงค์	นครสวรรค์
29. บาลีเตรียมอุดมศึกษาวัดโพธาราม	นครสวรรค์
30. ศรีนภเขตวิทยา วัดตากฟ้า	นครสวรรค์
31. วัดวาปีรัตนารามวิทยา	นครสวรรค์
32. วชิรบุญธรรมมัยม วัดนาควัชรโสภณ(วัดช้าง)	กำแพงเพชร
33. วัดคฤหบดีสงฆ์	กำแพงเพชร
34. วัดเหมืองนาวิทยา	สุโขทัย
35. หลวงพ่อเพชรวิทยา วัดท่าหลวง	พิจิตร
36. ปริยัติสามัญวัดสระเกศ	เพชรบูรณ์
37. พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาวัดประชานิมิตร	เพชรบูรณ์

กลุ่มที่ 5

38. วัดอินทารามวิทยา	เชียงใหม่
39. ฝ่ายธรรมศึกษา วัดศรีบุญเรือง	เชียงใหม่
40. สันป่าตองศึกษา วัดศรีบันเงิน	เชียงใหม่
41. แม่แจ่มปริยัติศึกษา วัดกู่	เชียงใหม่
42. พระปริยัติธรรมแม่แตงวิทยา วัดหนองไค้	เชียงใหม่
43. วัดสะเมิงวิทยา	เชียงใหม่
44. เวียงแหงปริยัติศึกษา วัดกองลม	เชียงใหม่
45. โสภณวิทยา วัดบ้านแจ่ม	ลำพูน
46. อินทะวิทยา วัดบ้านไร่	ลำพูน
47. หอปริยัติศึกษาวัดพระธาตุหริภุญชัย	ลำพูน

กลุ่ม 6

48. วิจิตรธรรมคุณอุปถัมภ์ วัดหลวง	ลำปาง
49. บ้านใหม่วิทยา วัดบ้านใหม่	ลำปาง
50. แม่ทะปริยัติศึกษา วัดสันฐาน	ลำปาง
51. วัดวิเชตรมณี	เชียงราย
52. วัดสันหนองบัววิทยา	เชียงราย

53. วัดไชยสถานวิทยา วัดไชยสถาน	เชียงใหม่
54. สุวรรณคณานุสรณ์ วัดบุญเกิด	พะเยา
55. วัดห่วนวิทยา	พะเยา
56. ราชคฤห์วิทยา วัดราชคฤห์	พะเยา
57. พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา วัดบัวดอย	พะเยา
58. วัดม่วงชุมวิทยา	พะเยา
59. พุทธโกศย์วิทยา วัดพระบาทมิ่งเมืองวรวิหาร	แพร่
60. ร้อยเข็มวิทยา วัดร้อยเข็ม	แพร่
61. เขตตะวันวิทยา วัดเขตตะวัน	แพร่
62. วัดปรางค์	น่าน
63. วัดราษฎร์บำรุงวิทยา	น่าน
64. เชียงกลางปริยัติศึกษา วัดศรีบุญเรือง	น่าน
กลุ่มที่ 7	
65. พิศาลรัญญาวาส วัดพิศาลรัญญาวาส	หนองบัวลำภู
66. วัดศรีสระแก้ววิทยา	หนองบัวลำภู
67. วัดวังสะพุงพัฒนาราม	เลย
68. วัดศรีวิชัยวนาราม	เลย
69. ประภัสสรวิทยา วัดศรีนวล	ขอนแก่น
70. วัดแจ้งสว่างนอก	ขอนแก่น
กลุ่มที่ 8	
71. วัดโสมนัสสันตยาราม	อุดรธานี
72. วัดศรีสะอาด	อุดรธานี
73. วัดศรีนราวาส	อุดรธานี
74. วัดมัชฌิมาวาส	อุดรธานี
75. พระปริยัติธรรมวัดมัชฌิมบุรี	อุดรธานี
76. วัดทุ่ง	สกลนคร
77. วัดพระธาตุศรีมงคล	สกลนคร
78. พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา วัดสว่างภูมิเดล	สกลนคร
79. วัดพระธาตุเชิงชุมวิทยา	สกลนคร
กลุ่มที่ 9	
80. ดงบังอ้าทรกิจวิทยา วัดดงบัง	อุบลราชธานี

81. วัดไชยมงคลวิทยา	อุบลราชธานี
82. พระปริยัติธรรมวัดอำนาจเจริญ	อำนาจเจริญ
83. สว่างอารมณ์วิทยา วัดสว่างอารมณ์วิทยา	มุกดาหาร
กลุ่มที่ 10	
84. บาลีสาธิตศึกษา มจร. วัดอภิสีทธิ	มหาสารคาม
85. ปทุมพิทยากร วัดขวัญเมืองระบือธรรม	มหาสารคาม
86. ชัยมงคลวิทยา วัดชัยมงคล	กาฬสินธุ์
87. พระปริยัติธรรมสามัญวัดกลาง	กาฬสินธุ์
88. วัดบุญพรภิบาล	กาฬสินธุ์
89. พระปริยัติธรรมสามัญศึกษาวัดพระธาตุพนม	นครพนม
90. พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดศรีสว่าง	นครพนม
91. พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดธาตุประสิทธิ์	นครพนม
กลุ่มที่ 11	
92. ปริยัติธรรมนครราชสีมา วัดพระนารายณ์มหาราช	นครราชสีมา
93. บูรพาวิทยานุสรณ์ วัดบูรพ์	นครราชสีมา
94. พระปริยัติธรรมตลาดชัยวิทยา วัดตลาดชัย	บุรีรัมย์
95. พระปริยัติธรรมพันชีวิทยา วัดพันชี	สุรินทร์
กลุ่มที่ 12	
96. พระปริยัติธรรมวัดโสธรวราราม วัดโสธรวราราม	ฉะเชิงเทรา
97. พระปริยัติธรรมวัดอุดมธานี	นครนายก
98. พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดแจ้ง	ปราจีนบุรี
กลุ่มที่ 13	
99. วัดโพธิ์ทศราษวิฑาลัย	ชลบุรี
กลุ่มที่ 14	
100. มหาปัญญา วัดถาวรารามมหาไถญ์	สงขลา

ภาคผนวก ค
เครื่องมือในการวิจัย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรื่อง การพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะด้านทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ใน
โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

ชุดที่ 1
สำหรับครูผู้สอนวิชาศิลปะ

รายละเอียดแบบสัมภาษณ์ชุดนี้ แบ่งออกเป็น 2 ตอน

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ด้านสภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาในด้านการกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การประเมินผล และสื่อการเรียนรู้เพื่อใช้ในการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะด้านทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ อ. ดร.วัชรินทร์ ฐิติอติศัย อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ผศ.ดร.อำไพ ติรณสาร

ผู้วิจัย : อัจฉรา หนูใหม่ (โทร 081-749-8457)

สาขาศิลปศึกษา ภาควิชาศิลปะ ดนตรี และนาฏศิลป์ศึกษา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดในการวางแผน และดำเนินการเพื่อพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระศิลปะด้านทัศนศิลป์ ตามแนวพุทธศิลป์ ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ให้สอดคล้องกับหลักสูตรแม่บท และความต้องการของโรงเรียน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตอนที่ 1 สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ถูก ลงในช่อง (✓) หน้าข้อความและกรอกข้อความในช่องว่างที่ตรงกับสภาพความเป็นจริงเกี่ยวกับตัวท่านมากที่สุด

ชื่อ.....นามสกุล.....

ตำแหน่งทางวิชาการ.....สังกัด.....

หน่วยงาน.....จังหวัด.....โทร.....

Email.....

...

สถานที่สัมภาษณ์.....

สัมภาษณ์เมื่อวันที่.....เวลา.....

1. เพศ

() ชาย

() หญิง

2. อายุ

() 20 - 25 ปี

() 26 - 30 ปี

() 31 - 35 ปี

() 36 - 40 ปี

() 41 - 45 ปี

() 46 - 50 ปี

() 50 ปีขึ้นไป ระบุ.....

3. วุฒิการศึกษา

() ระดับปริญญาเอก

() ระดับปริญญาโท

() ระดับปริญญาตรี

() ต่ำกว่าปริญญาตรี ระบุ.....

4. สถาบันที่สำเร็จการศึกษา.....

สาขาวิชา.....

5. สถานะ () บรพชิต () คฤหัสถ์

() ครูประจำ

() ครูพิเศษ

6. ประสบการณ์สอนวิชาศิลปะ.....ปี

7. ระดับที่สอน () มัธยมศึกษาตอนต้น.....

() มัธยมศึกษาตอนปลาย.....

8. ท่านผ่านการศึกษาวชิชาใดมาบ้างดังต่อไปนี้ (ตอบได้มากกว่า 1 -ข้อ)

☐ จิตรกรรม	☐ ประติมากรรม
☐ ภาพพิมพ์	☐ ออกแบบ
☐ สุนทรียศาสตร์	☐ ศิลปวิจารณ์
☐ ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย	☐ ประวัติศาสตร์ศิลปะตะวันตก
☐ องค์ประกอบศิลป์	☐ ศิลปะพื้นบ้าน
☐ ประยุกต์ศิลป์	☐ ศิลปะนิยม
☐ อื่น ๆ ได้แก่.....	

9. ท่านติดตามข่าวสารเกี่ยวกับศิลปะจากที่ใดบ้าง ต่อไปนี้

☐ นิตยสาร	☐ โครงการสัมมนาทางศิลปะ
☐ นิตรรศการศิลปะ	☐ อินเทอร์เน็ต
☐ โทรทัศน์	☐ วิทยุ
☐ อื่นๆ.....	

10. ท่านเคยเข้าร่วมประชุม อบรม สัมมนา หรือกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับศิลปะหรือไม่

- ไม่เคย
- เคย จำนวน.....ครั้ง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ศูนย์วิทยัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ด้านสภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะ

1. หลักสูตรที่ใช้ในปัจจุบันในโรงเรียนพระปริยัติธรรมของท่านคือหลักสูตร ปี พ.ศ.....

2. ในโรงเรียนของท่าน มีการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับหลักสูตรพุทธศิลป์ในรายวิชาศิลปะหรือไม่

ไม่มี

มี ได้แก่

.....

.....

.....

2.1 ควรมีการนำเสนอเนื้อหาสาระในหลักสูตรเกี่ยวกับพุทธศิลป์หรือไม่

ไม่ควร

ควร

เหตุผล

.....

.....

.....

.....

2.2 ควรมีการจัดเนื้อหาเกี่ยวกับพุทธศิลป์ลงในหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะด้านทัศนศิลป์

ท่านคิดว่าควรเป็นเนื้อหาสาระในเรื่องอะไรบ้าง พร้อมทั้งเหตุผล

.....

.....

.....

.....

6. กิจกรรมการเรียนการสอนวิชาศิลปะใดที่ควรสอน หรือไม่สามารถสอนให้กับพระภิกษุสามเณรได้
เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

เหตุผล

.....

.....

.....

7. สื่อการเรียนการสอนในรายวิชาของท่านในปัจจุบันมีความจำเป็นต้องเปลี่ยนให้เหมาะสมกับผู้เรียนหรือไม่

จำเป็น เพราะ

.....

ไม่จำเป็น เพราะ

.....

.....

8. สื่อการเรียนการสอนในหลักสูตรกลุ่มสาระวิชาศิลปะด้านทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์นั้น ควรเน้นในด้านใด ถึงจะเหมาะสมและให้ความรู้แก่พระภิกษุสามเณรได้มากที่สุด (ตอบได้มากกว่า 1 ประเภท)

.....

.....

เหตุผล

.....

.....

.....

9. วิธีใดที่ท่านคิดว่าสามารถประเมินผลการเรียนในกลุ่มสาระทัศนศิลป์ได้ดีที่สุด

.....

.....

เหตุผล

.....

.....

.....

.....

10. ปัญหาที่ท่านพบมากที่สุดในการเรียนการสอนวิชาศิลปะแก่พระภิกษุสามเณร คืออะไร
เพราะเหตุใด

.....

.....

11. การเรียนการสอนวิชาศิลปะตามแนวพุทธศิลป์สามารถสืบสานและอนุรักษ์ศิลปะกับพุทธศาสนา
ได้หรือไม่

ได้ เหตุผล

.....

.....

ไม่ได้ เหตุผล

.....

.....

.....

.....

ด้านการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะตามแนวพุทธศิลป์

1. คำนิยาม “พุทธศิลป์” ท่านคิดว่าเป็นงานลักษณะใดบ้าง

.....

.....

.....

2. ท่านคิดว่า งานพุทธศิลป์ในปัจจุบันมีพัฒนาการไปในทิศทางใดบ้างและอย่างไร

.....

.....

.....

3. ท่านคิดว่า การจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ในแนวคิดของท่านว่าควรเป็นไปในทิศทางใด (มีการจัดการเรียนการสอนอย่างไรถึงจะเหมาะสม)

.....

.....

.....

4. งานพุทธศิลป์แบบไทยประเพณีกับแบบไทยสมัยใหม่นั้น ท่านคิดว่าควรมีลักษณะอย่างไร

.....

.....

.....

5. การถ่ายทอดงานพุทธศิลป์ที่ท่านทำนั้น ต้องการสื่อถึงอะไร มีหลักธรรมคำสอนใดในพุทธศาสนาที่ต้องการสื่อให้ผู้ชมได้รับรู้ (ในกรณีที่ท่านเคยผ่านการทำงานศิลปะ)

.....

.....

.....

6. การจัดการเรียนการสอนศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญท่าน
คิดว่าควรเป็นลักษณะอย่างไรบ้าง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- () เน้นประวัติศาสตร์ความเป็นมาของงานพุทธศิลป์
- () เน้นด้านสุนทรียศาสตร์ในงานพุทธศิลป์
- () เน้นด้านศิลปวิจารณ์ในงานพุทธศิลป์
- () เน้นด้านศิลปะปฏิบัติในงานพุทธศิลป์
- () เน้นด้านการอนุรักษ์งานพุทธศิลป์
- () ด้านอื่น ๆ.....

.....

.....

.....

.....

7. การจัดการเรียนการสอนศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ
ศึกษาควระกำหนดวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายใดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้

.....

.....

.....

.....

8. ด้านเนื้อหาตามแนวพุทธศิลป์นั้นควรจะเป็นลักษณะอย่างไร

8.1 ด้านจิตรกรรม

.....
.....
.....

8.2 ด้านประติมากรรม

.....
.....
.....

8.3 ด้านสถาปัตยกรรม

.....
.....
.....

8.4 ด้านประณีตศิลป์/งานช่าง

.....
.....
.....

8.5 ด้านการอนุรักษ์งานพุทธศิลป์

.....
.....
.....

8.6 ด้านอื่น ๆ

.....
.....
.....

9. การจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ ควรนำหลักธรรมคำสอนใดในพระพุทธศาสนาที่เน้นสอนให้กับผู้เรียนได้เรียนรู้

.....

.....

.....

10. ท่านคิดว่ากิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ ควรเน้นกิจกรรมใดบ้างถึงจะเหมาะสมกับนักเรียนที่เป็นสามเณร ท่านคิดว่าในการประเมินผลการเรียนศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ ควรเน้นการวัดผลแบบใด

.....

.....

.....

11. ท่านคิดว่าในการประเมินผลการเรียนศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ ควรเน้นการวัดผลแบบใดบ้าง

.....

.....

.....

12. ท่านคิดว่าการเรียนศิลปะตามแนวพุทธศิลป์จะมีประโยชน์ต่อผู้เรียนในด้านใดได้บ้าง

.....

.....

.....

.....

13. ท่านคิดว่า การจัดหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์มีความเป็นไปได้หรือไม่ ในโรงเรียนของท่าน เพราะเหตุใด

() ไม่ได้

() ได้ เพราะว่า

.....

.....

.....

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรื่อง การพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะด้านทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ใน
โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

ชุดที่ 2
สำหรับผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการ

รายละเอียดแบบสัมภาษณ์ชุดนี้ แบ่งออกเป็น 2 ตอน

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ด้านสภาพปัญหาและการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะ และการนิเทศการสอนศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาในด้านการกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การประเมินผล และสื่อการเรียนรู้เพื่อใช้ในการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะด้านทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ อ.ดร.วัชรินทร์ ฐิติอดิษฐ์ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ผศ.ดร.อำไพ ติรณสาร

ผู้วิจัย : อัจฉรา หนูใหม่ (โทร 081-7498457)

สาขาศิลปศึกษา ภาคศิลปะ ดนตรีและนาฏศิลป์ศึกษา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดในการวางแผน และดำเนินการเพื่อพัฒนาหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ ตามแนวพุทธศิลป์ ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ให้สอดคล้องกับหลักสูตรแม่บท และความต้องการของโรงเรียน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตอนที่ 1 สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ถูก ลงในช่อง (✓) หน้าข้อความและกรอกข้อความในช่องว่างที่ตรงกับสภาพความเป็นจริงเกี่ยวกับตัวท่านมากที่สุด

ชื่อ.....สกุล.....
 ตำแหน่งทางวิชาการ.....สังกัด.....
 หน่วยงาน.....จังหวัด.....โทร.....
 Email.....
 สถานที่สัมภาษณ์.....
 สัมภาษณ์เมื่อวันที่.....เวลา.....

1. เพศ

() ชาย () หญิง

2. อายุ

() 20 - 25 ปี () 26 - 30 ปี () 31 - 35 ปี
 () 36 - 40 ปี () 41 - 45 ปี () 46 - 50 ปี
 () 50 ปีขึ้นไป ระบุ.....

3. วุฒิการศึกษา

() ระดับปริญญาเอก () ระดับปริญญาโท
 () ระดับปริญญาตรี () ต่ำกว่าปริญญาตรี ระบุ.....

4. สถาบันที่สำเร็จการศึกษา

.....

5. สาขาวิชาที่ท่านสำเร็จการศึกษา

.....

6. สถานะ () บรพชิต () คฤหัสถ์

() ครูประจำ () ครูพิเศษ

7. ท่านติดตามข่าวสารเกี่ยวกับศิลปศึกษาจากที่ใดบ้าง ต่อไปนี้

() นิตยสาร () โครงการสัมมนาทางศิลปะ
 () นิตยสารศิลปปะ () อินเทอร์เน็ต
 () โทรทัศน์ () วิทยุ
 () อื่นๆ.....

8. ท่านเคยเข้าร่วมประชุม อบรม สัมมนา หรือกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับศิลปศึกษาหรือไม่

() ไม่เคย

() เคย จำนวน.....ครั้ง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตอนที่ 2 ด้านสภาพปัญหาและการจัดเรียนการสอนวิชาศิลปะ และการนิเทศการสอนศิลปะ
ตามแนวพุทธศิลป์

1. โรงเรียนประสบปัญหาในการวางแผนการเตรียมการจัดหลักสูตรในกลุ่มสาระทัศนศิลป์ หรือไม่

() ไม่ประสบปัญหา

() ประสบปัญหา

ปัญหาที่พบคือ.....

.....

.....

.....

.....

2. โรงเรียนของท่านประสบปัญหาในการเตรียมความพร้อมของบุคลากรในการจัดหลักสูตรในกลุ่ม
สาระทัศนศิลป์หรือไม่

() ไม่ประสบปัญหา

() ประสบปัญหา

ปัญหาที่พบคือ.....

.....

.....

.....

.....

3. การจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะในโรงเรียนของท่านมีปัญหาในการจัดการเรียนการสอนในด้าน
ใดบ้าง

.....

.....

.....

.....

4. โรงเรียนประสบปัญหาในการจัดตารางสอนเพื่อใช้ปฏิบัติการสอนวิชาศิลปะตามหลักสูตร หรือไม่

() ไม่ประสบปัญหา

() ประสบปัญหา

ปัญหาที่พบคือ.....

.....

.....

.....

5. โรงเรียนของท่านประสบปัญหาในการจัดการเตรียมอาคารสถานที่เพื่อใช้ปฏิบัติการสอนวิชาศิลปะหรือไม่

() ไม่ประสบปัญหา

() ประสบปัญหา

ปัญหาที่พบคือ

.....

.....

.....

6. โรงเรียนมีการเตรียมหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตร เช่น คู่มือ แผนการสอน ฯลฯ เพื่อใช้ในการสอนวิชาศิลปะ หรือไม่

() ไม่มีการเตรียม

() มีการเตรียม

เตรียมหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรเพื่อใช้ในการเรียนการสอนวิชาศิลปะ คือ

.....

.....

.....

7. โรงเรียนของท่านมีการจัดเตรียมและสื่อการสอนเพื่อใช้ในการจัดหลักสูตรกลุ่มสาระทัศนศิลป์หรือไม่

.....

.....

.....

8. โรงเรียนประสบปัญหาในการจัดเตรียมสื่อการสอนเพื่อใช้ปฏิบัติการสอนวิชาศิลปะหรือไม่

() ไม่ประสบปัญหา

() ประสบปัญหา

ปัญหาที่พบคือ

.....

.....

.....

9. โรงเรียนมีการนิเทศการสอนและการวัดประเมินผลการจัดหลักสูตรในกลุ่มสาระทัศนศิลป์หรือไม่

() ไม่ประสบปัญหา

() ประสบปัญหา

ปัญหาที่พบคือ

.....

.....

.....

10. โรงเรียนของท่านมีนโยบายในการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะที่เกี่ยวข้องกับศาสนาบ้างหรือไม่อย่างไร

() ไม่มี

() มี

อาทิเช่น.....

.....

.....

ด้านการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะตามแนวพุทธศิลป์

15. คำนิยาม “พุทธศิลป์” ท่านคิดว่าเป็นงานลักษณะใดบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

16. ท่านคิดว่า การจัดหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์มีความเป็นไปได้หรือไม่ ในโรงเรียนของท่าน เพราะเหตุใด

() ไม่ได้

() ได้

เพราะว่า.....

.....

.....

3. ท่านมีความต้องการหลักสูตรนี้หรือไม่ เพราะเหตุใด

() ไม่ต้องการ

() ต้องการ

เพราะว่า.....

.....

.....

4. ท่านคิดว่าการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ในแนวคิดของท่านควรเป็นไปในทิศทางใด อาทิเช่นเน้นแนวอนุรักษ์ศิลปะไทยแบบดั้งเดิม หรือเน้นแนวสร้างสรรค์งานศิลปะไทยรูปแบบใหม่

.....

.....

.....

5. การจัดการเรียนการสอนศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญท่านคิดว่า ควรเน้นการเรียนรู้ใดเป็นพิเศษ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- () เน้นประวัติศาสตร์ความเป็นมาของงานพุทธศิลป์
- () เน้นด้านสุนทรียศาสตร์ในงานพุทธศิลป์
- () เน้นด้านศิลปวิจารณ์ในงานพุทธศิลป์
- () เน้นด้านศิลปะปฏิบัติในงานพุทธศิลป์
- () เน้นด้านการอนุรักษ์งานพุทธศิลป์
- () เน้นด้านอื่น ๆ ได้แก่

.....

.....

.....

.....

6. การจัดการเรียนการสอนศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ ควรใช้วิธีการเรียนรู้แบบใด เพราะเหตุใด

(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- () แบบบรรยาย เหตุผล.....
- () แบบอภิปราย เหตุผล.....
- () แบบปฏิบัติ เหตุผล.....
- () แบบศึกษาจากสถานที่จริง เหตุผล.....
- () แบบอื่น ๆ ข้อเสนอนะ.....

.....

.....

7. ควรจะกำหนดวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายใดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้

.....

.....

.....

.....

.....

.....

8. ด้านเนื้อหาตามแนวพุทธศิลป์นั้นควรจะเป็นลักษณะอย่างไร

8.1 ด้านจิตรกรรม

.....

.....

.....

.....

8.2 ด้านประติมากรรม

.....

.....

.....

.....

8.3 ด้านสถาปัตยกรรม

.....

.....

.....

8.4 ด้านงานหัตถศิลป์หรือประณีตศิลป์

.....

.....

.....

.....

8.5 ด้านการอนุรักษ์งานพุทธศิลป์

.....

.....

.....

.....

- 9 การจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ ควรนำหลักธรรมคำสอนใดในพระพุทธานุญาตมาเน้นให้กับผู้เรียนได้เรียนรู้

.....

.....

.....

.....

.....

- 10 ท่านคิดว่าในการประเมินผลการเรียนศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ ควรเน้นการวัดผลแบบใด เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

เหตุผล

.....

.....

.....

- 11 ท่านคิดว่ากิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ ควรเน้นกิจกรรมการเรียนรู้ใดถึงจะเหมาะสมกับนักเรียนที่เป็นพระภิกษุสามเณร

.....

.....

.....

เหตุผล

.....

.....

.....

ศูนย์วิทยพัชยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง การพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะด้านทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ใน
โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

ชุดที่ 3
สำหรับศิลปินที่ทำงานด้านพุทธศิลป์

รายละเอียดแบบสัมภาษณ์ชุดนี้ แบ่งออกเป็น 2 ตอน

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ด้านองค์ความรู้ด้านแนวคิดด้านพุทธศิลป์ การถ่ายทอดผลงาน การเผยแพร่ และด้านการจัดการเรียนการสอนศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาในด้านการกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การประเมินผล และสื่อการเรียนรู้เพื่อใช้ในการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ อ. ดร.วัชรินทร์ ลีตติอติชัย อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ผศ.ดร.อำไพ ติรณสาร

ผู้วิจัย : อัจฉรา หนูใหม่ (โทร 081-7498457, 089-9886438)

สาขาศิลปศึกษา ภาควิชาศิลปะ ดนตรีและนาฏศิลป์

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศูนย์วิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดในการวางแผน และดำเนินการเพื่อพัฒนาหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ปรับปรุงให้สอดคล้องกับหลักสูตรแม่บท และความต้องการของโรงเรียน

การพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะด้านทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียน
พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ถูก ลงในช่อง (✓) หน้าข้อความและกรอกข้อความใน
ช่องว่างที่ตรงกับสภาพความเป็นจริงเกี่ยวกับตัวท่านมากที่สุด

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ.....

สถานที่ทำงาน.....

วัน/เดือน/ปี ที่สัมภาษณ์.....เริ่มสัมภาษณ์เวลา.....สิ้นสุดเวลา.....

2. เพศ

() ชาย

() หญิง

2. อายุ

() 20 - 25 ปี

() 26 - 30 ปี

() 31 - 35 ปี

() 36 - 40 ปี

() 41 - 45 ปี

() 46 - 50 ปี

() 50 ปีขึ้นไป ระบุ.....

3. วุฒิการศึกษา

() ระดับปริญญาเอก

() ระดับปริญญาโท

() ระดับปริญญาตรี

() ต่ำกว่าปริญญาตรี ระบุ.....

6. สถาบันที่สำเร็จการศึกษา

.....

7. สาขาวิชาที่ท่านสำเร็จการศึกษา

.....

8. ท่านผ่านการศึกษาวชิราวุฒิต่างต่อไปนี้ (ตอบได้มากกว่า 1 -ข้อ)

() จิตรกรรม

() ประติมากรรม

() ภาพพิมพ์

() ออกแบบ

() สุนทรียศาสตร์

() ศิลปวิจารณ์

() ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย

() ประวัติศาสตร์ศิลปะตะวันตก

() องค์ประกอบศิลป์

() ศิลปะพื้นบ้าน

() ประยุกต์ศิลป์

() ศิลปะนิยม

() อื่น ๆ.....

9. ท่านเคยสอนวิชาศิลปะ(ในข้อ 6)ดังต่อไปนี้หรือไม่

- () ไม่เคย
 () เคย ได้แก่ ระบุ

.....

สถานที่สอน.....

ระดับที่สอน.....

ระยะเวลาที่สอน.....

10. ท่านติดตามข่าวสารเกี่ยวกับศิลปะจากที่ใดบ้าง

() นิตยสาร	() โครงการสัมมนาทางศิลปะ
() นิตรรศการศิลปะ	() อินเทอร์เน็ต
() โทรทัศน์	() วิทยุ
() อื่นๆ.....	

11. ท่านเคยเข้าร่วมประชุม อบรม สัมมนา หรือกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับศิลปะหรือไม่

- () ไม่เคย
 () เคย จำนวน.....ครั้ง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

.....

ศูนย์วิทยุทัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

.....

ตอนที่ 2 องค์ความรู้แนวคิดด้านพุทธศิลป์ การถ่ายทอดผลงาน การเผยแพร่ ตลอดจนการจัดการเรียนการสอนศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาในด้านการกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การประเมินผล และสื่อการเรียนรู้เพื่อใช้ในการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะด้านทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์

1. คำนิยาม “พุทธศิลป์” ท่านคิดว่าเป็นงานลักษณะใดบ้าง

.....

.....

.....

2. ท่านคิดว่า งานพุทธศิลป์ในปัจจุบันมีพัฒนาการไปในทิศทางใดบ้างและอย่างไร

.....

.....

.....

3. ท่านคิดว่างานพุทธศิลป์ในแนวคิดของท่านควรเป็นไปในทิศทางใด

.....

.....

.....

4. งานพุทธศิลป์แบบไทยประเพณีดั้งเดิมกับแบบไทยสมัยใหม่นั้น ท่านคิดว่าควรมีลักษณะอย่างไร

.....

.....

.....

5. การถ่ายทอดงานพุทธศิลป์ที่ท่านทำนั้น ต้องการสื่อถึงอะไร มีหลักธรรมคำสอนใดในพุทธศาสนาที่ต้องการสื่อให้ผู้ชมได้รับรู้

.....

.....

.....

6. ท่านมีหลักเกณฑ์ในการทำงานพุทธศิลป์อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

7. การจัดการเรียนการสอนศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญท่าน
คิดว่าควรเป็นลักษณะอย่างไรบ้าง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- () เน้นประวัติศาสตร์ความเป็นมาของงานพุทธศิลป์
- () เน้นด้านสุนทรียศาสตร์ในงานพุทธศิลป์
- () เน้นด้านศิลปวิจารณ์ในงานพุทธศิลป์
- () เน้นด้านศิลปะปฏิบัติในงานพุทธศิลป์
- () เน้นด้านการอนุรักษ์งานพุทธศิลป์

.....

.....

.....

.....

.....

8. ควรจะกำหนดวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายใดให้ผู้เรียนควรได้เรียนรู้

.....

.....

.....

9. ด้านเนื้อหาตามแนวพุทธศิลป์นั้นควรจะเป็นลักษณะอย่างไร

9.1 ด้านจิตรกรรม

.....

.....

.....

9.2 ด้านประติมากรรม

.....

.....

.....

9.3 ด้านสถาปัตยกรรม

.....

.....

.....

.....

9.4 ด้านทัศนศิลป์/ประณีตศิลป์

.....
.....
.....

9.5 ด้านการอนุรักษ์งานพุทธศิลป์

.....
.....
.....

9.6 ด้านหลักธรรมคำสอนที่ปรากฏในงานพุทธศิลป์ประเภทต่าง ๆ (หรือปริศนาธรรมที่สอดแทรกอยู่ในงานพุทธศิลป์)

.....
.....
.....

10. การจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ ควรนำหลักธรรมคำสอนใดในพระพุทธรูปศาสนาที่ควรเน้นให้กับผู้เรียนได้เรียนรู้

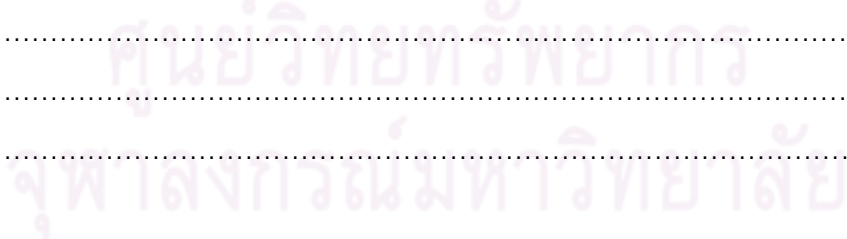
.....
.....
.....

11. ท่านคิดว่าการประเมินผลการเรียนศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ ควรเน้นการวัดผลแบบใด

.....
.....
.....

12. ท่านคิดว่ากิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ ควรเน้นกิจกรรมใดถึงจะเหมาะสมกับนักเรียนที่เป็นสามเณร

.....
.....
.....

ท่านคิดว่ากิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ กิจกรรมใดที่ไม่เหมาะสมกับนักเรียนที่เป็นสามเณร

.....

.....

.....

.....

13. ท่านคิดว่างานศิลปะที่มีเนื้อหาด้านลบต่อพระพุทธศาสนานั้นจัดเป็นงานพุทธศิลป์หรือไม่อย่างไร

.....

.....

.....

.....

14. ในการจำแนกงานพุทธศิลป์ ควรใช้อะไรเป็นเกณฑ์ในการตัดสิน

.....

.....

.....

.....

15. ท่านคิดว่าการเรียนศิลปะตามแนวพุทธศิลป์จะมีประโยชน์ต่อผู้เรียนในด้านใดบ้าง

.....

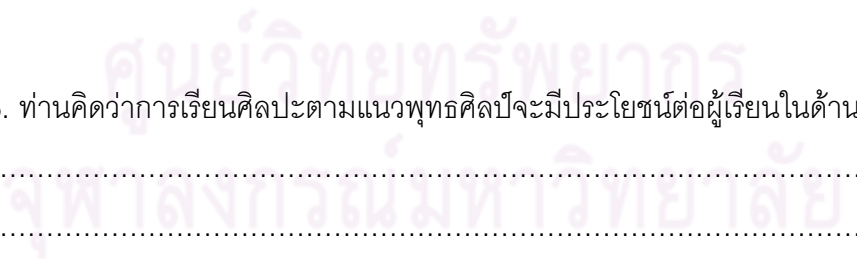
.....

.....

.....

.....

.....

16. ท่านคิดว่าสื่อการเรียนการสอนในรายวิชาศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ ควรเป็นสื่อการเรียนการสอนใดที่เหมาะสมสำหรับนักเรียนที่เป็นสามเณรและควรมีลักษณะอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

17. ท่านคิดว่าการประเมินผลการเรียนการสอนวิชาศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ ควรประเมินอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

18. ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา มีดังนี้

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ศูนย์วิทยัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

(สำหรับครูผู้สอนวิชาศิลปะ ผู้บริหารหรือฝ่ายวิชาการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา)

เรื่อง การพัฒนาหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ อ. ดร.วัชรินทร์ ฐิติอดิตย์ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ผศ.ดร.อำไพ ติรณสาร

ผู้วิจัย : อัจฉรา หนูใหม่ (โทร 081-749-8457)

สาขาวิชาศิลปศึกษา ภาควิชาศิลปะ ดนตรี และนาฏศิลป์ศึกษา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศูนย์วิทยทรัพยากร

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดในการวางแผน และดำเนินการเพื่อพัฒนาหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ ตามแนวพุทธศิลป์ ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ปรับปรุงให้สอดคล้องกับหลักสูตรแม่บท และความต้องการของโรงเรียน

แบบสอบถามนี้เป็นข้อมูลอันมีค่าสำหรับการทำวิทยานิพนธ์ และเป็นประโยชน์ต่อโรงเรียนของท่าน รวมทั้งเป็นความรู้อันมีคุณค่าอย่างยิ่งสำหรับการใช้เป็นฐานข้อมูลในการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระศิลปะด้านทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาต่อไป ผู้วิจัยขอขอบคุณทุกท่านที่กรุณาสละเวลาตอบแบบสอบถามจนสำเร็จ

แบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 3 ตอนคือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. วัตถุประสงค์ของหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์
2. เนื้อหาสาระของหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์
3. กิจกรรมการเรียนรู้ในหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์
4. การประเมินผลหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์
5. สื่อการสอน และแหล่งการเรียนรู้

คำชี้แจง : กำหนดค่าของคะแนนจากแบบสอบถามเป็น 5 ระดับ คือ

เห็นด้วยมากที่สุด	ให้คะแนนเป็น 5
เห็นด้วยมาก	ให้คะแนนเป็น 4
ไม่แน่ใจ	ให้คะแนนเป็น 3
เห็นด้วยน้อย	ให้คะแนนเป็น 2
เห็นด้วยน้อยที่สุด	ให้คะแนนเป็น 1

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นเพิ่มเติม และข้อเสนอแนะ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสอบถาม

เรื่อง การพัฒนาหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียน
พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

ตอนที่ 1 สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง หน้าข้อความและกรอกข้อความในช่องว่าง
ที่ตรงกับสภาพความเป็นจริงเกี่ยวกับตัวท่านมากที่สุด

ข้อมูลส่วนบุคคลเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม

1. สถานภาพ ครูประจำ ครูพิเศษ
ตำแหน่ง สังกัด.....
สถานที่ทำงาน...ร.ร.....จังหวัด.....
2. เพศ หญิง ชาย
3. อายุ น้อยกว่า 25 ปี 25 – 34 ปี 35 – 44 ปี 45-54 ปี
 มากกว่า 55 ปี
4. สถานะ บรพชิต ศฤหันธ์
5. ระดับการศึกษา ต่ำกว่าประกาศนียบัตร ประกาศนียบัตร
 ปริญญาตรี ปริญญาโท
สาขาวิชา สถาบัน.....
6. ประสบการณ์การสอนรายวิชาศิลปะ 1-5 ปี 6-10 ปี 11-15 ปี
 16-20 ปี 21-25 ปี 26 ปีขึ้นไป
7. ระดับที่สอน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ) ม. 1 ม. 2 ม. 3
 ม. 4 ม. 5 ม. 6
8. เคยผ่านการอบรมเกี่ยวกับศิลปะศึกษาหรือไม่
 ไม่เคย เคย ได้แก่.....
9. หน้าที่ความรับผิดชอบทั่วไป.....

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์ในด้านต่าง ๆ
คำชี้แจง โปรดแสดงความคิดเห็นของท่าน โดยการเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่กำหนดไว้ เกี่ยวกับแนวคิด การพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระศิลปะตามแนวพุทธศิลป์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

๐ ด้านการกำหนดวัตถุประสงค์ของหลักสูตรกลุ่มสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์

ข้อ	รายการ	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด ← → น้อยที่สุด				
		5	4	3	2	1
1	เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของงานพุทธศิลป์ ในประเทศไทยและในต่างประเทศที่เกี่ยวข้องพอสังเขป					
2	เพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาหลักองค์ประกอบศิลป์ทางทัศนศิลป์ และความหมาย สัญลักษณ์ วิธีการถ่ายทอดคตินิยมในงานพุทธศิลป์ได้อย่างถูกต้อง					
3	เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับพุทธประวัติ รวมถึงคตินิยมในงานพุทธศิลป์ เห็นคุณค่า รักและภาคภูมิใจงานพุทธศิลป์ อันนำไปสู่การอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญางานพุทธศิลป์ต่อไป					
4	เพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะการทำงานตามหลักทัศนศิลป์ สากลประเภทต่าง ๆ เช่น ประติมากรรม จิตรกรรม สถาปัตยกรรม เป็นต้น					
5	เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วิธีการทำงานพุทธศิลป์ในด้านทัศนศิลป์ ด้วยการศึกษางานแบบประเพณีดั้งเดิมและการศึกษาแบบไทยสมัยใหม่ นำไปเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติงานศิลปะในชีวิตประจำวันได้					
6	เพื่อให้ผู้เรียนสามารถอธิบายลักษณะเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของงานพุทธศิลป์และสามารถแสดงความคิดเห็น อธิบายความแตกต่างในงานทัศนศิลป์และงานพุทธศิลป์ประเภทต่าง ๆ ได้					
7	เพื่อให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์วิจารณ์ อธิบายคตินิยมที่ปรากฏในงานพุทธศิลป์ประเภทต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง					

ข้อ	รายการ	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด ← → น้อยที่สุด				
		5	4	3	2	1
8	เพื่อให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าและความสำคัญในงานพุทธศิลป์ที่มีอยู่ภายในท้องถิ่นของตน สามารถตัดสินคุณค่าทางศิลปะ(ด้านสุนทรียศาสตร์)ของงานพุทธศิลป์ที่มีรูปแบบหลากหลายในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็รูปแบบแนวไทยประเพณีดั้งเดิม และแบบไทยสมัยใหม่ เพื่อการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาของชาวพุทธได้ด้วย					
9	เพื่อให้ผู้เรียนสามารถถ่ายทอดคตินิยมและสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ที่สอดคล้องกับคตินิยมในพุทธศาสนาตามแนวความคิดของตนเองได้					
10	เพื่อให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการเผยแพร่หลักธรรมทางพุทธศาสนาอย่างเข้าใจผ่านงานพุทธศิลป์ โดยการปฏิบัติงานด้านศิลปะ หรือจัดนิทรรศการพุทธศิลป์ได้					

๐ ด้านการกำหนดเนื้อหาของหลักสูตรกลุ่มสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์

ข้อ	รายการ	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด ← → น้อยที่สุด				
		5	4	3	2	1
1	ประวัติความเป็นมาและคติความเชื่อและวิวัฒนาการของการสร้างงานพุทธศิลป์ประเภทต่าง ๆ ได้แก่ งานพุทธศิลป์ประเภทจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และงานหัตถกรรม/ประณีตศิลป์ ที่มีอยู่ในประเทศและต่างประเทศ รวมถึงท้องถิ่นของตนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน					
2	ความหมาย สัญลักษณ์และวิธีการถ่ายทอดคตินิยมในงานพุทธศิลป์ประเภทต่าง ๆ					
3	พุทธประวัติ นิทานชาดก รวมถึงวิถีชีวิตวัฒนธรรมประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา					

4	ความสำคัญคุณค่าและสุนทรียศาสตร์ของการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ในรูปแบบต่าง ๆ					
5	การจัดองค์ประกอบในงานศิลปะเบื้องต้น เช่นการวาด การปั้น ฯลฯ เพื่อใช้ในการทำงานพุทธศิลป์					
6	ขั้นตอน และวิธีการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ด้านทัศนศิลป์ทั้งแบบประเพณีดั้งเดิมและแบบแนวใหม่จากประสบการณ์ตรง					
7	แนวคิดในการออกแบบ และการจัดองค์ประกอบศิลป์ในงานพุทธศิลป์ทั้งแบบไทยประเพณีดั้งเดิม และแบบไทยสมัยใหม่					
8	การวิเคราะห์วิจารณ์ คุณค่าทางศิลปะด้านสุนทรียศาสตร์ของงานพุทธศิลป์					
9	วิธีการถ่ายทอด การสื่อความหมาย และการนำเสนอ งานพุทธศิลป์					
10	แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนางานพุทธศิลป์ในท้องถิ่นของตน					

๐ ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนในหลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์

ข้อ	รายการ	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด ← → น้อยที่สุด				
		5	4	3	2	1
1	การศึกษาค้นคว้าหามูลเหตุหรือปัจจัยที่ทำให้เกิดงานพุทธศิลป์และที่มาของงานพุทธศิลป์ประเภทต่าง ๆ ได้					
2	การศึกษาค้นคว้า รวบรวมประวัติความเป็นมางานพุทธศิลป์ในแหล่งการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตน เช่น วัด(ศาสนสถาน)พิพิธภัณฑ์ โบราณสถาน หอศิลป์ โบราณวัตถุ ศูนย์วัฒนธรรม เป็นต้น					
3	การศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับพุทธศิลป์จากผู้ทรงภูมิปราชญ์ชาวบ้าน พระ หรือศิลปินที่ทำงานพุทธศิลป์					
4	การฝึกปฏิบัติการทำงานพุทธศิลป์ขั้นพื้นฐานจากการสาธิตของครู และปฏิบัติงานตามความสามารถของตน					

5	การฝึกปฏิบัติงานพุทธศิลป์ ไม่ว่าจะเป็นแนวศิลปะไทยแบบดั้งเดิมและศิลปะไทยสมัยใหม่ประเภทต่าง ๆ ได้แก่ด้านจิตรกรรม ประติมากรรม หรือสถาปัตยกรรม และหัตถกรรม/ประณีตศิลป์					
6	การฝึกจากทักษะการจัดองค์ประกอบด้านทัศนศิลป์เบื้องต้นมาใช้ในการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์รูปแบบใหม่ๆ ตามความสามารถของตน					
7	การศึกษาเกี่ยวกับหลักคติธรรม คำสอนสอนที่แฝงอยู่ในงานพุทธศิลป์จากแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ					
8	การวิจารณ์แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับงานพุทธศิลป์ตามขั้นตอนศิลปวิจารณ์					
9	การนำเสนอโครงการพัฒนางานพุทธศิลป์โดยการบูรณาการกับศาสตร์วิชาอื่น ๆ เพื่อนำไปสู่การเสนอแนวทางในการอนุรักษ์สืบทอดและพัฒนางานพุทธศิลป์ในท้องถิ่นของตน					
10	การทำศนศึกษาออกสถานที่ ได้ศึกษาเรียนรู้ประวัติความเป็นมาของงานพุทธศิลป์ในท้องถิ่นและศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญในประเทศไทย					

๐ ด้านการวัดและประเมินผลในหลักสูตรกลุ่มสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์

ข้อ	รายการ	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด ← → น้อยที่สุด				
		5	4	3	2	1
1	ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของงานพุทธศิลป์ ในประเทศไทยและในต่างประเทศที่เกี่ยวข้องได้แก่ งานพุทธศิลป์ประเภทจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรมงานหัตถกรรม/ประณีตศิลป์					
2	ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจด้านองค์ประกอบศิลป์ของงานทัศนศิลป์ และความหมายสัญลักษณ์ วิธีการถ่ายทอดคติธรรมในงานพุทธศิลป์ได้อย่างถูกต้อง					
3	ผู้เรียนมีความรู้เกี่ยวกับพุทธประวัติ รวมถึงคติธรรมในงาน					

	พุทธศิลป์ เห็นคุณค่า รักและภาคภูมิใจงานพุทธศิลป์ อันนำไปสู่การอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญางานพุทธศิลป์ต่อไป					
4	ผู้เรียนมีทักษะการทำงานตามหลักทัศนศิลป์สากล ประเภทต่าง ๆ เช่น ประติมากรรม จิตรกรรม สถาปัตยกรรม เป็นต้น					
5	ผู้เรียนได้เรียนรู้วิธีการทำงานพุทธศิลป์ในด้านทัศนศิลป์ ด้วยการศึกษางานแบบประเพณีดั้งเดิมและการศึกษาแบบไทยสมัยใหม่ นำไปเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติงานศิลปะในชีวิตประจำวันได้					
6	ผู้เรียนสามารถอธิบายลักษณะเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของงานพุทธศิลป์และสามารถแสดงความคิดเห็น อธิบายความแตกต่างในงานทัศนศิลป์และงานพุทธศิลป์ประเภทต่าง ๆ ได้					
7	ผู้เรียนสามารถอธิบาย คติธรรมและที่ปรากฏในงานพุทธศิลป์ประเภทต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง					
8	ผู้เรียนเห็นความสำคัญและสามารถตัดสินใจคุณค่าทางศิลปะ (สุนทรียศาสตร์) ของงานพุทธศิลป์ที่มีรูปแบบหลากหลายในปัจจุบัน ไม่ว่าจะ เป็นรูปแบบแนวไทย ประเพณีนิยมดั้งเดิม และแบบไทยสมัยใหม่ เพื่อการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาของชาวพุทธได้ด้วย					
9	ผู้เรียนสามารถถ่ายทอดคติธรรมและสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ที่สอดคล้องกับคติธรรมในพุทธศาสนาตามแนวความคิดของตนเองได้					
10	ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการเผยแพร่หลักธรรมทางพุทธศาสนาอย่างเข้าใจผ่านงานพุทธศิลป์ โดยการปฏิบัติงานด้านศิลปะ หรือจัดนิทรรศการแสดงผลงานความรู้และผลงานพุทธศิลป์ของตนเองได้					

๐ ด้านสื่อการสอนและแหล่งการเรียนรู้

ข้อ	รายการ	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด ←————→ น้อย				
		5	4	3	2	1
1	ผลงานพุทธศิลป์ประเภทสื่อต่างๆ ที่มีอยู่ท้องถิ่นในประเทศไทย และในต่างประเทศ ได้แก่ รูปภาพ วัสดุพิมพ์ สื่อวีดิทัศน์และผลงานพุทธศิลป์รูปแบบต่าง ๆ ทั้งแบบไทยประเพณีนิยมดั้งเดิมและแบบไทยสมัยใหม่					
2	ผลงานพุทธศิลป์ประเภทต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นประติมากรรม สถาปัตยกรรม จิตรกรรมหรืองานหัตถศิลป์ประณีตศิลป์ที่มีในอดีตจนถึงปัจจุบัน					
3	บุคคลากรที่เกี่ยวข้องกับงานพุทธศิลป์ได้แก่ ศิลปิน ผู้ทรงภูมิ ปราชญ์ชาวบ้าน พระสงฆ์หรือบุคคลสำคัญที่มีความรู้ในด้านพุทธศิลป์					
4	แหล่งเรียนรู้งานพุทธศิลป์ในประเทศไทยได้แก่ วัด(ศาสนสถาน) โบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีอยู่ในจังหวัดที่สำคัญเช่นจังหวัดอยุธยา จังหวัดสุโขทัย เป็นต้น					
5	แหล่งเรียนรู้ในการสร้างงานพุทธศิลป์ ได้แก่ วัด(ศาสนสถาน) บ้าน สถานที่พักของช่างหรือศิลปินที่อยู่ในท้องถิ่นของตน					
6	แหล่งเรียนรู้พุทธศิลป์ในชุมชนได้แก่ โบราณสถาน โบราณวัตถุ พิพิธภัณฑสถานที่อยู่ภายในชุมชน เช่น สิม อีสาน วัด โบสถ์ หอพระไตรปิฎก เป็นต้น					
7	แหล่งเรียนรู้จากห้องสมุดในโรงเรียนหรือแหล่งข่าวสาร ข้อมูลของชุมชน					
8	แหล่งเรียนรู้ภายในจังหวัด ได้แก่ ศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่น หอศิลป์วัฒนธรรมในจังหวัด วัด(ศาสนสถาน) สถาบันการศึกษาที่มีงานพุทธศิลป์					

9	แหล่งเรียนรู้จากสื่อการเรียนรู้ทัศนูปกรณ์ เช่น อินเทอร์เน็ต สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น สไลด์ วิดิทัศน์ CD-ROMประกอบการเรียนรู้ด้วยตนเองเรื่องพุทธศิลป์					
10	หนังสือเรียนด้านพุทธศิลป์และทัศนศิลป์ที่สำคัญ เช่น หนังสือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์พุทธศิลป์ หนังสือเกี่ยวกับคติธรรมทางพุทธศาสนา หนังสือเกี่ยวกับวิธีการปฏิบัติงานด้านทัศนศิลป์ หนังสือภาพประกอบนิทานชาดก ศิลปะลายไทย เป็นต้น					

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นเพิ่มเติม และข้อเสนอแนะ

คำชี้แจง โปรดแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะที่เกี่ยวข้องกับงานพุทธศิลป์ที่ควรจัดให้แก่ผู้เรียนของท่านในด้านต่าง ๆ ต่อไปนี้

1. ด้านการกำหนดวัตถุประสงค์หลักสูตรสาระทัศนศิลป์ตามแนวพุทธศิลป์
 - 1.1.....
 - 1.2.
 - 1.3.
2. ด้านการกำหนดเนื้อหาที่ควรเสริมให้แก่ผู้เรียนในการสอนศิลปะตามแนวพุทธศิลป์
 - 2.1.....
 - 2.2.
 - 2.3.
3. ด้านการกำหนดวิธีสอนและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนศิลปะตามแนวพุทธศิลป์
 - 3.1.....
 - 3.2.
 - 3.3.
4. ด้านการกำหนดในการใช้สื่อการเรียนการสอนศิลปะตามแนวพุทธศิลป์
 - 4.1.....
 - 4.2.
 - 4.3.
5. ด้านการวัดและประเมินผลการเรียนศิลปะตามแนวพุทธศิลป์
 - 5.1.....
 - 5.2.
 - 5.3.

6. ด้านการกำหนดเนื้อหาตามแนวพุทธศิลป์ในการเรียนรู้คุณธรรมจะเป็นลักษณะอย่างไร

6.1 ด้านจิตกรรม

.....

.....

.....

6.2 ด้านประติมากรรม

.....

.....

.....

.....

6.3 ด้านสถาปัตยกรรม

.....

.....

.....

6.4 ด้านหัตถกรรมและประณีตศิลป์ (งานช่าง)

.....

.....

.....

6.5 ด้านการอนุรักษ์งานพุทธศิลป์

.....

.....

.....

7. ท่านคิดว่าควรนำหลักธรรมใดทางพุทธศาสนามาบูรณาการในการสอนวิชาศิลปะที่ให้ได้

ในชีวิตประจำวัน

.....

.....

.....

.....

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาว อัจฉรา หนูใหม่ เกิดเมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2525 ในจังหวัดเลย สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีศึกษาศาสตร์บัณฑิต สาขาศิลปศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ในปีการศึกษา 2548 และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรครุศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาศิลปศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2551

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย